

IJOSES

International
Journal of Social and Educational
Sciences

Sayı : 18 - Issue : 18

www.ijoses.com

International Journal of Social and Educational Sciences [IJOSES]
Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi [USEBD]

2013 yılında yayın hayatına başlamış Sosyal ve Eğitim alanında özgün araştırmalara yer veren hakemli bir dergidir.

IJOSES’de yılda iki defa Haziran ve Aralık aylarında Türkçe ve İngilizce bilimsel makaleler yayınlanır. Ulusal ve Uluslararası sempozyumlarda ve konferanslarda sunulan bildiriler, belirtilmek şartı ile yayın için gönderilebilir. Sempozyumlarda sunulan bildirilerin basılmamış olması gerekmektedir. Yıl içerisinde gerekli görüldüğü takdirde özel sayılar da yayımlanmaktadır.

IJOSES’de yayınlanan yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar(lar)ı sorumludur.

IJOSES’e yayınlanmak üzere gönderilen ve en az iki hakemin olumlu görüşü sonrası yayın kurulunca kabul edilen makalelerin tüm yayın hakları IJOSES dergisine aittir.

Yayınlanan yazılar izinsiz olarak kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde çoğaltılamaz.

I

Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi'ne gönderilen her makale, editörler tarafından iThenticate, Turnitin ve gibi benzerlik programları ile benzerlik ve intihal kontrolünden geçirilir. % 25'in üzerinde benzerliğe rastlanan makaleler yazarına değerlendirme sürecine alınmadan iade edilir. Makalelerde ve diğer çalışmalarda intihale ve %25 üzerinde benzerliğe rastlanmazsa çalışmalar alanında uzman iki hakeme gönderilir. İki hakemin olumlu rapor vermesi durumunda makale yayımlanır. Hakemlerden birinin olumsuz rapor vermesi durumunda raporun içeriğine göre editör tarafından gerek görülür ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin raporu olumluysa makale yayımlanır, değilse yayımlanmaz. Hakeme tanınan süre içerisinde makale değerlendirilmezse makale yeni bir hakeme gönderilir.

ASOS INDEX, Academia, Google Scholar, IdealOnline, ISAM (İslam Araştırmaları Merkezi), Research Bible, Research Gate, Scilit, TEI (Türk Eğitim İndeksi), tarafından dizinlenmekte, TÜBİTAK/ULAKBİM(TR) SBVT tarafından izlenmektedir.

Kapak Resmi: Eğitim sayı içeriği ile ilgili görseller

Baş Editör / Chief Editor

Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Giresun Üniversitesi, Türkiye

Alan Editörleri / Fields Editors

Prof. Dr. Ali Fuat ARICI	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Fatih DEMİREL	Bursa Uludağ Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan ÜNAL	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa SAĞDIÇ	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet G. AĞARGÜN	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Abdullah KAYA	Cumhuriyet Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Adem C. ÇEVİKEL	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ahmet KÖÇ	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ali TAŞ	Kırıkkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Aykut E. BOZDOĞAN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Bayram Ali ERSOY	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Enver SARI	Giresun Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Güven ÖZDEM	Giresun Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan BABACAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN	Muş Alparslan Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsmail KIVRIM	Necmeddin Erbakan Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet MELEMEN	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin TOROS	İstanbul Teknik Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Remziye CEYLAN	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Remzi KILIÇ	Erciyes Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Aydın GÜVEN	Atatürk Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hatem TÜRK	Giresun Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Ali KARAMAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ramazan KAYA	Atatürk Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Sacit UĞUZ	Mustafa Kemal Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yasin DOĞAN	Pamukkale Üniversitesi	Türkiye
Dr. Ramazan ERTÜRK	Milli Eğitim Bakanlığı	Türkiye
Dr. Saim YÖRÜK	Çorum Karatekin Üniversitesi	Türkiye

Yazar Rehberi

International Journal of Social and Educational Sciences (IJOSES)'e yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar ilk önce editör veya bolum editörleri tarafından derginin yayın ilkelerine uyup uymadığı incelenir. Eğer çalışma derginin yayın ilkelerine uyuyor ise en az iki hakeme değerlendirilmek üzere gönderilir. Hakemlerden birisinin olumsuz görüş bildirmesi halinde üçüncü bir hakeme gönderilir. Eğer üçüncü hakeminde kararı olumsuz ise yazı yazarına iade edilir.

Değerlendirme Süreci

Dergimize makale başvurusunda bulunmayı düşünüyorsanız, dergi yayın politikasını ve yazar rehberini incelemenizi öneririz. Yazarlar dergiye gönderi yapmadan önce kayıt olmalıdır. Kaydılduktan sonra, giriş bağlantısı aracılığıyla 3 basamaklı gönderi işlemine başlayabilir. Sisteme yüklenecek yazılarda hiçbir şekilde isim ve diğer bilgiler yer almamalıdır. Bu bilgiler yayın öncesinde yayın ekibi tarafından ilave edilmektedir.

Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar(lar)ı sorumludur. Yayımlanmak üzere gönderilen ve yayın kurulunca kabul edilen makalelerin tüm yayın hakları IJOSES / USEBD Dergisi'ne aittir. Ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunulan bildiriler belirtilmek şartı ile yayın için gönderilebilir. Sempozyumlarda sunulan bildirilerin basılmaması gerekmektedir.

Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi'ne gönderilen her makale, editörler tarafından iThenticate, Turnitin ve İntihal gibi benzerlik programları ile benzerlik kontrolünden geçirilir. %25'in üzerinde benzerliğe rastlanan makaleler yazarına değerlendirme sürecine alınmadan iade edilir. Makalelerde ve diğer çalışmalarda %25 üzerinde benzerliğe rastlanmazsa çalışmalar alanında uzman iki hakeme gönderilir. İki hakemin olumlu rapor vermesi durumunda makale yayımlanır. Hakemlerden birinin olumsuz rapor vermesi durumunda raporun içeriğine göre editör tarafından gerek görülür ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin raporu olumluysa makale yayımlanır, değilse yayımlanmaz. Hakeme tanınan süre içerisinde makale değerlendirilmezse makale yeni bir hakeme gönderilir.

Makaleler yalnızca açık dergi sistemi üzerinden gönderilir.

* Yazar adından yapılan yayın/atıf taramalarında isim benzerlikleri, soyadı değişikliği, Türkçe harf içeren isimler, farklı yazımlar, kurum değişiklikleri gibi durumlar sorun oluşturabilmektedir. Bu nedenle araştırmacıların tanımlayıcı

kimlik/numara (ID) edinmeleri önem taşımaktadır. Bunun için tüm yazarlarımızın ORCID kaydını gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Standardizasyonun sağlanabilmesi ve YÖK ile birlikte yürütülecek ortak çalışmalarda ORCID kullanılacağı için, yazarlarımızın ORCID bilgilerini talep etmeleri ve dergide/makalelerde bu bilgiye yer vermeleri tavsiye edilmektedir.

* ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli bir numaralı bir URI'dir. <http://orcid.org> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturabilirsiniz.

* Yazarların, makalelerini dergi makale şablonuna bağlı kalarak yazdıktan ya da düzenledikten sonra sisteme yüklemeleri gerekmektedir.

* Metin içi referanslarda ve kaynakçanın yazımında APA 6 stili kullanılmalıdır. APA 6 stili hakkında bilgi edinmek için lütfen şu bağlantıyı kullanınız. <http://www.apastyle.org/learn/index.aspx>

* Dergiye yollanan çalışmaların mümkünse 10.000, kitap ve diğer tanıtımlar 1.500 kelimeyi geçmemelidir. Makaleler için ise 5.000 kelimenin altında olmamasına da dikkat edilmelidir. Ayrıca makalelere 150–200 kelime arasında Türkçe ve İngilizce öz eklenmelidir.

* Yazarlar tarafından sisteme yüklenen makaleler yayın kurulu tarafından incelenerek makalenin değerlendirilmeye alınıp alınmamasına karar verilir.

Yazım Kuralları

Metin

- 1.Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklükte, tüm kenarlardan 2,5 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1 satır aralığında, A4 boyutunda yazılmalıdır.
- 2.Paragraflar 0,75 cm'lik girinti ile başlamalı, paragraf aralarında boşluk bırakılmamalıdır.
- 3.Metin içerisinde vurgulama yapılması gerektiğinde italik vurgulama yapılmalıdır.
- 4.Paragraflar öncesinde ve sonrasında 6 nk boşluk bırakılmalıdır.
5. Metin içerisinde yazarla ilgili herhangi bir bilgi olmamalıdır.
6. Dergiye yollanan çalışmaların 5.000-10.000 kelime aralığında olması beklenir. Kitap ve diğer tanıtımlar 1.500 kelimeyi geçmemelidir.

Makale Başlığı

- 1.Makalenin başlığı, araştırmanın konusunu, alanını ve problemin sınırlarını açık olarak belirtmelidir.
- 2.Başlık koyu, ortalı, bağlaçları dışındaki sözcüklerde sadece ilk harfler büyük ve 14 punto (Palatino Linotype) büyüklüğünde yazılmalıdır.

Özet/Abstract-Anahtar Kelimeler/Keywords

- 1.Her makalenin başında Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
- 2.Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
- 3.Özet, iki yana yaslı ve 200 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
- 4.Özet ve anahtar kelimeler, Times New Roman yazı karakterinde, 10 punto ve tek satır aralıklı yazılmalıdır.
- 5.Özetin alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 3, en fazla 5 anahtar kelimeye yer verilmelidir.

Başlık ve Alt Başlıklar

- 1.Tüm başlıklar Times New Roman yazı karakterinde, 12 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.
- 2.Bölüm başlıklarında sözcüklerin ilk harfleri büyük diğerleri küçük harflerle, ortalı ve koyu yazılmalıdır.
- 3.Bölüm alt başlıklarında sözcüklerin ilk harfleri büyük diğerleri küçük harflerle, sola dayalı ve koyu yazılmalıdır.
- 4.Üçüncü ve dördüncü düzey başlıklarda başlığın ilk harfi büyük diğerleri küçük harflerle paragraf başlığı kullanılarak yazılmalıdır.
- 5.Paragraf biçimlendirmeleri şu şekildedir;

ORTA BAŞLIK

Alt Başlık

İkinci düzey alt başlık

Üçüncü düzey alt başlık (1 cm girintili)

Dördüncü düzey alt başlık (1 cm girintili)

Beşinci düzey alt başlık (1 cm girintili)

Tablo ve Şekil/Görsel Gösterimi

- 1.Tablolar ve şekiller, yayınlanmaya hazır biçimde hazırlanmalı, metin içerisinde geçtiği yerde verilmelidir.

- 2.Tablolar ve tablo başlıklarında kullanılan yazılarda Times New Roman, 10 punto, tek satır aralığı kullanılmalıdır.
- 3.Tablo başlıklarında her sözcüğün ilk harfi büyük olmalıdır.
- 4.Tablo içerisindeki metinler tek satır aralığında öncesinde ve sonrasında 0 nk boşluk bırakılarak, aynı stildeki paragrafların arasına boşluk eklemeyerek yazılmalıdır.
- 5.Tabloda dikey çizgiler kullanılmamalıdır.
- 6.Tablo çizgilerinin genişliği 1/2 nk genişliğinde ayarlanmalıdır.
- 7.Tablo öncesinde ve sonrasında 12 nk boşluk bırakılmalıdır.
- 8.Tablo başlıkları ve tablo numarasının gösteriminde Tablo numarası kalın ve sola dayalı, tablo başlığı normal ve sola dayalı şekilde yazılmalıdır. Örn; Tablo 1.Katılımcıların Cinsiyetine İlişkin Bilgiler
- 9.Şekil ve görsel başlıklarının gösteriminde şekil/görsel numarası kalın ve ortalı, şekil/görsel başlığı normal ve ortalı şekilde yazılmalıdır. Örn;
Şekil 1. Türkiye İller Haritası

Kaynakça

- 1.Kaynakça alfabetik olarak sıralanmalıdır.
- 2.Kaynakça aşağıda verilmiş olan örneğe göre düzenlenmeli ve makalenin sonuna eklenmelidir.

KAYNAKÇA BAĞLACI

Metin içinde kaynak gösterilirken kaynakça bağlacı kullanılmıdır. Kaynakça bağlacında, yazarın soyadı, eserin yayım tarihi ve doğrudan aktarmalarda da sayfa numarası verilmelidir.

Tek Yazarlı Kaynakça Bağlacı:

(Akıllı, 2013), (Akıllı, 2013, s. 61), Akıllı'ya (2013) göre, Akıllı'ya (2013, s. 61) göre

İki Yazarlı Kaynakça Bağlacı:

(Akıllı & Çalışkan 2013), (Akıllı & Çalışkan, 2013, s. 61), Akıllı ve Çalışkan'a (2013) göre, Akıllı ve Çalışkan'a (2013, s. 61) göre

Üç Yazarlı Kaynakça Bağlacı:

(Akıllı, Çalışkan & Uslu, 2013), (Akıllı, Çalışkan & Uslu, 2013, s. 61), Akıllı, Çalışkan ve Uslu'ya (2013) göre, Akıllı, Çalışkan ve Uslu'ya (2013, s. 61) göre,

Dört ve Beş Yazarlı Kaynakça Bağlacı:

Dört ve beş yazar olan kaynakçalarda, kaynakça bağlacı ilk geçtiği yerde olduğu gibi (Akıllı, Çalışkan, Uslu ve Kurnaz 2013) izleyen kısımlarda ise kısaltılarak (Akıllı vd., 2013) verilmelidir.

Altı ve Daha Fazla Yazarlı Kaynakça Bağlacı

Altı ve daha fazla yazarlı olan çalışmalar ilk geçtiği yer ve izleyen kısımlarda kısaltılarak verilmelidir.

1.Bir yazarın aynı yıldaki birden fazla çalışmasına atıf yapılması durumunda çalışmalar aşağıdaki gibi sıralanmalıdır: (Akıllı 2013a), (Akıllı, 2013b), (Akıllı, 2013a,2013b)

2.Aynı yazarın birden fazla çalışmasına atıf yapılması durumunda çalışmalar aşağıdaki gibi sıralanmalıdır; (Akıllı, 2014; Akıllı, 2015)

3. Aynı soyadı taşıyan yazarların çalışmalarına atıf yapılması durumunda çalışmalar aşağıdaki gibi verilmelidir. (Akıllı, 2013), (B. Akıllı, 2014), Akıllı'ya (2013) göre , B. Akıllı'ya (2014) göre

4. Aynı konu ile ilgili birden fazla atıf yapılması durumunda kullanılan kaynakça bağlaçları tarih sırasına ve aynı tarihteki atıflar isme göre alfabetik olarak sıralanmalıdır: (Arıcı ve Ungan, 2008; Aytan, 2010; Göçer, 2010; Kurudayıoğlu ve Karadağ, 2010; Karatay, 2011; Dağtaş, 2012; Karadağ ve Kayabaşı, 2013)

5. Kurumlarla ilgili kısaltmalar ilk geçtiği yerde verilmeli ve izleyen kısımlarda kısaltma olarak kullanılmalıdır: Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) – (Emniyet Genel Müdürlüğü [EGM], 2012)

6. Yasal metinler şu şekilde gösterilmelidir: (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973)

KAYNAKÇA ÖRNEKLERİ

Tek Yazarlı Kitap

İnalçık, H. (2015). Devlet-i aliyye: Osmanlı imparatorluğu araştırmaları-1. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Giddens, A. (2009). Sociology. Cambridge: Polity Press.

Tek Yazarlı Çeviri Kitap

Freire, P. (2014). Ezilenlerin pedagojisi. (D. Hattaoğlu ve E. Özbek, çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Lewis, B. (2000). Modern Türkiye'nin doğuşu (M. Kıratlı, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İki Yazarlı Kitap

Arıcı, A. F. & Ungan, S. (2012). Yazılı anlatım el kitabı. Ankara: Pegem Akademi.

Cook, T. D. & Campbell, D. T. (1979) Quasi experimentation: Design & analysis issues for field setting. Boston: Houghton Mifflin Company..

İki Yazarlı Çeviri Kitap

Cooper, R. & Sawaf, A. (1997). Liderlikte duygusal zekâ. (Çev: Z. Ayman & B. Sancar). İstanbul: Sistem Yayınları.

Üç Yazarlı Kitap

Köklü, N., Büyükoztürk, Ş. & Çokluk-Bökeoğlu, Ö. (2006). Sosyal bilimler için istatistik. Ankara: Pegem Akademi.

Parris, S. R., Fisher, D. & Headley, K. (2009). Adolescent literacy: Field tested effective solutions for every classroom. Newark: International Reading Association.

Editörlü Kitap

Çetin, İ. (Edt.) (2010). Dil ve edebiyat öğretim yöntemleri. İstanbul: Nobel.

Coady, N. & Lehmann, P. (Eds.) (2008). Theoretical perspectives for direct social work practice. New York: Springer.

Editörlü Kitapta Bölüm

Uzun Tulgar, Y. (2010). Edebiyat öğretiminde kullanılan teori ve yaklaşımlar. İ. Çetin (Edt.). Dil ve edebiyat öğretim yöntemleri içinde (s. 45-80). İstanbul: Nobel.

Çeviri Kitapta Bölüm

Creswell, J. (2014). Nicel Yöntemler. S. B. Demir (Ed.), Araştırma Deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları (M. Bursal, Çev.) içinde (s. 155-182). Ankara: Eğiten Kitap.

Piaget, J. (1988). Extracts from Piaget's theory (G. Gellerier & J. Langer, Trans.). In K. Richardson & S. Sheldon (Eds.), Cognitive development to adolescence: A reader (pp. 3-18). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Türkçe Makale

Aydın, A. (2004). Psikolojide yeni arayışlar ve insan doğası tartışmaları. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (1), 23–29.

Yabancı Dilde Yayınlanmış Makale

Winstead Fry, S. & Griffin, S. (2010). Fourth graders as models for teachers: teaching and learning 6+1 trait writing as a collaborative experience. Literacy Research and Instruction, 49(4), 283-298.

Bildiri Kitabında Basılan Bildiri

Yılmaz, K. (2009). Okul yöneticilerinin örgüt ve yönetime ilişkin abartılar hakkındaki görüşleri. IV. Eğitim Yönetimi Kongresi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi & EYEDDER. 14– 15 Mayıs 2009. Denizli. ss. 496–501.

Bildiri Kitabında Basılmayan veya Özet Metin Olarak Basılan Bildiri

Turan, S. (2006). Eğitim yönetiminde paradigmatik dönüşümler (dönüşen bir şey yok). Türkiye’de Eğitim Yönetimi ve Denetimi Sorunları ve Çözüm Önerileri Toplantısı. 27–28 Nisan 2006. EYEDDER-Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara.

Turan, S. (2001). School climate, supportive leadership behavior and faculty trust in Turkish public schools. American Educational Research Association (AERA). April 10–14, 2001. Seattle Washington, USA.

Yayınlanmamış Lisansüstü Öğretim Tezleri

Arı, G. S. (2003). İşletmelerde güven ve personel güçlendirme ilişkisi: Bankacılık sektöründe bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kamer, M. (2001). Örgütsel güven, örgütsel bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Evans, T. J. (1996). Elementary teachers’ and principals’ perceptions of principals leadership style and school social organization. Unpublished Doctoral Dissertation. Western Michigan University, Kalamazoo, Michigan.

Sözlük

Türk Dil Kurumu (2005). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Türk Dil Kurumu (1975). Felsefe terimleri sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Ansiklopedi Maddesi

Meydan Larousse (1990). Meydan Larousse ansiklopedisi. İstanbul: Meydan Yayınevi.

Rapor ya da Diğer Kurumsal Metinler

MEB (2009). Milli Eğitim Bakanlığı 2010–2014 Stratejik Planı. Ankara: MEB Yayını.

MoNE (1977). Report by the ministry of national education supervision council. Ankara: MoNE Publications.

Kanun, Yönetmelik, Tüzük Gibi Yasal Metinler

Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). Resmi Gazete. Yayın Tarihi: 24.06.1973. Sayısı: 14574. Numarası: 1739.

Web Adresi

UNESCO. (2013). World Heritage list. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.05.2013) UNESCO. (2013).

İÇİNDEKİLER / CONTENTS**Araştırma Makaleleri / Rresearch Articles**

Arzu Özkanan & Osman Kürşat Acar 1-15
Nicelikten Niteliksizliğe Türk Yükseköğretimi Tarihinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri

From Quantity to Poor Quality: Faculties of Economic and Administrative Sciences in Turkish Higher Education History

Mehmet Sefa Duman & Hilmi Demirkaya 16-48
Alanya’da Turizmin Kent Kimliği ve Toplumsal Hayat Üzerindeki Etkileri

The Effects of Tourism on Urban Identity and Social Life in Alanya

Yılmaz Karadeniz 49-58
52 ve 53 Numaralı Şer’iye Sicili Defterlerine Göre Amasya Sancağı’nda İçtimai Yapı

Social Structure in Amasya Sanjak according to Sharia Registry Books Number 52 and 53

Hamdi Akbaş 59-68
Hicri V. Asır Delâilü’n-Nübüvve Geleneği: Kadı Abdülcabbar ve Beyhâkî Örneği

A tradition of Delâilül'n-Nubuvva in the 5th Hijri Century: The Sample of Qadi Abd-al-Jabbar and Bayhâqī

Ahmet Ali Gazel 69-78
İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde Gensoru Önergelerinin İşleyişi ve Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar

Problems Encountered in the Functioning ana Implementation of Proposals of Confidence in the Second Constitutional Period

Ahmet Köç 79-87
İstiklal Marşı’nın Yazıldığı Mekân Taceddin Külliyesi

National Anthem The Place Which Was Written Taceddin Kulliye

Süleyman Oktar 88-109
Exam-Free University Admission: A random Selection Method Based on GPA and in-Class Ranking

Sınavsız Üniversiteye Giriş: Lise Başarı Puanı ve Sınıf içi Başarı Sırasına Dayalı Rastgele Seçim Yöntemi

Mustafa Öztürk 110-120
Russian General Dmitry Nikolayevich Dubensky’s Evaluations of Turkish Land Forces Before the First World War

Rus General Dmitriy Nikolayevič Dubenskiy’nin Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Kara Kuvvetlerine Dair Değerlendirmeleri

Nicelikten Niteliksizliğe Türk Yükseköğretimi Tarihinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri
From Quantity to Poor Quality: Faculties of Economic and Administrative Sciences in Turkish Higher Education History

Arzu Özkanan*^{ID}, Osman Kürşat Acar**^{ID}

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi
Research Article

Sorumlu Yazar :
Corresponding author :

* Isparta Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi
Uzaktan Eğitim MYO
arzuozkanan@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2166-7827

** Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
osmanacar@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1961-645X

Başvuru / Submitted :
5 Mayıs 2022

Kabul / Accepted :
17 Temmuz 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1112878

Atıf / Citation :

Özkanan, A & Acar, O. K.
"Nicelikten Niteliksizliğe Türk
Yükseköğretimi Tarihinde İktisadi
ve İdari Bilimler Fakülteleri".
Uluslararası Sosyal ve Eğitim
Bilimleri Dergisi, 18(2022): 1-15.

Benzerlik / Similarity: %11

Öz

Ülkemizde İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri en yaygın ve aktif öğrencisi en fazla olan, iş imkânının en yaygın olduğu fakültelerdir. Ancak günümüzde kontenjan fazlalığı, müfredat farklılığı, eğitim kalitesi, öğretim elemanı kalitesi, staj ve uygulama dersi, dijital dönüşüm gibi çok önemli sorunlar ile karşı karşıyadır. Bu çalışma İİBF'lerin sorunlarından kaynaklanan belirsiz geleceğine yönelik çözüm önerileri geliştirme ve bu durumu literatüre taşıma amacıyla. Bu doğrultuda deneyimli 17 öğretim üyesi ile yapılan görüşmeler doğrultusunda alandaki sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulgular ışığında fakültelerin sorunları iki alt başlıkta değerlendirilmiştir. Fakültelerin ve türevlerinin sayıca fazlalığı ile birlikte kontenjanların fazlalığı nicel sorunu oluştururken; müfredatın güncellenmesi ile öğrencilerin ve öğretim elemanlarının kaliteleri nitelik sorununu oluşturmuştur. Buradan hareketle özellikle kontenjan kısıtlamasına giderek öğrenci sayısını belirli bir düzeye indirmek, aynı zamanda fakültelerin birleştirilmesi başta olmak üzere fakülte türünün azaltılması ile müfredatın da çağın ihtiyaçlarına uygun olarak güncellenmesi önerileri geliştirilmiştir. Aynı zamanda dijital alandaki gelişmeler ekseninde yeni eğitim metotlarının uygulanması ile mezunlarının daha kalifiye olabilecekleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, İşsizlik, Üniversite Eğitimi, Yükseköğretim Tarihi.

Abstract

The Faculties of Economics and Administrative Sciences are the most widespread and active faculties with the highest number of students in Turkey. However, today, it is facing very important problems such as quota, curriculum difference, education quality, faculty quality, internship, practice lesson. In addition, these faculties, where too many graduates are given. This study aims to develop solutions for the uncertain future of this faculties, and to carry this situation to the literature. In this regard, problems in the field were tried to be identified in accordance with the interviews made with 17 experienced faculty members of the field. The high number of quotas together with the number of faculties and their derivatives constitutes the quantitative problem also with the updating of the curriculum, the quality of students and faculty members created the problem of quality. From this point of view, it has been developed to reduce the number of students to a certain level by going to the quota restriction, at the same time, to decrease the number of faculties, especially the merging of faculties, to update the curriculum in accordance with the needs of the age and to recruit students from a certain percentile.

Keywords: Faculties of Economics and Administrative Sciences, Unemployment, University Education, History of Higher Education.

Giriş

Eğitim ve öğretimin, içinde bulunduğu toplumu bilgi, değer ve davranış kalıplarına göre biçimlendirme gibi önemli hedefleri vardır. Bu noktada toplumun eğitim felsefesini belirleyen paradigmlar önem kazanmaktadır. Eğitim felsefesi ile ekonomik, siyasal, politik ve toplumsal sistemlerin dayandığı felsefe aynı istikamette olmalıdır. Devletler tarafından eğitim politikaları belirlenirken yerine göre vatandaşların istek ve beklentilerine bakmadan bilgi verme, eğitim ve öğretimin yanında devletin ideolojik kodlarının yeni nesillere aktarılması için bir araç olarak görülmüştür. Bu nedenle eğitim, milli bir alan olarak devletlerin kontrol etmek istediği alanların başında gelmiştir. Batının Aydınlanma olarak öne sürdüğü aklın öncelendiği modern eğitim anlayışı, Osmanlı'nın son dönemlerinde Tanzimat, Islahat Fermanları, Meşrutiyet ile batılılaşma ekseninde eğitim felsefesi belirlenirken en çok üzerinde durulan konulardan olmuştur. Askeri, idari, ticari, adli birçok alanda batı tarzı okul kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile modern, laik ve milli bir eğitim sistemi kurulması için önemli adımlar atılmıştır (Bozaslan ve Çokoğullar, 2015; Kaygısız, 1997: 5). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bu sürecin bir örneği de bugün İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri'nin temelini oluşturan Osmanlı'dan kalma Hamidiye Ticaret Mektebi'dir.

Türkiye'de İİBF'lerin tarihine bakıldığında ilk olarak 1859 yılında kurulan Mektebi Mülkiye, ardından 1883 yılında kurulan Hamidiye Ticaret Mektebi'ne kadar giden 160 yıllık bir süreçten bahsedilebilir. Cumhuriyet döneminde ise ilk olarak İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasından sonra 1936 yılında kurulan İktisat Fakültesi önemli bir dönüm noktasıdır. Ama modern anlamda İİBF'ler 1959 yılında İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu'na dayandırılabilir. Hatta birçok çalışmada tarihin ilk yönetim okulu olarak kabul edilen Osmanlı Enderun Okulları, İİBF'ler için bir başlangıç kabul edilebilmektedir. Ama tam olarak bu fakültelerin İİBF olarak isimlendirilmesi 1982 sonrası olmuştur. Bu fakültelerin tarihi ilk olarak 1859 Mektebi Mülkiye'nin kurulması baz alınırsa 160 yıl, 1959 yılı Akademiler Kanunu baz alınırsa 61 yıl, 1982 yılı baz alınırsa 38 yıllık bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Tabii Enderun Okulu bu anlamda bir milat kabul edilirse İİBF'lerin tarihi çok daha eskilere götürülebilecektir.

Bugün Türkiye'de 2020 yılı itibarıyla 77'si vakıf ve 129'u devlet olmak üzere, 206 adet üniversite bulunmaktadır. Türkiye'de son dönemde her ile bir üniversite, siyasi iktidarların istekleri ile her ilçeye bir meslek yüksekokulu hatta fakülte, üniversitelerde kadrolaşmak veya mevcut yönetim yapısının değişmesi için sayısal olarak atamalar, daha çok kişinin üniversite mezunu olması gibi konuların gündemde olduğu nitelikten ziyade nicelik sorununun ön planda olduğu bir üniversite ve fakülte problemi vardır. Bu çalışma ile öncelikle üniversite ve fakülte kavramları tanımlanarak İİBF'lerin genel ve kısa bir tarihçesi incelenmiştir. Bu inceleme ile Türkiye'nin en yaygın ve en fazla öğrencisi olan İİBF'ler ile ilgili alan yazında bir eksiklik olduğu için bu eksikliğe katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Ardından İİBF'lerde dekanlık yapmış ve İİBF'lerin durumu hakkında bilgi sahibi farklı üniversitelerden 17 deneyimli öğretim üyesi ile görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ile nitel bir analiz yapılmıştır. Çalışma ile İİBF'lerin sorunları ve çözüm önerileri genel hatları ile ortaya konulmuştur.

Dünyada ve Türkiye'de Üniversite Kavramı

Üniversite kelimesi köken olarak Latince "üniversitas" kökünden çoğulcu bir niteliğe atfen birlik, öğretmenlerin ve öğrencilerin loncası anlamına gelir. Türk-İslam kültüründe medrese, külliye, Tanzimat'tan sonra darülfünun isimlendirmeleri yapılmıştır. 1933 sonrası reform ile İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte üniversite kavramı kullanılmıştır. 2547 ve 2809 sayılı kanunlarda üniversite, dar çerçevede bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan bünyesinde fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar, meslek yüksekokulu, araştırma ve uygulama merkezi ve benzeri birimlerden oluşan yükseköğretim kurumları olarak tanımlanmıştır. Daha geniş açıdan üniversite; sahip olduğu programlar ile öğrencilerine eğitim-öğretim vererek ülkenin ihtiyaç duyduğu evrensel niteliklere sahip insan gücü yetiştiren, uluslararası ölçekte araştırma ve geliştirme faaliyetleri yapabilen, yeni buluşlar yapabilen, bilim ve teknoloji üreten, yaptığı ulusal ve uluslararası yayınlar ile akademik ve akademik olmayan bilgileri yayan, topluma, kurumlara, teknoloji transfer ofisleri ile teknokentler ile danışmanlık desteği verebilen, hatta bizzat üretimin içine giren, fakülte, enstitü, bölüm vb. birimlerden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip, özerk, özgür kurumlar olarak tanımlanabilir (Günay, 2007: 7; Günay, 2004: 7).

Bugünkü anlaşıldığı şekli ile üniversitelerin temelleri 11. ve 12. yüzyıllarda Avrupa'da kurulan Bologna (1088), Paris (1170), ve Oxford Üniversiteleri'ne (1167) dayandırılrsa da ilk toplu manada eğitimlerin bilim tarihindeki ilk örnekleri medreselerdir (Sarton, 1927-1948, akt, Şen, 2012: 2). Dünyada yükseköğretimin ortaya çıkışı Platon'un MÖ 387'de kurduğu Akademia'sına, Aristoteles'in MÖ 334'de kurduğu Lyseum'a, Çin'de Han Hanedanınca kurulan okullara, İskender'in MÖ 330'da kurduğu Museum'a, Harran Akademisi'ne, Büyük Selçuklu Devleti Veziri Nizamülmülk tarafından kurulan Irâk, Horasan, Mâverâünnehir, Suriye ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde Bağdat Nizâmiye Medresesi örnek alınarak kurulan Nizamiye Medresesi'ne, Orta Asya'da Buhara ve Semerkant'ta, Kuzey Afrika'da Endülüs'te Emeviler zamanındaki Gırnata, Kurtaba, Tuleytula şehirlerindeki medreselere, Kayseri'deki Çifte Medrese'ye, Konya'daki Karatay Medresesi'ne, Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese'ye kadar uzanır. (Doğramacı, 2007: 3; YÖK, 2001; Bernal, 1995; Gürüz, 1994) Özellikle Endülüs Emevi şehirlerindeki medreseler ayrıca Haçlı Seferleri ve Sicilya Devleti vasıtasıyla bilimin ve üniversite anlayışının Batı'ya aktarıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Özellikle İtalya merkezli Rönesans hareketlerinde Sicilya'daki İslam medreselerinin incelendiği ve taklit edildiği belirtilmektedir. Batı ve üniversiteleri bilimsel çalışmaları kendi kültürel kodlarına uyarlayarak gelişim sürecini devam ettirerek bugünkü haline gelmiştir (Saklı ve Akbulut, 2017: 11; Şen, 2012: 2).

Bilgi, rasyonalite ve ders bileşenlerinden oluşan ve aklın kurumsallaşması olan üniversitelere tarihsel olarak bakıldığında Ortaçağ Üniversitesi, Modern Üniversite ve Çağdaş Üniversite kavramı olarak üç dönemde ele alınabilir. Ortaçağ üniversitesi medreseler (batının ortaçağı, İslam medeniyeti için altın çağ olarak kabul edilmektedir; bu yönü ile medreseler Hristiyan ortaçağ üniversitelerinden daha ileri kabul edilebilir) ve Hristiyan ortaçağ üniversitesidir. Bu üniversiteler, araştırma yerine teoloji, felsefe, sanat gibi genel kültüre yönelmiş, mevcut bilgiyi tartışarak, yorumlayarak öğrenciye aktarma şeklinde eğitimi esas almıştır. Buluş, yenilik, icat ile ilgilenmemişler ama üniversitelerin dekanlık, rektörlük fakülte şeklinde kurumsallaşmasına katkı sağlamışlardır. Modern üniversite ise, meslek ve araştırmaya yönelmiştir. Pozitivist felsefenin etkisiyle modern üniversite genel kültürü bir yana bıraktığı için mezun olan mühendisler, doktorlar, avukatlar vb. kültürden yoksun meslek adamına dönüşmüşler, modern üniversite bu yönü ile eleştirilmiştir (Gasset, 1997, akt, Günay, 2004: 4). Ortaçağ üniversitesinden sonra modern üniversite ise, 19. yüzyılda kurulan Humboldt Üniversitesi olarak adlandırılan yeni üniversite yaklaşımıyla tanımlanabilir. Günümüzde daha önceki üniversite anlayışlarının birikimiyle oluşan eğitim, araştırma ve geliştirme, uluslaşma, demokratikleşme ve kamu hizmeti gibi temel misyonlar edinmiş, son olarak ulaştığı nokta olarak çağdaş üniversite, 1980 sonrası yaşanan değişim ve dönüşüm sonrası günümüz üniversiteleri olarak tanımlanabilir (Saklı ve Akbulut, 2017: 16; Antalyalı, 2007: 25; Günay, 2004: 4).

Türkiye Cumhuriyeti'nde üniversitelerin gelişimine bakıldığında Osmanlı'dan bilim veya teknoloji konularında önemli bir miras kaldığı söylenemez. Ama devlet ve askeri alanda istihdam edilecek teknisyen, mühendis, adli ve idari konularda istihdam edilecek kişilerin yetişeceği kurumlar, Cumhuriyetin ilk kurulan üniversiteleri için temel oluşturmuştur. Türkiye'de bugün 206'ya ulaşan üniversitelerin tarihsel gelişimi ilk olarak 1923-1946 Dönemi olarak ele alınabilir. Bu dönemde, 1933'te, Üniversite Reformu yapılmış ve 2252 sayılı yasa ile Fransız ekolünün ağır bastığı Darülfünun (bilim yurdu), İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edilen İsviçreli Profesör Albert Malche'in raporu doğrultusunda Avrupa modeli yönetim ve eğitim-öğretimi esas alan ilk üniversite reformu yapılmıştır. 1933 yılında 2252 sayılı kanun çıkarılmıştır (Namal ve Karakök, 2011: 27). Özerkliğin kaldırıldığı bu dönemde Darülfünun'un öğretim elemanları tasfiye edilmiş ve Almanya'dan Nazi zulmünden kaçan çok sayıda Musevi asıllı profesör üniversitede istihdam edilmiştir. Üniversitenin kadrosuna Almanya'daki Nazi zulmünden kaçan bilim adamlarının alınması Türkiye'de Alman üniversite ekolünün oluşmasına etki yapmıştır. Yine bu dönemde İstanbul'da Yüksek Mühendis Mektebi olan okul, 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi haline dönüştürülmüştür. 1935 yılında Türkiye'nin mülki idaresinde çok önemli bir yeri olan İstanbul'daki Mülkiye, Siyasal Bilgiler Okulu adıyla Ankara'ya taşınmıştır. Daha sonra 1950'de Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak Ankara Üniversitesi'ne bağlanmıştır (Ernek Alan, 2016: 107; Şen, 2012: 7; Günay, 2004: 12).

İkinci dönem olarak 1946-1960 arası dönemde 4936 sayılı yasa ile üniversitelere bilimsel ve idari özerklik verilmiştir. Daha önce kurulmuş Ankara'daki fakültelerin bir araya toplanarak 1946 yılında Ankara Üniversitesi'nin kurulması, 1955 yılında İzmir'de Ege Üniversitesi, Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi,

Amerikan tipi esas alınarak 1956 yılında ODTÜ, 1957 yılında Erzurum'da Atatürk Üniversitesi kurulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan bu üniversitelerin teknik öğretim vermeleri yol, elektrik, köprü, fabrika ve bina gibi gerekli yapılar için ihtiyaç olan teknik elemanlar yanında Osmanlı'dan miras kalan eğitim kurumlarının da teknik alanlarda eğitim vermeleri de bu anlamda dikkat çekmektedir (Şen, 2012: 7; Günay, 2004: 12). Bu noktada Osmanlı'dan günümüze yükseköğretim konusunda fen alanında bir gelişim için bu adımlardan bahsedilebilir ama maalesef sosyal bilimler hep öksüz kalmıştır, sosyal bilimlere gereken önem tam olarak verilmemiştir.

Üçüncü dönemde 1960 ile 1973 arasında 115 sayılı kanun ile değişiklikler yapılmış, Anayasaya üniversite ile ilgili madde konulmuştur. 1967'de Hacettepe Üniversitesi kurulmuş, Robert Koleji 1971'de Boğaziçi Üniversitesi haline dönüştürülmüştür. Dördüncü dönem olarak 1973-1981 yılları arasında başta üniversite özerkliği kısıtlanmış, 1975'te YÖK kurulmuştur. Daha sonra 1981'e kadar bugün içinde benzer eleştirilerin yapıldığı plan ve proje olmadan politik kararlarla, öğrencilerin açıkta kalmaları gibi etkenlerle nitelikten ziyade niceliğin ön planda olduğu bir üniversite kurulum süreci yaşanmıştır. Bilim felsefesi açısından bilim ve bilginin nasıl edinilmesi gerektiğini sorgulamayan nakilci, batı eksenli taklitçilik, kısa yoldan diploma veren, kitlesel eğitim veren kurumlar ortaya çıkmıştır. Beşinci dönem olarak 1981 ve 2004 yılları arasında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çıkartılmış, 1984 yılında ilk vakıf üniversitesi Ankara'da kurulmuştur. Tarihçeye bakıldığında genelde askeri darbeler sonrası düzenleme geleneği devam etmiştir. 2004 sonrası niceliksel olarak her ile bir üniversite, okullaşma oranının artırılması gibi nedenlerle birçok özel ve kamu üniversitesi kurulmuştur. Son yıllarda bilim felsefesi açısından kalite eksenli tartışmalar artsa da ana sorunlar yanında kâr amacı güdüp gütmeyi tartışmalı vakıf üniversiteleri de sorunun yeni bir boyutu olmuştur (Şen, 2012: 7; Günay, 2004: 12).

Dünya son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, sosyoekonomik yapı, iletişim vb. alanlarda önemli ve hızlı bir değişim geçirmektedir. Bu hızlı değişim ile birlikte, devletin üniversiteler ile olan ilişkisi, üniversite özerkliği ve kamuya hesap verme sorumluluğu, üniversitelerin uluslararasılaşması, üniversitelere olan bakışın hoca – öğrenci ekseninden öte bilgi toplumu ve ekonomisinin kaynağı ve karmaşık bir işletme olarak görülmesi, pragmatik üniversiteye doğru bir yönelmenin olması, kamu yükseköğretim kurumlarının rakiplerinin çıkması, yükseköğretimin ticarileşmesi, bilginin pazar mantığı çerçevesinde alınıp satılır bir meta olarak görülmeye başlaması gibi nedenler ile değişmektedir (Erdem, 2006: 311-312). Üniversitelerde özellikle demokratik ülkelerde, kimlerin öğrenim göreceği, kimlerin hoca olacağı, hangi konuların öğretilip araştırılacağı, mezuniyet işlemleri gibi konularda üniversitenin ne kadar yetkili olacağı konusu olan özerklik, hükümetlerin üniversite üzerindeki yetkisi, üniversite yönetimlerinin seçilmesi, öğrencilerin durumları, eğitim şekli, üniversite sanayi, üniversitenin halka işbirliği hep tartışılan konular olagelmıştır (Hetherington, 1965 akt, Doğramacı, 2007: 9). Ayrıca üniversitelerin özerkliği yanında 1981 sonrası kurulan Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'un yapısı, Türkiye yükseköğretim sisteminin son yıllarda ciddi anlamda olağanüstü büyümesi, YÖK ve yükseköğretim kurumları arasındaki ilişkilerin daha da fazla tartışılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu Türkiye için YÖK'ün eşgüdüm sağlayan bir üst kurul olarak yeniden yapılandırılması, üniversitelerin yetkilerinin artırılması yönünde politika talepleri hep gündemde olmuş, Ocak 2013'te YÖK tarafından hükümete bir taslak verilmiş ama bir sonuca ulaşılamamıştır (Çelik ve Gür, 2014: 19).

Fakülte Kavramı ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

2547 sayılı kanunda fakülte; yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan, kendisine birimler bağlanabilen üniversiteler bünyesinde bir yükseköğretim kurumudur. Bedene ve ruha, yetenekli olduğu güzelliğin verildiği yerler olan fakülteler; öğrencilerin gelecekteki sosyal hayatlarına hazırlandığı yerler olarak da görülebilir (Patır ve Yıldız, 2008: 294).

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, adından da anlaşılacağı gibi ekonomi ve yönetim ağırlıklı fakültelerdir. Başta muhasebe, iktisat, yönetim ve organizasyon, hukuka giriş gibi temel derslerin ortak olarak verildiği, ayrıca entelektüel olarak yönetim felsefesi, küreselleşme, siyasi tarih, diplomasi alanlarında eğitim öğretim yapılan, piyasada işletmelerin ve STK'ların pazarlama, yönetim, muhasebe, insan kaynakları yönetimi, denetim gibi eleman ihtiyacını karşılayan; devlet içinde yönetici, uzman, denetçi, müfettiş gibi üst düzey kadroların yanında ara düzey memurların da yetiştirildiği fakültelerdir.

İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültelerinin tarihine bakıldığında modern anlamda olmasa da kökeni 2. Murat'a kadar dayanan Enderun Mektebi'ne kadar götürülebilir. Ama Türkiye'de İİBF'lerin modern anlamda tarihçesi 18. yy ikinci yarısına dayandırılabilir. Osmanlı Devleti'nde özellikle Tanzimat Fermanı sonrası eğitimde modernleşme faaliyetleri kapsamında askeri, mülki, zirai ve tıp alanında birçok okul açılmıştır. Eğitim faaliyetleri konusunda özellikle 2. Abdülhamit Han zamanında önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde diğer alanlar yanında ticari alanda okul kurma girişimleri hızlanmıştır. 1861 yılında ilk ticari okul kurma girişimi başarılı olmasa da Sultan II. Abdülhamid'in himayesinde Fransız ekolü ilham alınarak 1883 tarihinde Avrupa'nın birçok ticaret okulundan önce Hamidiye Ticaret Mektebi kurulmuştur. Bu mektep, ayrıca İİBF'lerin işletme bölümü için bir başlangıç kabul edilmektedir. Bu okulun diğer önemli bir özelliği Marmara Üniversitesi'nin kuruluşu için milat olarak kabul edilmesidir. Hamidiye Ticaret Mektebi Osmanlı Devleti'ni ilk resmi okulu olsa da gayrimüslim tebaa tarafından kurulan Heybeliada Rum Ticaret Mektebi bu okuldan önce kurulmuştur. Aynı şekilde İİBF'lerin kamu yönetimi bölümlerinin geçmişi de 1859 yılında kurulan ve 1877 yılındaki düzenlemeler ile yükseköğretim niteliği kazanan Mektebi Mülkiye'ye kadar dayandırılmaktadır. Bu okullar o dönem ticaret ve sanayinin gelişmesi karşısında yetişmiş insan gücü ihtiyacı ve dönemin kaymakam ve mal müdürlerinin daha iyi yetişmesi için kurulmuştur. (Erdoğan, 2019: 35; Gönüllü, 2019: 199; Erdoğan, 2018; Özkul, 2012; Timur, 2009: 187). İİBF fakülteleri içinde bölümler arasında işletme ve kamu yönetimi bölümlerinin kurucu bölümler olduğu söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk yılları ile birlikte Osmanlı'dan miras olarak kalan okullar, bugünkü anlamda birçok fakültenin temelini oluşturduğu gibi İİBF'lerin de temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte ve sonrasında İİBF'lerde kuruluş ve gelişmede fakültelerin işletme bölümleri en önemli aktör olmuştur. Ve bu aktörün gelişimi ve arkasında yatan kapitalist ekonomi ve pozitivist eğitim anlayışı, bu fakültelerin gelişiminde etkili bir felsefi altyapı olmuştur. Bu durum geleneğin çok eskiye dayanması ve bu anlamda güçlü olması yönüyle etken olarak Hamidiye Ticaret Mektebi'ndeki ticaret eğitimine de dayandırılabilir. Bunun yanında Türk işletme yönetimi ekolünün gelişiminde genel olarak 3 ekol etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk zamanlarında Fransız, daha sonra Alman ve son olarak Amerikan ekolü etkili olmuştur. Özellikle Amerikan ekolünün etkin olduğu son dönemde birtakım kuruluşlar ön plana çıkmıştır. Uluslararası Kalkınma Ajansı, Ford Vakfı'nın desteğiyle Harvard İşletme Okulu'nun faaliyetleri, İşletme İktisadi Enstitüsü kuruluşu, Türk Sevk ve İdare Derneği, Sevk ve İdarecilik Eğitim Vakfı, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi kuruluşu, Robert College (Boğaziçi Üniversitesi) Yüksek Okulu İş İdaresi ve İktisat Fakültesi'nde Amerikan ekolünün etkisini görmek mümkündür (Negiz, 2020: 8-10).

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri 1959 yılı öncesi Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi gibi isimler ile anılırken 1959 tarih ve 7334 sayılı İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu ile kurumsallaşma açısından çok önemli bir adım atılmıştır. 1959 sonrası İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu'na göre Ankara, Bursa, Eskişehir, Trabzon, Adana, Malatya ve İstanbul'da İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri kurulmuştur. Bu dönemde Şişli Siyasal Bilimler Yüksekokulu (1962) kurulmuş, daha sonra Anayasa Mahkemesi kararı ile 1979 yılında İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne devredilmiştir. 1982 sonrası ise bu İİBF'ler tekrar bir değişim geçirmiştir. 41 Sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri, 1959'daki gibi bir değişim ile 1982 sonrası İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne dönüşmüştür (Negiz, 2020). Bugünkü anlamda İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin temeli 1982 sonrası atılmıştır denilebilir. Ama 1959 İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu sonrası Ankara, Bursa, Eskişehir, Trabzon, Adana, Malatya ve İstanbul'da kurulan bu akademiler bugünkü manada İİBF'ler için gerçek kuruluş dönemidir. Halen birçok üniversite rektörü, siyasetçi, iş adamı, vali bu okullardan mezun olmuştur.

Bu çalışma ile de eleştirisi yapılan İİBF'lerin oldukça dağınık yapıda olması, Tablo 1 ve 2'de görüldüğü gibi tarihten gelen bir gelenektir ve hala devam etmektedir ve muhtemelen ilerleyen yıllarda da devam edecek gibi görünmektedir. Örneğin Marmara İİBF, 1982 yılında daha önce İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı Ekonomi, İşletme, Siyasal Bilimler ve Ticari Bilimler fakültelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan bir fakülte iken aynı fakülte 23.03.2012 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, Marmara Üniversitesi

İİBF'nin kapatılarak yerine İşletme, İktisat ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri kurulmuştur. Yani 30 yıl sonra eskiye dönmüştür. Türkiye'de benzer yapıda birçok İİBF vardır; ilerleyen dönemlerde benzer durumlar bu fakülteler için geçerli olabilir.

Tablo 1: Türkiye'deki Eski ve Yeni Tür Fakülte ve Yüksekokullar

1982 Öncesi İİBF ve Türleri	1982 Sonrası İİBF ve Türleri	Son Dönem Fakülte İsimlendirmesindeki Dağılım
Hamidiye Ticaret Mektebi	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi
Ticaret Mektebi Âlisi	Siyasal Bilgiler Fakültesi	Ticari Bilimler Fakültesi
Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi	İşletme Fakültesi	Yönetim Bilimleri Fakültesi
Mülkiye Mektebi	İktisat Fakültesi	Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu
Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu	İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi	Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu		Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi		Uygulamalı Yönetim Bilimleri Yüksekokulu
İş İdaresi ve İktisat Fakültesi		

Tablo 2: Türkiye'deki İİBF'lerin Eski ve Yeni Bölüm İsimleri

1982 Öncesi İİBF Bölüm İsimleri	1982 Sonrası İİBF Bölümleri	
Muhâsebe ve Riyâziyât-ı Ticâriyye	Kamu Yönetimi	İnsan Kaynakları Yönetimi
Ticaret ve Şehbenderlik	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Ulaştırma
Mektebi Mülkiye	İşletme	Lojistik
İdarî, Siyasî ve Malî Şube	Maliye	Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık
İktisat	İktisat	Uluslararası Ticaret ve Lojistik
Banka ve Sigorta	Ekonomi	Uluslararası Ticaret
Ekonomi	Sağlık Yönetimi	Muhasebe ve Finansman
İşletme	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	Bankacılık ve Finans
Siyasal Bilgiler	Uluslararası İlişkiler	Yönetim Bilişim Sistemleri
	Ekonometri	Sermaye Piyasası
	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri	Organik Tarım İşletmeciliği
	Yerel Yönetimler	Muhasebe Bilgi Sistemleri
	Sosyal Hizmetler	Gümrük İşletme
		Turizm İşletmeciliği vd. bölümler

Türkiye'de İİBF'lerin bugünkü durumuna bakıldığında devlet üniversitelerinin 146 tane fakülte ve yüksekokullarında toplam 2018 yılı itibarıyla 1.887.352 öğrenci eğitim görmektedir. Vakıf üniversitelerinde 80 adet fakülte ve yüksekokullarda 73.739 öğrenci eğitim görmektedir. Vakıf ve devlet üniversitelerinde toplam 226 adet İİBF ve türevleri ile birlikte 12 tür İİBF'de toplam 1.961.091 öğrenci eğitim ve öğretim hayatına devam etmektedir. Bu öğrencilerin 1.495.558 tanesi Açıköğretim fakültelerinde, 465.533 tanesi ise örgün öğretimde eğitim öğretime devam etmektedir (<https://istatistik.yok.gov.tr/>, (14.04.2020)). Tablo 1 ve 2'de görüleceği üzere

bu fakültelerde öğrenci sayısının yanında isimlendirme olarak ve fakülteler altında bölüm ismi olarak dağılım, 1980 sonrası ve özellikle son 10 yılda ciddi anlamda artmıştır.

Bugün dünyada üniversiteler, toplumun değişen ihtiyaçları, finansal zorunluluklar, yapay zeka, dijital dönüşüm, uzaktan eğitim, teknoloji ve piyasa değişime/dönüşüme zorlanmaktadır (Günay, 2007). Aynı şekilde Türkiye’de her ile bir üniversite açılması, hatta ilçelere fakülteler kurulması başta olmak üzere benzer birçok konuda üniversiteler eleştiri konusudur. Bu eleştirilerin merkezindeki fakültelerin başında İİBF’ler gelmektedir. Gözler (2019) tarafından yapılan çalışmada Çanakkale merkeze 90 km uzaklıkta Biga’da İİBF kurulması, bilimsel araştırma yapmak, eğitim vermek, kasaba olarak addedilebilecek bir yerde sosyo-ekonomik şartlar göz önüne alındığında sırf taşranın geliştirilmesi için fakülte kurulması eleştiri konusu yapılmıştır (Görmez, 2019). Özellikle her ile üniversite, ilçelere fakülte kurulması noktasında ön plana çıkan İİBF’lerdir. Bandırma, Fethiye, Yalvaç, Söke, Hopa, İslâhiye, Nazilli, Ünye, Bolvadin, Akşehir, Uzunköprü, Boyabat, Bucak, Kozan, Serik, Sandıklı, gibi birçok ilçe fakülte kurulan ilçelere dâhil edilebilir. İlçelerde Mühendislik Tıp fakültesi örneği yoktur ama İİBF ve türevi olan yüksekokullar ve uygulamalı bilimler okul türleri örneği oldukça fazladır. Bu anlamda İİBF’lerin son dönemde eleştiri konusu olması bu anlamda oldukça normaldir.

İİBF’ler; sayıları, eğitim kalitesi yanında mezuniyet sonrası istihdam, Açıköğretim’deki kontenjan fazlalığı konusunda gündeme gelen bu fakülteler son dönemde tercih edilmemeleri ile de tartışılmaktadır. Tablo 3’te görüleceği gibi İİBF bölümlerinin doluluk oranı azalmaktadır.

Tablo 3: İİBF’lerde Bölümlerin Doluluk Oranı

S.No	Bölüm Adı	YKS Doluluk Oranı (%)		
		2016	2017	2018
1	Bankacılık ve Sigortacılık	100	97	20
2	Ekonometri	100	71	47
3	İktisat	99	71	56
4	İnsan Kaynakları Yönetimi	100	88	74
5	İşletme	99	64	63
6	Kamu Yönetimi	100	100	69
7	Maliye	99	98	69
8	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	100	99	69
9	Uluslararası İlişkiler	100	100	76
10	Uluslararası Ticaret ve Lojistik	100	88	67

Kaynak: Kaplan, 2019, Memurlar.net

İİBF’ler ile ilgili önemli problemlerden birisi de kamuoyunun üniversitelere ve özelinde fakültele ve hocalara yönelik kurumsal ve bireysel itibar algısı noktasında ciddi sorgulama gerektiren durumların mevcut olmasıdır. Bu konuda Gözler (2019) bugün İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi diplomalarının ve hocalarının, 1970’li yıllarda lise diplomalarına ve lise hocalarına keza bugünün Mühendislik Fakültesini diplomalarının ve hocalarının 1970’li yıllarda endüstri meslek lisesi diplomaları ve hocaları kadar değerinin olmadığı yönünde önemli bir iddiaya dikkat çekmektedir. Sebep, bugün İİBF’lerde ve Mühendislik Fakültelerinde görev yapan öğretim üyesi sayısı 1970’li yıllarda Türkiye’de bütün liselerde ve endüstri meslek liselerinde görev yapan toplam meslek dersi öğretmen görev yapan öğretmen sayısından daha fazlalığına bağlanmaktadır. Aynı şekilde bugün ilâhiyat fakültelerinde görev yapan öğretim üyesi sayısı 1970’lerde imam hatip liselerinde görev yapan meslek dersi öğretmen sayısından daha fazlalığını dikkat çekerek fazla olanın değersizliğine dikkat çekmektedir. Benzer durumun üniversitelerde sadece İİBF’lerde değil proje çalışmalarında, akademik çalışmalarda, yazılan tez, kitap ve makalelerde, sempozyum ve kongrelerde de geçerli olduğu iddia edilmiştir (Gözler, 2019). Bu iddialar ciddi anlamda araştırma ve analiz gerektirse de konunun vahametine dikkat çekmesi açısından çok çarpıcı tespit veya iddialar olarak araştırmayı hak etmektedir. En önemlisi İİBF’ler başta olmak üzere yeniden değişim ve dönüşümü zorunlu kılmaktadır.

Yöntem

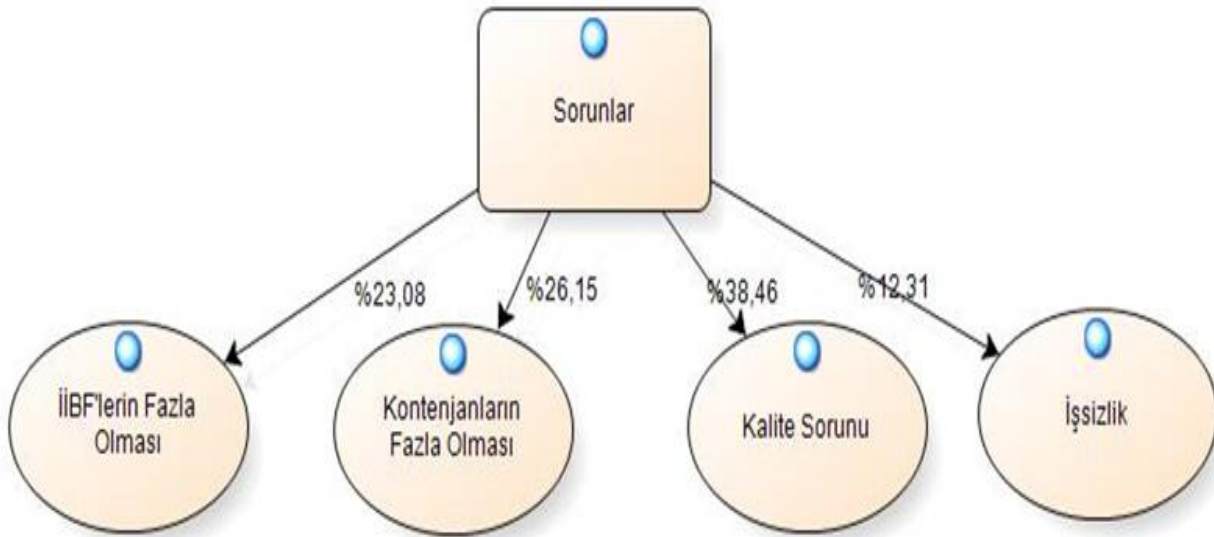
Literatürdeki çalışmalar, uygulamada görülen aksaklıklar, basında yer alan haberler ve yapılan gözlemler çerçevesinde İİBF'lerin içerisinde buldukları durum ile ilgili daha detaylı bilgi alınması gerekliliği ortadadır. Bu nedenle İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin sorunlarını ve bu sorunların çözüme kavuşturularak İİBF'lerin belirsiz geleceğine yönelik çözüm önerileri geliştirme amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Literatürde tüm soruları içeren bir çalışmanın olmayışı, ayrıca sorunların tespitinde alanda deneyimli öğretim üyelerinin görüşlerinden faydalanılması çalışmayı önemli kılmaktadır.

Araştırma kapsamında İİBF'lerin sorunları nitel metotla tespit edilmiştir. Araştırma, tanışık olunan ancak ayrıntılı anlayış oluşturulamamış olan olguların tespit edilmesi amacıyla gütmesi ile olgubilim deseni ile dizayn edilmiştir. Bu amaçla alanın deneyimli 17 öğretim üyesi ile önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar İİBF'lerde görevli, alanında deneyimli ve idarecilik yapmış öğretim üyeleri arasından belirlenmiştir. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış ve bu doğrultuda fakültelerden kişiler ile görüşülerek en fazla bilginin alınabileceği (Miles ve Huberman, 1994: 28) öğretim üyeleri sorulmuş, en fazla işaret edilen öğretim üyeleri ile görüşmeler tamamlanmıştır. Bu şekilde araştırmanın geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde benzer cümleler kurulmaya başlanması ile birlikte görüşmeler sonlandırılmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin Nvivo programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmada nitel verileri elde edebilmek amacıyla görüşme tekniği kullanılmış olup, bu amaçla yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Görüşme formları hazırlandıktan sonra uzman görüşleri alınıp gerekli güncellemeler yapılmış ve pilot uygulamalar ile sınanmıştır. Görüşmeler Eylül 2019- Kasım 2019'da gerçekleştirilmiş ve kayıtlar elle tutulmuştur. Araştırmaya dâhil edilemeyen 5 görüşme olmuş ve 17 görüşme tamamlandıktan sonra benzer cümleler kurulmasıyla görüşmeler sonlandırılmıştır. Görüşmelerin dökümleri yapılarak Nvivo nitel veri analizi programı ile kodlamalar yapılmış ve temalar oluşturulmuştur.

Bulgular

Katılımcılara ilk olarak İİBF'lerin sorunları sorulmuş ve elde edilen bulgular ışığında sorunlar; fakültelerin sayıca fazla olması, kontenjanların fazla olması, işsizlik, öğrenci-hoca-egitimde yaşanan kalite sorunları olarak 4 başlık altında toplanmıştır.

Şekil 1:İİBF'lerin Sorunlarına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Şekil 1’de de görüldüğü üzere katılımcıların %38,46’sı öğrenci-hoca ve eğitimde yaşanan kalite sorunlarını İİBF’lerin en önemli sorunu olarak görmektedirler. Kalite sorununu takip eden kontenjan fazlalığı %26,15 ve onu takiben %23,08 ile İİBF’lerin fazla olması yer almaktadır. Buradan hareketle %49,23 oranında niceliksel olarak yaşanan fazlalığın İİBF’lerin sorununu oluşturduğu söylenebilecektir. 4 başlık altında toplanan bu sorunların her biri detaylandırıldığında elde edilen bulgular şu şekildedir:

Katılımcılardan elde edilen bulgular ışığında İİBF’lerin sayıca fazlalığı kontenjanlarda fazlalık oluşturmakta ve bu durum da kalitede düşüşe neden olmaktadır. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmektedirler:

“Özellikle 2000’li yıllardan sonra bu alanlardaki öğrenci sayısı çok fazlalaştı, sayı artınca kalite de azaldı.” (Katılımcı 1)

“Neredeyse her üniversitede bu bölümler olduğu için doğal olarak kontenjanlar fazlalaştı. Kontenjanlar fazlalığı nedeniyle zaman içinde bu fakültelerden mezun olanlar işsiz kalmaya başladığı için bu fakülte bölümlerinin puanları düştü. Bunun dışında bu fakülteleri tercih eden öğrenciler genellikle liselerin akademik olarak daha düşük dilimindekiler olmaya başladı. Bu öğrenciler aldıkları yetersiz eğitiminin yanında isteyerek bu fakültelere gelmedikleri için doğal olarak kaliteli bir eğitim süreci olmuyor. Birçok fakültede hocalar da bu kalitesiz eğitim sürecinden etkilenmiştir. Kalitenin düştüğü bu ortamda öğrenciler kolay mezun oluyor ve doğal olarak eğitimin kalitesi düşüyor ve piyasada İİBF mezunları sorgulanıyor. Bunların yanında çok fazla İİBF açılınca eğitim kalitesi ve öğrenci kalitesinin yanında hoca kalitesinin de düştüğünü söyleyebilirim.” (Katılımcı 11)

“Genel olarak çok fazla bu alanda fakülte açılması, doğal olarak kontenjanların artması, bu alanda bir enflasyon oluşturdu, doğal olarak fazla olan değersizleşiyor. Eğitim kaliteleri ve öğrenci kalitesine bağlantılı olarak hoca kalitesi de düşmüştür.” (Katılımcı 17)

“Fazla sayıda fakülte kurulması sonrasında bu fakültelere gelen öğrencilerin yüzdeler dilimleri çok çok aşağılara düşmüştür. Doğal olarak öğrenci kalitesinin düşmesi beraberinde bu fakültelerde eğitim kalitesinin de düşmesine neden olmuştur.” (Katılımcı 9)

İİBF’lerin en önemli sorunu olarak görülen kalite sorunu öğrenci-eğitim-hoca kalitesi başlıkları ile detaylandırılmıştır. Katılımcı ifadelerinde de yer aldığı üzere niceliksel fazlalık öncelikle öğrencilerin daha düşük başarı ile fakültelere yerleşmesine neden olmuştur. Bu durumda ilgisiz, araştırmayan, sorgulamayan öğrenci profili oluşmuştur. Ayrıca fakülteler “aşırı kapasite istenmeyen fakülteler” haline dönüşmüş ve imajı zedelenmeye başlamıştır. Eğitim kalitesinde öğrenci niteliğindeki azalmanın yanı sıra “verilen eğitimin teorik olması, uygulamaya dönük olmaması, çağın ve sektörün beklentilerinden uzak kalması” da etken olarak tespit edilmiştir. Diğer taraftan öğrenci sayısındaki niceliksel fazlalık ve niteliksel azalma, hocaların öğrenciler ile ilgilenmesinde çok büyük bir engel olarak durmaktadır. Sınıfların kalabalık olması, hoca-öğrenci etkileşiminin azalmasına neden olmakta, ilgisiz öğrenciler ise hocayı demotive etmektedirler. Elbette çok fazla işsiz mezun arasından seçilen hocaların da varlığı hoca kalitesi açısından olumsuzluk oluşturmaktadır.

Katılımcılara İİBF’lerin çok olması üzerine düşünceleri sorulmuş, genel olarak “kurulumun kolay olması, maliyet gerektirmemesi, altyapı gerektirmemesi, hoca bulmanın kolaylığı” nedenleri ile sayıca bu kadar arttığı ifade edilmiştir. Ayrıca nedenler içerisinde mutlaka “zamanın popüler bölümlerinden olması” da yer almıştır. Katılımcıların %20’si ise Açıköğretim fakültelerinin varlığını da işaret etmiştir.

İİBF’lerin sayıca fazla olmaları ve dolayısıyla kontenjanların fazlalığı bu fakültelerin sorunlarının temelini oluşturmaktadır. Kontenjanların bu kadar fazla olmasının yanı sıra diğer alanlardan mezunların da İİBF alanında lisansüstü eğitim görebilmesi bu alana ilgiyi daha da artırmaktadır.

Tablo 4’te görüleceği gibi Türkiye de en fazla ve en az öğrencisi olan İİBF’ler karşılaştırıldığında Açıköğretim fakülteleri göz önüne alınmadığında bile fakülteler arasında ciddi fark vardır. Bu durum kontenjan fazlalığı ile ilgili bir bakış açısı verebilir. Bir sınıfta 100-150 kişiye kadar öğrenci sayısı olduğunda kaliteli bir eğitim bu sayılar ile mümkün değildir. Benzer şekilde Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Hukuk Fakültelerinde

bir sınıfta 800-900 kişi ile eğitim öğretim yapılması sonucu Türkiye’de hukukçu kalitesi sık sık sorgulanmıştır. Bu fakülterlere gelen öğrenciler bireysel olarak yetenekli olmaları ve belirli bir yüzdelik dilimden üniversiteye kabul edilmeleri nedeniyle staj dönemlerinde ve kendi kendilerine mesleğin inceliklerini öğrenmişlerdir. Eğer daha az öğrenci ile ve hocaları ile daha etkin verimli iletişim halinde ve çok daha iyi ortamlarda daha iyi eğitim alabilme imkânları olsa Türkiye hukuk alanında bugün bulunduğu seviyenin daha ötesinde bir noktada olacağı söylenebilirdi. Ayrıca Tablo 4’te en fazla öğrencisi olan ilk 10 İİBF birçok özel üniversite öğrenci sayısında daha fazla öğrenciye sahiptir. Doğal olarak buralarda eğitimin şekli, içeriği, kalitesi ve sürdürülebilirliği ciddi anlamda sorgulanmalıdır.

Tablo 4: Türkiye de En Fazla ve En Az Öğrencisi Olan İİBF'lerin Karşılaştırması

2018 Yılı Türkiye’deki En Fazla Öğrencisi Olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri					
	Üniversite Adı	Şehir	Fakülte Adı	Türü	Toplam
1	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	İşletme Fakültesi	Devlet	760.182
2	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	İktisat Fakültesi	Devlet	735.376
3	Uludağ Üniversitesi	Bursa	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	12.714
4	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	11.300
5	Dumlupınar Üniversitesi	Kütahya	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	10.781
6	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	İktisat Fakültesi	Devlet	10.415
7	Süleyman Demirel Üniversitesi	Isparta	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	9.833
8	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	9.825
9	Pamukkale Üniversitesi	Denizli	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	8.921
10	Adnan Menderes Üniversitesi	Nazilli	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	7.466
2018 Yılı Türkiye’deki En Az Öğrencisi Olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri					
	Üniversite Adı	Şehir	Fakülte Adı	Türü	Toplam
226	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İstanbul	Uygulamalı Bilimler Fakültesi	Vakıf	3
225	Antalya Akev Üniversitesi	Antalya	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Vakıf	5
224	Okan Üniversitesi	İstanbul	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Vakıf	8
223	KTO Karatay Üniversitesi	Konya	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Vakıf	15
222	Altınbaş Üniversitesi	İstanbul	Uygulamalı Bilimler Fakültesi	Vakıf	25
220	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Sandıklı	Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Devlet	38
219	Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	Adana	Siyasal Bilgiler Fakültesi	Devlet	41
218	Ayvansaray Üniversitesi	İstanbul	Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Vakıf	44
217	Hakkari Üniversitesi	Hakkari	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Devlet	51
216	Bilgi Üniversitesi	İstanbul	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Vakıf	56

Kaynak: <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi 20.04.2020)

İİBF’lerin sorunlarında %12,31 ile en son sırada yer alan istihdam sorunu ise diğer sorunlar ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların ifadelerini özetlemek gerekirse, “niceliksel fazlalık ve niteliksel azlık nedeni ile İİBF mezunları istihdam edilememektedir.” İİBF mezunlarının istihdam edilmemesinin önündeki engeller konusunda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Tablo 5: İİBF Mezunlarının İstihdam Edilmesi Önündeki Engeller

Engel	Yüzde
1 Niceliksel fazlalık	37,84
2 Diğer alan mezunlarının tercih edilmesi	27,03
3 Mezunların donanımlı olmaması	18,92
4 Müfredat yetersizliği	10,81
5 İİBF'nin olumsuz imajı	5,40

Tablo 5'te de belirtildiği üzere İİBF'lere yönelik işsiz imajının altında yatan ana neden olarak elbette sektörün ihtiyacından fazla mezun vermesi yer almaktadır. Mezunların fazlalığına eklenen diğer alanlardan mezun olanların iş başvurularında tercih edilmesi engeli ise İİBF'lerin işsiz imajını daha da güçlendirmektedir. Ayrıca mezunların hem okul eğitimlerinde hem de kişisel donanımlarındaki yetersizlik istihdam önündeki güçlü bir engeldir. Son yıllarda İİBF'lerin fazla tercih edilmediği görülmektedir. Bu durumun nedeni katılımcılar gözünde şu şekildedir:

Şekil 1: İİBF'lerin Tercih Edilmeme Nedenleri

İİBF'lerin tercih edilmeme sebepleri Şekil 2'de gösterildiği gibi dikkate alınacak olursa, İİBF'lerin son yıllarda çok fazla tercih edilmemesinin ana nedeni işsizlik olarak tespit edilmiştir. İstihdam sorunları olarak detaylandırılmış olan bu durumun ana nedeni çok sayıda mezunun varlığıdır. Aynı şekilde İİBF'lerin tercih edilmeme nedenlerinde de hem fakültelerin fazlalığı hem de kontenjanların fazlalığı yer almaktadır. Ayrıca öğrencilerin uzmanlaşma yönündeki eksiklikleri de tercihi etkileyen diğer bir neden olarak ifade edilmiştir. Bu durum aslında İİBF'lerin meslek kazandırmayan, uzmanlaşmanın sağlanmadığı genel disiplinler olarak düşünülmesinden öte bir şey değildir.

Katılımcılar, her ne kadar “zor, imkânsız” deseler de İİBF'lerin sorunlarının eski imajlarına kavuşmaları ile çözülebileceğini ifade etmişlerdir. Buradan hareketle İİBF'lerin eski imajlarına dönebilmeleri için katılımcıların geliştirdikleri öneriler şu şekilde olmuştur:

İlk olarak %43,94 oranında bölümlerin müfredatlarının güncellenmesi yer almaktadır. Bu doğrultuda katılımcılar müfredatların uzmanlaşmayı sağlayacak, sektör ile uyumlu, uluslararası standartlarda, uygulamalı, yabancı dilde ve dijital alanlara yapay zeka ile bütünleşmiş olması gerektiği görüşündedir. Diğer taraftan %36,36 oranında niceliksel olarak azalmanın eski imaja kavuşmada anahtar olarak görülmüştür. Niceliksel olarak azalma hem fakülte bazında hem de kontenjan bazında değerlendirilmiştir. Özellikle açıköğretim fakültelerinin kontenjanlarının azaltılması hatta kapatılması önemli olarak belirtilmiştir. Elbette hâlihazırda açık olan fakültelerin kapatılması zorlu görülse de güçlendirmelerin yapılabileceği açıktır. Ancak kontenjanların azaltılması kaliteli eğitim için elzem görülmektedir. Kontenjanların azaltılması ile birlikte fakülteleri tercih eden öğrencilerin de belirli yüzdelik dilimde olacağı ve bu şekilde nitelikli öğrenci ile eski imajın kazanılabileceği

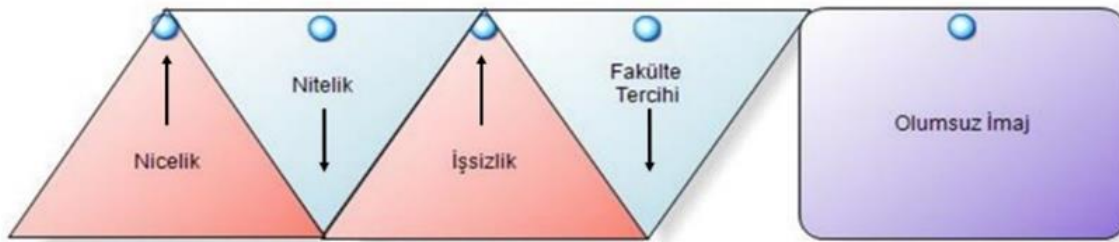
düşünülmektedir. Ayrıca sosyal bilimlere olan “kolay, herkes yapabilir” imajının yıkılması ve önemi ortaya konulmalıdır. Bu doğrultuda İİBF mezunlarının istihdam edilmesi gereken alanlarda başka alan mezunlarının çalışması sorunu da büyük ölçüde çözülecek ve İİBF’ler yeniden tercih edilen bölümler arasında yer alacaktır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç olarak İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin sorunları Türkiye’nin yükseköğretim tarihinin birikiminden, eğitimdeki genel sorunlarından, eğitim politikalarından, eğitim felsefesinden ve ülkenin siyasi, ekonomik, toplumsal yapısından ayrı değerlendirilemez. Bu alanlardaki sorunlar İİBF’lere de yansımış; hatta bu sorunun yükseköğretimde fakülteler içinde en çok yansıyanların başında İİBF’ler olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalar, basında yer alan haberler, mevcut durum analizleri İİBF’lerin her geçen gün değer kaybettiklerini göstermektedir. Bu çalışma ile İİBF’lerin sorunları tespit edilerek çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. İİBF’lerin sorunlarına değinmeden önce üniversite sayılarındaki artışa dikkati çekmek gerekmektedir. Üniversite sayılarının bu artışı birçok fakülteyi çeşitli sorunlara maruz bırakmıştır. Bu fakülteler içerisinde yer alan İİBF’ler de sorunları ile baş etmeye çalışmakta, ancak her geçen gün sorunların çözümü zorlaşmaktadır. Kurulan her üniversite bünyesinde bir İİBF hatta yerine göre iki İİBF kurulması gelenek haline gelmiştir ve sonuçta diğer fakülteler içerisinde İİBF’ler sayıca en fazla fakülteler olmuştur. Bu geleneğin oluşmasında gösterişli olan İİBF imajı, mezunların önemli konumlara gelmesi ve elbette alt yapı gerektirmediklerinden kurulum maliyetinin düşük olması yer almaktadır. İİBF sayısı bu denli artış göstermişken çeşitlenen fakülte ve bölüm sayıları, Açıköğretim fakülteleri işleri daha da karmaşık hale getirmeye başlamıştır. Diğer taraftan açılan her fakültede belirlenen kontenjanların yüksekliği, İİBF’leri tercih eden öğrenci kalitesinde de bir düşüşe neden olmuştur. Hatta sadece üniversite okumak için okunan bir fakülte haline dönüşmeye başlamıştır. Elbette düşük puanlar ile gelen öğrenciler eğitimlerinde de aynı şekilde sorgulamadıkları, araştırmadıkları ve öğrenme hevesinde olmadıkları için eğitim kalitesinde de bir düşüş yaşanmıştır. Aynı zamanda kalabalık sınıflar ve isteksiz öğrenci hocalarında isteksizleşmesine neden olmuştur.

Süreç içerisinde müfredatların da çağa ve sektörün ihtiyaçlarına uyum sağlayamaması, sadece teoride kalarak uygulamanın yer almaması İİBF mezunlarının sektörde de tercih edilirliliğini azaltmıştır. Sektör, İİBF mezunlarını nitelikli iş gücü olarak görmeyerek, diğer alanlardan mezun olanları bu konumlarda çalıştırmaya başlamıştır. Sonuç olarak işsizlik daha da artmış ve üniversite mezunu işsizler ordusu içinde en büyük payın İİBF mezunlarının oluşturduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. Son yıllarda İİBF’ler tüm bu sorunlarla uğraşırken bir taraftan da kontenjanların dolmaması sorunu eklenmiştir. Kontenjanların dolmaması sonucu tercih eden öğrenciler daha da düşük puanlar ile gelmeye başlamışlardır. Bu da eğitimde kalitenin daha da azalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak hem öğrencilerin hem de sektörün İİBF algısı olumsuzlaşmıştır. Eski gösterişli imaj yerini olumsuz imaja bırakmıştır.

Şekil 3: İİBF’lerin Sorunları

Şekil 3’de de görüldüğü üzere İİBF’lerin nicel artışı, nitelik sorununu beraberinde getirmekte, nicelik ve nitelik sorunu işsizliği ortaya çıkarmakta, işsizlik ise İİBF’leri tercih edilmeyen fakülteler haline dönüştürmektedir. Tüm bunlar İİBF’lerin imajını olumsuz etkilemektedir.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda öncelikle İİBF’lerin sayısı ve kontenjanlar kontrol altına alınmalıdır. Bu konuda hem üniversitelerden hem sektörden ve hem de mezunlardan alınacak öneriler doğrultusunda bir uygulama geliştirilebilecektir. İİBF’lerin birer türevleri olan ve 12 farklı isimde olan fakülteler 4 türe indirilmeli

ve yüksekokullar tamamen fakültelerden ayrılarak ara eleman yetiştiren okullar konumuna getirilmelidir. İİBF'ler için özellikle son yıllarda kurulan Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu gibi Yüksekokullar ile Fakültelerin ayrımı net olarak yapılmalı, fakültelerdeki kontenjanlar azaltılmalıdır. Yüksekokullar daha çok mesleki eğitim eksensli olmalı, fakülteler de mesleki eğitim yanında bilim tarihi, yönetim felsefesi, Türkiye'nin ekonomi politikası, siyasi tarih noktasında genel kültür ve entelektüel boyutu olan eğitim-öğretime daha fazla ağırlık verilmelidir. Demir ve Taşkiran'ın 2018 yılında yaptıkları çalışmada da benzer şekilde öğrenciler işsizliğin nedeni olarak mezun sayısının fazlalığını işaret etmişlerdir. Nicel olarak oluşturulan fazlalık niteliksel azlığa neden olmuştur.

Artık her ilde üniversite ve ikinci öğretim şansı olduğu için Açıköğretim fakülteleri ya kapatılmalı ya da kontenjanları oldukça kısıtlanmalıdır. Diğer taraftan elzem olan müfredat güncellemeleridir. Sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, uygulamaya yönelik, uzmanlaşmayı sağlayacak müfredat çalışmaları başlatılmalıdır. Ayrıca tıp fakülteleri 50 bin, hukuk fakülteleri 150 bin ve mühendislik fakülteleri de 280 bin yüzdeler dilimden öğrenci almaktadır. Bu anlamda ilgili fakülteler kaliteli öğrencileri temin etmek noktasında belli bir yüzdeler dilimi kabul ederek, malum bir kaliteyi yakalamışlardır. Aynı şekilde İİBF'lerde 350 bin gibi bir yüzdeler dilim belirlenerek öğrenci alınmalıdır.

Özellikle Cumhuriyet dönemi ilk kurulan birçok fakülte ve üniversitenin tepkiye dayalı bir kuruluş yolu izlediği veya bir yerlere özenilerek, Birleşmiş Milletlerin bir direktif ile kurulduğu görülmektedir. Türkiye'de felsefesi açısından gerçek manada ülkenin kalkınması gibi hedeflere sahip olan ve ülkede kurulan ilk üniversitelere göre; son yıllarda kurularak "1992 üniversiteleri" adıyla bilinen ve daha sonra kurulan üniversitelerin, birtakım yapısal ve akademik eksiklerine rağmen daha milli bir duruş ile kurulduğu iddia edilebilir. Ama uzun vadede bu iddianın doğrulanabilir olup olmadığı veya bu üniversitelerin başarılı olup olmadıkları beklenip görülmesi gereken bir durumdur. Bu noktada genelde batılılaşma eleştirilirken Rönesans ve reformda veya Avrupa üniversitelerinin temelinde Endülüs Emevilerinin ve İslam Medeniyeti'nin etkisi kabul edilen bir gerçektir. Ama batılılaşma ve Batı eksensli bir üniversite felsefesi eleştirilirken, Türkiye'deki üniversite yapısının kurulma aşamasındaki milli bir arayış noktasında, Batılıların ortaya koydukları felsefenin Endülüs Emevileri örneğinden beslenmesi bir paradoks oluşturmaktadır. Lakin burada bahsedilen Batı Medeniyeti'nden ve pozitivist bilim anlayışından bir miktar etkilenme söz konusu olacaktır. Önemli olan nokta bu etkileşimin dozajı, özün ne kadar korunduğu, öz felsefi anlayışın ne kadar muhafaza edilebildiği ve yeni kurulacak bir yükseköğretim sistemine bunun ne nispette uyarlanabilir olduğudur.

Değişim yaşanırken dijitalleşme konusunda doğru stratejiler belirlenmelidir. Günay'a (2007) göre uzaktan eğitim piyasa odaklı, girişimci, müşteri odaklı üniversite özellikle Corona virüs (Covid-19) salgını sonrası daha da alevlenen dijital üniversite gibi teknoloji ve onun kullanımı konusunda üniversite kurumu bu yeni teknolojilere teslimiyet gösterilmemelidir. Bu konuda adeta teknoloji ile müzakere yapılmalı ve üniversite ruhu ve kültürü korunmalıdır (Günay, 2007: 10). Teknoloji ile barışık insan fitratına uygun bir dijitalleşme süreci takip edilmelidir.

Son olarak Acar (2020)'ın yaptığı bir çalışmaya göre Cumhurbaşkanlığı politika kurul üyeleri ve Cumhurbaşkanlığı başdanışmanları ve diğer danışmanlarından %32 si İİBF mezunlarıdır. Ayrıca toplumun önemli kesimlerinde kaymakam, vali, Ticaret ve Sanayi Odası başkanları gibi önemli mevkilerdeki birçok kişi İİBF mezunudur. Dolayısıyla bu kişilerin okulları ve eğitimlerinin uzun vadede kaliteli olması ülkenin kazancına olacağı ortadadır. Demir ve Taşkiran'ın (2018) çalışmalarında öğrencilerin %80'i yetersiz eğitim aldıklarını bu sebeple iş bulamayacaklarını, hatta kendilerini işe almayacaklarını belirtmektedirler. Şu an İİBF'lerin içinde bulunduğu durum elbette geçici olabilir, uzun vadede bu fakülteler kapanabilir, birleştirilebilir, kontenjanlar azaltılabilir birtakım çözümler ortaya konulabilir. Bu noktada en kritik konu sosyal bilimcileri ülkenin geleceğinde, stratejisinde, ulusal güvenliğinde ne kadar önemli olduğu göz önüne alınırsa önemli bir sosyal bilim merkezi olan İİBF'ler konusunda da her alana olduğu gibi çözüm odaklı bir yaklaşımın gerekliliği kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Acar, O. K. (2020). *Türk kamu yönetiminde danışmanlık: Cumhurbaşkanlığı danışmanları ve politika kurul üyeleri üzerinden bir değerlendirme*, 17. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (Kayfor17), Bildiri, Yayınlanmamış çalışma.
- Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 25-40.
- Bernal, J. D. (1995). *Modern çağ öncesi fizik*. Deniz Yurtören (çev). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Bozaslan, B. M. ve Çokoğullar, E. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modern eğitimin inşası: Devletin kurtarılmasından devletin kurulmasına. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 309-329.
- Çelik, Z. ve Gür, B. S. (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1), 18-27.
- Demir, Ö. Ve Taşkıran, G. (2018). İİBF mezun adaylarının iş bulma ümitlerini etkileyen faktörler üzerine nicel bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 9(1), s.42-57.
- Doğramacı, İ. (2007). Türkiye’de ve dünyada yükseköğretim yönetimi. http://www.dogramaci.net/turkiyede_ve_dunyada_yuksek_ogretim_yonetimi.pdf Erişim Tarihi: 13 Nisan 2020
- Eğitim Birimlerine Göre Öğrenci ve Öğretim Elemanları Sayılar, <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020
- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 299-314.
- Erdoğan, A. (2019). Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk özel ticaret okulu: Heybeliada Rum Ticaret Mektebi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 35-53.
- Erdoğan, A. (2018). *Osmanlı Devleti'nin ilk ticaret mektebinden Marmara Üniversitesi'ne Hamidiye Ticaret Mektebi-i Âlisi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ernek Alan, G. A. (2016). Türkiye’de yeni nesil üniversiteler / New generation universities in Turkey. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 105-118.
- Gönüllü, A. R. (2019). Sultan II. Abdülhamid’in bir yadigarı: Adana Hamidiye Sanayi Mektebi. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 10, 179-202.
- Gözler, K. (2019). Biga İİBF’ye Cevap, <http://www.anayasa.gen.tr/biga-iibf.htm>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2020
- Gözler, K. (2019). Akademinin değersizleşmesi üzerine, <http://www.anayasa.gen.tr/degersizlesme.htm> Erişim Tarihi: 16 Nisan 2020
- Günay, D. (2007). *Yirmibirinci yüzyılda üniversite, değişim çağında yükseköğretim*. Coşkun Can Aktan (ed.). İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayını.
- Günay, D. (2004). Üniversitenin neliği, akademik özgürlük ve üniversite özerkliği, *Policy*, 14, 37-44.
- Gürüz, K. (1994). *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim*, Bilim Ve Teknoloji: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Yayın No: TÜSİAD/94. 6-167, İstanbul.
- Hetherington, H. (1965). “*University Autonomy*”, University Autonomy Today, International Association of University Presidents, Report No: 7, Paris.
- İktisadi ve Ticareti İlimler Akademileri Kanunu*. (1959). Kanun No: 7334 Kabul tarihi: 8/6/1959, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10231.pdf> Erişim Tarihi: 18 Nisan 2020
- Kaygısız, İ. (1997). Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri. *Eğitim ve Yaşam*, 8, 5-15.

- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. New Delhi: Sage Publications.
- Negiz, M. (2020). *Türkiye'de işletmecilik okulları: tarihsel gelişim süreci ışığında bir gelecek perspektifi*, Niğde. <https://works.bepress.com/muhammet-negiz/77/download/> Erişim Tarihi: 17 Nisan 2020
- Özkul, A. S. (2012). 19. Yüzyıl Türk Yükseköğretiminde İşletme Eğitimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 223-241.
- Patır, S. ve Yıldız, M. S. (2008). İktisadi ve idari bilimler fakültesi işletme bölümü öğrencilerinin sayısal derslerdeki başarısızlık nedenleri ve çözüm önerileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13 (1), 293-315.
- Saklı, A. ve Akbulut, H. (2017). *Dünyada ve Türkiye'de üniversitelerin tarihi gelişimi*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğrenci ve Akademisyenleri ile Rize Halkının Karşılıklı Algı ve Beklentileri. Ali Rıza Saklı (ed). Rize: RTEÜ Yayını.
- Şen, Z. (2012). Türkiye'de yükseköğretim sistemi eleştirileri ve öneriler. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(1), 1-9.
- Timur, T. (2009). Mekteb-i Mülkiye, Modernleşme ve Özgürlük Kavgası 1859-1923. *Mülkiye Dergisi*, 33 (265), 181-218.
- Namal, Y. ve Karakök, T. (2011). Atatürk ve üniversite reformu (1933), *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (1), 27-35.
- Yükseköğretim Kurulu. (2001) *Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu*, Ankara.
- Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK No: 41, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17760.pdf> Erişim Tarihi: 18 Nisan 2020
- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu. (1983). Kanun Numarası: 2809, Kabul Tarihi: 28/3/1983, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2809.pdf> Erişim Tarihi: 18 Nisan 2020
- Yükseköğretim Kanunu. (1981). No: 2547, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> Erişim Tarihi: 18 Nisan 2020

Alanya'da Turizmin Kent Kimliği ve Toplumsal Hayat Üzerindeki Etkileri

The Effects of Tourism on Urban Identity and Social Life in Alanya

Mehmet Sefa Duman* , Hilmi Demirkaya**

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi Research Article

* Akdeniz Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
sefa_0144@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-9079-9984

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

** Akdeniz Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
hilmi.demirkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4456-580X

Başvuru / Submitted:
29 Ağustos 2022

Kabul / Accepted :
27 Ekim 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1168058

Atıf / Citation:

Duman, M. S., & Demirkaya, H.
"Alanya'da Turizmin Kent Kimliği
ve Toplumsal Hayat Üzerindeki
Etkileri". Uluslararası Sosyal ve
Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022):
16-48.

Benzerlik / Similarity: %7

Öz

Turizm sektörü ortaya çıktığı ilk günden itibaren kapsadığı bölgeler üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. Bu çalışmanın amacı Alanya'da yaşayan insanların, turizm faaliyetlerinin kent kimliği ve toplumsal hayat üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi olarak durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmaya amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla belirlenen 15 kişi katılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşleri doğrultusunda son şekli verilen yarı yapılandırılmış görüşme formu yoluyla derlenmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilerin değerlendirilmesinde betimsel analize başvurulmuştur. Yapılan betimsel analiz sonucunda görüşme formunda yer alan sorulara ilişkin çeşitli kategorilere ulaşılmıştır. Katılımcıların Alanya'da yaşama tercihlerine ilişkin, Alanya'yı çok sevmeye, yaşadığı şehre hizmet etme arzusu, doğal ve kültürel zenginliklere sahip olması, Alanya'da turizm sektöründe çalışma, yerleşim alanlarının denize yakın olması ve Alanya'da doğma ve ailenin Alanya'da ikamet etmesi olmak üzere 6 kategori ortaya çıkmıştır. Genel olarak görüşme yapılan kişilerden elde edilen verilere göre turizmin Alanya'nın son yarım yüzyıldaki gelişmesinde en önemli paya sahip sektör olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca turizmin Alanya üzerinde kültürel, ekonomik, mimari ve çevresel boyutlarda çeşitli etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular esas alınarak ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak araştırmacılara, sektör işverenlerine, yerel ve merkezi yönetim erklerine yönelik bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Turizm, Kent Kimliği, Toplumsal Hayat, Alanya.

Abstract

The tourism sector has created different effects on the regions it covers since the first day it emerged. The aim of this study is to reveal the views of people living in Alanya about the effects of tourism activities on urban identity and social life. In the research, case study was used as a qualitative research method. 15 people who were determined by criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, participated in the research. The data of the research were compiled through a semi-structured interview form developed by the researchers and finalized in line with expert opinions. Descriptive analysis was used in the evaluation of the data obtained from the participants. As a result of the descriptive analysis, various categories related to the questions in the interview form were reached. Regarding the preferences of the participants to live in Alanya, the desire to love Alanya very much, to serve the city where they live, to have natural and cultural riches, to work in the tourism sector in Alanya, to be close to the sea in residential areas, and to be born in Alanya and the family's residence in Alanya. According to the data obtained from the interviewees in general, it has been understood that tourism is the sector that has the most important share in the development of Alanya in the last half century. In addition, it has been concluded that tourism has various effects on Alanya in cultural, economic, architectural and environmental dimensions. Based on the results obtained from the research, some suggestions were presented to researchers, sector employers, local and central government powers.

Keywords: Social Studies, Tourism, Urban Identity, Social Life, Alanya.

Giriş

Toplumsal hayatı etnik, kültürel, mimari, sosyal ve ekonomik yapı bağlamında etkileyen birtakım olay ve durumlar vardır. Bunlara örnek olarak tarım, hayvancılık, sanayi sektörlerinin yanı sıra üretim faaliyetleri, iş ve eğitim imkânları ile yaşam kaynakları gibi faktörler gösterilebilir. Bu durumların belli bir bölgede bir arada bulunan toplumun, kent yaşantısının şekillenmesinde önemli rolü vardır. Bu rolde önemli paya sahip etkenlerden biri de turizmdir. Uslu (1990) turizmi, insanların geçici olarak bir yerden başka bir yere başta dinlenme ve tatil amaçlı olmak üzere sağlık, kültür, spor, diğer toplumları tanıma vb. amaçlar doğrultusunda giderek, orada konaklamaları şeklinde tanımlamaktadır. Mathieson ve Wall'a göre (1982) turizm, insanların dinlenme ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılama amacıyla belirli bir süreliğine yaşadıkları yerden ayrılmalardır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) turizmi, insanların, sürekli olarak buldukları olağan ortamlarının dışındaki yerlerde ticari ve ekonomik kazanç elde etmeden, geçici olarak konaklamaları ile ortaya çıkan ilişkilerin tümü olarak tanımlamıştır. Turizm, geçtiğimiz son yarım yüzyılda ciddi ilerleme kaydederek pazar büyüklüğü ve ekonomik potansiyeli ile dünyanın önde gelen endüstrilerinden biri olmuştur. Bu durumun oluşmasında sosyal yapının, teknolojik gelişmelerin, üretim biçimlerinin ve turizm pazarının niteliğinin etkili olduğu görülmektedir (Akoğlan Kozak, Evren, & Çakır, 2013).

Türkiye'ye gelen turistler kendi yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini tatile geldikleri bölgede de sürdürebilirler. Bu gibi durumlarda yerli halk tarafından kabul edilip, benimsenen olgular olduğu gibi tam tersi tepki çekebilen, bölgenin örf, adet ve kültürüne aykırı davranışlar yerli halk tarafından kabul görmemektedir (Gürbüz, 2002). Örneğin; gelişmiş ülkelerden gelen turistlerin çevre temizliğine duyarlılığı, insan ilişkilerinde genellikle pozitif olmaları ve kitap okuma kültürleri yerli halk tarafından benimsenebilir. Ancak yerli halkın kültürünü tehdit edici bazı unsurlara karşı tepki gösterilebilir. Özellikle bölgedeki geleneksel düzenin olumsuz etkilenmesi, gençlerin ahlaki yönden zayıflayacakları düşüncesi yerli halkı rahatsız edebilir (Gürbüz, 2002). Böyle durumlarda turistler ile yerli halk arasında kültür çatışmaları yaşanabilir.

Kentlerin geçmişten günümüze kendilerine özgü biriktirdiği kimlikleri vardır. Bu kimlik dışardan bir etkileşim olmadığı sürece nesilden nesile korunabilir. Oğurlu'ya göre (2014) kentler dünya üzerinde uzun yıllar sonucunda birer kimlik oluşturmuş ve günümüze kadar o kimlikle anılarak gelmişlerdir. Ancak küreselleşen dünyada teknolojinin hızla ilerlemesi ve ulaşımın zamanın kısalmış, konforun artması kozmopolit kent kimlikleri ortaya çıkarabilmektedir. Bu duruma sebep etkenlerden birisi de turizmdir. Turistler tarafından cazibe merkezi olarak görülen kentlerde yerel halk ile turist etkileşimi kentin kimliği üzerinde yeniliklere ve değişimlere sebep olabilmektedir. Bir kenti diğerlerinden ayırtıran özelliklerin tümü o kentin kimliğidir. Kimlik, çeşitli ortamlarda ve sosyal olaylarda zaman içinde özdeş ve sürekliliğin öznel bir yansımasıdır. Mekân kimliği coğrafi koşullar, lokasyon, kent modeli, peyzaj durumu ve mimarî yapı gibi fizikî ve mekânsal özelliklerden oluşur. Doğal ve yapısal ortamın bileşenleri, sosyo-ekonomik durum, kamu yararı ve gereksinimleri, tasarım özellikleri, uygulama süreçleri ve yasal düzenleme ve süreçler mekân kimliğinin temel bileşenlerini oluşturur (Dağ ve Mansuroğlu, 2020).

Özellikle kent turizminde turistlerin en çok aradıkları nitelik ziyaret edilen mekânın özgünlüğü ve eşsizliğinden oluşan kimliğidir. Kentler kimliklerini koruyabildikleri sürece sürdürülebilir kent turizminden söz edilebilir. Kent kimliğinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği turizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri, yerli halkın turizm etkilerine karşı yaklaşımları, kültürel ve doğal mirasın korunması ile turizm gelişimi arasındaki denge esasına dayanmaktadır (Dağ ve Mansuroğlu, 2020).

Her kentin kendisine özgü bir kültürü ve yaşantısı vardır. Bu kültür ve yaşantı, o kentte bulunan toplumun asırlardır nesilden nesile aktarılan birikimleri sonucunda varlığını korur. Ancak bazı durumlarda bu kentsel birikim değişime veya dönüşüme uğrayabilir. Hatta uzun yıllar öncesinden gelen oturmuş kültür zamanla tamamen ortadan kalkabilir. Buna sebep olan durumlar arasında sayısız birçok neden vardır. Bu nedenler arasında kentin ekonomik, ticari, siyasi, sağlık, eğitim vb. sebeplerle alıp-verdiği göçü, teknolojinin ilerlemesi ile insanlar arasında yeni iletişim ve etkileşim türlerinin oluşabilmesi gibi etkiler örnek verilebilir. Bu etkilerin yanı sıra kent kültürünün yapısının şekillenmesindeki önemli bir başka unsur da turizmdir. Turizmin olduğu bir kentte bölge halkının turistlerle olan etkileşimi kaçınılmazdır. Bu etkileşim sonucunda turizm kentindeki yerli halk ile turistler arasında karşılıklı kültür aktarımı gerçekleşebilmektedir. Çünkü turizm amacıyla bir bölgeye dışardan gelen misafirler, gittikleri yere alışkanlıklarını, yaşam tarzlarını ve kendilerine ait değerleri de götürmektedirler (Kozak, Kozak, & Kozak, 2010).

Türkiye’de kıyı turizminde aktif destinasyonların özellikle yaz aylarında yabancı turist bakımından fazla ziyaretçileri olmaktadır. Son yıllarda ise bu ziyaretler kalıcı hale gelmeye başlamıştır. Turistik gezi için bölgeye gelen yabancı ziyaretçiler yazlık veya tamamen yerleşme amacıyla turizm destinasyonlarından konutlar satın almaya başlamışlardır. Mutluer ve Südaş’a göre (2005), ülkemize gelen yabancı uyruklu insanlar daha çok batıdaki kıyı bölgelerimizden konutlar almaktadırlar. Bu durum neticesinde daha çok yaz aylarında olan turist-yerli halk kültürel etkileşimi, yabancılara konut satışıyla bütün yıla yayılmıştır. Kentlerde turistlerin yapısı, yapılan seyahatin türü, bölge halkının dışarıyla ve turistlerle olan ilişki şekilleri kültürel etkileşim düzeyini etkilemektedir (Doğan, 2004).

Alanya’nın turistik çekicilikleri kente olan ilgiyi arttırmış, yurtdışı ve yurtiçinden göç almasını sağlamıştır. Yurtdışından gelen göçler, genellikle yazları turistik gezi amacıyla Alanya’yı ziyaret edenlerin bu kentte yaşama isteklerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Böylece yabancı uyruklulara konut satışında Alanya, Türkiye’de önemli bir konuma yükselmiştir. Yurtiçinden gelen göçler ise daha çok turizm sektöründe çalışabilmek için ülkemiz doğu ve güneydoğu vilayetlerinden olmaktadır. Turizmin yükselişe geçtiği yaz aylarında mevsimlik işçi olarak gelenler arasında tıpkı yabancı turistlerde olduğu gibi Alanya’dan konut satın alıp kente yerleşen aile ve insan sayısı da fazla miktardadır. Bu duruma bağlı olarak Alanya, kozmopolit bir kent yapısına ve kültürel çeşitliliğe sahip olmuştur (2020-2024 Alanya Belediyesi Stratejik Planı, 2020).

Turizm faaliyetlerinin kentlerin kimliği ve yerel kültürler üzerindeki etkilerini inceleyen yerli ve uluslararası alanyazında pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir (Demirkaya ve Çetin, 2010; Demirkaya, 2012; Demirkaya, Sarı ve Ertürk, 2012; Çal ve Demirkaya, 2012; Aksoy, Karakuş ve Çetin, 2013; Dağ ve Mansuroğlu, 2020; Matthew, Ede, Osabohien, Ejemeyovwi, Ayanda ve Okunbor, 2021). Bu bağlamda çalışmada literatürde eksikliği gözlemlenen Alanya’da kent kimliği ve turizmin sosyal hayat üzerindeki etkilerinin birlikte ele alınmasının anlamlı olduğu öngörülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Alanya’da turizm sektörünün kent kimliğinin oluşumuna katkısı, kent üzerindeki olumlu veya olumsuz kültürel etkilerini Alanya’da yaşayan yerli ve yabancı insanların görüşlerine başvurarak ortaya koymaktır. Araştırma içeriğindeki sorularla turizmin Alanya üzerindeki ekonomik, yapısal (mimari), sosyal ve çevresel etki düzeylerine de cevaplar aranmıştır. Bu genel amaca bağlı olarak çalışmada yanıtı aranan sorular şunlardır:

Alanya’da turizmin kent kimliği ve toplumsal yaşam üzerine etkileri nelerdir?

Alanya’da turizmin kentsel ve mimarî yapı üzerindeki etkileri nelerdir?

Alanya’da turizmin kültürel yapı üzerindeki etkileri nelerdir?

Alanya’da turizmin sosyo-ekonomik yapı üzerindeki etkileri nelerdir?

Yöntem

“Çalışmanın gerçekleştirilmesi için Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 30.12.2020 tarih/137980 sayılı etik onay alınmıştır.”

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçlarının hazırlanması ve uygulanması ile ulaşılan verilerin analizinde kullanılan yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada; konunun kapsam ve özelliklerine uygun yöntem olarak nitel yaklaşım benimsenmiştir. Nitel araştırma sonuçlarının herkes için geçerli olmaması ve kendiliğinden oluşan olay, olgu veya davranışlara odaklanarak devam etmesi (Büyüköztürk, 2004) araştırmanın yönteminin belirlenmesinde tercih sebebi olmuştur. Bu amaçla Alanya’da yaşayan insanların turizmin Alanya’daki kent kimliği ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerinin derinlemesine incelenmesi için nitel araştırma stratejilerinden biri olan durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, gerçeklerle ilgili veri toplayıp, ardından elde edilen verilerin analizini yaparak sonuçlara ulaşmaya olanak vermektedir (Aytaçlı, 2012).

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme tekniği, araştırmayı yapan kişi ile araştırma konusu kapsamında yer alan kişiler arasında önceden planlanarak yapılan sözlü diyaloglardır (Türnüklü, 2000). Yıldırım ve Şimşek’e göre (2018) görüşme, bir araştırma konusunda fikirlerini ve görüşlerini paylaşan insanlarla yapılan etkinliktir. Görüşme için, araştırmacı tarafından önceden hazırlanmış sorular görüşme yapılan kişiye sorulur. Sorulan sorular katılımcının kendi bakış açısına göre cevaplanır (Türnüklü, 2000). Görüşme teknikleri; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmesi olarak birbirinden ayrılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı soruları önceden hazırlar. Ancak araştırmacı, sadece hazır sorulara bağlı kalmaz ve görüşmenin gidişatına göre sorulara şekil vererek katılımcının cevaplarını detaylandırmasında etkili olabilir (Türnüklü, 2000). Bu bağlamda, Alanya’da turizmin kentsel kültürel doku üzerindeki etkilerini içeren araştırma konusu kapsamına uygun 15 farklı katılımcıya yarı yapılandırılmış görüşme soruları sorulmuştur. Bu amaçla 17 adet soru içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Formda yer alan ilk sorular daha çok kaynak kişiler hakkında bilgi almak amacıyla hazırlanmıştır. Sonraki kısımda Alanya’da turizm sektörüyle birlikte ortaya çıkan kültürel, ekonomik, mimari ve çevresel anlamda etkiler ile geçmişten günümüze değişim sürecini incelemeye yönelik geliştirilen açık uçlu sorulara yer verilmiştir.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt olarak; uzun süre Alanya’da yaşıyor olmak, 20 yaş ve üzerinde olmak ve turizme ilgi duyma esas alınmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Antalya ili, Alanya ilçesi sınırları içinde ikamet eden, yaşamının tamamını veya belli bir kısmını Alanya’da geçiren 15 kişi oluşturmaktadır. 10 erkek ve 5 kadından oluşan katılımcıların en yaşlısı 63, en genci 23 yaşındadır. Yaş ortalaması 39,9’dur. Katılımcıların; meslek, yaşam tarzı ve Alanya’nın yakın tarihte değişimine canlı şahit olma özelliklerine göre turizm

sektörüyle çeşitli bağlantıları vardır. Buna göre katılımcılar arasında; Alanya Belediye Başkanı'nın ve Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nden bir akademisyenin yanı sıra, bir otel müdürü, turizmde işletme sahibi altı esnaf, doğma-büyüme Alanyalı üç kişi, Alanya'ya sonradan yerleşmiş iki yabancı uyruklu kişi ve komşu ilçeden gelerek Alanya'ya yerleşen bir öğretmen yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcının Kodu	Doğum Yeri	Cinsiyet	Alanya'da Yaşama Süresi (Yıl)	Yaşı	Yaptığı İş	Durumu
K1	Alanya	Erkek	46	46	Belediye Başkanı	Evli
K2	Alanya	Erkek	38	38	Öğretim Görevlisi	Evli
K3	Muş/Malazgirt	Erkek	19	27	Turizm Esnafı	Bekar
K4	Yozgat	Erkek	35	46	Turizm Esnafı	Evli
K5	Malatya	Erkek	25	31	Turizm Esnafı	Evli
K6	Antalya/Gazipaşa	Kadın	20	25	Öğretmen	Bekar
K7	Almanya/Hamburg	Kadın	20	41	Öğretmen	Türk ile evli yabancı
K8	İngiltere	Kadın	28	39	Öğretmen	Türk ile evli yabancı
K9	Alanya	Erkek	59	59	Emekli	Bekar
K10	Alanya	Kadın	40	40	Ev Hanımı	Evli
K11	Antalya/Gazipaşa	Erkek	45	63	Turizm Esnafı	Evli
K12	Mardin	Erkek	24	25	Turizm Esnafı	Bekar
K13	Ankara	Erkek	20	30	Turizm Esnafı	Bekar
K14	Kayseri	Erkek	6	51	Otel Müdürü	Evli
K15	Alanya	Kadın	23	23	Öğrenci	Bekar

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen, iki alan uzmanı ve bir ölçme ve değerlendirme uzmanının görüşleri doğrultusunda son şekli verilen birinci bölümü kişisel bilgiler, ikinci bölümü ise açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturmaktadır. Ayrıca ilgili literatür taramasında kitaplar, dergi makaleleri, tez çalışmaları, kurum raporları, web sayfaları ve belgeleri gibi ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. Yapılan tüm görüşmelerde kaynak kişilerin onayı ile ses kaydı alınmıştır. Birinci araştırmacı katılımcılarla işyerlerinde buluşarak her bir katılımcı ile yaklaşık 45 dakika görüşme yapmıştır. Katılımcılara görüşme öncesinde gönüllü olarak katılıp katılmayacakları ve ses kaydı yapılacağı bilgisi verilmiştir. Bu konularda katılımcıların onayı alındıktan sonra kayıt sürecine geçilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Ses kayıtları, araştırmacı tarafından etraflıca incelenmiştir. Sorulan sorulara verilen her cevap ayrı ayrı yazıya geçirilmiştir. Ardından her kişiye ait farklı görüşme dosyaları oluşturulmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler, betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Betimsel analizde amaç; elde edilen verileri belirli bir temaya uygun olarak düzenlemek, yorumlamak ve değerlendirmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Buna ilave olarak Alanya’da turizmin kültürel, ekonomik, mimari ve çevresel etkilerinin belirlenmesinde görüşmelerden elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliliği için her aşamayla ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Verilerin aktarımında görüşme yapılan kişilerin fikirleri doğrultusunda yorumlar yapılarak okuyucuya, araştırmayla ilgili sonuçlarda daha objektif değerlendirmelerde bulunabilme imkânı verilmiştir. Elde edilen verilerin belirli bir düzende olabilmesi için ayrıntılı betimleme yapılmıştır. Ayrıntılı betimleme, bir araştırmada verilerin karmaşık yapıda olmaması için araştırmacının düşünceleri eklenmeden düzenlenmesidir (Ulubey, 2018). Ayrıca araştırma konusuyla ilgili farklı bakış açılarına ulaşılması için birbirinden farklı yaşantılara sahip çeşitli meslek gruplarından 15 katılımcıyla görüşülmüştür. Yıldırım ve Şimşek’e göre (2018), araştırmaya katılan katılımcılara ait bilgilerin detaylı olarak anlatılması, araştırma boyunca yapılan çalışmaların açıklanması ve analizlerin kapsamlı yapılması araştırmanın teyit edilmesi için önemlidir. Bu nedenle araştırmanın bulgular bölümünde eldeki tüm veriler ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma amacı doğrultusunda nitel bulgulara ve bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir. Bulgularda birbirini destekleyen veya farklılık gösteren yönler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular (Alanya’da Turizmin Kent Kimliği ve Toplumsal Yaşam Üzerine Etkileri Nelerdir?)

3.1.1. Katılımcıların Alanya’da Yaşama Tercihlerine İlişkin Görüşleri

Katılımcıların, “Neden Alanya’da yaşamayı tercih ediyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde altı farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 5 katılımcı Alanya’yı çok sevme, 1 katılımcı yaşadığı şehre hizmet etme arzusu, 5 katılımcı doğal ve kültürel zenginliklere sahip olması, 8 katılımcı Alanya’da turizm sektöründe çalışma, 2 katılımcı yerleşim alanlarının denize yakın olması, 3 katılımcı Alanya’da doğma ve ailenin Alanya’da ikamet etmesi gibi nedenlerle Alanya’da yaşama tercihlerini dile getirmişlerdir. 5 katılımcı ise Alanya’yı sevme nedenlerini farklı gerekçelerle açıklamışlardır. Bu durum, Alanya’nın bir kent olarak cazibe merkezi olmasının ve insanların ilgisini çekmesinin göstergesidir.

Alanya’yı çok sevme (K1, K4, K5, K6, K12)

K1: Çünkü Alanya’yı çok seviyorum. Yukarıda söylediğim gibi bu şehirde doğdum ve bu şehre hizmet etmeyi tercih ettiğim için bu şehirde yaşıyorum. Üniversiteyi bitirdim ve şehrimde tekrar geri döndüm. 2 dönem Kestel Belediye Başkanlığı, 7 yıldır da Alanya Belediye Başkanlığı olmak üzere 17 yıldır başkanlık yapıyorum.

K5: *Geçimimi burada turizm üzerinden yapıyorum ve bu şehri seviyorum.*

K12: *Ailem burayı tercih etmiş iş sebebiyle.*

Alanya'ya ve Alanya halkına hizmet etme arzusuyla 1 katılımcı, Alanya'da yaşamayı tercih etme nedenini açıklamıştır. Bu durum kent içinde, kentin gelişimine katkı sağlayacak insanların çalışmalarının olduğunun bir göstergesidir.

Yaşadığı şehre hizmet etme arzusu (K1)

K1: Bu şehre hizmet etmeyi tercih ettiğim için bu şehirde yaşıyorum. Şehrime olan hizmet aşkımla ve borcumu ödüyorum.

4 katılımcı, Alanya'nın doğal ve kültürel zenginliklere sahip olması gerekçesiyle Alanya'da yaşamayı tercih etme nedenlerini açıklamışlardır. Bu durum, Alanya'da asırlardır biriken bir kültürel varlığın olduğunun ve çok çeşitli doğal unsurlarının olduğunun bir göstergesidir.

Doğal ve kültürel zenginliklere sahip olması (K2, K8, K10, K15)

K2: Alanya coğrafi ve kültürel olarak benzeri olmayan bir güzelliğe sahiptir. O yüzden burada yaşıyorum.

K15: Alanya kendine özgü bir iklim yapısına sahip. Yazları sıcak kışları Türkiye'nin diğer yerlerine göre ılık bu iklim yapısı benim burada yaşamayı tercih etmemin en büyük sebebi. Ayrıca büyük kentlerdeki gibi araç trafiği, gürültü ve hava kirliliği yok. Deniz kenarında oluşu sebebiyle istediğim zaman denize girip dinlenebiliyorum.

Alanya yerel ekonomisinin lokomotifini olan turizm sektörüne bağlı olarak Alanya'da yaşama nedenlerini açıklayan 8 katılımcı vardır. Bu durum, nüfusun büyük bir bölümünün turizme bağlı olarak kente ikamet ettiğinin göstergesidir.

Alanya'da turizm sektöründe çalışma (K3, K5, K7, K8, K9, K11, K13, K14)

K3: İşim gereği, babamın mesleği gereği. Turizmle ilgilendiğim için Alanya'da yaşamak durumundayım.

K5: Geçimimi burada turizm üzerinden yapıyorum ve bu şehri seviyorum.

K7: Çünkü burada benim ailem var. İyi bir iş buldum ve kaliteli bir hayat yaşıyorum.

K13: Turizm işi yapıyorum. Bir dönem Marmaris'te de bulunmuştum ama Alanya'ya yerleştikten sonra burası daha cazip geldi. Hem işim burada hem de turizmi seviyorum. Yani ekmek parası için buradayım.

2 katılımcı, Alanya'nın bulunduğu konuma bağlı olarak Alanya'da yaşama nedenlerini açıklamışlardır. Buna göre, kentteki yerleşim alanlarının sahile yakın olması Alanya kıyı turizminin önemini ve denizellik etkisini göstermektedir.

Yerleşim alanlarının denize yakın olması (K6, K15)

K15: Alanya kendine özgü bir iklim yapısına sahip. Yazları sıcak kışları Türkiye'nin diğer yerlerine göre ılık bu iklim yapısı benim burada yaşamayı tercih etmemin en büyük sebebi. Ayrıca büyük kentlerdeki gibi araç trafiği, gürültü ve hava kirliliği yok. Deniz kenarında oluşu sebebiyle istediğim zaman denize girip dinlenebiliyorum.

3 katılımcı Alanya'da yaşama nedenlerini; Alanya'da doğup, büyüme ve aile hayatlarını orada sürdürmeleri olarak açıklamışlardır. Buna göre, Alanya'da geleneksel aile yapısının korunmasına ve bunun devam ettirilmesine ilişkin kültüre sahip bireyler vardır.

Alanya’da doğma ve ailenin Alanya’da ikamet etmesi (K9, K10, K12)

K9: Alanya benim doğduğum şehir. Ailem ve işim burada.

K10: Alanya’nın iklimi çok güzel olduğu için atalarımız buraları seçmiş biz de bu güzel yerde yaşamaya devam ediyoruz. Alanya her konudan iyi bir yer. Biz burada yaşayarak çocuklarımızın da burada yaşayabilmesi için bir miras bırakmaya çalışıyoruz.

3.1.2. Alanya’daki Nüfus Yapısında Turizm Sektörünün Etkilerine İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Sizce Alanya’nın son yıllardaki nüfus yapısının şekillenmesinde turizm sektörünün yeri ve etkisi nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 8 katılımcı turizmde iş gücü ihtiyacı nedeniyle oluşan etkiler, 5 katılımcı ekonomik nedenlerden kaynaklı etkiler, 4 katılımcı yaşanılabilirlik ve doğal güzellikler, 6 katılımcı turizm nedeniyle yapılan iç ve dış göçler olarak görüşlerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasından 8 kişi, Alanya nüfusunun şekillenmesinde, turizm sektöründe oluşan iş gücüne ve eleman ihtiyacına bağlı oluşan etkilerden söz etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğunun bu durumu ifade etmesi, turizmin kent nüfusu üzerindeki etkilerinin göstergesidir.

Turizmde iş gücü ihtiyacı nedeniyle oluşan etkiler (K1, K2, K5, K8, K10, K11, K14, K15)

K1: Turizm sektörü biliyorsunuz çeşitlendi. Yıldızlı otellerimizin sayısı arttı. Yamaç paraşütü, yat turizmi, trekking, sağlık turizmi, spor gibi alternatif turizm alanları çoğalınca da bu alanlarda çalışacak personele ihtiyaç duyulmaya başlandı. Hâl böyle olunca da kalifiye ya da kalifiye olmayan insan gücü Alanya’ya göç etmeye başladı.

K5: Bence çok etkisi var. Alanya bir turizm kenti. Bu şehre turizm amaçlı çalışmak ve geçim yapmak için gelen çok insan var.

K15: Türkiye’den olduğu kadar yabancı ülkelere de gelip burada yaşayan, çalışan insanlar var.

5 katılımcı Alanya nüfusunun şekillenmesinde, turizmin ekonomik anlamdaki etkilerinin önemine değinmişlerdir. Bu durum, turizm sektöründeki ekonomik hareketliliğin Alanya’da fazla olduğunun ve kentin en önemli geçim kaynağının turizm üzerinden yapıldığını göstermektedir.

Ekonomik nedenlerden kaynaklı etkiler (K4, K9, K13, K14, K15)

K9: Turizm Alanya’nın en önemli geçim kaynağı. Nüfusa da etkisi büyük. Hatta bu konuda en önemli pay turizme ait diyebilirim. Turizm ilerledikçe ve geliştikçe Alanya nüfusu da gelişip arttı.

K15: Bence Alanya’nın nüfus yapısının şekillenmesindeki en önemli etken turizm sektörüdür. İnsanlar Alanya’ya turizm sektöründe çalışmak, geçimlerini sağlamak için geliyor.

Katılımcılar arasından 4 kişi, Alanya’nın sürdürülebilir bir yaşam ortamına ve doğal güzelliklere sahip olmasına bağlı artan turizm faaliyetleri boyutunda turizmin nüfusa etkisini değerlendirmişlerdir. Alanya içinde yer alan turizme yönelik tüm doğal ve beşeri unsurlar kentteki turizm faaliyetlerine katkı yapmakta ve dolayısıyla kent nüfusunun şekillenmesine etki etmektedir.

Yaşanılabilirlik ve doğal güzellikler (K5, K8, K10, K15)

K5: Yaşanılabilir bir turizm kenti olduğundan yerleşik yabancı sayısı da fazla.

K15: Ayrıca Alanya'ya gezmek için gelmiş, belli bir süre kaldıktan sonra buranın iklimini ve yaşam koşullarını beğendiği için burada yaşamaya devam etmiş kısacası sonradan "Alanyalı" olmuş insanlar var.

6 katılımcı, turizm faaliyetlerine bağlı oluşan iç ve dış göçlerin Alanya nüfusuna etkisiyle ilgili görüşler belirtmişlerdir. Yaz sezonu döneminde veya kalıcı yerleşim olarak yapılan göçlerin tümü Alanya nüfusunun şekillenmesinde önemli paya sahiptir.

Turizm nedeniyle yapılan iç ve dış göçler (K6, K7, K9, K11, K12, K14)

K6: Turizmin etkisiyle nüfusun belli bir kısmını yabancılar oluşturmaktadır.

K7: Turizmden dolayı burayı değiştiren birçok turist var. Bu nedenle Alanya nüfusu daha da artıyor. Benim gibi turistler burada yaşamaya başladılar. Onlar da burada aile kurdular.

K9: Yurt içi ve yurt dışından buraya fazla talep var. İnsanlar tatil, ekonomik veya başka farklı nedenlerden kaynaklı Alanya'ya gelip yerleşiyorlar.

K11: Buraya tatil için gelip sonradan yerleşen insanlar nüfusun şekillenmesinde etkilidir.

3.1.3. Turizm Sektörü Öncesinde ve Sonrasında Kültürel Yapıyla İlgili Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, "Alanya'nın turizm sektörü öncesinde ve sonrasındaki kültürel yapısı hakkında neler söylemek istersiniz?" sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 7 katılımcı turizm öncesi dönemdeki kültürel yapı, 11 katılımcı turizm sonrası dönemdeki kültürel yapı, 6 katılımcı turizmin kültürel etkileri, 1 katılımcı kültür turizminin gelişimi ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 7 kişi, turizm öncesi dönemdeki kültürel yapıyla ilgili fikirlerini paylaşmışlardır. Daha çok yaş ortalaması yüksek olan kişilerin bu konuyla ilgili görüşlerini belirtmeleri, genç kuşağın Alanya'nın turizm öncesi dönemdeki kültürel yapıyla ilgili yeterli araştırma yapmadıklarını ve yetersiz bilgiye sahip olduklarını gösterebilir.

Turizm öncesi dönemdeki kültürel yapı (K2, K5, K6, K7, K8, K9, K11)

K7: Alanya'da şu an olan pek çok şey turizm öncesi dönemde yoktu ve küçük bir şehirdi.

K8: Turizmden önce Alanya daha çok köy yeri gibiydi.

K9: Yörük diyarındır Alanya. Eskiden yaylalarda yüksek yerlerde yaşadık. Yazları serin olduğu için güzel olurdu. Dolayısıyla yaylacılık kültürü ağırlıklıydı. Tarımsal üretim bölgesiydi Alanya. İnsanlar bu sektör üzerinden geçim yapar ve ona göre yaşarlardı.

K11: Turizmden önce burası küçük bir kasaba olduğu için Alanya'nın yerli halkı ve turizmin ilk başladığı 1976-1977'li yıllarda dışardan gelen hippie tarzında turistler olurdu.

K3, K12, K13 ve K15 turizm öncesi dönem hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirterek yorumda bulunmamışlardır.

11 katılımcı, Alanya'da turizm sonrası dönemdeki kültürel yapıyla ilgili fikirlerini paylaşmışlardır. Katılımcıların çoğunun bu konuda görüş belirtmesi, turizmin bölge insanı üzerinde oluşturduğu kültürel anlamdaki etkiyi göstermektedir. Katılımcılara göre, yerli ve yabancı insanların kültürlerinin bir arada yaşatıldığı bir kent ortamı turizm sonrası dönemde ön plana çıkmıştır.

Turizm sonrası dönemdeki kültürel yapı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K11, K12)

K1: 1950’li yıllarda ilçemizde başlayan turizm, giderek büyük bir sektör haline geldi. Biz bu hızlı büyümeyle birlikte değerlerimize sahip çıkarak onları gelecek nesillere aktaracak tedbirleri alıyoruz. Alanya Kalesi’nde yaptığımız restorasyon çalışmaları, kent müzelerimiz, bedesten, tarihi evlerin restorasyonu, Syedra Av Köşkü, Oba Medresesi, Hıdırellez Kilisesi’nin restorasyonu gibi pek çok örneği sayabiliriz. Yine Alanya Kalesi’nde tarihi bir evi restore ederek Alanya Mutfak Kültür Evi haline getirdik. Evin iç mekânlarında Alanya yemeklerinin pişirildiği mutfak araç ve gereklere sergilenirken açık alanda ise yine Alanya lezzetleri pişirilecek. Yani burası bir müze gibi faaliyet gösterecek. Alanya mutfağını dünyaya tanıtmak için Alanya Belediyesi olarak Avrupa Culinary Heritage (Alanya Mutfak Mirası) üyeliğine dâhil olduk.

K5: Turizmin etkisi ile bu dönem sonrasında yeni kültürlerin etkisiyle farklı bir kültürel yapı Alanya’da oluşmuştur.

K12: Sektör kendini göstermeye başladığı dönemden itibaren Alanya’nın kültürel yapısı değişim göstermiştir. İnsanlar birbirleriyle giderek kaynaşmaya başlamış ve aynı şehirde kültürlerini paylaşmışlardır.

Katılımcılar arasından 6 kişi, turizmin Alanya’da genel anlamdaki kültürel etkilerinden söz etmişlerdir. Bazı katılımcılara göre kentte, turizm öncesi dönemdeki kültürel yapıyı yaşatmaya çalışan insanlar varken, bazı katılımcılara göre de turizm sonrası dönemde kültür kaynaşmasına bağlı kültürel değişimler yaşanmıştır.

Turizmin kültürel etkileri (K4, K5, K7, K10, K13, K15)

K4: Alanya’da turizm öncesi dönemdeki kültürel yapıyla turizm sonrası dönemdeki kültürel yapı tabii ki birbirinden farklıdır. Yeni nesiller de sürekli değiştiği için kültür de değişime uğramaktadır.

K10: Şu an yerli halkın büyük bir bölümü kültürünü eskisi gibi devam ettiriyor. Yerli halktan turizme büyük bir ilgi var. Geleneksel Alanya el sanatları tanıtılıyor. El sanatlarının tanıtılması için pazarlar kuruluyor. Turistler bunlara büyük ilgi gösteriyor. Alanyalılar kendilerine özgü konuşma şeklini hâlâ devam ettiriyor. “Engini alıver, endeni, imik havalar” gibi. Turizm faaliyetleri ile birlikte kültürünü pazarlıyor. Alanya’nın sembolü haline gelmiş portakal, muz, avokado, muşmula gibi meyveler yerli yabancı turistlerin ilgisini çok fazla çekiyor.

Alanya’da turizm öncesi ve turizm sonrası dönemdeki kültürel yapıyla ilgili 1 katılımcı kent değerlerinin yaşatılmasının ve korunmasının turizme katkı sağlayacağını belirtmiştir. Buna göre Alanya’da günümüze kadar varlığını koruyabilmiş, kaybedilmemiş her kültürel öge aslında turizmin gelişimine ve bölgede hız kazanmasına olanak sağlamaktadır.

Kültür turizminin gelişimi (K1)

K1: Son yıllarda kültür turizmi en fazla gelişme gösteren alternatif turizm türleri arasına girmiştir. Bunu katıldığım fuarlarda çok daha iyi gözlemledim. Kültür turizmi; sanat, dil, tarih, din, mimari yapı, yemek, yaşam tarzı gibi geniş kapsamlı bir alana sahip. Kültür turizminin geliştiği bölgelerin tarihi ve kültürel mirasının korunmasına daha çok dikkat ediliyor. Alanya Kalesi örneğinde olduğu gibi. UNESCO kültür mirası adayımız devam ediyor. Şayet doğru bir kültür turizmi politikası geliştiremezsek bu sefer yerel kültürel varlıkların bozulmasına, orijinalliyini kaybetmesine hatta ve hatta yok olmasına bile sebep olabiliriz. Alanya’da kültürel değerlerimizin korunması konusunda başarılı olduğumuzu düşünüyorum.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular (Alanya’da Turizmin Kentsel ve Mimari Yapı Üzerindeki Etkileri Nelerdir?)

3.2.1. Turizmin Kentsel ve Mimari Etkilerine İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Turizm sektörü faaliyetlerinin Alanya’nın kentsel ve mimari yapılanmasındaki etkileri hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 8 katılımcı turizme bağlı kentsel ve mimari etkiler, 5 katılımcı turizme bağlı yapısal çeşitlilik, 4 katılımcı turizm öncesi dönemdeki kentsel yapı, 5 katılımcı rekabet ortamı ve kentsel kimlik ile ilgili görüşler ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasından 8 kişi, Alanya’daki kent yapılanması ve mimari boyuttaki gelişmelere etki eden en önemli faktörün turizm faaliyetleri olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre bölgedeki turizmin, Alanya’nın genel kentsel görüntüsünün oluşmasında payı oldukça fazladır. Katılımcılar bu duruma sebep olarak son yarım yüzyılda ön plana çıkan turizm ile tesisleşmeyi, artan nüfusla beraber hızlı kentleşme ve mimari yapılaşmayı örnek göstermişlerdir.

Turizme bağlı kentsel ve mimari etkiler (K2, K3, K6, K9, K11, K12, K14, K15)

K2: Turizm sektörünün ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkan turistik tesisler, şehrin çehresini değiştirmiş ve il merkezi havası vermiştir.

K9: Özellikle merkezde kentleşme arttı. Binalarda kat sayısı yükseldi. Turizm sektörü Alanya’nın reklamını yapsa da burada doğal ortam ve yeşil alanlar yok oldu.

K11: Turizmle beraber çok büyük yapılaşmalar ve inşaatlar oldu. İnsanlar muz bahçelerinin ve portakal bahçelerinin olduğu yerlere inşaatlar yaptı.

K15: Turistik açıdan çekiciliğin artması için kentsel ve mimari yapının dönüştürüldüğü ve çoğu yerde tarihi yapının korunduğu söylenebilir. Kimi bölgelere çok fazla otel yapılırken kimi bölgelerdeki tarihi binalar korunuyor.

5 katılımcı, Alanya turizminin kentte yapısal çeşitliliğe neden olduğunu belirtmişlerdir. Turizm faaliyetlerinin olduğu destinasyonlara yapısal boyutta renklilik ve çeşitlilik katılması insanların o bölgelere olan ilgisine katkı sağlayabilir. Bu nedenle Alanya’da da turizme bağlı birbirinden farklı amaçlara hizmet eden ve görsel açıdan farklı mimari özelliklere sahip yapılar bulunmaktadır.

Turizme bağlı yapısal çeşitlilik (K4, K5, K7, K8, K9)

K8: Sonralarda gittikçe yoğunlaşan turizm sebebiyle bunlar daha lüks hale gelmeye başladılar. Apartmanlar, rezidanslar, siteler halinde yapılaşmalar görülmeye başlanmıştır.

K9: Her yer apartman, otel ve pansiyon oldu. Eskiden bu kadar alışveriş yapılacak işletme ve dükkân da yoktu.

4 katılımcı, Alanya’da turizm faaliyetleri başlamadan önce bölge mimarisi ve yapılaşması hakkında görüş belirtmişlerdir. Buna göre Alanya’da turizmden önceki dönemlerde yeşil alanların fazla, betonlaşmanın oldukça az olduğundan bahsedilmiştir.

Turizm öncesi dönemdeki kentsel yapı (K5, K6, K8, K11)

K5: Alanya çok katlı yapıların olduğu bir şehir değildi eskiden.

K11: Burada turizmden önce bahçeli müstakil evler vardı. Daha nezih bir yerd.

5 katılımcı, Alanya’da aktif turizm faaliyetlerinin olmasına bağlı olarak yapılan düzensiz ve çarpık mimari yapılaşmaların fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre Alanya’nın mimari anlamda kendisine özgü kentsel bir kimliğinin olmadığı söylenebilir.

Rekabet ortamı ve kentsel kimlik (K1, K10, K13, K14, K15)

K1: Turizm sektöründe acımasız bir rekabet var. Ülkeler daha çok turist çekebilmek için rakiplerinden farklı ürünleler bu piyasa dâhil etmeye çalışıyor. Elbette bunun içinde mimari yapılanma da var. Alanya’da yüzlerce 2-3-4-5 yıldızlı oteller var. Bunlar bile kendi aralarında rekabet ediyor. Her otelin farklı mimari yapısı, çevre düzenlemesi mevcut. Bana kalırsa şehirlerin bir kimliği olmalı. Pazarlama yaparken toptan kenti pazarlamalıyız. Tesisleriyle, tarihiyle, kültürüyle, deniziyle, restoranları, eğlence mekânları, alış-veriş yerleri, peyzajı, sosyal alanları, akla ne gelirse kentin bir kimliği olmalı. Bunu da yerel yönetimler ve STK’lar ortak yapmalıyız.

K10: Şehir merkezindeki tarihi evlere tadilat yapılarak turizm hizmetine açıldı. Alanya evleri müzeleştirildi. Örneğin; Alanya Tersanesi eskiden harabelikti. Belli bir köşeden ileriye gidilmezdi. Tadilat yapıldı ve şu an turizme büyük katkı sağlıyor. Kaledeki yürüyüş yolları turistlerin daha iyi gezebilmesi için düzenlendi. Turistler yeni yapılan teleferiğe de büyük ilgi gösteriyor. Şehir turistlerin ilgisini daha iyi çekebilmek için cezbedici şekilde düzenleniyor. Alanya’da Beş yıldızlı oteller arttı. Çok fazla otel inşa ediliyor. Sahil kenarına çok çeşitli çevre düzenlemeleri yapıldı. Yürüyüş yolları, banklar, heykellerle dikkat çekicilik ve şehir kalitesi artırıldı.

3.2.2. Alanya’nın Tarihsel Süreçte Değişen Görünümüne İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Turizmin başlamasından bu yana Alanya’nın genel görünüşünde hangi değişiklikler (kaybolan ya da azalan yapılar, bozulan silüetler, yeni yapılar vb.) oldu?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcılar bu sorunun cevabını daha çok turizm öncesi dönemdeki genel görünüm ve turizm sonrası dönemdeki genel görünüm olarak cevaplandırmışlardır. Buna göre; 6 katılımcı turizm öncesi dönemdeki genel görünüm, 11 katılımcı turizm sonrası dönemdeki genel görünüm, 4 katılımcı genel görünümün zamanla değişmesine neden olan etkenler, 2 katılımcı genel görünümü ve doğal silüeti koruma çalışmalarlarıyla ilgili görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 6 kişi, Alanya’nın turizm öncesi dönemdeki genel görünümüyle ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Buna göre turizm başlamadan önce Alanya, narenciye ve tropikal meyve bahçelerinin yaygın olduğu kasaba niteliğine sahip bir yerleşim yeridir.

Turizm öncesi dönemdeki genel görünüm (K1, K2, K4, K9, K11, K15)

K1: Yukarıda belirttiğim gibi Alanya turizme kapılarını 1950’li yıllarda açmış. Daha bizler dünyaya bile gelmemiştik. O vakitler Alanya ilçe ama bir kasaba görünümündeymiş. Portakal ve muz bahçeleri için yerel mimariye sahip evler, merkezde bankalar, birkaç esnaf dükkânı, el sanatlarının olduğu küçük işletmeler, tamirhane ve zanaatkârlardan oluşuyormuş.

K9: Alanya turizmden önce portakal ve muz bahçelerinin yaygın olduğu yeşil alanların çok olduğu bir yerdi.

K11: Eskiden herkesin müstakil evi vardı ve önünde bahçesi vardı. Yeşil bir Alanya’ydı. Şimdi ise muz ve portakal bahçeleri yıkılmış yerlerine inşaatlar ve binalar yapılmıştır.

11 katılımcı, turizm sonrası dönemde Alanya’nın sahip olduğu genel görünümle ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Katılımcılara göre turizmin gelişmesiyle beraber Alanya’da

betonarme yapılaşmalar ve inşaat çalışmaları hız kazanmıştır. Günümüzde Alanya’da birbirinden farklı görüntüsü olan mimari yapılar vardır.

Turizm sonrası dönemdeki genel görünüm (K1, K2, K3, K4, K7, K9, K10, K12, K13, K14, K15)

K1: Ev pansiyonculuğuyla başlayan turizm, talep patlamasıyla birlikte hızla inşaat sektörünü geliştirmiş. Küçük otellerden, 5 yıldızlılara geçildi. Yeni işletmeler, şirketler, eğlence yerleri, halıcı, kuyumcu turizme hitap eden tüp sektörler hızla büyüdü. Alanya kasaba havasından çıkarak şehir silüetine büründü.

K7: Turizmden sonra çok büyük değişiklikler oldu. Oteller, parklar ve eğlence yerleri bakımından Alanya çok gelişti. Ayrıca sürekli artan nüfusa rağmen çöp konusunda oldukça temiz bir şehir burası.

K12: Binalar ve oteller artmaya başladı. Bu tarz yapılara artan taleple birlikte doğal ortamlar hızla kaybolmaya başladı. Şu anda Alanya’da eski görüntüsünden uzak, büyük bir kent görüntüsü var.

K15: Ancak şehrin geri kalanına baktığımızda çarpık kentleşmenin arttığını, açılan her mağazanın turistik ürünlerin satışına yönelik olduğunu ve yeşil alanların azaldığını görebilirsiniz. Alanya’nın köylerinde bile yerleşik yapılar ve kültür dönüşerek turizme hizmet etmeye başlamıştır. Kıyı şeridindeki görkemli oteller ve beachler Alanya’nın yeni bitki örtüsü haline gelmiştir.

4 katılımcı, Alanya’daki genel görüntünün zaman içinde hızla değişmesine neden olan etkenlerden bahsetmişlerdir. Buna göre Alanya’daki turizm faaliyetlerinin gelişmesi, bölgedeki kentleşme sürecinin ve genel görüntünün değişmesinin önemli etkenlerinden biridir.

Genel görünümün zamanla değişmesine neden olan etkenler (K3, K5, K8, K13)

K5: Çok değişim oldu. Turizm sebebiyle Alanya’ya yapılan göçlerle nüfus arttı. Barınma ihtiyacının artmasıyla yeşil olan Alanya hızla betonlaştı. Eski müstakil ev kültürü yerine çok katlı apartmanlar geldi.

K13: Bu durumun etkileri arasında turizmin yüksek payı var. Çünkü turizmden dolayı turistlere satılan evler var. İş imkânı olduğu için ev kiralanması veya alınması lazım.

2 katılımcı, Alanya’nın genel görüntüsünün ve doğal silüetinin korunmasına yönelik görüşler belirtmişlerdir. Buna göre, bölgede turizm nedeniyle artan insan hareketliliğine bağlı olarak genel görünümün ve doğal silüetin korunması sınırlı bir şekilde yapılmaktadır.

Genel görünümü ve doğal silüeti koruma çalışmaları (K1, K14)

K1: Bu gelişmelerle birlikte yerel yönetimler geleneksel kültürü, geleneksel mimariyi korumaya çalıştı. Ancak bağ ve bahçeleri korumak o kadar kolay olmadı. Çünkü vatandaşa verilen bir hak var ve bunu yönetici çevreyi korumak adına vatandaşın elinden alamaz. Her ne kadar 18. madde imar uygulaması ile bunu bir ölçüde yapsa da bazen bu da yeterli olmayabiliyor.

3.2.3. İnsan Etkinliklerine, Etkileşimlerine ve Binaların Kullanımına İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “İnsan etkinlikleri, etkileşimleri ve binaların kullanım amaçlarında hangi değişimler yaşandı?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde beş farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 8 katılımcı turizme bağlı insan etkinlikleri, 1 katılımcı gelen turist profilleri, 9 katılımcı binaların kullanım amaçlarındaki değişimler, 4 katılımcı insan etkileşimleri, 3 katılımcı yerel yönetimin kent turizmine yönelik düzenlediği organizasyonlarla ilgili görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 8 kişi, Alanya’daki insan etkinlikleri, etkileşimleri

ve bina kullanım amaçları değişimiyle ilgili turizme bağlı insan etkinlikleri boyutunda değerlendirmede bulunmuşlardır. Turizmin olduğu bir bölgede insanların farklı etkinlikler yapabileceği çeşitli aktivitelerin olması gerekmektedir. Bu kapsamda Alanya'da da çeşitli insan etkinlikleri yapılmaktadır.

Turizme bağlı insan etkinlikleri (K1, K2, K3, K4, K9, K11, K12, K13)

K1: Turizmin hedef büyümesiyle birlikte yerel ölçekte düzenlenen kermeslerin, panayurların yerini uluslararası festivaller, spor organizasyonları, kongreler, konferanslar, konserler aldı artık. Daha büyük kitlelere hitap etmek isteyen sektör temsilcileri farklı etkinliklerle misafirlerini ağırlamak istiyor.

K9: Turizmden sonra insanların yaşantıları çok değişti. İnsan sayısı artınca etkinlikler de arttı. Sergiler, müzeler, kongre merkezleri, konser alanları yapıldı. Her yıl mayıs veya haziran aylarında düzenlenen turizm ve sanat festivali var. Bu festivalde Alanya'da 3-4 gün süren şenlikler, eğlenceler ve konserler düzenleniyor.

K13: Turizmden sonra Alanya'daki insan etkinlikleri çok değişti. Alanya'ya gelindiğinde genel olarak yapılacak etkinlikler bellidir. Onun dışında farklı olarak Bungee Jumping gibi çok fark yaratmayacak yenilikler gelmiş olabilir. Ancak genel çerçevede gece kulüplerine gidiliyor, Dim Çayı'na gidiliyor, rafting veya safari yapılır, denize gidilir. Bu durumlar benim geldiğim zamandan beri hep aynıdır.

1 katılımcı, gelen turist profillerinin zaman içindeki değişimine bağlı görüş belirtmiştir. Geçmişte sadece tek tip turistlerin olduğu Alanya, günümüzde farklı milletlerden insanların tatil yaptığı yer hâlini almıştır.

Gelen turist profilleri (K1)

K1: Son yıllarda Alanya'nın da turist profili değişti. Alanya-Almanya arasındaki ilişkiyi anlatmak için büyüklerimizin Alanya için küçük Almanya benzetmesi artık değişti. Alanya, Rusların, Arapların, İskandinav ülkeleri, Polonyalılar, Litvanyalılar ve Ukraynalı turistlerin artık tatil tercihleri arasında ilk sırada. Hal böyle olunca günümüz turistleri sadece kum, deniz, güneş üçlüsü için gelmiyor. Ayrıca seyahat eden nüfus gençleşti. Böylece turizmcilere her kesime hitap eden ürünler sunma zorunluluğu doğdu.

9 katılımcı, Alanya'daki binaların kullanım amaçlarının zaman içindeki değişimiyle ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Kentte turizmle ilgili farklı alanlara hizmet etmesi için çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Ayrıca halkın yaşadığı yerleşim bölgesinde çok katlı beton binaların arttığı ve bu binaların mimarisinin farklı kültürlere yönelik yapıldığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Binaların kullanım amaçlarındaki değişimler (K1, K4, K5, K6, K10, K12, K13, K14, K15)

K14: Turizmden doğan taleplere cevap vermek amacıyla parklar, rekreasyon alanları, idari ve imari kentsel düzenlemeler yapılması zorunlu hale geldi. Misafirlerin gelişmişlik düzeylerine yönelik bina ve hizmet uygulamaları da harmanlanarak uygulamaya girdi.

K15: Geçmişten günümüze eğlence mekânlarının sayısı hızla artmaktadır. Eskiden içinde yaşanan binalar da turizmin gelişmesiyle bir dönüşüm geçirerek adeta bir müze gibi sergilenmektedir.

4 katılımcı, Alanya'daki insan etkileşimleriyle ilgili düşüncelerini paylaşmıştır. Buna göre, turizm nedeniyle farklı kültüre sahip insanlar bir araya gelerek özellikle kültürel alanda olmak üzere karşılıklı etkileşimde bulunmaktadırlar.

İnsan etkileşimleri (K1, K7, K10, K15)

K15: Bence gözlemlenen en önemli etkileşim yerli-yabancı evlilikleridir. Turizm faaliyetleri sonucu etkileşim haline giren bireyler özellikle de erkekler yabancı kadınlarla evlenmektedirler. Alanya'daki diğer bir önemli etkileşim alanı ise konserler ve eğlence mekânlarında gerçekleşmektedir.

3 katılımcı, Alanya'daki yerel yönetimin kent turizminin gelişimi açısından düzenlediği insan etkinlikleri boyutunda değerlendirme yapmışlardır. Yerel yönetimin yaptığı birbirinden farklı kültürel etkinlikler, kente gelen ziyaretçilerin keyif almalarını sağlayacak eğlence etkinlikleri bu durumun göstergesidir.

Yerel yönetimin kent turizmine yönelik düzenlediği organizasyonlar (K1, K5, K8)

K1: Biz de yerel yönetim olarak Alanya turizmine düzenlediğimiz kültürel ve sportif aktivitelerle destek veriyoruz. Kültür, Turizm ve Sanat Festivali, Uluslararası Heykel Sempozyumu, Uluslararası Caz Festivali, Uluslararası Yeni Yıl Pazarı (Noel Pazarı) gibi etkinliklerle. Bunların yanı sıra Alanyamızda, içinde Uluslararası Triatlon Yarışları'nın da yer aldığı yıllık 60 spor organizasyonu düzenleniyor.

3.2.4. Alanya'nın Coğrafi Özelliklerinin Değişimleri Etkileme Durumuna İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, "Alanya'nın coğrafi özelliklerinin (iklimi, yer şekilleri, yükseklik, bitki örtüsü vb.) meydana gelen değişimleri etkileme durumu nasıl olmuştur?" sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde beş farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 6 katılımcı şehrin planlanmasına ve düzenlenmesine etkileri, 7 katılımcı iklim etkisi, 4 katılımcı bulunduğu konumun etkileri, 6 katılımcı yer şekilleri etkisi, 4 katılımcı bitki örtüsü etkisiyle ilgili görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 6 kişi, Alanya'nın coğrafi özelliklerinin turizme yönelik değişimleri etkileme durumuyla ilgili düşüncelerini paylaşmışlardır. Buna göre, Alanya'nın elverişli arazisinin sınırlı olması nedeniyle şehir yerleşimi ile turizm tesisleri genel olarak mesafenin korunmadığı sık bir şekilde, dar alanlar üzerine inşa edilmiştir.

Şehrin planlanmasına ve düzenlenmesine etkileri (K1, K2, K4, K11, K13, K15)

K11: Yapılan inşaatlar sebebiyle yeşillik alan azalmıştır. Binalar sebebiyle ferah olmayan havasız ortamlar artmıştır. Sıkışan bir şehir var.

K13: Şehrin bina yapılanması kötü ve ferah değil. Bir turistin şehrin sokaklarında dolaşmak isteyeceğini zannetmiyorum. Çünkü hepsi derme çatma özensiz yapılmış.

7 katılımcı, Alanya'daki coğrafi etkileri bölge iklimi boyutunda değerlendirmişlerdir. Alanya'nın yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı havası turizm için elverişlidir. Dolayısıyla Alanya, özellikle yaz aylarında aktif kıyı turizminin olduğu bir destinasyondur.

İklim etkisi (K2, K4, K5, K6, K9, K10, K11)

K5: Alanya'nın kışları ılıman yazları sıcak olan iklimi deniz turizminin önemli derecede etkin olmasını sağlamaktadır. İkliminin elverişli olması turizmin gelişmesi için doğal bir etken olmuştur.

K9: Alanya genelde sıcak bir iklime sahiptir. Gelen turistler havanın sıcak olmasıyla sahillerde denize giriyorlar.

K11: Alanya'nın havası çok güzel. Yazları kırk derece sıcaklıklara ulaşan bir havası var. Kışları ise güzel hava olduğunda insanlar denize girebiliyorlar. İklimi oldukça elverişlidir. Burada yaz-kış tatil yapılabilir.

4 katılımcı Alanya'nın jeopolitik konumunun turizmi etkilemesiyle ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. İnsanların kolayca ulaşabilecekleri bir konumda bulunması, sahip olduğu doğal plajları ve kıyı destinasyonu olmasıyla Alanya, turizmin kendiliğinden gelişebileceği doğal unsurlara sahiptir.

Bulunduğu konumun etkileri (K3, K6, K8, K12)

K3: Turistlerin burayı tercih etmelerindeki en önemli sebep Alanya'nın denize yakın olması ve havasının güzel olmasıdır. Bu durum coğrafi açıdan turizmi çok etkiliyor.

K8: Alanya'nın havası, suyu, bulunduğu konum itibarıyla bir günde dört mevsimi de yaşayabiliyoruz burada. İstersek yüksek yerlerde kar yağışı olan yerleri gezebiliyoruz. İstersek sahile geçip güneşlenebiliyoruz. Her şey var burada olmayan hiçbir şey yok bence.

Alanya'da kıyından yükseltinin başladığı bölgeler vardır. Bu nedenle yerleşim yerleri belli bir bölge üzerinde bulunmaktadır. 6 katılımcı, Alanya'nın yer şekilleriyle ilgili olarak sınırlı bir bölgede şehrin gelişiminin mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.

Yer şekilleri etkisi (K5, K6, K7, K9, K10, K13)

K5: Dağlık ve engebeli olsa da şehir sınırlı olan Alanya Ovası üzerine kurulu.

K7: Etrafının dağlık olması şehrin belli bir bölgede yoğunlaşmasına neden olmuştur.

K13: Şehrin üst tarafı dağ alt tarafı ise deniz. Ortada ise belli bir arazi var sadece. O yüzden şehir merkezindeki en küçük yer bile değerlendirilmeye çalışılıyor.

4 katılımcı Alanya'daki turizm faaliyetlerine bağlı olarak zamanla değişen bitki örtüsüyle ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Buna göre, Alanya'da artan yapılaşmalar nedeniyle yeşil alanlar turizm öncesindeki geçmiş dönemlere göre oldukça azalmıştır.

Bitki örtüsü etkisi (K4, K9, K10, K14)

K4: Bölgede yeşil alan da fazlaydı. Günümüzde ise Alanya'da yeşil alan kıtlığı var.

K10: Bitki örtüsü ilgi çekici ve rengârenk olduğu için insanlar Alanya'nın doğal güzelliklerinden çok etkileniyor.

4.2.5. Turizmden Sonra Mekânsal Etkileşim Konusunda Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Turizmin başlamasından günümüze Alanya'da mekânsal etkileşim (örneğin önceden çevre köyler, Ankara vb. günümüzde ise Almanya, Rusya, Çin vb.) konusunda hangi değişimler yaşanmıştır?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcılar bu soruyu daha çok turizm öncesi dönem ve turizm sonrası dönem açısından ele alarak cevaplamışlardır. Buna göre; 10 katılımcı turizm öncesi dönemdeki mekânsal etkileşim, 11 katılımcı turizm sonrası dönemdeki mekânsal etkileşim, 2 katılımcı mekânsal çeşitlilik ve değişim, 3 katılımcı yatırımlara bağlı artan mekânsal etkileşim bağlamında görüşlerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasından 10 kişi, Alanya'da turizm faaliyetleri başlamadan önceki dönemlerde mekânsal anlamda insanların etkileşimlerini değerlendirirken daha çok çevredeki yakın yerleşim yerlerinden gelenlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca gelen insan yoğunluğu turizm

sonrası döneme göre oldukça düşüktür. Bu durum, Alanya’da turizm öncesi dönemlerde mekânsal etkileşim boyutunda hareketliliğin günümüze göre daha az olduğunun göstergesidir.

Turizm öncesi dönemde mekânsal etkileşim (K3, K4, K5, K6, K8, K9, K11, K12, K14, K15)

K3: Turizm öncesi dönemde ise Isparta, Konya, Mersin gibi yakın illerden ve yakın çevreden gelenler olduğunu düşünüyorum.

K6: Turizm öncesi dönemde de Alanya’ya gelenler vardı ancak turizm sonrası dönemde gelenler daha fazladır. Turizm öncesi dönemde gelenler Alanya’ya tatile gelip gezmek için daha çok yurtiçinden ve yakın illerden gelen ziyaretçilerdir.

K11: Turizm başlamadan önce burada iki otel varmış. Bunlardan biri ‘Banana Otel’dir.’ Oraya tamamen İstanbul ve Ankara’dan gelen yerli turistler olurdu. Küçük pansiyonlar vardı ve orada kalırlardı. Hatta bazı insanlar bayramlarda birer odasını pansiyon şeklinde gelen misafire verirlerdi.

K14: Alanya’ya eskiden iç turizme yönelik, daha doğrusu bu bölgelerde yaşayan insanların yakınlarını ziyaretleri vardı. Görev gereği gittikleri ve çalıştıkları yerlerdeki eş-dost-akrabaları davet edenlerle sınırlı bir turizm vardı ve imkânları da kısıtlı bir yapıdaydı.

11 katılımcı, Alanya’da turizmin başlamasından sonraki dönemlerde mekânsal boyutta insan etkileşiminin nasıl değiştiğiyle ilgili olarak genel anlamda büyük bir artış yaşandığını ifade etmişlerdir. Bu durum, Alanya’da turizmle birlikte mekânsal etkileşim boyutunda önemli değişimlerin yaşandığının göstergesidir.

Turizm sonrası dönemde mekânsal etkileşim (K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9, K11, K12, K14, K15)

K2: Mekânsal olarak etkileşim alanı oldukça büyümüştür. Eskiden sadece yakın köyler, beldeler veya iller ile etkileşim varken günümüzde uluslararası düzeyde dünyanın pek çok farklı ülkesiyle mekânsal etkileşim vardır.

K4: Benim bildiğim ilk önce 1985’li yıllarda buraya Alman ve Hollandalı turistler geliyordu. Şu anda ise gelen turistler tamamen karışık. Artık dünyanın hemen her yerinden insanlar geliyor. Ekvator’dan gelen insan bile gördüm. Son yıllarda ağırlıklı turistin geldiği ülkeler Rusya, Ukrayna ve İskandinav ülkeleridir.

K11: Turizm başladıktan sonra ise hemen her ülkeden insanlar buraya gelmektedirler. İran’dan, Rusya’dan, Almanya’dan, Avusturya’dan, Hollanda’dan gelen insanlar güzel bir tatil geçirip mutlu bir şekilde buradan ayrılıyorlar.

K15: Turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle farklı ülkelere turistler gelmektedir.

2 katılımcı turizme bağlı olarak Alanya’da mekânsal çeşitliliklerin ve zaman içinde değişimlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, Alanya’da turizm faaliyetlerinin gelişimine olanak sağlamak için mekânsal boyutta alternatif aktiviteler ve çalışmalar yapılmaktadır.

Mekânsal çeşitlilik ve değişim (K1, K10)

K1: Turizmdeki çeşitlilik, alternatif turizm arayışları şehir merkeziyle birlikte köyleri ve yaylaları da etkiledi. Gününbirlik ziyaretlerin yanı sıra gecelemler de başladı. Trekkingle ilgilenenler, dağcılığı sevenler köylere Alanya’nın dağlarına çıkmaya başladı. Hatta arsa satın alarak kendi konaklama alanlarını oluşturanlar bile var.

3 katılımcı, turizme bağlı nedenlerle Alanya'ya yapılan yatırımların Alanya'da mekânsal etkileşimi arttırdığını ifade etmişlerdir. Buna göre, Alanya'daki çeşitli turizm yatırımları ve imkânların geliştirilmesi bölgeye gelecek insan sayısını etkilemektedir.

Yatırımlara bağlı artan mekânsal etkileşim (K5, K8, K15)

K8: Teknoloji geliştikçe ulaşım da kolaylaştı. Turizm sonrası dönemde, yani şimdi dünyanın dört bir yanından insanlar çok rahatlıkla ister Antalya havaalanına ister Gazipaşa havaalanına gelerek kısa bir süre içerisinde Alanya'ya ulaşabiliyorlar

3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular (Alanya'da Turizmin Kültürel Yapı Üzerindeki Etkileri Nelerdir?)

3.3.1. Katılımcıların Alanya'nın Yöresel Kültürüne İlişkin Görüşleri

Katılımcıların, “Alanya'da yerleşik ve kendine özgü bir kültürün yaşatıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde beş farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 9 katılımcı Alanya yerel kültürünün günümüzde yaşatıldığını düşünme, 3 katılımcı Alanya'ya özgü kültürel özellikler, 4 katılımcı yayla kültürü ve yaylacılık faaliyetlerinin önemi, 2 katılımcı nesilden nesile kültürel aktarım, 3 katılımcı kentsel ve ekonomik bağlamda kültürel değişim olarak görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 9 kişi, Alanya'nın kendisine özgü kültürünün günümüzde de devam ettiğini ifade etmişlerdir. Farklı milletlerden ve kültürlerden insanların bir arada yaşadığı Alanya'da yerel kültürün devam ettirilmesi, yerli halkın bu konuya verdiği önemin göstergesidir.

Alanya yerel kültürünün günümüzde yaşatıldığını düşünme (K2, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K15)

K2: Kendine özgü kültürün geliştirilmesinde ve korunmasında fayda vardır. Çünkü kültür, zamanla tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.

K11: Evet düşünüyorum. Yemeklerinde, insan ilişkilerinde ve komşuluk ilişkilerinde kendine özgü kültürü vardır.

K15: Alanya'nın hem kendine özgü bir kültürü var hem de yok. “Alanyalı” olarak adlandırılan yüzyıllardır burada yaşayan bir kesim var. Onlar kendilerine özgü yörük kültürlerini, yemeklerini hala yaşatıyorlar.

3 katılımcı, Alanya'ya özgü kültürel özellikleri örnekleriyle belirtmişlerdir. Bu katılımcıların doğma-büyüme Alanyalı olmaları içinde buldukları kültürel ortamı araştırmaya doğrudan aktarmaları açısından önemlidir.

Alanya'ya özgü kültürel özellikler (K1, K9, K10)

K1: Alanya'nın kendine özgü yerleşik bir kültürü var elbette. Şivesi, Hasbahçe Zeybeği, yemekleri, eski evleri, misafir ağırlama geleneği, nişan, düğün gelenekleri, örf ve adetleriyle geleneksel kültürüne sahip çıkan bir Alanyamız var.

4 katılımcı, Alanya'ya özgü kültürel özelliklerin yaşatılmasını yaylacılık faaliyetleri adı altında değerlendirmişlerdir. Buna göre, günümüzde Alanya kent merkezine dışarıdan gelerek yerleşen insan sayısının fazla olması, yerli halkın kültürünün fark edilmemesine neden olabilmektedir. Ancak yaylalardaki insanların çoğunluğunu Alanyalı insanların oluşturması, oralarda Alanya kültürünün yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Yayla kültürü ve yaylacılık faaliyetlerinin önemi (K2, K3, K4, K10)

K2: Alanya’da yerleşik ve kendine özgü kültür sınırlı alanlarda yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu alanlar daha çok kent merkezinden uzaktaki yüksek yaylalardır.

K4: Yaylalarda yaşayan insanların hâlâ severek şalvar giydiklerini biliyorum.

K10: Yazın yaylaya göçülüyor, kışın merkeze iniliyor. Eski yaylacılık geleneği devam ettiriliyor.

2 katılımcı, Alanya’ya özgü kültürel öğelerin günümüz Alanyalı gençlerinde ve çocuklarında giderek az görülmeye başladığını ifade etmişlerdir. Bu durum, Alanya’da yaşayan eski-yeni kuşak insanlar arasında kültürel kopukluklar olduğu anlamına gelebilir.

Nesilden nesile kültürel aktarım (K6, K13)

K6: Düşünüyorum ancak yeni nesil için bunu söyleyemem. Çünkü bu yerleşik kültür zamanla değişti.

Katılımcılar arasından 3 kişi, bölgedeki ekonomik imkânların ve şehirleşmenin gelişmesine bağlı olarak kültürel değişimler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum, ekonomik gelişmişlik ve kentleşme insanların kültürel yaşantılarını etkileyebilmektedir şeklinde yorumlanabilir.

Kentsel ve ekonomik bağlamda kültürel değişim (K12, K14, K15)

K12: Eskiden yaşatılan bir kültür vardı ama özellikle son beş yıla bakarsak bu kültürü yaşatma durumu kaybolmaya başlamış durumda görünüyor. Bunun sebebi ise ekonomik olarak güçlenen Alanya halkının artık gelenek ve göreneklerden, kültürlerinden ziyade daha lüks ve gösterişli hayatı tercih ediyor olmalarıdır.

K15: 30-40 yıldır Alanya’da yaşayan kişiler, turizmde çalışma veya Alanya’nın yaşam standartlarından dolayı gelenler “Alanyalı” olmaktan çok kendi kültürlerini yaşayan ve devam ettiren kişiler de var.

3.3.2. Farklı Kültürlerin Alanya’da Ağırlanması ve Turizm Etkisine İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Alanya’nın farklı kültürlere ev sahipliği yapma durumu hakkında neler düşünüyorsunuz? Bunda turizmin etkisi nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde üç farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 3 katılımcı farklı kültürlere sahip yerli/yabancı insanların kente olan uyumu, 6 katılımcı farklı kültürlere sahip yerli/yabancı insanların birlikte yaşaması, 6 katılımcı turizm faaliyetlerine bağlı nedenlerle farklı kültürlerin bir arada bulunması olarak görüş ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasından 3 kişi, Alanya’nın farklı kültürel özelliklere sahip insanları ağırlamasıyla ilgili olarak görüş belirtmişlerdir. Buna göre, Alanya’ya sonradan yerleşen insanların kent ile olan uyumunda daha çok olumlu durumlar gözlemlenmektedir. Bu durumun oluşmasında yerli halkın misafirperverliği ve yeni kültürlere karşı hoşgörülü olmaları ile sonradan yerleşen insanların da Alanya’yı ve Alanya halkını sevmeleri, birlikte yaşama ortamına katkı sağlamıştır.

Farklı kültürlere sahip yerli/yabancı insanların kente olan uyumu (K1, K8, K14)

K8: Ben buraya ilk geldiğimde hiç yabancılık çekmedim. Alanya bana iyi bir ev sahipliği yaptı ve hâlâ da yapıyor.

K14: Sıcakkanlılık ve misafirperver anlayış ile yabancı kültürlerden gelen misafirlerin kendilerini rahat ve güvende hissetmelerinin, doğal güzellikler içinde huzurlu bir tatil geçirmelerinin ve bunları ülkelerinde seslendirmelerinin sosyo-ekonomik ve kültürel hareketin çok hızlı artarak ivme kazanmasına neden olduğunu gayet açık şekilde gözlemliyoruz. Dolayısıyla turizm zaten sosyal bir olgudur ve bu kaçınılmaz bir şekilde her türlü yansımaktadır.

6 katılımcı, birbirinden farklı kültürel özelliklere sahip insanların aynı şehirde birlikte yaşamaları üzerine değerlendirme yapmışlardır. Buna göre, bazı katılımcılar kültürler arası uyumsuz durumlar olduğunu söylese de bazı katılımcılar zamanla uyumsuzluğun ortadan kalktığını ve insanların ortak paydalarda buluşabildiklerini ifade etmişlerdir.

Farklı kültürlerle sahip yerli/yabancı insanların birlikte yaşamaları (K4, K8, K9, K11, K13, K15)

K4: Zaman zaman kültür çatışmaları olsa da insanlar arasında bir şekilde uyum sağlanıyor.

K9: Turizmin ilk yıllarında burada yaşayan halk, bu konuda yabancılaşma çekse de sonraki yıllarda yeni gelen insanlara ve yeni kültürlerle giderek alışmışlardır.

K15: Alanya'da farklı kültürlerden bireylerin bir arada huzur içerisinde yaşamaları yeni gelenler açısından da bir çekicilik oluşturmaktadır.

6 katılımcı, turizm faaliyetlerine bağlı nedenlerle farklı kültürlerin Alanya'da bir araya geldiğini belirtmişlerdir. Bu durum, Alanya'da kültürel çeşitliliğin oluşmasındaki en önemli faktörlerden biri turizm sektörüdür şeklinde yorumlanabilir.

Turizm faaliyetlerine bağlı nedenlerle farklı kültürlerin bir arada bulunması (K4, K5, K6, K7, K10, K12)

K4: Tamamen turizmden kaynaklı olarak farklı kültürlerden insanların buraya daha çok ticaret yapma amacıyla gelip yerleştiklerini biliyorum.

K5: Alanya birçok farklı ülkeden insanı içinde barındırmaktadır. Bunun en önemli sebebi de turizmdir. Turizm sebebiyle yerli/yabancı göç sayısı oldukça fazladır. Buna bağlı olarak da Alanya'da kültürel çeşitlilik fazladır.

K12: Alanya'da turizmle beraber yerleşik turist sayısı çok arttı. Ülkenin ve dünyanın farklı bölgelerinden sürekli göç alıyor. Bunda turizmin büyük etkisi var.

3.3.3. Alanya Yerel Kültürünün Kente Yeni Gelen İnsanları Benimsemesine İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Alanya'nın yerleşik kültürel yapısı yeni gelenleri kendisine entegre etmekte midir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde beş farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 11 katılımcı yerel kültürün farklı kültürlerle uyumu ve ortak paydalarda buluşabilmeleri, 1 katılımcı ilgili çalışmaların yetersizliği, 2 katılımcı yaşam şartlarının zorluğu, 2 katılımcı yerel yönetim yaklaşımı, 2 katılımcı doğal güzellikler ve turizme bağlı etkenler olarak görüş belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 11 kişi, Alanya yerel kültürel yapısının yeni gelen insanları kendisine entegre etmesini, kültürel uyum ve ortak paydalarda buluşma çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Buna göre, Alanya yerel kültürü farklı kültürel özelliklere sahip insanları bünyesine kabul edebilmektedir. Katılımcılara göre bu durumun oluşmasındaki en önemli neden bölgedeki turizm faaliyetleridir.

Yerel kültürün farklı kültürlerle uyumu ve ortak paydalarda buluşabilmeleri (K1, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13)

K1: Alanya tarihten beri çok kültürlü, çok milletli bir yaşam kültürüne sahip olmuş. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın 13. yüzyılda Alanya'yı fethiyle birlikte bu gelenek daha da güçlenerek 800 yıldır devam ediyor. Bu nedenle olsa gerek yeni gelen misafirlerimizin entegrasyonu konusunda sorun yaşanmıyor. Yerel halk yabancılara karşı misafirperverliğini ve hoşgörüsünü sürdürüyor.

K5: Bence etmemektedir. Çünkü Alanya'nın biraz içe kapanık, dışa açık olmayan bir yapısı var.

K7: Evet tabii ki. Bana göre buraya gelen yabancı insanlar bu şehirde uzun süre kalmak istiyorlarsa eğer Türkçeyi ve Türk kültürünü öğrenebilirler. Buradaki insanlarla iletişime geçmek ve onlara ulaşmak çok kolaydır. Bu şehirde yaşayan insanlar tüm hayat şartlarına rağmen yardımsever ve paylaşımcıdırlar. O yüzden Alanya yeni gelenleri kendisine kolayca entegre etmektedir.

K11: Buraya yeni gelen insanlar bu şehre kolayca adapte olabiliyorlar. Alanya'nın yerleşik kültürü bu duruma müsaade etmektedir.

1 katılımcı, Alanya'nın, yeni kültürleri misafir etme tutumunun dış pazarlarda daha fazla tanıtımının yapılması gerektiğinden söz etmiştir.

İlgili çalışmaların yetersizliği (K2)

K2: Bana göre yetersiz. Bu konuda daha fazla teşvik ve tanıtıma ihtiyaç duyulmaktadır.

2 katılımcı, Alanya'ya sonradan gelen insanların yaşamsal zorluklarla karşılaşabileceğini belirtmişlerdir. Buna göre, Alanya'ya sonradan yerleşen insanlar kente alışma sürecinde zorluklar yaşayabilmektedirler.

Yaşam şartlarının zorluğu (K3, K12)

K3: Farklı bir şehirden gelen insan yaşam açısından kolayca entegre olamaz. Çünkü hayat şartları diğer şehirlere göre pahalı. Burada geçim kolay olmadığı için turistik gezi dışında gelenler burada zorlanabilirler.

K12: Şehir kültürüne uzak insanlar buraya kolay kolay ayak uyduramayabilirler.

2 katılımcı, Alanya'ya yeni gelen insanların kente uyum sürecini yerel yönetim üzerinden değerlendirmişlerdir. Buna göre kentte, yeni gelen insanların uyum sürecini hızlandıracak çalışmalar yapılmakta ve farklı kültürlerin özel günlerine yönelik etkinlikler düzenlenmektedir.

Yerel yönetim yaklaşımı (K1, K8)

K1: Belediyemiz yeni gelenlerin uyumuna destek olmak için geçtiğimiz yıllarda "Hoş Geldin Komşum" sosyal destek projesini başlattı. Yeni gelenleri kurum olarak evinde ziyaret ederek destek oluyoruz.

K8: Yılbaşı kutlamaları, Noel pazarı tarzında etkinlikler bunun göstergesidir.

2 katılımcı, Alanya'nın, sahip olduğu doğal güzelliklerden ve turizmden dolayı insanların ilgisini çektiğini belirtmişlerdir. Bu katılımcılara göre dışarıdan gelen insanlar Alanya yerel kültürünü benimsememektedir.

Doğal güzellikler ve turizme bağlı etkenler (K5, K15)

K5: Buraya sonradan yerleşen insanlar şehrin daha çok havasını, doğal güzelliklerini ve imkânlarını seviyor.

K15: Alanya'nın yerleşik kültürel yapısının yeni gelenleri kendisine entegre ettiğini düşünmüyorum. Çünkü Alanya denizi ve doğal güzellikleriyle bilinen bir yer. Yeni gelenlerin entegre olmasını gerektiren bir durum yok.

3.3.4. Yeni Kültürlerin Yaşatılmasına İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Alanya’da yerleşik kültürün yanında yeni kültürlerin de yaşamasına ilişkin hoşgörü var mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde altı farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 5 katılımcı yeni kültürlerle yönelik yerel halkın olumlu tutumuyla ilgili, 3 katılımcı yeni kültürlerin varlığının halk nezdinde rahatsızlık yaratmasıyla ilgili, 1 katılımcı kutsal ve milli günler ile fiziki yapılar boyutunda hoşgörüsüyle ilgili, 2 katılımcı yabancıların kendi kültürlerini yaşayabilmeleriyle ilgili, 2 katılımcı yurt içinden göç eden insanların kendi kültürlerini yaşayabilmeleriyle ilgili, 3 katılımcı ekonomik ilişkiler bakımından hoşgörüsüyle ilgili görüşler ifade etmişlerdir. 5 katılımcı, Alanya’da yeni kültürlerle karşı hoşgörüsüyle ilgili yerel halkın olumlu tutumları üzerinde değerlendirmede bulunmuşlardır. Buna göre Alanya yerli halkı arasında, kentte bulunan farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin kendi kültürlerini özgürce yaşayabilmelerini isteyen ve bunu hoşgörüsüyle karşılayan yerli insanlar vardır.

Yeni kültürlerle yönelik yerel halkın olumlu tutumu (K3, K4, K6, K8, K10)

K3: Tabii ki de kesinlikle vardır. Çünkü Alanya farklı kültürlerden etkilenen ve bunlarla beslenen bir şehirdir. Dolaylı olarak insanları da bu durum etkiliyor.

K6: Evet Alanya’da yeni kültürlerle karşı hoşgörü vardır. Ben de yeni kültürlerle karşı hoşgörülü ve saygılı olmaya çalışıyorum.

K10: Alanya’da insanlar birbirlerinin kültürlerine saygılı ve hoşgörülü davranıyorlar.

Katılımcılar arasından 3 kişi, farklı kültürel özelliklere sahip insanların yerel halk düzeyinde rahatsızlığa neden olması üzerine değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu katılımcılara göre, yerli halk arasında Alanya’da farklı kültürlerin yaşatılmasına yönelik hoşgörülü davranmayan insanlar bulunmaktadır.

Yeni kültürlerin varlığının halk nezdinde rahatsızlık yaratması (K4, K5, K12)

K4: Zaman zaman illaki bir uyumsuzluk olabiliyor.

K5: Bence yerel Alanyalı halk yeni kültürleri öğrenip o kültürleri tanımaya karşı biraz ilgisiz ve isteksiz. Diğer kültürler halkın bazı bölümü tarafından kabul görüp hoşgörüsüyle karşılanırken, bazıları tarafından ise kabul görmeyebiliyor.

1 katılımcı, Alanya’da farklı kültürlerle karşı hoşgörüsüyle ilgili olarak kutsal ve milli günler ile kültürel anlamı olan fiziki yapıların varlığı üzerine değerlendirmede bulunmuştur. Buna göre, Alanya’da farklı kültürlerin özel günlerinin anılması ve fiziki yapılar boyutunda özgürlüklerin tanınması kentteki hoşgörü kavramının bir göstergesidir.

Kutsal ve milli günler ile fiziki yapılar boyutunda hoşgörü (K1)

K1: Mahmutlar Mahallesi'nde bir Ortodoks kilisesi, Bektaş Mahallemizde Hıdırellez Kilisesi, Güllerpınarı Mahallesi'nde Aziz Nikolaus Kilisesi, Oba Mahallemizde Norveç Kültür Evi'nde yabancı misafirlerimiz önemli gün ve bayramlarda kendi dini ve milli kültürlerini yaşıyorlar. Noel, Paskalya gibi bayramlar ile milli günler, özgürlük günü vs.

2 katılımcı, Alanya'ya sonradan yerleşen yabancı uyruklu insanların kendi kültürel değerlerini yaşayabilmeleri üzerine değerlendirmede bulunmuştur. Buna göre, yabancı uyruklu insanlar kendilerine ait yaşam biçimlerini Alanya'da da sürdürebilmektedirler.

Yabancıların kendi kültürlerini yaşayabilmeleri (K2, K7)

K2: Alanya bir hoşgörü şehridir, yerleşik yabancıların kendi sosyo-kültürel varlıklarını sürdürebilmeleri bunu kanıtlamaktadır.

K7: Evet ilgi gösteriyor. Ben bu şehirde kültürel açıdan hiç problem yaşamadım. Çünkü ben Türkçe öğrenmek ve insanlarla iletişime geçmek için çabaladım. Komşularıyla çok iyi ilişkilerim var.

2 katılımcı, Türkiye içinden göç ederek Alanya'ya yerleşen insanların kendi kültürel değerlerini yaşayabilmeleri yönüyle değerlendirmede bulunmuşlardır. Bu durum, farklı şehirlerden göç eden insanların Alanya'da genel anlamda karşılıklı saygı çerçevesinde yaşadıklarının göstergesidir.

Yurt içinden göç eden insanların kendi kültürlerini yaşayabilmeleri (K9, K11)

K9: Genel olarak vardır diyebiliriz. Yurt içinden buraya gelen insanlar kendi kültürlerine göre yaşayabiliyorlar. Doğu ve Güneydoğu illerinden gelen insanlar Alanya'da bir araya gelerek kendi memleketlerinin derneklerini kurabiliyorlar.

K11: Evet vardır. Herkes birbirinin kültürüne saygı gösteriyor. Bugün buraya Antep'ten, Diyarbakır'dan, Ankara'dan, İstanbul'dan gelen farklı farklı insanlar var. Bu kültürel çeşitliliğe rağmen herkes birbirine saygılıdır.

3 katılımcı, Alanya'da farklı kültürlere karşı hoşgörünün temelinde ekonomik nedenler olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, Alanya'da turizme bağlı ekonomik hareketliliği arttırmak için kente gelen yabancı misafirlere karşı hoşgörü politikası uygulanmaktadır.

Ekonomik ilişkiler bakımından hoşgörü (K13, K14, K15)

K13: Günümüzde Alanya'nın yerleşik kültürü pek kalmadı bence. Karışık bir kültür var. Yurtdışından insanlar gelip buraya yatırım yapabiliyorlar. Ülkemizden insanlar da gelip burada yatırımlar yapabiliyorlar. O yüzden biraz da ticaretle alakalı bir durum bu hoşgörü meselesi.

K15: Alanya'da hoşgörünün hâkim olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlar yeni gelenleri özellikle de turistleri bir gelir kapısı olarak gördükleri için onlara oldukça hoşgörülü yaklaşmaktadır.

3.3.5. Turizme Bağlı Karmaşıklıkların Kültürel Etkilerine Yönelik Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Geçmişten bu yana turizm nedeniyle ortaya çıkan çeşitlilik ve karmaşıklığın kültürel değişim üzerindeki etkileri nasıldır?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 6 katılımcı günlük ve sosyal kent yaşantısına olan kültürel etkilerle ilgili, 3 katılımcı yerel halk üzerindeki kültürel etkilerle ilgili, 4 katılımcı insan etkileşimleri ve kültürel değişim ile ilgili, 2 katılımcı yabancılar üzerindeki kültürel değişim ile ilgili görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 6 kişi, turizme bağlı ortaya

çıkan çeşitlilik ve karmaşıklığın kentteki kültürel etkileri boyutunda değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Buna göre, turizm faaliyetlerinin başladığı ilk zamanlardan günümüze kadar geçen sürede özgün ve saf bir kültüre sahip olan Alanya halk kültürü, turizmin etkisiyle karmaşık bir kültürel yapıya dönüşmüştür.

Günlük ve sosyal kent yaşantısına olan kültürel etkileri (K2, K4, K8, K10, K14, K15)

K2: Bazı kültürel öğeler unutulmaya yüz tutmuş olabilir, melez bir kültürel yapı ortaya çıkmış olabilir.

K10: Turizm nedeniyle ortaya çıkan çeşitlilik Alanya'nın gelişimine katkı sağlamaktadır. Turizm faaliyetleri daha başarılı sürdürülüyor. Tatilini yapan da çalışmak için gelen de Alanya'ya katkı sağlamış oluyor.

K15: Turizm Alanya'nın kültürel yapısına sürekli bir şey eklemektedir. Alanya'yı bir cazibe merkezi haline getirebilmek için yaşam biçimleri turizm odaklı değişmektedir. Bu değişimle beraber kültür de değişerek dönüşmektedir.

3 katılımcı, turizme bağlı oluşan çeşitlilik ve karmaşıklığı yerel halk boyutunda değerlendirmişlerdir. Buna göre, kendine özgü kültürel değerleri bulunan yerli Alanya halkı ve kentteki turizm nedeniyle farklı kültürel özelliklere sahip yabancı insanların bir arada bulunmaları sonucunda kültürel anlamda çeşitlilik oluşmuştur.

Yerel halk üzerindeki kültürel etkileri (K3, K11, K13)

K3: Her toplumun kendisine ait örf, adet ve geleneği vardır. Turistlerin de farklı bir yaşam tarzları ve yaşam stilleri var. Burada turist yoğunluğu olduğu için bizim de ister istemez yaşam tarzımız onlara göre değişiyor. Örneğin bir Anadolu ilinde veya Türkiye'nin herhangi bir yerinde akşam 6'da herkes evine giderken biz burada turistlere ayak uydurup gece 12'de evimize gidebiliyoruz. Gece 12'ye kadar pek çok yer açık Alanya'da.

K13: Yüksek bir etkisi vardır. Eskileri gören yaşı daha büyük insanlar bunu daha iyi fark ederler bence. Alanya göç olarak gelişmiş ve şehirleşmiştir. Zaten burada yaşayan yerli insanlar da dışardan gelmişlerdir. Alanya'nın köylerinde yaşayan yörükler var. Kim nerede hangi kültürü gördüyse o kültürü uyguluyor zaten.

4 katılımcı, Alanya'da turizmin neden olduğu çeşitlilik ve karmaşıklığı insan etkileşimleriyle oluşan kültürel değişim üzerinden değerlendirmişlerdir. Buna göre Alanya'da turizm faaliyetlerinin olması, farklı kültürlere sahip insanların birbirleriyle olan etkileşimlerine zemin hazırlamaktadır.

İnsan etkileşimleri ile kültürel değişim (K1, K5, K6, K9)

K1: Turizm sadece ekonomik bir faaliyet değildir; sosyal, kültürel, toplumsal yapıyı da etkileyen bir faaliyettir. Meydana gelen değişiklikler, kişilerin yaşam biçimini değiştirmekle kalmaz. Yemek yeme alışkanlığından, giyim kuşamı, konuşmasından davranışlarına, inançlarına, aile yapısına varıncaya kadar ne varsa etkiler. Yalnız bu etkileşimden bizim için ne iyiyse onu almalı, ona önem vermeliyiz, bunu yaparken de toplumsal değerlerimizi korumaya özen göstermeliyiz.

K9: İnsan çeşitliliği ve nüfus karmaşası kültürel değişimi çok hızlandırmıştır. Alanya yüzölçümü olarak küçük bir alanda yer almaktadır. O yüzden insanlar genelde hep iç içedir. Kalabalık ortamlarda kültürel etkileşim artıyor.

2 katılımcı, Alanya’da turizme bağlı oluşan karmaşıklık ve çeşitliliğin yabancılar üzerindeki kültürel etkilerini yorumlamışlardır. Katılımcılara göre kentte, yabancı insanların kültürlerinin benimsenmesine yönelik gelişmeler yaşanmıştır.

Yabancılar üzerindeki kültürel değişim (K7, K12)

K7: Kendimden örnek vereceğim. Kültürel çeşitlilikten dolayı benim hiçbir sorunum olmadı. Şehirle uyumluyum.

K12: Öncelikle yerleşik turist nüfusunun artmasıyla birlikte onların da yararlanabileceği ve onların kültürlerine yönelik değişimler olmuştur ve olmak zorundadır. Göçle gelen nüfus, farklı bölgelerden geldiği için aynı şekilde bir kültürel değişiklik ve o kültürlere yönelik değişim olmuştur.

3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular (Alanya’da Turizmin Sosyo-Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri Nelerdir?)

3.4.1. Turizmin Ekonomik ve Sosyal Yapıdaki Etkilerine İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Katılımcıların, “Turizmin başlamasıyla ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve bunların şehir üzerindeki etkileri nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde beş farklı tanımlama kategorisinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kategorilere göre; 11 katılımcı ekonomik etkiler bağlamında, 2 katılımcı olumsuz durumlara sebep olan ekonomik etkiler, 6 katılımcı sosyal yapıya genel etkiler, 2 katılımcı sosyal yapıya olumlu etkiler, 2 katılımcı sosyal yapıya olumsuz etkiler bağlamında görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından 11 kişi, Alanya’da turizmin neden olduğu ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimleri ekonomik etkiler boyutunda değerlendirmişlerdir. Buna göre, Alanya’da turizm pazarı geçmişten günümüze geçen sürede kentin en önemli geçim kaynağı haline gelmiştir. Turizm faaliyetlerine bağlı olarak bölgede ekonomik hareketler hız kazanmış, yatırımlar artmış ve gelişen bir kent görüntüsü ortaya çıkmıştır.

Ekonomik etkileri bağlamında belirtilen görüşler (K1, K2, K3, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14)

K1: Turizme bağlı olarak şehrin büyümesiyle birlikte ekonomide büyüdü. Halkın refah seviyesi arttı. Üretici malına daha kolay pazar bulmaya başladı, ürünler oteller tarafından direkt üreticiden satın alınmaya başladı. Yeni işyerleri, alışveriş merkezleri açıldı. İş imkânları arttı. Neredeyse geliri sadece tarıma bağlı olan ilçemiz turizmle birlikte kalkındı. Yeni istihdam olanakları doğdu.

K9: Turizmden önce ekonomik çeşitlilik azdı. Daha çok tarımla uğraşılırdı. Turizmden sonra otelcilik faaliyetleri ve turistik alışveriş yerleri sayısı çok arttı. Çünkü buralara çok sayıda turist gelmeye başladı ve insanlar daha çok para kazanmaya başladı. Bazı sezonlar kötü geçse de bana göre burada turizm işi yapan insanların ekonomik durumu iyi.

K11: Turizmden sonra olumlu gelişmeler oldu. Ekonomik açıdan bu işle uğraşan herkes para kazanabildi. Eskiden Alanya’da birkaç tane küçük otel vardı. Şimdi ise 5 yıldızlı büyük oteller var. Bunlar hep turizmin etkisiyle oldu. İşletme sayısı oldukça arttı.

2 katılımcı, turizmin neden olduğu ekonomik etkilerin yarattığı olumsuzluklarla ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Buna göre, turizmden yüksek gelir elde etmek isteyen yatırımcılar ve işletmeciler oluşan rekabet ortamı nedeniyle kent imajına zarar verebilmektedir.

Olumsuz durumlara sebep olan ekonomik etkiler (K6, K11)

K6: Turizmin ekonomik açıdan katkı sağladığını düşünüyorum. Özellikle 10-15 yıl önce turizmden fazlaca gelir elde edebilen ailelerimiz vardı. Fakat şu anda Alanya'da bulunan halkın ve esnafın turistleri rahatsız ederek kaçırmıştı. Ötürü turistlerin Alanya'yla ilgili olarak yönünü değiştirdiğini düşünüyorum. Eskiden, 10-15 yıl önce ise çok elit bir turizm vardı. Günümüzde Alanya'ya gelen turistler kalite bakımından düştü. Esnafımızın da kalitesi düştü diyebilirim.

Katılımcılar arasından 6 kişi, turizmin sosyal yapı üzerindeki etkileriyle ilgili değerlendirmede bulunmuşlardır. Katılımcılara göre Alanya'daki turizm faaliyetleri bölgedeki sosyal ve kültürel yapıyı etkilemektedir. Bu durum daha çok yerli ve yabancı insanlar arasında karşılıklı olmaktadır.

Sosyal yapıya genel etkileri bağlamında belirtilen görüşler (K1, K3, K4, K5, K7, K15)

K1: Sosyal yapıyı da etkiledi; turizm sadece ekonomik bir olay değil. Dolayısıyla turizm hareketleri aileyi, bireyi ve toplum yapısını da etkiledi.

K7: Eskiden insanlar sadece evinde çay-kahve içerlerdi ancak turistlerin dışarda gezmeleri için kafe ve restoranlarda istediğinizi içebilirsiniz. Bu büyük bir değişimdir. Burada Türk insanların daha çok evlerinde yemeyi ve içmeyi sevdiğini gözlemledim. Ancak turistlerde, özellikle genç turistlerde bu durum çok farklıdır. Onlar daha çok dışarda yemek yemeyi, bir şeyler içmeyi ve eğlenmeyi severler. O yüzden Alanya bu konuda eskisi gibi değil.

2 katılımcı turizmin Alanya'daki sosyal yapı üzerinde neden olduğu olumlu etkiler yönüyle değerlendirmede bulunmuşlardır. Buna göre Alanya'daki turizm faaliyetleri kentin sosyal yapısına zenginlik ve renklilik katmıştır.

Sosyal yapıya olumlu etkileri bağlamında belirtilen görüşler (K2, K9)

K2: Bu durum sosyal yapıda kültürel zenginlik meydana getirdi.

K9: Bu durum sosyal yapıyı da etkiledi. İnsanların oturduğu evler, kıyafetler, arabalar değişerek daha modern oldu.

2 katılımcı, turizmin Alanya'daki sosyal yapı üzerinde neden olduğu olumsuz etkiler yönüyle değerlendirmede bulunmuşlardır. Katılımcılara göre, bölgedeki turizm faaliyetleri başta aile hayatı ve evlilikler olmak üzere eski doğal yaşantı üzerinde de çeşitli olumsuzluklara neden olmaktadır.

Sosyal yapıya olumsuz etkileri bağlamında belirtilen görüşler (K1, K12)

K1: Bu etkileşimin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz yanları da var elbette. Yabancı evlilikler hem ülkemizde arttı hem de yurt dışına evlenmek için giden gençlerimizin sayısı arttı. Turizm sektöründe çalışan gençlerimiz arkadaş edinerek yurt dışında çıktı. Böylelikle aile yapısı da zarar görmeye başladı.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

İnsanlar yaşamsal faaliyetlerine devam edebilmek için çeşitli arayışlara yönelmişlerdir. Bu arayış, tarım ve sanayi gibi sektörlerde üretimlerin yapılmasına neden olmuştur. Yakın tarihe bakıldığında, tarım ve sanayinin yanı sıra turizm gibi farklı sektörler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ana amacı ekonomik gelir elde etmek olan turizm sektörü, tarım ve sanayideki gibi üretim devamlılığı gerektirmeyen bir hizmet sektörüdür. Ayrıca döviz girdileri ile ülkelerin gelişmesinde ve kalkınmasında önemli pay sahibidir (Çeken, 2008). Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi gibi etkenler turizm faaliyetlerinin hız kazanmasını sağlamıştır. Günümüzde ekonomik gelir çeşitliliğine sahip gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine ciddi katkı yapan turizm sektörü, birçok ülkenin de tek gelir kaynağıdır. Ekonomik etkilere bağlı olarak insan hayatına doğrudan etki edebilen turizm sektörünün kültürel, mimari ve çevresel boyutta etkilerinin olduğu da anlaşılmıştır.

Turizmin kültürel etkileriyle ilgili çok sayıda araştırma yapıldığı fark edilmiştir. Kuramsal çerçevede incelenen kaynaklara göre, birbirinden farklı kültürel özelliklere sahip insanlar, turizme bağlı nedenlerle aynı bölgede bulduklarında doğrudan veya dolaylı olarak etkileşim halinde olmaktadır. Bu etkileşim daha çok kültürel alanda olmaktadır. Böylece turistik özellikleri olan bir turizm destinasyonuna tatil amaçlı gelen yerli ve yabancı uyruklu insanlar ile o bölgede yaşayan yerel halk arasında kültürel etkileşim meydana gelmektedir. Konuşulan dil, örf-adet, gelenek-görenek, insan ilişkileri, sosyal yaşantılar, aile yapısı ve evlilikler gibi kültürel özellikler üzerinde karşılıklı yerli-yabancı etkileşimi olmaktadır. Bu durum eskiden beri varlığını sürdüren yöresel kültürel özelliklerin zamanla değişmesine, hatta tamamen yok olmasına neden olmuştur. Nitekim geçmiş dönemlerde yaşamış insanlara göre, turizm bölgesinde doğup büyümüş yeni nesil olarak adlandırılan bireylerde yerel anlamdaki eski kültürel özellikleri bilme ve yaşatma oranı daha azdır.

İlgili literatür taramasında turizmin mimari (yapısal) ve çevresel etkilerine yönelik yapılan çalışmaların, turizmin ekonomik ve kültürel etkileri alanında yapılan çalışmalara göre daha az olduğu fark edilmiştir. Buna göre turizmin, daha çok ekonomik ve kültürel alandaki etkilerine ilgi gösterildiği sonucuna varılmıştır. Mimari ve çevresel anlamda yapılan araştırmalara göre bir turizm destinasyonunda mimari yapılaşmalar, turizm öncesi dönem ve turizm sonrası dönem olarak ayrılabilir. Turizm faaliyetlerinin henüz başlamadığı bölgelerde eski zamanlardan beri varlığını koruyan, doğal görünüme sahip denizler, plajlar, bahçeler, ormanlık alanlar ve yaylalar turizmin başlamasından sonra eski doğal yapısını kaybetmeye başlamışlardır. Turizm alanı olarak ilan edilen ve yoğun talep alan bölgelerde turistik tesislere bağlı yapılaşmalar ile kentleşme hız kazanmıştır. Bu nedenle çarpık kentleşmeler ortaya çıkmıştır. Plajların ve denizlerin kullanımında doğal ortamı tehlikeye atan sonuçlar olmuştur. Özellikle denizlerin doldurularak yapılan alan yaratma çalışmaları, plajların etkin kullanımı için yapılan sahil düzenlemeleri turistik bölgelerde turizm öncesi döneme göre farklı bir görüntünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Turistik bölgenin sıcak iklimine bağlı olarak yaylalara giden insanlarda artan talep nedeniyle, yaylalarda da yüksek katlı binalar ve apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Benzer bir şekilde Sarı (2010), Alanya İlçesi'nin alternatif turizm kaynakları adlı çalışmasında Alanya'da yayla kavramının çok önemli olduğunu, yaylalarda geleneksel yaylacılıktan farklı olarak yapılaşmaya gidildiğini öne sürmüştür.

Turizm faaliyetlerinin ilk kez ortaya çıkmasından sonra, turizm destinasyonlarının hızlı değişimleri çevresel anlamda etkilere neden olmuştur. Oluşan insan yoğunluğu ve bölgedeki hareketlilik üretim-tüketim gibi yaşamsal faaliyetlerin artmasında etkili olmuştur. Bu durumun sonucunda turizm bölgelerinde plastik, cam, kompozit, metal, bitkisel, organik ve kimyasal atık türlerinde artışlar yaşanmıştır. Böylece kent kirliliği ile deniz kirliliği oranları yükselmiştir. Özellikle

yaz aylarındaki nüfus artışları, turizm bölgelerindeki trafik hareketliliğinin artmasında çok etkilidir. Bu durum, araçların egzozlarından çıkıp havaya karışan karbonmonoksit ve hidrokarbon gibi insan sağlığına ve çevreye zararlı gazların bölgede giderek çoğalmasına neden olmaktadır. Ayrıca trafik yoğunluğuna bağlı gürültü kirliliği miktarı da artış göstermektedir. Turizm bölgelerinde, diğer gürültü kirliliği nedenleri arasında yüksek seste müzik çalınan eğlence kulüpleri de yer almaktadır.

Ülkemizin güzide turizm yerlerinden biri olan Alanya'da da turizmin ilk kez ortaya çıkmasından itibaren pek çok farklı gelişmeler ve etkiler yaşanmıştır. Bu durumla ilgili yapılan araştırma sayısı oldukça fazladır. Alanya'da turizmin hız kazanmasından sonra kültürel, ekonomik, mimari ve çevresel olarak oluşan etkiler, araştırmacıların bu bölge üzerindeki ilgisini yoğunlaştırmıştır. İncelenen araştırmaların çoğunluğunda Alanya'da yapılan turizm faaliyetlerinin bölge halkı ile dışardan gelen yerli ve yabancı insanlar üzerinde kültürel anlamda bir etki yarattığı saptanmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç, Demirkaya ve Çetin'in (2010) Alanya ve çevresinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yörenin kültürel özellikleri üzerinde birtakım değişikliklere neden olduğunu gösteren bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Alanya'da 1950'li yıllardan bu yana ilerleyen turizm faaliyetleri bölgede yaşayan yerel halkın hayatının değişmesine neden olmuştur. Turizm öncesi dönemde daha çok kasaba kültürünün hâkim olduğu bölgede yaşayanlar, birbirini tanıyıp benzer kültürel özellikler gösteren insan kitleleridir. Ancak turizmin gelişme göstermesiyle beraber bölgeye gelen yeni insan tipleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum her geçen yıl daha da artmış ve insanların birbiriyle olan karşılıklı etkileşimi kaçınılmaz hale gelmiştir. Daha çok yaz aylarında tatil amacıyla gelenlerin bölgeye kalıcı olarak yerleşmeleriyle yılın 12 ayı yerli/yabancı insanlar arası etkileşime açık bir ortam oluşmuştur. Günümüzde Alanya'da yaklaşık 17.000 yabancı uyruklu insan yaşamaktadır (Yıldırım ve Ayhan, 2019). Kentte turizme bağlı artan insan çeşitliliği farklı kültürlerin buluşmasına zemin hazırlamıştır. Bölgede yaşayan insanlarda en az bir yabancı dil bilme seviyesi ve İngilizce dışındaki yabancı dillerin konuşulması oranı fazlalaşmıştır. Geleneksel aile yapısında, kültürel etkileşime bağlı değişimler yaşanmıştır. Yabancılarla yapılan evliliklerin oranı Alanya'da fazladır. Ayrıca yabancıların yerel halkın yaşantısına uyum sağlamaya çalışması daha önce yapılan araştırmalarda belirtilen durumlardandır. Bu sonuç Aksoy, Karakuş ve Çetin'in (2013), turizmin yerli halkın geleneksel kültüründe deformasyona neden olduğuna ilişkin bulgularıyla örtüşmektedir.

Turizm faaliyetlerinin Alanya'da çok etkin bir sektör olmasının başında sağladığı ekonomik getiriler yer almaktadır. Yapılan araştırmalarda Alanya'nın en önemli gelir kaynağının turizm olduğu belirtilmiştir. Covid-19 salgını öncesindeki son sezon olan 2019 sezonunda Alanya, tüm zamanların rekorunu kıırarak turizmden 4.457.968.236 \$ gelir elde etmiştir (ALTSO-Alanya Ekonomik Rapor, 2019). Ekonomik getirinin yüksek olduğu bölgeye, yerli ve yabancı yatırımcılar tarafından yapılan yatırımlar yıllık çekilen cirolarla orantılı bir şekilde artmaktadır. Yatırımlar beraberinde sağladığı istihdamla bölgenin kalkınmasında ve refahında etkili olmaktadır. Oluşan iş gücü ihtiyacına bağlı Alanya'ya yapılan yurt içi ve yurt dışı göçlerin oranı da son yıllarda önemli miktarda yükselmiştir.

Alanya'da turizmin çeşitli alanlardaki etkileri üzerinde yapılan araştırmalarda mimari ve çevresel açıdan etkiler de ele alınmıştır. Turizmin hız kazanması, kasaba niteliğindeki Alanya'nın hızla kentleşmesine neden olmuştur. Bu durumun oluşmasında en önemli etken bölgenin turizme bağlı yoğun göç almasıdır. Turizmin başlamasından sonra yabancı turistler açısından cazibe merkezi hâline dönüşen Alanya'da pansiyon, apart otel, 3-4-5 yıldızlı otel ve benzer turistik tesis sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır. Bölgede artan insan hareketliliği ile devlet ve yerel belediyeçilik üzerinden yapılan altyapı ve üstyapı çalışmaları gelişme göstermiştir. Günümüzde Alanya, ülkemizde il statüsünde olan

birçok yerleşim yerine göre daha büyük bir nüfusa, oturmuş kent kültürüne ve daha gelişmiş imkânlarla sahiptir. Bu gelişmişlik beraberinde çevresel sorunları da getirmektedir.

Turizmin ortaya çıkmasıyla birlikte artan insan hareketliliğine bağlı doğa tahribatı, betonarme yapılaşmalar, atık fazlalığı ve hava, ışık, gürültü gibi çeşitli çevre kirliliklerinin artması Alanya’da bazı çevresel sorunlara neden olmuştur. Yapılan araştırmalarda Alanya’nın turizm öncesi dönemde narenciye bahçelerinden oluşan yeşil alanlarla dolu olduğundan bahsedilmektedir. Turizm sonrasında barınma ihtiyacına bağlı konut sayısında ve konaklama ihtiyacına bağlı yatak sayısında büyük artış olmuştur. Bu nedenle bölgedeki yeşil alan miktarında önemli oranda azalma meydana gelmiştir. Alanya’nın doğu ve batısındaki sahillerin neredeyse tümünün otellerin kullanımına verilmesi ya da halka açık plajların oluşturulması deniz ve kumsal kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur. Ancak bu gibi kirlilik durumlarını önlemek amacıyla yerel belediye ve kaymakamlık önemli çalışmalar yapmaktadır. Araştırmalara konu olan diğer çevresel sorunlar ise ışık ve ses kirliliğidir. Alanya’ya görsel zenginlik katmak amacıyla yüksek güçte aydınlatma araçlarının kullanılması ışık kirliliğine yol açmaktadır. Ayrıca özellikle yaz aylarında artan yoğun trafik ve eğlence mekânlarında çalan yüksek sesteki müzikler, gürültü kirliliğine neden olmaktadır.

Araştırmanın bulgular kısmında elde edilen verilere göre turizmin, Alanya’nın nüfus yapısı, sosyal ve kültürel yapısı, mimari yapılanması, ekonomik yapısı ve kentin genel görünüşü üzerinde etkileri vardır. Yapılan görüşmelerde Alanya’nın sürekli göç alan bir yerleşim yeri olduğundan bahsedilmiştir. Yükselen nüfus grafiğinin ortaya çıkmasında en önemli etken kentteki turizmdir. Alanya’ya sonradan yerleşen yerli ve yabancı insanlar, şehrin karmaşık bir demografik yapısının olduğunu göstermektedir. Bu durum Alanya’yı kültürel açıdan çok etkilemiştir. Ortaya çıkan bu sonucun Baltacı ve Çevirgen’in (2020), özellikle Alanya’ya yerleşen yabancıların yerel kültür üzerinde çeşitli etkileri olduğu, demografik yapının farklılaşması ve beraberinde yaşam kültüründeki değişimlere dikkat çektikleri bulgularıyla benzeştiği görülmektedir.

Görüşme yapılan kişiler, turizm öncesi dönemlerde Alanya’ya ait yöresel kültürün olduğunu ancak turizm sonrası dönemde bu durumun değişme gösterdiğini ve eski kültürel özelliklerin sınırlı bir şekilde yaşatıldığını söylemişlerdir. Yerel halkın sahip olduğu gelenek-görenekler, kıyafet ve yeme-içme tercihleri gibi kültürel birikime sahip unsurlar karşılıklı insan etkileşimleri ile zamanla değişebilmektedir. Aile hayatı ve yapılan evlilikler eskiye göre daha farklıdır. Günümüzde geniş aile kültürü giderek azalmıştır ve yabancılarla yapılan evliliklerin sayısı yükselmiştir. Alanya’da turizmle ilgilenen ve bu sektörde çalışan insanların çoğu belli bir düzeyde yabancı dil konuşurlar. Bu durum dil boyutundaki kültürel etkileri göstermektedir. Ayrıca bazı katılımcılar kültürel etkileşimin sadece yerlilere yönelik olduğunu değil karşılıklı olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre yabancı uyruklu insanlar Türk kültürüne ait öğeleri benimseyebilmektedirler. Alanya 99 farklı ülkeden gelen insanlara ev sahipliği yapmaktadır (Yıldırım ve Ayhan, 2019). Kültürel açıdan çok çeşitliliğin bir göstergesi olan bu durum aynı zamanda farklı kültürlerle karşı gösterilen hoşgörünün kanıtı niteliğindedir. Kentte kültürel özgürlüğe ve yeni oluşumlara fırsat verilmeseydi kültürel açıdan çok çeşitlilik olmayabilirdi. Böylece turizm ve insan potansiyeli daha düşük olurdu. Bu sonuç, Çal ve Demirkaya’nın (2017) kültürel çeşitliliğin ve korunmasının önemini ortaya koydukları bulgu ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre Alanya, turizm öncesi dönemde çok katlı binaların olmadığı, müstakil bahçeli evlerin yaygın olduğu bir bölgeydi. Turizmden sonra hızlı bir kentleşme gerçekleşmiş apartman ve otel tarzında binaların sayısı çok artmıştır. Kent mimarisi turistlerin zevkine ve ilgisine göre şekillenmeye başlamıştır. Evlerin iç dizayn ve tasarımları yabancı kültürlerle uygun düzenlenmiştir. Bu gibi mimari etkilerin oluşmasında turizmin doğrudan etkisi vardır. Hızlı kentleşme

beraberinde bir takım tarihi değerleri yok etmemektedir. Alanya’da tarihten kalan miraslar koruma altına alınmıştır ve zamana yenik düşmeleri hâlinde restorasyon, bakım, onarım gibi çalışmalar yapılmaktadır. Bu sonuç, Demirkaya’nın (2012) Antalya’nın kültürel miras unsurlarının yeterince korunmadığı ve özen gösterilmediği yönündeki bulgusundan farklılaşmaktadır.

Alanya’da turizm faaliyetleri yaklaşık 70 yıldır varlığını sürdürmektedir. Bu sürede bölgenin genel görünümü çok değişmiştir. Turizm faaliyetlerinin ilk yıllarında Alanya, merkezinde birkaç esnaf dükkânı bulunan, küçük el sanatları dükkânlarının yer aldığı, tamirhane ve zanaatkârlardan oluşan kasaba görünümünde bir ilçedir. O zamanlarda yeşil alanlar oldukça fazlaydı. Günümüze kadar geçen sürede varlığını koruyabilen tarihi yapılar, kale yamaçlarında yer alan eski Selçuklu mimarisinden kalan yapılar ve hâlâ kent merkezinde bulunan bazı müstakil ahşap evlerdir. Turizm sonrası dönemdeki genel görünümde, betonlaşmanın yoğunlukta olduğu yapılar ve yeşil alan azlığı görülmektedir. Konutlarla beraber oteller, eğlence mekânları, parklar, büyük ve küçük işletmeler başlıca yapılarıdır. Kavacık, Zafer ve İnal’ın (2012), Alanya’da turizm destinasyon markalaşması üzerine yaptıkları çalışmada, Alanya’da ortaya çıkan çarpık kentleşme, geçmiş dönemlerde imar projelerine yapılan aşırı müdahaleler, plajlarda görülen ekolojik tahribat, trafik ve gürültü kirliliği gibi sorunlara dikkat çekmişlerdir.

Turizmin ekonomik anlamda etkileri bu sektörün gelişmesindeki ana etkidir. Bununla ilgili olarak (katılımcılar; turizm öncesi dönemde Alanya’da tarım, balıkçılık ve bazı küçük işletmeler üzerinden gelir elde edildiğini ancak turizmin başlamasından sonra en önemli ekonomik gelir kaynağının turizm üzerinden elde edildiğini belirtmişlerdir. Turizmin en önemli katkısı bölgedeki istihdama olmuştur. Sadece yerel halk üzerinde değil, dışardan çalışmak veya ticaret yapmak amacıyla Alanya’ya gelen insanlar turizmin ekonomik katkılarından faydalanmışlardır. Böylece refah ve kalkınma oranı yükselmiştir. Bu sonuç Demirkaya, Sarı ve Ertürk’ün (2012), Burdur halkının kültürel miras turizmine ilişkin görüşlerini inceledikleri çalışmalarında iddia ettikleri turizmin beraberinde yerli halka yeni iş ve istihdam olanakları sunacağı bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Turizme canlılık katmak ve kentin bu anlamdaki marka değerini yükseltmek için yapılan sosyal ve kültürel etkinlikler vardır. Buna göre Alanya’da her yıl düzenlenen konserler, festivaller, yarışmalar, spor organizasyonları, kongreler ve konferanslar turizmin gelişmesine paralel olarak artmıştır. Kentteki binaların kullanım amaçları yapılan etkinlikler kapsamında farklılık göstermektedir. Bu durum insanların etkileşimi için uygun zemini hazırlamıştır. Yaşanılabilir bir şehir olma değeri bakımından Alanya, bu tür organizasyonlarla ön plana çıkarak yoğun talep almaktadır.

Yapay imkânların gelişebilmesi için doğal şartların elverişli olması gerekir. Alanya’da coğrafi koşullar kıyı turizminin gelişim göstermesi için uygundur. Yaz aylarında yüksek sıcaklıkların olması, denize kıyısının bulunması ve doğal plajların olması Alanya’nın tatil bölgesi olma statüsünü güçlendirmektedir. Kıyı ovasının küçük olması konut yapılabilecek yerleşim yeri alanlarının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bazı yerlerde yükseltinin kıyıdan hemen sonra başlaması, yamaç paraşütü faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Turizm faaliyetleri başlamadan önce Alanya’daki insan hareketliliği düşüktü. O dönemle ilgili olarak katılımcılar; sadece yakın çevre illerden, ilçelerden ve beldelerden gelen insanların olduğunu belirtmişlerdir. Ancak turizm sonrası dönemde başta Almanya ve İskandinav ülkeleri olmak üzere Hollanda, Polonya gibi Avrupa ülkeleri, bazı Arap ülkeleri ile Rusya gibi ülkelere gelen insanlar olmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Alanya’da turizmin kentsel kültürel doku üzerindeki etkilerine yönelik tutumları ortaya koyabilmek için turizmin Alanya’da kültürel, ekonomik, mimari ve çevresel anlamda etkilerinin büyüklüğü araştırılmıştır. Araştırma konusu kapsamında incelenen literatürden ve yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulardan hareketle bazı önerilerde bulunulmuştur. Bunlar:

Alanya’ya özgü yerel kültürel öğelerin korunması ve yaşatılması için yöreye özgü kültürel etkinlik çalışmalarını arttırmak,

Türkçe’nin yabancı diller karşısında geride kalmasını ve dil öğelerinin zamanla kaybolmasını önlemek için yabancılara Türkçe öğretim kursları vermek. Buna göre yerli ve yabancı insanlar arasında Türkçe diyalogları yaygınlaştırmak,

Turizmden elde edilen gelirlerin ileriye dönük artırılması için reklam çalışmalarını arttırmak,

Turistik işletmelerin rekabet ortamına bağlı olarak turistleri rahatsız edici tüm davranışlarının önüne geçebilecek yasakları ve kuralları genişletmek,

Yatırımcıları Alanya’ya çekebilmek için turizm teşvik programlarını ve pazarlama çalışmalarını geliştirmek,

Alanya’daki nüfus karmaşasını kontrol altında tutmak için rastgele yapılan göçleri belli bir düzene koymak,

Alanya’ya özgü mimari bir görüntünün oluşması için yüksek katlı yapıları yasaklamak ve yeni yapılacak yapılara Alanya’ya özgü belirli kriterler getirmek,

Ötekileştirme ve ayrımcılık yapmadan, insanların barışçıl bir şekilde yaşama kültürlerini geliştirmek için yapılan etkinlikleri ve çalışmalarını ortak değerlere göre uygulamak,

Alanya’da yok olan bitki örtüsünü yeniden oluşturarak yeşil alan çalışmalarına hız kazandırmak ve doğal dengenin bozulmasını önleyecek çalışmalarda bulunmak.

Gelecekte yapılacak benzer çalışmalar için öneriler:

Yerli ve yabancı görüşme yapılacak kişi sayısı artırılarak çeşitlendirilebilir,

Alanya’nın turizmdeki marka değerinin ve imajının diğer ülkelerde nasıl olduğuyla ilgili uluslararası anketler yapılabilir,

Araştırma kapsamı genişletilerek ülkemizdeki genel turizme göre Alanya’nın yeri araştırılabilir.

Alanya, turizme yönelik sahip olduğu tüm zenginlikleriyle Türkiye turizminde önemli bir pazar alanıdır. Bu durumun kalıcı ve sürdürülebilir olması için turizm değerlerini yaşatacak, koruyacak ve geliştirecek tüm önlemler alınmalı ve toplumda bu bilinç oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- Akoğlan Kozak, M., Evren, S., & akır, O. (2013). *Tarihsel süreç içinde turizm paradigması*. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 24(1), 7-22.
- Aksoy, B., Karakuş, U., & etin, T. (2013). İlköğretim ğrencilerinin turizm, turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 17(54), 45-58.
- ALTSO. Alanya Ekonomik Rapor 2010. 04 15, 2021 tarihinde www.altso.org.tr: https://www.altso.org.tr/?option=com_content&task=view&id adresinden alındı.
- ALTSO. Alanya Ekonomik Rapor 2019. 04 16, 2021 tarihinde www.altso.org.tr: <https://www.altso.org.tr/yayin-kategorisi/alanya-ekonomik-rapor/> adresinden alındı.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Baltacı, F., & evirgen, A. (2020). The impacts of second home tourism on socio-cultural and economic life: the resident's perspectives. *Journal of the Geographical Institute*, 70(3), 273-288.
- Büyüköztürk, ř. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- al, . T., & Demirkaya, H. (2017). *Sosyal Bilgiler ğretmen adaylarının kültürel mirasın korunmasına yönelik görüşleri*. XI. International Turkic Culture, Art and Protection of Cultural Heritage Symposium/Art Activity "Turkey-Belarus Relations", (s. 61-67). Baranovichi/Belarus.
- eken, H. (2008). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 293-306.
- Dağ, V. ve Mansuroğlu, S. (2020). Turizm alanlarının kent kimliğine etkisi: Denizli kenti rneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 589-604.
- Demirkaya, H. (2012). *Antalya'da kültürel miras turizmine yönelik nitel bir alışma*. VI. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri (Arkeoloji, Sanat Tarihi, Mimari, Bilim, Tarih, Edebiyat, Sanat ve Folklor). Milano, İtalya.
- Demirkaya, H., & etin, T. (2010). Residents' perceptions on the social and cultural impacts of tourism in Alanya (Antalya-Turkey). *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı (EKEV) Akademi Dergisi*, 14(42), 383-392.
- Demirkaya, H., Sarı, C., & Ertürk, M. (2012). *Burdur halkının kültürel miras turizmine yönelik düşünceleri*. II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, (s. 1051-1067). Kemer/Antalya.
- Doğan, H. Z. (2004). *Turizmin sosyo-kültürel temelleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gürbüz, A. (2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma. *Teknoloji Dergisi*(1-2), 49-59.
- Kavacık, M., Zafer, S., & İnal, M. (2012). Turizmde destinasyon markalaması: Alanya rneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39, 169-192.
- Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2010). *Genel turizm ilkeler-kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mathieson, A., & Wall, G. (1982). *Tourism, economic, physical and social impacts*. London: Longman.
-

- Mutluer, M., & Südaş, İ. (2005). Yabancıların Türkiye'de mülk edinimi: coğrafi bir yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 45-55.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-kent imajı-kent kimliği-kent kültürü etkileşimlerine bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13(26), 275-293.
- Sarı, C. (2010). Alanya ilçesinin alternatif turizm kaynakları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 1-28.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim-bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-549.
- Ulubey, Ö. (2018). Aday öğretmen yetiştirme programının değerlendirilmesi evaluation of novice teacher training program. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 480-502.
- UNWTO. 04 24, 2021 tarihinde Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü: <https://www.unwto.org/> adresinden alındı.
- Uslu, O. (1990). *Turizm ve çevresel etkileri*. Turizm ve Çevre Konferansı (s. 19-47). Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B., & Ayhan, B. (2019). Küreselleşmenin kent yönetimlerinde meydana getirdiği değişim: Yabancılar Meclisi, Alanya örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 598-618.
- 2020-2024 Alanya Belediyesi Stratejik Planı. (2020). 03 03, 2021 tarihinde www.alanya.bel.tr: <https://www.alanya.bel.tr/Stratejik-Plan> adresinden alındı.

52 ve 53 Numaralı Şer'iyeciler Sicili Defterlerine Göre Amasya Sancağında İctimai Yapı*
Social Structure in Amasya Sanjak according to Sharia Registry Books Number 52 and 53

Yılmaz Karadeniz**

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi
Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

** Amasya Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
yilmazkaradeniz44@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6471-1280

Başvuru / Submitted:
18 Eylül 2022

Kabul / Accepted :
28 Ekim 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1176870

Atıf / Citation:

Karadeniz, Y. "52 ve 53 Numaralı Şer'iyeciler Sicili Defterlerine Göre Amasya Sancağında İctimai Yapı". Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022): 49-58.

Benzerlik / Similarity: %22

Öz

Amasya Sancağı, on sekizinci asrın ikinci yarısına gelindiğinde artık şehzadeler tarafından idare edilmemiş, idareci olarak mutasarrıflar tayin edilmişse de bunlar da çoğu kez görev yerlerine gitmemiş, yerlerine mütesellim göndermişlerdir. İdari olarak görülen yetersizlikler halka yansımış, geçici olarak alınan, ancak daha sonra sürekli hale gelen vergiler, taşradaki halkı huzursuz etmiştir. Bundan istifade eden eşkıya taifesi, yanlarına adam bulmada zorlanmamıştır.

Amasya Sancağında önce geçici, daha sonra sürekli toplanan avarız ve nüzül vergileri için belirlenen haneler üzerinden sancağın nüfusu yaklaşık olarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca sicillerde sıkça geçen Müslim ve gayr-ı Müslim insanların esnaf ve ticaretteki ortaklıkları, içtimai hayatları ve sosyal ilişkileri üzerinde durulacaktır. Farklı dinlere mensup insanların Müslümanlar ile aynı mahallelerde yaşamaları ve dinden dolayı hiç kimsenin kendisini farklı tutmadığı ve karşılıklı hoşgörü içerisinde bütünleştikleri görülecektir. Bu yüzden Amasya Sancağında sosyal tabakalaşmanın olmadığı, şehzadeler tarafından çok sayıda medresenin açılması ve şehrin bir ilim merkezi olması sebebiyle âlimler şehri olarak anıldığı, bu kesimin de halk ile iç içe yaşayarak kendilerini ayrı tutmadıkları üzerinde durulacaktır. Sicillere yansıdığı kadarıyla halk arasında bazı ailelerin meslek, görev, fiziki özellik ve alışkanlıklarına göre aldıkları lakaplar verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amasya Sancağı, İctimai, Nüfus, Sosyal Tabakalaşma

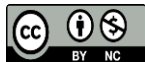
Abstract

In the second half of the eighteenth century, Amasya Sanjak was no longer governed by princes, and although mutasarrifs were appointed as administrators, they often did not go to their places of duty and sent consuls instead. Administrative inadequacies were reflected to the public, the taxes that were taken temporarily but became permanent afterward, made the people in the provinces uneasy. The bandit group who took advantage of this had no difficulty in finding a man for them.

In Amasya Sanjak, it will be tried to determine the approximate population of the sanjak based on the households determined for the avarız and üzül taxes, which are first collected temporarily and then continuously. In addition, the partnerships of Muslim and non-Muslim people in trades and trade, their social lives and social relations, which are frequently mentioned in the registers, will be emphasized. It will be seen that people belonging to different religions live in the same neighborhoods as Muslims, and that no one considers himself different because of religion and that they are integrated in mutual tolerance. For this reason, it will be emphasized that there was no social stratification in Amasya Sanjak, that many madrasahs were opened by the princes and that the city was called the city of scholars because it was a center of science, and that this group did not keep themselves apart by living together with the people. As far as it is reflected in the registers, it will be tried to give nicknames among the people according to the profession, duty, physical characteristics and habits of some families.

Keywords: Amasya Sanjak, Social, Population, Social Stratification

* Bu makale, Yüksek Lisans tezimin bir bölümünün genişletilmiş halidir.

Giriş

Amasya, coğrafi alan olarak Karadeniz bölgesinin iç kesiminde ve denizden 411 metre yükseklikte bulunmaktadır (Alagöz, 1939, s. 2). Yeşilirmak Nehri'nin açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili dar bir vadide kurulmuştur (Şahin-Emecen, III, 1988, s. 1). Şehrin dikkati çeken en önemli özelliği Yeşilirmak ve kolları boyunca dar boğazlar ile ovaların birbirini izlemesidir. Yerleşme daha çok nehrin az meyilli olan güney kesiminde yoğunlaşmıştır (Alagöz, 1939, s. 2).

Amasya'nın "*Amas*" tarafından kurulduğu ve sonradan "*Amis*" ismiyle anıldığı Hüseyin Hüsameddin tarafından kaydedilmiştir (Yesar, 1986, s. 11). Amasyalı Strabon'a göre ise Amazonların kraliçesi "*Amasis*," şehre "*Amaseia*" ismini vermiştir (Şahin-Emecen, 1988, s. 1). Tarihi kayıtlarda zikredilen "*Amasaa*, *Amazis*, *Amazon*, *Amasa* ve *Amise*" kelimelerinin sonlarındaki nispet eki kaldırılınca "*Amas* ve *Amis*" kalmaktadır. Bu yüzden bazı tarihçiler bu iki isme dayanarak Amasya'nın kurucusunun "*Amas*" olduğunu kaydetmişlerdir (Yesar, 1986, s. 12).

Amasya şehrinin kuruluşunun MÖ.4.000 yıllarında ve hicretten 2.400 yıl önce gerçekleştiği, önceleri Hitit ve daha sonra da Asur egemenliğinde kaldığı ortak görüş olarak günümüze kadar gelmiştir. MÖ.63'te Romalıların eline geçen şehir, MS.III. yüzyılda piskoposluk merkezi haline getirilmiştir (Şahin-Emecen, 1988, s. 1). MS.355'te Bizanslılar şehre hâkim olmuşlarsa da bu hâkimiyet Müslüman Arapların 712'de bölgeye hâkim olmalarıyla sona ermiştir. Ancak Arap hâkimiyeti fazla uzun sürmemiş, Bizans imparatoru III. Leo şehri tekrar ele geçirmiştir. Arap-Bizans çekişmesi 798'e kadar sürmüştür (Yesar, 1995, s. 1). XI. asırda başlayan Danişmendoğulları hâkimiyeti, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın şehri fethine kadar devam etmiştir (Turan, 1971, s. 133).

Amasya, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın şehzadeler arasında yaptığı taksimatta Nizameddin Argunşah'a düşmüşse de kardeşi Rükneddin Süleyman tarafından ele geçirilmiştir. 1243'teki Köseadağ Savaşı'ndan sonra ise Moğol hâkimiyetinde kalmıştır (Alagöz, 1939, s. 20-21). Moğol valileri tarafından idare edilen şehir, daha sonra II. Gıyaseddin Mesud'un oğlu Taceddin Altınbaş'ın hâkimiyetine girmiştir. Ancak Sivas'ta hüküm süren Eretnaoğulları bu hâkimiyete son vermişlerdir (Şahin-Emecen, 1988, s. 1). Eretnaoğlu Ali Bey'in şehre hâkimiyeti, Emir Hacı Şadgeldi tarafından sona erdirilmiştir. Akabinde Kadı Burhaneddin tarafından ele geçirilmiştir. Hacı Şadgeldi'nin oğlu Ahmed, Yıldırım Bayezid'in desteğini alarak şehri Kadı Burhaneddin'den almak istemişse de muvaffak olamamıştır. Amasya, 1398'de Yıldırım Bayezid tarafından fethedildikten sonra idaresi şehzade Çelebi Mehmed verilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 277).

Amasya, 1402'deki Ankara Savaşı'ndan sonra Çelebi Mehmed'e ev sahipliği yapmış, hareket üssü ve pay-ı taht merkezi olma hüviyetini kazanmakla kalmayıp Osmanlı Devleti'nin XVI. asır sonlarına kadar doğudaki stratejik merkezi olmuştur (Uzunçarşılı, 1988, s. 270). XV. ve XVI. asırlarda "*Şehzade Sancağı*" hüviyetini kazanan Amasya (Gökbilgin, 1965, s. 51). Yavuz Sultan Selim'in 1514'te kazandığı Çaldıran zaferini müteakip dinlendiği mekân olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, Nahçıvan seferi dönüşünde bir müddet burada dinlenmiştir. Osmanlı-İran Savaşlarına son veren "*Amasya Anlaşması*," 29 Mayıs 1555'te burada imzalanmıştır (Uzunçarşılı, 1988, II, 361). Kanuni Sultan Süleyman, Amasya'da bulunduğu sırada kendisiyle görüşmeye gelen Avusturya elçilik heyetini burada kabul etmiştir (Busbecg, 1939, s. 78-80). II. Bayezid'in idarî tecrübesini arttırdığı şehir, oğulları arasındaki taht mücadelesinde mühim rol oynamıştır (Şahin-Emecen, 1988, s. 1). Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları II. Selim ve şehzade Bayezid'in giriştikleri taht mücadelesinde Amasya'nın ismi sıkça geçmiştir (Turan, 1961, s. 53-100). Şehzade Bayezid, bu mücadelede yenilerek İran'a kaçmışsa da şehirdeki karışıklıklar XVI. asrın sonlarına kadar devam etmiştir. Celali isyanlarında şehrin idaresi bazen eşkıyanın eline geçmiş ve halk zulme uğramıştır. Şehir, bu gaileyi atlatmadan doğal afetlerle karşılaşmıştır. 1555'teki yangından sonra meydana gelen deprem ve sel felaketlerinde bir hayli zarar görmüştür (Alagöz, 1939, s. 21).

1555'te Avusturya heyetiyle birlikte Amasya'ya gelen Dernschwam, dar bir vadide kurulmuş olan şehrin büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca çoğu iki katlı ve kerpiçten yapılmış evlerin adeta birbiri üzerine yığılmış bir görüntü verdiklerini, Yeşilirmak üzerinde biri tahta, üç tane taş köprü olduğunu

kaydetmiştir. Şehirde on bir cami bulunduğunu yazan Dernschwam, şehzade sarayının tek katlı ve tuğladan yapıldığını belirtmiştir (Dernschwam, 1992, s. 280). Evliya Çelebi ise Amasya'nın XVII. asırda 53 mahalleye ayrıldığını, bu mahallelerden 48'inde Müslüman ve 5'inde ise gayr-ı müslim nüfusun çoğunlukta olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca şehir nüfusunu 5.000 hane üzerinden 20.000 olarak vermiştir (Evliya Çelebi, 1991, s. 528). Mahalle sayısı XVIII. asırda 36'ya düşmüştür. İncelediğimiz dönemde (1768–1770) ise mahalle sayısı 52 olup nüfusu da 28.012 ile 37.350 arasında değişmektedir (53 No'lu AŞS., Belge No: 23-25).

1. Şehir Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde XIX. asrın ortalarına doğru nüfus sayımları yapılmaya başlanmış, 1831'de yapılan ilk nüfus sayımında sadece erkek nüfus sayılmıştır (Karal, 1943, s. 215). Çalışmamızda Amasya nüfusunu avarızhane ve nüzûlhane vergileri tarh ve tevzi edilirken belirlenen hanelerden yola çıkarak vermeye, gayr-ı müslim nüfusunu ise cizye kayıtlarından tespit etmeye çalıştık. XIV. asırda Anadolu'yu gezen İbn-i Batuta, yörede az da olsa Rum ve Ermeni nüfusu olduğundan bahsetmektedir (Şeker, 1993, s. 34).

Amasya şehrinin nüfusunu tespit ederken sicillerdeki bilgilere göre kaza, nahiye ve köylerin nüfusunu ayrı ayrı ele aldık. Avarızhanelerdeki sayı, mahallenin iktisadi ve coğrafi durumu, meskenlerin şehir, kaza, köy ve mezra olması, kişilerin mülk sahibi olmaları, evli ve bekar olmalarına göre değişiklik arz etmektedir. Yani avarızhane sayısı gerçek hanenin tam karşılığı değildir. Vergi tarh ve tevzi edilen haneler, vergi mükellefi beş ile on beş hanenin bir avarızhanesi teşkil etmesinden hasıl olurdu. Bir ailenin yaşadığı ve mesken olarak telakki edilen haneden farklıdır. 10 Şevval 1181 (1 Mart 1768) tarihli ve "*haneha-yı avarız-ı kaza-i Amasya mezkûr der liva-yı Amasya ber mahsub sene 1182 ber mucib-i defter-i hazine-i amire*" ye göre Amasya ve kazalarının nüfusları şöyledir; Amasya merkez 178 ve 1 rub' Avarızhane'den ve bir avarız hane 15-20 gerçek hane üzerinden hesaplandığında 2.670 ve 3.560 gerçek hane ortaya çıkmakta, her aile de 5 kişi üzerinden hesaplandığında Amasya merkezi 13.350 ile 17.800 arası tahmini nüfus ortaya çıkmaktadır (53 No'lu AŞS., Belge No: 23). Varay diğer adıyla Geldiklân'da 29 Avarızhane'den 2.175 ile 2900, Zünnûnabâd'da 36 Avarızhane'den 2.700 ile 3.600, Gelgiras'ta 10 Avarızhane'den 750 ile 1.000, Zeytûn'da 40,5 Avarızhane'den 3.037,5 ile 4.050, Gümüş'te 39 Avarızhane'den 2.925 ile 3.900 ve Merzifonabad'da 40 Avarızhaneden 3.000 ile 4.000 arasında nüfus vardır. (53 No'lu AŞS., Belge No: 23-24).

Amasya'nın merkez kazası ile Varay nam diğer Geldiklân, Zünnûnabâd, Gelgiras, Zeytûn, Gümüş ve Merzifonabâd kazalarındaki toplam nüfus 27.937,5 ile 37.250 arasında değişmektedir. Bu nüfus sadece Müslüman nüfusu içermektedir. Nahiye ve bu nahiyelere bağlı köylerin nüfusunu da hesapladıktan sonra cizye kayıtlarındaki gayr-ı müslim nüfusu da genel toplama eklemek suretiyle Amasya'nın genel nüfusunu vermek mümkün olacaktır. H.1182 (1768) senesine mahsuben alınan avarız vergisine göre Amasya merkez ile nahiyeler ve bağlı köylerin hane ve nüfuslarını vermek de mümkündür (53 No'lu AŞS., Belge No: 24-25).

Amasya merkezde 21 ve 1.5 rub' Avarızhane'den 1.620 ile 2.145, Ezinepazarı'nda 48 Avarızhane'den 3.600 ile 4.800, Geldiklan'da 35,5 Avarızhane'den 2.662,5 ile 3.550, Akdağ'da 22 Avarızhane'den 1.650 ile 2.200 ve Hakala'da 23 Avarızhane'den 1.725 ile 2.300 arasında nüfus vardır. Buna göre Amasya merkez mahalleleri ile Ezinepazarı, Geldiklan, Akdağ ve Hakala nahiyelerindeki toplam nüfus 11.257 ile 14.995 arasında tespit edilmiştir.

Görüldüğü üzere 28 Muharrem 1182 (14 Haziran 1768) tarihli belgeye göre verdiğiniz Kaza-i Amasya'ya ait 178 Avarızhane'den 28 hane, bir sonraki belgede geçen tabirle yerinde "*na mevcuddur,*" yani yerinde bulunmamaktadır (53 No'lu AŞS., Belge No: 25). Bu 28 hanenin yerinden olmayışının çeşitli sebepleri olabilir. Sicillerimizde sıkça geçen Osmanlı-Rus savaşlarına katılmak istemeyenler ayrılabilceği gibi, avarız vergisinden kurtulmak düşüncesiyle ayrılmış da olabilirler. Yine o devirde sıkça görülen eşkıyalık hareketlerinde ve eşkıyanın tasallutundan kurtulmak için yerlerini terk etmiş olabilirler. Çiftbozan olup kaçgün durumunu düşen kişiler de o devirde sıkça görülmektedir.

Amasya'da yerinde mevcut olmayan 28 hane hariç Amasya'nın toplam Müslüman nüfusu tahminen 27.975 ile 37.300 arasındadır. Haraç ve cizye kayıtlarında rastladığımız zımmi nüfus ise 1.100 civarındadır (53 No'lu AŞS., Belge No: 87). Bu sayıyı eklediğimiz zaman Amasya'nın toplam nüfusu 29.075 ile 38.400 rakamlarına

ulaşmaktadır. Avarızhane sayısı 9 Rabiü'l-evvel 1184 (3 Temmuz 1770) tarihinde gönderilen fermanda aynı sayıyı görmekteyiz. Muhtemelen daha önce düzenlenmiş haneler üzerine vergi tarhi yapılmıştır (53 No'lu AŞS., Belge No: 156).

Amasya'da zımmilerin yoğun olarak oturduğu ve sadece onlara ait mahallelerin olduğuna dair Evliya Celebi'nin kaydı tartışılacak bir meseledir (Evliya Çelebi, I-II, s. 528). Çünkü Amasya'daki zimmi sayısının o derece yüksek olmadığını cizyeye tabi olanların sayısından anlamak mümkündür. Amasya'da incelediğimiz dönemde haraç ve cizye vermekle mükellef zimmi sayısı 1.100 olarak kaydedilmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 87). Bu sayıdaki zimmi nüfus da Müslümanlarla iç içe aynı mahallelerde yaşamıştır. Tereke ve esnaf kayıtları bize bunu göstermektedir. Zilkade 1183 (1770) tarihli belgede, Çevikçe Mahallesi'nde vefat eden Merderos Veledi Mihail'in aynı mahallede oturan Halil oğlu Mehmed zimmetinde 5,5 guruş ve yine aynı mahalledeki Alaca Hasan zimmetinde 15 guruş alacağını olduğu kaydedilmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 125). 6 Safer 1185 (21 Mayıs 1771) tarihinde Kaya Alemdar ile Manok zimminin Abdizâde dükkânında birlikte kasaplık yaptıklarını görüyoruz (53 No'lu AŞS., Belge No: 181).

Osmanlı Devleti'nde Müslümanlar ile gayr-ı Müslimlerin büyük bir hoşgörü içerisinde yaşadıkları ve bu hoşgörüden etkilenen zımmilerden bir kısmının İslam dinine geçtikleri görülmektedir. Eğer gerçekten zimmi mahalleleri ayrı olsaydı, tabiidir ki Müslümanlarla ilişkileri ya az olurdu ya da günlük iş münasebetlerinden ibaret kalırdı. 19 Cemaziye'l-ahir 1184 (10 Ekim 1770) tarihli belgede; "*Amasya'nın Kazancı Mahallesi sakinlerinden zimmiyan taifesinden Emitos Hatun Veledi Markos nam kebire zimmiye şeref-i İslam'la müşerrefe olub Ümmi Hatice tesmiye olunduğu bu mahale kayd-ı şud*" (53 No'lu AŞS., Belge No: 187). İsmi geçen zimmi kadın, Hafız Hüseyin bin Mehmed ve İmam Molla Mustafa huzurunda İslam dinini seçmiştir. Yine 15 Ramazan 1184 (2 Ocak 1771) tarihli belgede geçen bilgilerden bir Ermeni'nin İslam'a geçtiğini görüyoruz (53 No'lu AŞS., Belge No: 187). "... *Ermeniyandan ismi Bedros Veledi Ağub iken Şeref-i İslam'la müşerref olub ismi Osman tesmiye olunmağla mezbûrun İslam'ı bu mahale kayd-ı şud.*" Zımmilerin İslam'a geçişlerinde çok dikkatli davranılmış ve İslam'a neden geçtikleri araştırılmıştır. Ayrıca kendi hür iradesini kullanıp kullanmadığına bakılmıştır. Nitekim 29 Şevval 1183 (25 Şubat 1770) tarihinde gönderilen buyruldu da şu kayıt vardır;

Şeri'at şî'ar Amasya kadısı İzzetlû Efendi zide fazleh ve kıdvetu'l-emasil ve'l-akran mütesellim ağa zide kadreh inha olunur ki medine-i Amasya'da bir Ermeni kızı şeref-i İslamla müşerref olduğu tarafımıza inha olunmaktan naşi mezburenin İslamla müşerref olduğu ne vechiledir ve şimdi ne güne olmuştur ise tayin olunan mübaşir ma'rifetiyle gereği gibi teftiş ve tefhis idub sıhhat ve hakikatini tarafımıza i'lam eylemeğe ... (53 No'lu AŞS., Belge No: 167).

Sicillerden geçen bilgilerden en fazla Ermenilerin İslam'a geçtikleri görülmektedir. Diğer dinlere mensup gayr-ı Müslimlerin milliyetleri hakkında bilgi verilmemiştir. Amasya'daki Müslim ve gayr-ı Müslim'in birbirlerine karşı güven duydukları ve gayet iyi bir şekilde anlaştıklarını görmek mümkündür. Buna en güzel örnek olarak Fazlızâde Abdulkadir Efendi'nin Saraçhane Mahallesi'nde sakin Mihail isimli zimminin borcuna kefil olmasında görüyoruz (53 No'lu AŞS., Belge No: 178).

Tablo 1. 27 Muharrem 1182 (13 Haziran 1768) tarihli "*Resm-i Avarız Defterine*" göre Amasya'da nüfusun kazalara dağılışı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Kaza	Avarızhane Sayısı	Tahmini Hane (Asgari-Azami)	Katsayı	15 Gerçek Haneye Göre Nüfus	20 Gerçek Haneye Göre Nüfus
Amasya	178	15-20	5	13.350	17.800
Zünnûnabad	36	15-20	5	2.700	3.600
Gelgiras	10	15-20	5	750	1.000
Zeytûn	40,5	15-20	5	3.037	4.050
Gümüş	39	15-20	5	2.925	3.900
Merzifonabâd	40	15-20	5	3.000	4.000
Varay	29,5	15-20	5	2.212	2.950
Toplam	373,5	---	---	28.012	37.350

Tablodan da görüldüğü üzere H.1182 (1768) tarihinde Amasya'nın toplam nüfusu 28.012 ile 37.350 arasındadır.

Tablo 2. Nüfusun nahiyelere dağılışı ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Nahiye	Avarızhane Sayısı	Tahmini Hane (Asgari-Azami)	Katsayı	15 Gerçek Haneye Göre Nüfus	20 Gerçek Haneye Göre Nüfus
Ezinepazarı	48	15-20	5	3.600	4.800
Geldiklân	35,5	15-20	5	2.662	3.550
Akdağ	22	15-20	5	1.650	2.200
Hakala	40,523	15-20	5	1.725	2.300
Toplam	128,5	---	---	9.600	12.850

2. Sosyal Tabakalaşma

Osmanlı Devleti'nde sınıf farklılıklarına dayanan bir tabakalaşma olmadığı için bizim bu çalışmamızda belirtmek istediğimiz husus, Amasya Sancağında idareci, esnaf, ilim ehli, sanatkâr ve halk arasında hizmet ve mesleklere münhasır tabakalaşmadır. Bunlar arasındaki kaynaşma, mesleklerinin gereklerinden olduğu gibi İslam'ın da bir emri olarak telakki ediliyordu. Çünkü Osmanlı içtimai yapısı içerisinde şehirlerin tamamında yönetici ve askeri görevliler buldukları şehirde halk arasında kendilerini üstün görmeyip onlar arasında ikamet etmekteydi. Mutasarrıf, mütesellim, ihtisap nazırı, şehir kethüdası, sandık emini, ayan ve eşraf, kiracıbaşı, muhtar gibi örfi görevliler ile kadı, müftü, nakibü'l-eşraf kaymakamı, müderrisler, imamlar ve bunlarla birlikte hizmet görenler hem meslekleri ve hem de sosyal mevkileri yönünden şehrin en seçkin kesimini oluşturuyorlardı. Şeyhler, dervişler ve tarikat erbabı da şehrin ileri gelenleri arasındaydı (Çadircı, 1991, s. 324).

Esnaf ve zanaatkar kesimi şehir toplumunun özünü oluşturmaktaydılar. Zira halk ile sürekli yüz yüze geliyorlar ve adeta halka rehber olacak davranışlar gösteriyorlardı. Bu yüzdendir ki lonca hem bir meslek ve hem de bir terbiye kurumu idi. Ayrıca içtimai hayattaki kontrolü temin ederek maddi-manevi yaptırımları olan "ihtisab müessesesi" önemli kurumlar arasındaydı. (Kazıcı, 1987, s. 31). Muhtesip de fazileti ve adaleti ile şehrin ileri gelenlerindendi (Akdağ, 1995, II. s. 34).

Sicillerde geçen bilgilerden Amasya'da "vucuh-ı memleket" kesimi şunlardan ibarettir; "...Amasya kadısı ve Amasya Sancağı'nda vaki' kazaların kuzat ve nevvâbı ile emirü'l-ümerayı'l-kirâm Amasya mutasarrıfı ve mefahire'l-emasil ve'l-akran voyvodalar ve mütesellimler ve ayan-ı vilayet ve iş erleri ve yeniçeri serdarı ve kethüdayerleri..." Amasya'nın idarecileri, belgelerden tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlardan olmuştur (53 No'lu AŞS., Belge No: 52-71).

İçtimai tabakalaşma içerisinde en önemli zümreyi halk teşkil etmekteydi. Zira bütün hizmetlerin sebebi halk idi. Amasya'da Müslim ve gayr-ı Müslimlerden müteşekkil halk topluluğu içerisinde çok sayıda seyyid ve ilim adamının olduğuna sicillerde rastlıyoruz. Seyyid Hasan Efendi, Seyyid Abdurrahman Efendi, Seyyid el-Hac Mehmed Efendi (AŞS., Belge No: 83), Seyyid Mehmet Ağa (AŞS., Belge No: 128), Seyyid Ahmed Efendi (AŞS., Belge No: 153) ve daha nice seyyidlerin isimleri geçmektedir.

Amasya'da ehl-i ilimden olan şahısların vefatlarında geride bir kütüphane niteliğinde çok sayıda kitap bıraktıkları görülmüştür. İlim ile uğraştığı muhakkak olan Abdizade el-Hac Mehmed Efendi, Cami-i Enderun Mahalle'sinde vefatını müteakip düzenlenen terekesinde 106 adet kitabının olduğu ortaya çıkmıştır (AŞS., Belge No: 101-102). Ma'lumu'l-ulûm, Asarat-ı Mahlukat, Lugât-ı Esâmî, Divan-ı Hoca Hafız sadece birkaçını oluşturmaktadır.

İncelediğimiz dönemde Amasya'da zımmi taifesinden olan Hristiyanların dini ayinlerini kiliselerinde rahat bir şekilde yaptıkları tespit edilmiştir. 4 Rabiü'l-evvel 1178 (1 Eylül 1764) tarihli fermanla şöyle bildirilmiştir;

...Amasya ve kadimden tevabi' olan Sinob ve Canik ve Samsun ve Bafra ve Ayandun ve Köprü ve tevabi' kaza ve nevahi ve kurranın metropolidi olan Dinyas rahib kendu hüsn-ı rızasıyla metropolitliği kasr-ı yed idub ayinleri üzere yerine aher metropolid nasb ve tayin olunmak iktiza itmekle cümlesinin muhtarı ve imtiyazları ile münasib gördükleri iş bu darende-i ferman-ı hümayûn kıdvet-i millet-i meshiye Divensiyos nam rahib Amasya

patriği metropolidliği merkûm Divensiyos rahibe tevcih ve şurût-ı muta' alasıyla muceddiden yedine berat ... (52 No'lu AŞS., Belge No: 3).

Amasya'da içtimai yapı içerisinde sıkça karşılaşılan bir husus da lakaplardır. El-Hac, Molla, Şeyh, Ağa ve Bey kelimelerinin yanında, meslekleri sebebiyle o mesleğin ismi ile zikredilenler de vardır. Sicillerde tespit ettiğimiz lakap ve unvanlardan bir kısmı şunlardır; Yeğenzade İbrahim Ağa, Gürcizâde Halil Bey, Dizdar es-Seyyid Hasan Efendi, es-Seyyid Salih Efendi. Umdetü'l-Müderris Kaşif Mehmed Efendi, El Müderris Seyyid Abdurrahman Efendi, Kâtib Seyyid el-Hac Mehmed Efendi, Zubdetü'l-ayan Halil Bey, Umdetü'l-emacid İbrahim Ağa, Fazlızâde Abdurrahim Efendi, Abdizâde Mehmed Efendi, Ser-mahzaran el-Hac Hüseyin, Seyyid Ebu Bekir Beşe, Semercizâde Hasan Efendi (53 No'lu AŞS., Belge No: 83), Başıdolamaz Musa, Müezzinzâde Hafız Osman, Hatunzâde Ahmed Efendi, Menzilci Ali Ağa, Kaya Alemdar b. İbrahim, Evkatlıoğlu Hacı İbrahim, Karşılı Alemdar Hüseyin (53 No'lu AŞS., Belge No: 107), Rahtevanzâde İbrahim Bey (53 No'lu AŞS., Belge No: 109), Asmacıoğlu Uğur (53 No'lu AŞS., Belge No: 110), İmamzâde Hafız (53 No'lu AŞS., Belge No: 126), Bostancizâde es-Seyyid Mehmed Ağa (53 No'lu AŞS., Belge No: 128), Mücellid Hafız Mehmed Efendi, Kavukçu Bekir oğlu Osman (53 No'lu AŞS., Belge No: 135), Tamgacı Ahmed Ağa, Emin-i şehir Feyzullah Efendi (53 No'lu AŞS., Belge No: 143), Haraççı Topal Hasan (53 No'lu AŞS., Belge No: 144), Şerbetçioğlu Ahmed, Kalaycı Mehmed (53 No'lu AŞS., Belge No: 153).

3. İçtimai Yapı İçerisinde Aile

Sicillerde evlenme ile ilgili 1180 (1766) tarihli belgede Fatma binti Hasan'ın nikah muamelesinden vazgeçtiği kaydedilmiştir. Bu durumda ikisinin daha önce beşik kertmesi yapıldığını hatıra getirmektedir;

Ulus karyesi sakinlerinden Hüseyin ibn Osman takrir ider ki yeğenim Fatma binti Hasan nam bakir-i baliğa yine yeğenim Ali ibn Ali'ye mukaddem tenkih olmuşdu. Mezbûr Ali bin Ali yine mezbûre Fatma izdivaç muamelesinden imtina idûb muhalefet üzre olmağla beynlerinde bit-teraddi islah etmeğe ve kilû kallarını olmamak üzere ve eğer bir davaları olursa taraf-ı şer'e ifade ve ihbar etmeğe mezbûr Hüseyin b. Osman kefil ve ahd eylediği bu mahale kayd-ı şud. (52 No'lu AŞS., Belge No: 1).

Evlenecek olan erkeğin kadın adayına mihr verdiğine dair belgelerde, İslam Hukuku'na göre kızın dışında başkasının almasının yasak olduğu mihr, “*mihr-i muaccel*” ve “*mihr-i müeccel*” olarak ikiye ayrılmıştır. Zilkade 1181 (1768) tarihli belgede; “*Halil bin İbrahim'in zevcesi Hadice'ye 80 guruş mihr-i müeccel*” verdiği kayıtlıdır (52 No'lu AŞS., Belge No: 11). Ayrıca kemal-ı sıhhatinde mihr veremeyenlerin, geride bıraktıkları emval ve emlaktan verilmesini vasiyet ettiklerini düzenlenen terekelerden anlıyoruz (53 No'lu AŞS., Belge No: 10). Ölümünden sonra zevcelerinin mağdur olmaması için hisseleri de ayrılmıştır. Amasya'da Sofizâde Mahallesi'nde vefat eden Veli Beşe bin Ömer'in zevcesine 6 guruş 4 akce verilmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 12). Zilhicce 1181 (1768) tarihli bir diğer belgede Mehmed Emin b. Abdurrahman, zevcesi Huri binti Mehmed'e 300 guruş mihr-i muaccel vermiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 18).

Sicillerde vasi tayinleri ile ilgili birçok belge vardır. Vefat eden şahsın küçük çocuklarının mağdur olmaması ve şefkatle korunmaları için buluşa erinceye kadar adaletli, dürüst ve şefkatli kişilerden vasi tayinleri olmuştur. Vefat eden es-Seyyid Mustafa Çelebi'nin küçük oğlu Ali'ye vasi tayini hakkında Zilkade 1183 (1770) tarihli belgede şöyle denilmektedir;

Medine-i Amasya'da Küpceğiz mahallesi sakinlerinden iken bundan esbak katilen vefat iden el Hac Abdulkadir oğlu es-Seyyid Mustafa Çelebi veraseti zevce-i metrukesi Emine binti Mehmed ile sulb-i sağır oğlu Ali'ye mehassir olduğu ba'de't-tahkik-i şer' sağır-i mezbûr Ali'ye babası mütevvefa-yı mezbûrun terekesinden ber-mucib-i defter-i kassam isabet ve intikal iden emval-ı mevruşesini evan-ı bülüğ ve zaman-ı rüşd sadadına değin zabtu rabt ve hıfzı bir vasi nasbindan labûd olmağla afet ve asamet ve siyanet ve istikameti zeyl-i vesikada mesturu'l-esami-i müslimin ihbarlarıyla lede'l şer'-i muyiznümayan olan iş bu sahibetü'l-kabale zevce-i mezkure Emine'yi sadr-ı sağır oğlu mezbûr Ali'ye babası mütevvefa-yı mezbûrun terekesinden isabet ve intikal iden emval-ı mevruşesini evân-ı bülüğ ve zaman-ı rüşd sadadına değin zabt-ı rabt ve hıfz ve tesviye-i umuruna hakim-ı mevki'-i kitab tavb-ı münasib efendi hazretleri kibel-i şer'-i envarde vasiyye nasb ve tayin itdiklerinde

olduğu vech-i mesrûh üzre vesayet-i merkûm kabul ve merasimini eda-yı müteahhide olmağın mâ vaki' bit-taleb ketb ve tahrir olundu... (53 No'lu AŞS., Belge No: 134).

Müslüman halk arasında vasi tayinleri olduğu gibi gayr-ı Müslimlerden de ölenlerin çocuklarına vasi tayinleri olmuştur. Bu hususa dair Zilkade 1183 (1770) tarihli belgede, Merderos Veledi Mihail'in sulbiye-i sağire kızı Marim ve Ahsabet ve li-ebeyvn kız karındaşı Hurusima ve Hanım'a vasi tayin edilmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 126).

Sicillerde geçen nafaka hüccetlerindeki bilgiler de aile ile ilgili başka bir hususu açıklamaktadır. Nafaka, anlam olarak çıkmak, gitmek, sarf etmek manalarını gelmektedir. Fıkıh kitaplarında ise yeme, giyinme, barınma ve bunlara tabi olan şeylerdir. İslam Hukuku'nda kadının zor durumda kalmaması için erkeğin geçinebilecek miktarda kadına ödemesi gereken meblağdır. Nafaka ile ilgili Gurre-i Safer 1182 (1768) tarihli belgede şöyle denilmektedir;

Amasya'da Eski Kethüda Mahallesi sükânından iken bundan akdem vefat iden es-Seyyid el-Hac Salih bin Ali nam müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi Raziye binti Mehmed Bali ile sulb-i kebir oğlu es-Seyyid Ahmed Çelebi ve sulb-i sağir oğlu es-Seyyid Abdulkadir ve sulbiye-i sağire kızı Zeynep ve sulbiye-i kebir kızı Hanife'ye mehassir olduğu ba'det-tahkik-i şer' sağiran-ı mezkuranın nafaka ve kisveye eşed-i ihtiyaçla muhtaç oldukları vasi-i mezkur Seyyid Ahmed Çelebi ... sağiran ı mezkûranın her birine yevmi 10 akçeden ikisine yevmi 20 akçe kibel-i şer'-i envarden nafaka ve kisve baha farz ve takdir idub... (53 No'lu AŞS., Belge No: 28, 36).

4. İctimai Hayatı Etkileyen Amasya'daki Eşkîyalık Hareketleri

XVI. asırdan itibaren başlayan ve XVII. asırda gelişen iktisadi ve içtimai bozukluklardan dolayı pek çok kimse toprağını ve çiftini terke mecbur olmuştu. Yerlerinden ayrılıp giden bu kimselere "levent eşkıyası" denilirdi. Tımar rejiminin bozulmasıyla beylerbeyleri ve sancakbeyleri bu kişilerden kapû halkı barındırıyorlardı. Ciftbozan reayası da denilen bu kapû halkı, tabi oldukları idarecilerle sefere katılıyorlar ve geri döndüklerinde de ise etrafa dağılıp eşkıyalık yapıyorlardı. XVIII. asrın başlarından itibaren "kapulu ve kapusuz leventat" olarak da adlandırılıyorlardı. Reayadan yem, yiyecek, kurban akçesi ve bayram akçesi almakta ve zulmetmekteydiler (Öztürk, 1991, LIV. s. 968). Kapısız leventlerin çoğu savaflara katılıp savaş sonunda izin verilen "miri leventler" den müteşekkildi (Özkaya, 1977, s. 80-83).

Amasya Sancağı'nda incelediğimiz dönemin sicillerinde geçen bilgilerden eşkıyalığın sebepleri arasında leventlerin eşkıyalıklarını, aşiretlerin eşkıyalıklarını, aileler arasında meydana gelen düşmanlığın eşkıyalığa dönüşmesini ve fertlerin yaptıkları eşkıyalıkları sıralamak mümkündür.

23 Zilkade 1181 (11 Nisan 1768) tarihli bir belgede eşkıyanın reayaya fazla zarar vermemesi için bütün kaza görevlerinin dikkatli olmaları ve rehavet içinde bulunmamaları ısrarla istenmiştir;

Amasya sancağı mutasarrıfi izzetlû re'fetlû paşa hazretleri ve şera'-i-i şî'ar liva-yı mezkûr kazalarında vaki' kuzzat ve nevvâb efendiler zide fezailehum ve mefahirel-emasil ve'l-akran vayvodalar ve kethüdayerleri ve yeniceri serdarları ve ayan-ı vilâyet ve iş erleri zide kadrehum inha olunur ki, bundan mukaddemlerde bid-defaat şerefriz-i sudur olan evâmîr-i hümayûn muciblelerince kapusuz ve kıta'-ı tarik eşkıyasının zuhur eyledikleri mahallerde bi'l-ittifak ahz ve istisallerine sa'y ve dikkat ve ahz-ı vukuflardan hariç olduğu suretde der-agib tarafımıza ilama mesarahat olunmak babında peyder pey buyrulduklarımız ile tenbih ve tekid olundukça... (53 No'lu AŞS., Belge No: 7).

Kapûsuz leventat eşkıyasının şekavetleri, alınan bütün tedbirlere rağmen devam etmiştir. 5 Muharrem 1182 (22 Mayıs 1768) tarihli fermanla bütün görevliler uyarılmıştır;

...ma'lûm ola ki ifsad-ı bilâd ile me'luf başı boş leventat haşeratının ber-mucib-i fetvay-ı şerife izale-i vucudları vacib olduğuna binaen at ve pisatları ve melbusatları katillerinin olmak üzere ahz ve idamlarına ihtimam ve dikkat olunmak ve bu makule eşkıyanın malları davası ile katilleri rencide olunmayacağı cümleye malum olmak için eyalet ve elviye kazalarına bundan akdem evamir-i şerifem neşr ve irsal... (53 No'lu AŞS., Belge No: 19).

Devlet görevlilerinin asayişini sağlayamadıkları ve eşkıyaya yardım edenlerin varlığından olmalı ki, 29 Rebiü'l-ahir 1182 (12 Eylül 1768) 'de Amasya mütesellimi, kethüdayeri, yeniçeri serdari ve diğer görevlilere gönderilen fermanla, şekavete devam eden eşkıyaya köylerde yiyecek verilmemesi, köylere kondurulmamaları ve eğer haklarından gelemiyorlarsa derhal merkeze bildirilmeleri istenmektedir (53 No'lu AŞS., Belge No: 88).

Amasya'da eşkıyalığa kalkışan levendât taifesi yüzünden ticaret de menfi yönden etkilenmiştir. Şehirler arasında kervanlarla ticaret yapan tüccar taifesine bu eşkıya makulesi musallat olmuş ve mallarını yağma etmişlerdir. Bu yüzden Zilhicce 1182 (1769)'de gönderilen yazıda, çiftbozanın tüccar kervanlarına zarar vermemesi için yakalanmaları, Amasya mütesellimi, zabitan ve ayânından istenmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 88).

Asayiş sağlanamadığından tımar erbabının tacize uğradığı ve mallarının gasbedildiği görülmektedir. Durumu bir arz-ı hal ile merkeze bildiren Sivas sakinlerinden ve erbab-ı timardan olan şahıs, kapûsuz levendat taifesinin saldırısına uğrayıp Ezinepazarı'ndaki Pehlivanlı karyesine getirildiğini ve 1.000 gurusunun gasp edildiğini söylemiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 72).

Devletin içinde bulunduğu durum sebebiyle bozulan asayiş, bazı şahısların da şekavete girişmesine sebep olmuştur. Her ne kadar dağa çıkan bir kimsenin haklı bir sebebinin olduğu kanaati yaygın ise de belgelerimizde niçin eşkıya olduklarına dair bilgi yoktur. 26 Rabiü'l-evvel 1183 (30 Temmuz 1769)'te gönderilen bir buyruldu ile Delibaşı olan Musa'nın şekavetinden bahsedilmektedir;

Halen baş delimiz Musa Ağa inha olunur ki ol tarafda fukara-yı ra'yyeti hilaf yere rencide ve remide ve rızamız olmadığı hususla sulük eylediğinin halen Amasya kadısı efendinin tarafımıza ilamından malumumuz olub bu makule nâ hemdar harekata rızamız olmadığı senin dahi malumundur. İmdi fima ba'd fukara-yı raiyeti rencide ve remide itdirmeyub bir saat evvel ve bir an mukaddem tarafımıza gelmeye... (53 No'lu AŞS., Belge No: 98).

23 Safer 1182 (9 Temmuz 1768) tarihli arz-ı halde, Amasya kasabasında Kemeñçeciođlu Mustafa ve Osman, Asdarcı oğlu Süleyman, Gözübüyük oğlu Osman, Sipahi Kara Mustafa ile pasban-ı kapûsuzun haneye girip 1.000 gurusluk akçe ve eşyayı gasp ettikleri merkeze bildirilmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 32).

Eşkıyalık hareketlerini sona erdirmek için 1776'da yayınlanan bir ferman ile reayanın rahatının sağlanması için eşkıyanın tenkilinin zaruri olduğu, leventlerin adam öldürüp yol kestikleri bildirilmektedir. Fermanla idarecilerin ellerindeki harbe ve darbe kadir askerler ile eşkıyanın üzerine gitmeleri istenmiştir. Öldürülen eşkıyanın varislerinin kan bedeli talebinde bulunamayacakları ve talep edenlerin de cezalandırılması istenmiştir. Ayrıca eşkıyaya sahip çıkıp barındıranların ve yiyecek verenlerin de cezalandırılacakları bildirilmiştir (Uluçay, 1955, s. 218-220).

Aşiretlerin yaptıkları eşkıyalıklar devleti hayli uğraştırmış, özellikle XVII. asrın sonlarından itibaren aşiretleri iskân teşebbüsüne direnenler eşkıya taifesine katılmışlardır. Bu durum XVIII. asır boyunca devam etmiş ve devletin en büyük meselelerinden birini oluşturmuştur. Devletin aşiretleri iskandan maksadı, çeşitli sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı virane olan Anadolu köylerinin şenlendirilmesi, tarımsal üretimin arttırılması, vergi nispetinin yükseltilmesi ve askeri güçlerinden faydalanması idi. Ancak aşiretler kendilerine gösterilen yerlere gitmede direnç göstermeye, kontrol altına girmemeye çalışmış, geliş-gidişler esnasında yerleşik halkın arazilerine zarar vermeye devam etmişlerdir (Halaçoğlu, 1991, s. 43-58).

6 Zilhicce 1181 (24 Nisan 1768) tarihli fermanla, Amasya ve çevresinde Araplar ve Hazineदारođulları aşiretlerinin şekavete başladıkları bildirilerek, reayadan zorla gasp ettikleri eşyaların alınıp sahiplerine iade edilmesi ve haklarında gelinmesi istenmiştir (53 No'lu AŞS., Belge No: 6). Şarkipare Kabilesi'nin iskânı hususunda Zilkade 1181 (1768) tarihli buyruldu kabilenin iskân ettirilmesi istenmiştir;

Şera 'i-i şî 'ar Tokat mukataası aklamandan Şarkipare kabilesinin perakende reayası bulunduğu kazaların kuzat ve nevvab efendiler zide fazlehum ve mefahire'l-emasil ve'l-akran voyvodalar ve kethüdayerleri ve yeniçeri serdarları ve zabitan sair ve iş erleri zide kedrehum inha olunur ki kabile-i mezkûrenin defterlû reayalarından ba 'zıları kadimelerinden perişan ve mahal-ı ahere perakende ve tevsik itmelerinden naşi mukataa-

i merkûmenin mal-ı mirisinin kesr ve noksanına ba'is bir halatdan olduğu reaya-yı mezkûranın evtan-ı kadimlerine nakl ve iskanlarıyla canib-i miriye bu veçhile... ((53 No'lu AŞS., Belge No: 3).

Sonuç

Amasya Sancağında incelediğimiz dönemde içtimai bir tabakalaşma görülmediği gibi müslim ve gayr-ı müslim nüfus arasında herhangi bir çekişmeye veyahut din ayırımına dayanan bir kavgaya rastlanılmamıştır. Aksine Müslim ve gayr-ı Müslimler arasında ticaret ve esnaf ortaklıklarına sıkça rastlanılmıştır. Karşılıklı hoşgörü ve anlayışa dayanan ilişkiler, gayr-ı Müslimlerin ve özellikle Ermenilerin ihtida edip İslâm dinine geçmelerini sağlamıştır. Ayrıca Hristiyanların bu yörede yaşadıkları ve kendilerine ait bir Patrikhane'nin de bulunduğu belgelerde geçmektedir.

Amasya Sancağındaki nüfus, avarızhane ve nüzûlhane olarak vergiye tabi tutulan haneler üzerinden tahmini olarak hesaplanmaya çalışılmış, incelediğimiz dönemde şehir nüfusunun yaklaşık olarak 37.000 olduğu anlaşılmıştır. Bu nüfusun kaza ve nahiyelere dağılımı yapılırken, gerçek hane sayısı on beş ile yirmi arasında oldukları ve her hanede yaklaşık beş kişinin bulunduğu varsayılmıştır.

İdarecilerin yetersizliğinden kaynaklanan ve adaleti tam sağlayamadıkları için merkeze sıkça şikayetlerin gittiği, toplanan avarız ve nüzul gibi geçici vergilerin toplanmasında usulsüzlüklerin ve haksızlıkların yapıldığı, bu yüzden eşkıyalığa kalkışanların memnuniyetsiz insanlar arasında zemin bulduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Akdağ, M. (1995). Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi II. İstanbul: Barış Kitap.
- Alagöz, C. A. (1939). Amasya. Amasya Belediyesi. Amasya.
- Amasya Şer'iyeye Sicili (AŞS.). Defter No: 52. Tarih: H. 1178-1181 (1764-1767). 22 Sayfa.
- Amasya Şer'iyeye Sicili (AŞS.). Defter No: 53. Tarih: H. 1182-1183-1184 (1768-1770). 188 Sayfa.
- Busbecg, O. C. (1939). Türk mektupları (terc. Hüseyin Cahit Yalçın). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çadırcı, M. (1991). Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapıları. Ankara: TTK yayınları.
- Derschwam, H. (1992). İstanbul ve Anadolu'ya seyahat günlüğü (terc. Yaşar Önen). Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Evlia Çelebi (1991). Seyehatname I-II. İstanbul 1991. Yapı Kredi yayınları.
- Gökbilgin, T. (1965). "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum." Vakıflar Dergisi VI. İstanbul. s. 51-61.
- Göyünç, N. (1979). "Hane deyimi hakkında." Tarih Dergisi, Sayı: 32. Mart. s. 331-345.
- Halaçoğlu, Y. (1991). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve aşiretlerin yerleştirilmesi. Ankara: TTK yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1988). Türk milli kültürü. İstanbul. Boğaziçi yayınları.
- Karal, E. Z. (1943). Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831. Ankara: TTK yayınları.
- Kazıcı, Z. (1987). Osmanlılarda İhtisab Müessesesi. İstanbul: Kültür Basın yayını.
- Özdemir, R. (1987). "Tokat'ta ailenin sosyo-ekonomik yapısı (1771-1810)." Türk tarihinde ve kültüründe Tokat sempozyumu. Ankara.
- Özkaya, Y. (1977). Osmanlı İmparatorluğunda Avamlık. Ankara: TTK yayınları.
- Öztürk, M. (1991). "XVIII. Yüzyılda Antakya ve çevresinde eşkıyalık olayları," Belleten. C. LIV, S. 211, Ankara s. 968.
- Şahin. İ.-Emecen F. (1988). "Amasya," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi III. İstanbul.
- Şeker, M. (1991). İbn-i Batuta'ya göre Anadolu'nun sosyal-kültürel ve iktisadi hayatı ile Ahilik. Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Turan, O. (1971). Selçuklular zamanında Türkiye. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, Ş. (1961). Kanuni'nin oğlu şehzade Bayezid vakası. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Uluçay, Ç. (1955). 18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da eşkıyalık ve halk Hareketleri. İstanbul: Berksoy Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Tarihi I. Ankara: TTK yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Tarihi II. Ankara: TTK yayınları.
- Yesar, H. H. (1986). Amasya Tarihi I (tash. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Amasya: Amasya Belediyesi Kültür yayınları.

Hicri V. Asır Delâilü'n-Nübüvve Geleneği: Kadı Abdülcabbar ve Beyhâkî Örneği*

A tradition of Delâilü'l'n-Nubuvva in the 5th Hijri Century: The Sample of Qadi Abd-al-Jabbar and Bayhâqî

Hamdi Akbaş**

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

** Çukurova Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
hamdiakbas83@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-1362-8118

Başvuru / Submitted:
20 Eylül 2022

Kabul / Accepted :
28 Ekim 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1177582

Atıf / Citation:

Akbaş, H. "Hicri V. Asır
Delâilü'n-Nübüvve Geleneği:
Kadı Abdülcabbar ve Beyhâkî
Örneği". Uluslararası Sosyal ve
Eğitim Bilimleri Dergisi,
18(2022): 59-68.

Benzerlik / Similarity: %23

Öz

İslam toplumuna dâhil olan farklı dinî ve felsefî akımların Hz. Peygamberin nübüvvetine yaptıkları itirazları bertaraf edebilmek için Müslüman âlimlerce geliştirilen savunmacı refleks, tarihi süreçte delâilü'n-nübüvve isimli geleneğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İlk Mu'tezilî âlimlerin çabalarıyla vücut bulmaya başlayan bu gelenek, daha sonra selefi düşünürler ile hadis âlimlerinin çalışmalarıyla daha da genişleyerek varlığını devam ettirmiştir. Bu gelişmeler nübüvvetin ispatında farklı metodların zuhur etmesini de doğal hale getirmiştir. Nitekim Mu'tezile'nin geliştirdiği akıl ve nakil merkezli tavrın yanı sıra sadece nakli merkeze alan bir rivayetçi yaklaşımın da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Mu'tezilî kimliğiyle bilinen Kadı Abdülcabbar'ın "Tesbitü Delâilü'n-Nübüvve" isimli eseri ile muhaddis kimliğiyle ön plana çıkmış Beyhâkî'nin "Delâilü'n-Nübüvve" isimli eseri, hicri beşinci asırda Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmek üzere iki farklı metod kullanılarak telif edilen eserlerdendir. Biz bu çalışmamızda hicri V. asırda metodik farklılıkları bulunan iki delâil müellifi ile eserini tanıtmayı ve mukayese etmeyi planlamaktayız. Ayrıca müelliflerin hayatları hakkında bilgiler vermek suretiyle de bu iki müellifin yaşadığı süreç ve fikri ortam üzerinden metod farklılıklarının daha anlaşılır hale geleceğini de düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İslam, Hz. Muhammed, Delâilü'n-Nübüvve, Kadı Abdülcabbar, Beyhâkî.

Abstract

The defensive reflex developed by Muslim scholars in order to eliminate the protest to the prophethood of Muhammad paved the way for the formation of the tradition that it's called dalâilü'n-nubuvva in the historical process that the different religious and philosophical movements get involved in the Islamic society. This tradition which first started to come into existence with the efforts of Mu'tazilî scholars developed and continued its existence by the work of Salafist thinkers and hadith scholars. These developments made it possible for different methods naturally to emerge in the proof of prophecy. As a matter of fact that in addition to the wisdom and transmission-centered attitude developed by the Mu'tazila section has emerged a approach of narrator that only focuses on the transmission-centered. In this context, the work of Kadı Abd al-Jabbar who is known as Mu'tazilî scholar that its name "Tesbitü Dalâilü'n-Nubuvva" and the work of Bayhâqî who is muhaddith scholar that is name "Dalâilü'n-Nubuvva" was designed to prove the prophethood of Muhammad in the fifth century of the hijra by copyrighted using two different methods. In this study, we are planning to introduce and compare with outlines the two works of delâil authors who had methodical differences in the 5th century hijri. In addition, we think that by giving information about the lives of the authors, the method differences will become more understandable through the process and intellectual environment of these two authors.

Keywords: İslam, Muhammad, Dalâilü'n-Nubuvva, Qadı Abd- al-Jabbar, Bayhâqî.

* Bu makale "İslam Kelâmında Delâilü'n-Nübüvve Geleneği (Hicri V. Asır)" isimli doktora tezinden üretilmiştir. Ayrıca bu makale 2019 yılında düzenlenen Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Kongresi'nde sunulan "Beyhâkî ve Delâilü'n-Nübüvvesi" isimli tebliğ ile Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi'nde sunulan "Kadı Abdülcabbar ve Tesbitü Delâilü'n-Nübüvvesi" isimli tebliğler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Giriş

İslâm'ın Arap yarımadasının dışına yayılmasıyla birlikte Müslümanlar, Mecûsîlik, Sabîilik, Budizm ve Maniheizm gibi çeşitli dinler ile Tanrı'nın varlığını kabul ettiği halde vahyi inkâr eden felsefî akımlarla karşılaşmışlardır. Kendi dinleri veya felsefî anlayışları merkezinde İslam'a ve onun nübüvvet anlayışına yönelik tenkitlerini ifade eden bu gruplar, telif ettikleri eserlerle de Müslüman düşünürlerin gündemine dâhil olmuşlardır. İslam toplumunda özellikle hicri II. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan zındıklık ve mühlidlik hareketleri olarak bilinen din karşıtı hareketler çerçevesinde nübüvvet müessesesinin eleştirilerin merkezi konumuna geldiği görülmektedir.

İslâm âlimleri, söz konusu gruplar ya da kişilerce ileri sürülen iddialar karşısında erken devirlerden itibaren hem umumî kelâm eserlerinde hem de nübüvvetin ispatına dair telif ettikleri müstakil eserlerle muhataplarına cevap verme gayretine girmişlerdir. İlk küçük risalelerle başlayan bu tavır, daha sonra müstakil eserlerin telif edilmesiyle birlikte İslam düşüncesinde önemli bir geleneğin de teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır. (bkz. Sadıker, 2019, 2442-2444) Nitekim İslam literatüründe özellikle Hz. Peygamberin nübüvvetinin hakikatini ortaya koymayı amaçlayan ve delâilü'n-nübüvve veya a'lâmü'n-nübüvve isimleriyle ifade edilen bir telif anlayışının ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

“Bilinmeyen bir şeyin öğrenilmesini sağlayan bilgi, kılavuz” anlamlarındaki “*delil*” kelimesinin çoğulu olan “*delâil*” ile “*peygamberlik*” anlamındaki “*nübüvvet*” kavramlarıyla oluşturulan “*delâilü'n-nübüvve*” terkibi, bir peygamberin bizzat elinde gerçekleşen olağanüstülükler veya kendisi dışında gerçekleşen ve nübüvvetine işaret eden harikulade gelişmeleri konu edinen, onların getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tabi tutarak, Allah tarafından gönderilen peygamberin bi'setinin hakikat olduğunu ispat etmeye çalışan eserleri ifade etmektedir. Bu anlamda peygamberlerin ellerinde zuhur eden olağanüstülükler muhataplarını aciz bırakması nedeniyle mu'cize olarak isimlendirilirken nübüvveti ispat ettikleri için de delail olarak adlandırılırlar.(Yavuz, 1994, 115)

Delâilü'n-nübüvve türü müstakil eserlerin ilk dönem itibarıyla İslam'ı ve Hz. Peygamberin risaletinin müdafaasını gayri müslim unsurlarla fikri münazaralara girişen Mu'tezilî âlimler tarafından telif edildiği bilinmektedir. Bu minvalde kaynaklarda Mu'tezile'den Dırâr b. Amr'ın “*İsbâtü'l-İlm 'Ale'n-Nübüvve*” ve “*İsbâtü'r-Rusûl*” isimli eserleri kaleme aldığından bahsedilir. Ayrıca “*el-Hücce ve'r-Rusûl*” isimli bir eser telif eden Ebû Bekir el-Esam, “*el-Hücce fi İsbâti'n-Nübüvve*” isimli bir eser kaleme alan Bişr b. Mu'temir, “*Âyâtü'n-nebi*” adlı eseriyle Ebû'l-Hasan el-Medaîni ve “*Alâmâtü Sıdkı'r-Resûl*” isimli çalışmasıyla Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf da delâil türü çalışmalarda bulunan ilk dönem Mu'tezilî Âlimler arasında sayılır. (İbn Nedim, 439, 443, 457-458). Bu müelliflerin eserleri günümüze ulaşmamış, ancak bu geleneğin önemli eserleri arasında yer alan Câhız'ın “*Hucecü'n-Nübüvve*” adlı eseriyle Kadı Abdülcabbar'ın “*Tesbitü Delâilü'n-Nübüvve*”si ve “*el-Mugnî*” isimli eserinin “*en-Nübüvvât ve'l-mu'cizât*” isimli XV. cildi elimize ulaşan delâil türü çalışmalardandır.

Mu'tezilî âlimlerin inkârcı din ve felsefî akımlara karşı Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat etmek üzere başlattığı bu savunmacı tutum, sonraki dönemlerde ashabü'l-hadis ile onun son yüzyıllarda dinî ve siyasî bakımdan takipçisi olduğunu iddia eden selefî tavır mensuplarınca da benimsenerek sürdürülmüştür. Ancak metod bakımından birbirine bezer nitelikte olan bu iki yaklaşım sadece nakli merkeze alan delâil eserleri telif etmişlerdir. Dolayısıyla tarihi süreçte akıl ve nakil merkezli Mu'tezilî düşüncenin yanı sıra sadece nakli esas alan eserler telif eden selefî tavır mensupları ile hadis âlimlerinin oluşturduğu rivayetçi yaklaşımın varlığı söz konusudur.

Hz. Peygamberin nübüvvetini salt nakil merkezinde ispat etmek isteyen ashabü'l-hadis taraftarlarının bu tavrı, eserlerinin müstakil bablarında konuyla ilgili rivayetleri herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın bir araya getirmek suretiyle teşekkül etmeye başlamıştır. Nitekim meşhur hadis âlimi Buhârî'nin “*el-Câmi'u's-Sahîh*” isimli eserinin “*Kitâbü'l-Menâkıb*” bölümünün “*Alâmâtü'n-Nübüvve fi'l-İslâm*” başlığı altında Hz. Peygamberin nübüvvetinin ispatına dair elliden fazla rivayeti naklettiği bilinmektedir.

Tarihi süreç içerisinde bu gelenek, birçok İslam âlimi tarafından benimsenmiş ve bu minvalde çok sayıda müstakil eser de telif edilmiştir. Nitekim Ebû İshak el-Cûcânî, “*Emârâtü'n-Nübüvve*” isimli eserini bu minvalde oluşturmuştur. Yine Ebû Zür‘a er-Râzî ve Ebû Davud es-Sicistanî’nin “*Delâilü'n-Nübüvve*”leri, Dâvûd ez-Zâhirî’nin “*A'lâmü'n-Nebî*”si, İbn Kuteybe’nin “*A'lâmü'n-Nübüvve*” ya da “*Delâ'ilü'n-Nübüvve*”si, İbn Ebû'd-Dünyâ, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, İbn Hibbân, Taberânî ve Ebû Zer el-Herevî’nin “*Delâ'ilü'n-Nübüvve*”leri nakilci bir tavırla telif edilen eserler arasında sayılabilir. Ayrıca hicri beşinci asrın önemli âlimlerinden Ebû Nuaym el-İsfahanî, Ca'fer b. Muhammed el-Müstafîrî ve Ahmed el-Beyhâkî’nin “*Delâ'ilü'n-Nübüvve*”leri de bu tavrın öne çıkan delâil türü eserleri arasında zikredilir.

Biz bu çalışmamızda delâil geleneğinin iki temel tavrını temsil eden eserlerden aklî ve naklî bir metodla telif edilen “*Tesbitü Delâili'n-Nübüvve*” isimli eser ile Hz. Peygamberin nübüvvetine dair yalnızca nakli delillerin sunulduğu “*Delâ'ilü'n-Nübüvve*” isimli eserlerinin tanıtılması, bu eserlerde kullanılan metodlar üzerinden iki eserin ana hatlarıyla mukayese edilmesi planlanmaktadır. Ancak bu iki eserin mukayesesine temas etmeden muasır olan bu iki âlimin yaşadıkları coğrafya, yetiştikleri ilmi atmosfer veya aldıkları eğitime değinmenin bu iki âlimin delâil geleneğine katkıları ile kullandıkları metodların sağlıklı değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır.

1. Kadı Abdülcabbar’ın Hayatı ve Eserleri

Batı İran’ın Hemedan bölgesinin Esedabad mevkiinde dünyaya geldiği bilinen Kadı Abdülcabbar’ın tam adı Ebû'l-Hasan Abdülcabbar b. Ahmed b. Abdülcabbar el-Hemedânî’dir. Onun 415/1025’te doksan yaşının üzerinde öldüğü bilgisi üzerinden 320-325 /932-937 yılları arasında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. (Yurdagür, 1986, 123)

Yaşadığı bölgedeki hadis âlimlerinden dersler alan Kadı Abdülcabbar, itikatta Eş’arî düşünceleri benimserken fıkhıta da Şafî mezhebini benimsemiştir. O, dönemin önemli ilim merkezlerinden Basra’ya eğitim için giderken burada Şafî fıkhına dair derslerine de devam etmiştir. Mu’tezilî düşünürlerden Ebû Hâşim el-Cübbâî’nin ders halkasına katılan ve Ebû İshak İbrahim b. Ayyâş’tan kelâm eğitimi alan Kadı’nın bu hocalarından etkilenecek Mu’tezilî fikirleri benimsemeye başladığı da ifade edilmektedir. O, eğitimini sürdürürebilmek için Basra’nın ardından Bağdat’a geçerek Mu’tezilî olduğu bilinmekle birlikte dönemin önemli bir Hanefî hukukçusu olarak da tanınan Abdullah el-Basrî’den dersler almak suretiyle eğitimini tamamlamıştır. (İbn Murtaza, 1987, 112)

Aldığı eğitimler merkezinde sahip olduğu ilmî kimliğiyle Bağdat’ta kısa sürede tanınan Kadı, bu dönemde “*el-Muğnî*” gibi ansiklopedik bir eseri kaleme almaya başlamıştır. Eğitimi sırasında yakın arkadaş olduğu Sahib b. Abbad’ın dönemin Büveyhî hükümdarı Müeyyüddölev’in veziri olmasının ardından kendisi de Rey şehrinin kadı’l-kudâtı/başkadısı olmuştur. Aldığı fıkıh eğitimi merkezinde önemli çalışmalarda bulunmasına rağmen kelâm ilmine dair muteber eserler telif eden Kadı Abdülcabbar, devrin yöneticileri tarafından mühlidlere reddiyeler yazmak üzere görevlendirilen ve onları takip edip yargılama hususunda yetkili kılınan bir kelâmcı grup içerisinde yer almıştır. (Yurdagür, 2001, 103) Ona böyle bir görevin tevdi edilmesi, Hz. Peygamberin nübüvvetine karşı çıkan zındık ve mülhidi faaliyetlere cevap niteliğindeki “*Tesbitü Delâilü'n-Nübüvve*” isimli meşhur eserini yazmasına imkân hazırlamış olmalıdır.

Kadı Abdülcabbar, Büveyhî veziri Sahib b. Abbad’ın 385/995 yılında ölümü üzerine hükümdar Fahrüddölev’in emri gereğince başkadılık görevinden de azledilirken bütün malları da müsadere edilmiştir. Hayatının geri kalan bölümünü Rey şehrinde eser telif etmek ve ders vermek ve öğrenci yetiştirmek suretiyle sürdürdüğü bilinen Kadı’nın 415/1025 yılının Zilkade/Ocak ayında Rey şehrinde vefat ettiği ve cenazesinin buraya defnedildiği Mu’tezilî kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. (İbn Murtaza, 1987, 112)

Kadı Abdülcabbar telif ettiği eserler ve yetiştirdiği öğrencilerle ilim dünyasına büyük katkılar sağlamış meşhur bir Mu’tezilî âlimidir. Nitekim Ebû Reşid Said b. Muhammed en-Nisâburî, Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Matteveyh, Şerif el-Murtaza ve Hâkim el-Cüşemî gibi meşhur isimlerin yanısıra birçok Şîi talebe de yetiştirdiği ifade edilmektedir. (Yurdagür, 1986, 135-136).

Ancak onun kelâm ve fıkıh merkezinde telif ettiği eserlerin pek azının günümüze ulaştığı bilinmektedir. Daha çok Yemen Zeydileri vasıtasıyla günümüze ulaştırılan bu eserlerden 20 ciltlik “*el-Muğnî fî Ebvabi't-Tevhid ve'l-Adl*” isimli eserinin 14 cildi elimizde olup bu eserde Mu’tezile’nin tevhid ilkesinin yanı sıra

adalet başlığı altında va'd ve va'id, el-menzile beyne'l-menziyleteyn ve emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker meseleleri ile nübüvvet ve şerâi' gibi konular ele alınmıştır. Kendisine ait olup olmadığı tartışılan bir diğer eseri “Şerhu'l-Usuli'l-Hamse” hakkında müellifin “el-Usulü'l-Hamse” adlı eserinin Zeydî öğrencisi Kıvamüddin Mankdim tarafından yapılan şerhi olduğu iddialarının varlığı da söz konusudur. Mu'tezile'nin beş temel esasını ayrıntılı olarak ele aldığı bu eserin yanı sıra o, “Kitabu Usuli'l-Hamse fi İlmi'l-Kelâm” isimli yazdığı küçük risalesinde de bu beş esasını kısaca özetlemiştir.

Ayrıca onun Mu'tezile ekolüne yöneltilen eleştirilere dair cevaplar verdiği ve Mu'tezile ricali hakkında bilgiler içeren bir eseri olan “Fazlu'l-İ'tizal ve Tabakatu'l-Mu'tezile”si, diğer bir eseri olan “el-Muhit bi't-Teklif”i, Sahib b. Abbad'ın isteği üzerine “el-Mugni” isimli eserindeki meseleleri özetlenmesiyle oluşturduğu “el-Muhtasar fi Usuli'd-Din”i, Kur'an tertibine göre hatalı kabul ettiği yorumlar ile tefsirleri incelediği “Tenzihu'l-Kur'an ani'l-Metain”ı ve “Müteşabihu'l-Kur'an”ı, “Nizamü'l Kava'id ve Takribu'l-Murad li'e-Raid ev el-Emali fi'l-Hadis” ile Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat üzere kaleme aldığı “Tesbitü Delâili'n-Nübüvve” isimli eseri onun telif ettiği eserler arasındadır. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 28-29) Nitekim Kadı'nın yaşadığı dönemde Hz. Peygamberin nübüvvetine getirilen eleştirileri bertaraf üzere kaleme aldığı “Tesbitü Delâili'n-Nübüvve” isimli eseri dönemin nübüvvet savunusunu yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmada beşinci asır delâil geleneğinin akıl ve nakil merkezinde telif edilen bu eserinin delâil geleneğindeki konumu ele alınacaktır.

2. Beyhâkî'nin Hayatı ve Eserleri

Tam adı Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhâkî olup muhaddis kimliğiyle bilinen Hicri V. asır delâil müelliflerinden Beyhâkî, 384/994'te Nişabur'a bağlı Beyhak bölgesinin Hüsrevcird köyünde doğmuştur. O, Horosan'ın ilim beldelerinden biri olan Beyhak'ta hadis ilmiyle başladığı ilk tahsilini fıkıh ile devam ettirmiştir. Fıkıh eğitiminde hocası dönemin önemli fâkihlerinden biri olan Ebû'l-Feth Nâsır b. Muhammed el-Mervezî'dir. Beyhâkî, muhtelif hocalardan faydalanmak maksadıyla İsfarayin, Tus, Hemedân, İsfahan, Rey, Nişabur, Bağdat, Kûfe ve Mekke gibi yerleri dolaştığı de bilinmektedir. (İbn Hallikan, 1978, 75-76)

Beyhâkî, hadis eğitimi süresince dönemin önemli âlimlerinden dersler almış ve hadis ilminin en önemli meselelerini hocaları içerisinde en çok istifade ettiği Hâkim en-Nisaburî'den öğrenmiştir. Onun eğitim aldığı hocaları arasında muhaddis, kelâm ve fıkıh âlimi olarak bilinen İbn Furek, zâhid ve vâiz kimliğiyle öne çıkan Hargûşî, fâkih ve muhaddis olan İbn Mahmiş, mutasavvıf bir kişiliğe sahip olan Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Ebû Hazim el-Abduyî, muhaddis, fâkih ve kelâm âlimi olan Ebû İshak Rükneddin el-İsferayinî, muhaddis olan Ebû Zer el-Herevî ile muhaddis ve fâkih olan Ebû Bekir el-Berkanî gibi meşhur âlimler de bulunmaktadır. (Topaloğlu, 1983, 335-338)

Onun çok sayıda öğrenci yetiştirdiği de ifade edilmektedir. Bu öğrenciler arasında Şeyhülkudât İbnü'l-Beyhâkî diye bilinen oğlu İsmail b. Ahmed, Hafîdü'l-Beyhâkî diye tanınan torunu Ubeydullah b. Muhammed, Mekke ve Medine fâkihi muhaddis Furavî, Horasanlı muhaddis Zahir b. Tâhir, muhaddis Ebû'l-Mealî Muhammed b. İsmail el-Fârisî, İbn Mende ve Ebû'l-Muzaffer el-Kuşeyrî gibi önemli isimler zikredilir. (Topaloğlu, 1983, 338-340)

406/1015 yılından itibaren eser telif etmeye başlayan Beyhâkî, güçlü hâfızası ve hadis ilmindeki sağlam ve yetkin bilgisiyle ilim dünyasına kendisini kabul ettirmiş önemli bir hadis âlimidir. Onun ilim dünyasındaki konumu hususunda değerlendirmelerde bulunan İslam düşünürleri, hadis ve fıkıhtaki otoritesinin yanı sıra Eş'arî kelâmındaki geniş bilgi birikimine de atıflar yaptıktan sonra oldukça hacimli eserler telif ettiğine dikkat çekmişlerdir. Ömrünü ilme adayan Beyhâkî, 10 Cemaziyelevvel 458/1066'da Nişabur'da vefat etmiş, cenazesi Beyhak'a nakledilmek suretiyle doğduğu yer olan Hüsrevcird'de toprağa verilmiştir. (Kandemir, 1992, 59)

Başta hadis olmak üzere fıkıh, ahlak ve akaid alanlarında birçok eser telif ettiği bilinen Beyhâkî'nin genellikle rivayet ettiği haberlerin senedini zikredip uydurma olduğunu bildiği haberleri eserlerine almadığı ifade edilmektedir. Onun ilim dünyasına kazandırdığı eserleri arasında yer alan “es-Sünenü'l-Kübrâ”, “el-

Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen", "*Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*", "*es-Sünenü's-Sugrâ*", "*el-Kırâ'atü Halfe'l-Îmâm*", "*Kitâbü Tahrîci Ehâdîsi'l-Ûm*" ve "*Fezâ'ilü'l-Evkât*" isimli eserleri hadis sahasında telif ettiği eserlerdir. Şafî fikhına dair "*Menâkıbü'ş-Şâfi'î*", "*Beyânü Hata'i men Ahta'e 'ale'ş-Şâfi'î*", "*el-Mebsût*", "*el-Hilâfiyyât beyne'ş-Şâfi'î ve Ebi Hanîfe*" ile "*Ahkâmü'l-Kur'ân*" adlı eserleri telif etmiştir. Ahlaka dair ise "*el-Âdâb*", "*ez-Zühdü'l-Kebîr*", "*el-Erba'üne's-Sugrâ*" ve "*ed-Da'avâtü'l-Kebîr*" isimleriyle çeşitli eserler kaleme almışken "*el-Esmâ' ve's-Sifât*", "*el-Câmi'u'l-Musannef fi Beyâni Şu'abi'l-Îmân*", "*el-Îtikâd ve'l-Hidâye ilâ Sebîli'r-Reşâd*", "*Kitâbü'l-Kazâ ve'l-Kader*", "*Kitâbü'l-Ba's ve'n-Nüshûr*", "*İsbâtü 'Azâbi'l-Kabr*", "*Kitâb fi Hayâti'l-Enbiyâ' fi Kubûrihim*" ve "*Delâilü'n-Nübüvve*" gibi akaid meselelerini ele aldığı çok sayıda eser telif ettiği de ifade edilmektedir. (Beyhâkî, 2017, 14-19; Kandemir, 1992, 59-61.)

Beyhâkî'nin bu eserler içerisinde yer alan ve Hz. Peygamberin nübüvvetini nakli delillerle ispat etmek için telif ettiği hacimli bir eseri olan "*Delâilü'n-Nübüvve*", beşinci asır muhaddislerinin delâil metodunu göstermesi bakımından önemli bir eserdir. Nitekim Beyhâkî'nin bu çalışması kendisinden sonraki birçok âlime de kaynaklık etmiştir. Burada onun bu eseri üzerinden takip ettiği nakilci tavrı merkezinde bazı değerlendirmelerin yapılması düşünülmektedir.

3. Nübüvvetin İspatında Aklî ve Naklî Tavrı: Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve

Hiz. Muhammed'in risalet görevinin hakikatini akıl ve nakil merkezinde tespit etmeye çalışan tavrın önemli temsilcilerinden biri olan Kadı Abdülcabbar, Mu'tezilî düşünce okulunun tesis ettiği akıl ve nakil merkezli delâil anlayışına önemli bir eser ile katkıda bulunmuştur. Zira bu eser beşinci asır nübüvvet inancı ile delâil geleneğinin niteliklerini yansıtmaya açısından da oldukça önemlidir. Eserin girişinde ifade edildiği üzere tam ismi "*Tesbîtü Delâili Nübüvveti Nebiyyinâ Muhammed*" şeklinde olan bu çalışma, tabakât kitaplarında "*Delâilü'n-Nübüvve*" ya da "*Tesbîtü Delâili'n-Nübüvve*" şeklinde kaydedilmiştir. Kadı Abdülcabbar bu eserinden daha önce telif ettiği "*el-Mugnî*" isimli çalışmasında da ilâhî dinlerdeki nübüvvet anlayışlarına değinmiş, bu çerçevede mucizenin nitelikleri ile şartlarına atıf yaparken Kur'an'ın i'caz yönüne de temas etmiştir. Nitekim Kur'an'ın mucizevî yapısına getirilen eleştirilere aklî ve naklî cevaplarla karşılık veren Kadı, bu eleştirilerin merkezinde Şii-Bâtınî hareketlerin nübüvveti kötüleyen iddialarının olduğunu söylemektedir. (Kadı Abdülcabbar, 2012, 180-184)

Hiz. Peygamberin nübüvvetinin hakikatini ortaya koymaya çalışan Kadı Abdülcabbar'ın yaşadığı dönemin fikri ortamını yansıtan "*Tesbîtü Delâ'ili'n-Nübüvve*"sinde daha çok Resulullah'ın haber verdiği gaybî bilgiler ile elinde gerçekleşen olağanüstü sosyolojik hadiseler üzerinden onun başarıya ulaşması delâil kapsamında takdim edilir.

"*Tesbîtü Delâili'n-Nübüvve*" isimli eserde Kadı Abdülcabbar, nübüvvetle ilgili meseleleri elli sekiz bölüm halinde tertip etmiş olduğu bilinmektedir. Ancak neşredenin mevcut baskılarda başlığı bulunmayan son kısmı on sekiz bölüm halinde kitabın fihrist kısmına ilave etmesi, eserin toplamda yetmiş altı bölüme ulaşmasına neden olmuştur. Her ne kadar bölüm sayısı fazla görülse de genel manada eserin muhtevasını üç ana başlık halinde ele almanın mümkün olduğu da ifade edilmiştir. (Topaloğlu, 2011, 535)

Kısa bir mukaddimeyle esere giriş yapan Kadı, Hiz. Peygamberin siretinde gerçekleşen olağanüstülüklerin ifade edildiği ilk bölümde onun ilk muhatap olduğu Arap müşrik toplumun yanı sıra Yahudi ve Hıristiyan gibi inanç mensuplarına, Fars ve Rum gibi çevre bölgelerdeki kavimlere hitap ettiğine vurgu yapar. Hiz. Peygamberin muhataplarının savundukları inanç ve davranışlara eleştiriler getirmek suretiyle dünya ve ahirette hüsrana uğrayacaklarını haber verdiğine işaret eder. Ardından Hiz. Peygambere biat eden kimseler ile bu kimselerin maddî güçlerinin yetersizliği nedeniyle maruz kaldıkları baskı ve işkencelere rağmen mücadelelerini sürdürmeye devam etmeleri ifade edilir. Yaşanılan bu sıkıntılara rağmen zamanla kendisine inananların sayısında büyük bir artışın gerçekleşmesine de dikkat çekilir. Bütün bu sosyolojik gelişmeleri onun nübüvvetinin aklî delilleri arasında gören Kadı'ya göre böyle bir başarıyı ancak güçlü bir şekilde Allah'a güvenen ve O'nun va'dine teslim olan bir kimse elde edebilir. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 50)

Yaşadığı sıkıntılı sürecin akabinde Medine'ye hicret eden Hz. Peygamberin buradaki hayatı onun nübüvvetinin delilleri içerisinde nakledilir. Ayrıca onun yolunu izleyen dört halife döneminin de olağanüstüler barındırdığına değinilir ve bütün bu hadiselerin bizzat Allah'ın iradesiyle vuku bulduğuna dikkat çekilir. Bu anlamda Resulullah'ın sarsılmaz bir metanete sahip kılındığına ve daha sonraki gelişmelerin de böyle gerçekleşeceğini haber verdiğine vurgu yapılır. Onun haber verdiklerinin tamamının da gerçekleştiğine temas eden Kadı, İslam'a ve Hz. Peygamberin nübüvvetine karşı çıkan Yahudi ve Hıristiyan mensupları hakkında da geçmiş döneme ait gaybi bilgiler vermesini nübüvvetinin delilleri arasında takdim eder. Bu çerçevede o, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın tebliğ hayatlarını detaylı bir şekilde ele alır. Ardından Melkâiyye/Melkiyye, Ya'kubîler/Süryanîler ve Nesturîlik mezhepleri merkezinde Hıristiyanlığa yönelik eleştirilerini dile getirir. Bu anlamda ilâhî dinler içinde tek tanrı inancını yozlaştıran Hıristiyanlık inancı ile İslâmiyet arasında mukayeseler yapar. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 50)

Kitabın ikinci bölümünde Kadı, Hz. Peygamberin elinde gerçekleşen mucizelere atflar yapar. Nitekim Kur'an'ın ve Hz. Peygamberin haber verdiği bazı gaybî bilgilerin onun nübüvvetine delalet ettiğini söyler. Bu anlamda daha çok Kur'an'da yer aldığı ifade edilen hissî mucizelerin varlığına temas etmiş, sadece rivayetlerde haber verilen mucizeler hiç dikkate alınmamıştır. O, Hıristiyan teolojisine dair detaylı bilgileri verdiği bu bölümde Hz. İsa'dan sonra onun ortaya çıktığı bölgeden farklı bir coğrafya, ırk ve dilde ümmî bir kimlikle zuhur eden Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği tevhid inancını yine Kur'an'dan getirdiği ayetlerle delillendirmeye gayret eder. Hz. İsa'nın çarımha gerilmesi hadisesinde Hıristiyanların yanıldıklarını, zira Hıristiyanların ifadelerinin İncillerle açık bir şekilde çeliştiğine temas eden Kadı Abdülcabbar, İznik Konsili'nin ve dört İncil'in durumunun tartışılması gerektiğine de temas eder. Ona göre Hıristiyanlar, gerçek Mesih'in tebligatından ayrılarak Bizans ve Sabîiler'in Hıristiyanlık yorumuna yaklaşmışlardır. Kadı Abdülcabbar mevcut Hıristiyan inancının sahih rivayetlere dayanmadığına da dikkat çekerken Müslüman olmuş bazı Hıristiyanların Hıristiyanlar hakkında İncil'i yanlış yorumladıklarına dair iddialarını da Hıristiyanlığın tahrifinin delili olarak ortaya koyar. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 108-234)

Doğru ve yanlışın ölçüsü olarak gördüğü mütevatir haberin önemine de vurgu yapan Kadı, Yahudilerin Hz. Musa'nın şeriatinin ebediliğini iddia etmelerinin, Hz. İsa'nın çarımha gerilmesi ve ikinci defa dirilmesi hadiseleri ile Hz. Peygamberin Hz. Ali'yi halife olarak atadığı iddialarının da tevatüren bilinebileceğini söyler. Zira o, çok sayıda kişinin yalan bir haber üzerinde birleşmesi mümkün olmadığını dile getirir. Ona göre Hıristiyanların Hz. Peygamberin kendilerini aşağılayıp mağlup etmesi, Emevîlerin Hz. Ali'nin faziletini inkâr edememeleri ve Müslümanların düşmanlarının kendilerine küfrettiğini gizleyememeleri de mütevatir haberle bilinebilen hadiselerdir. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 156-268)

Hz. Peygamber'in nübüvvetine yapılan eleştiri ve itirazların merkeze alındığı üçüncü bölümde ise Halku'l-Kur'an meselesinde baskılara maruz kalan Ahmed b. Hanbel'den bazı kerametlerin zuhur ettiği yolundaki Hanbelî inancı değerlendirir. Ardından İmamiyye'nin Hz. Ali'nin hilâfeti hakkında nas bulunduğu iddiasını kesin bir dille reddeder. Hz. Peygamber'in vefatı üzerine ortaya çıkan hilâfet anlaşmazlıkları, dört halifeden her birinin ve çevresindeki sahabelerin uygulamaları, Abdullah b. Zübeyr ile Muaviye b. Ebû Süfyan arasındaki mücadeleye dair Şia karşıtı ve Sünnî yanlısı açıklamalar yapar. O, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti sırasında orada bulunan Yahudilerin düşmanlık beslediği, münafıklarla iş birliği yaptığı, ancak bütün bunların Allah tarafından Hz. Peygamber'e bildirilmesi mucizesiyle neticesiz kalmasını delâil kapsamında nakleder. Kadı, Resul-i Ekrem'in Bizans ve Fars hükümdarlarına gönderdiği mektuplarda ve ashabıyla olan münasebetlerinde de bazı olağanüstü hadiselerin vuku bulduğuna değinir. Ayrıca Rafıza'nın Hz. Ali hakkında iddia ettiği masumiyet inancı, imamların gaybı bildiği iddiası, imamların da mucizeler ortaya koyduğu ve farz olan hususların Şiîler'i bağlamadığı gibi iddialarını batıl olarak nitelendirir. Nitekim o, hilâfet hususunda Sünnî anlayışa paralel bir şekilde Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin meşruluğuna vurgu yapar. Muâviye'nin hilâfeti saltanata çevirdiği bilgisinin yanı sıra aşırı Şiî telakkilere eleştiriler yönelir. Ayrıca Karmatî ile Batnîler gibi Hz. Peygamberin nübüvvetine itiraz geliştiren çeşitli inkârcı akımların varlığına değinir. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 33-34; Topaloğlu, 2011, 535-536)

Eserin sonunda tıbb-ı nebevi ile ilgili bilgilere atıflarda bulunan ve bu mesele ile ilgili akli çıkarımlar yapan Kadı Abdülcabbar, Ebû Zekerîya er-Râzî gibi bazı mühlidlerin Hz. Peygamberin sağlık/tıp ile ilgili tavsiyelerine itirazlar geliştirdiklerine temas eder. Hurmanın faydaları başta olmak üzere bal, hacamat ve mantar suyu ile ilgili tavsiyelerde bulunan Allah Resulü'nün bir eczacı ve tabip kimliğine sahip olmadığı halde bu tavsiyelerinin tamamının fayda sağlaması onun nübüvvetinin akli delilleri arasında sıralanır. Tıbbın tecrübe ilmi olduğuna dikkat çeken Kadı'ya göre böyle bir tecrübeye sahip olmayan Hz. Peygamberin tavsiyelerinin fayda sağlamasını delâil kapsamında nakleder. Ona göre tıp bazı hastalıklarda yetersiz, bazı hekimler de kendi dertlerine çaresiz kalabilmekteyken Hz. Peygamberin böylesi bir bilgi birikimine sahip olması da onun nübüvvetini ispat eden gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca Kusta b. Luka, Huneyn b. İshak ve Zekerîya er-Râzî gibi dönemin tabiplerinin ilaçların hastalıkları yok ettiğine dair düşüncelerini eleştirir. Onların bu iddialarının merkezinde nübüvveti inkâr etme düşüncesinin olduğunu, zira tıp ehlinin çoğunun peygamberleri yalanladıklarını, Müslümanları ve şeriat ehlini cahillikle suçladıklarını, rububiyeti, ba's ve nuşurü inkâr ettiklerinin bilgisini de delâil kapsamında aktarır. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 1140-1194)

Hz. Peygamberin güzel ahlakına da temas eden Kadı'ya göre onun zühd ve tevazu sahibi bir kişiliğe sahip olması ile herhangi bir mal-mülk birikiminin olmaması risalet görevini doğrulayan akli deliller arasındadır. Zira ona verilen emin sıfatı da yaşadığı toplumun bütün insanları tarafından bizzat ifade edilmiştir. (Kadı Abdülcabbar, 2017, 1194-1220)

Ayrıca Kadı bu eserinde gayb haberlerinin tecellisi için Allah Resulü'nün nübüvvetinin başlamasından Hulefa-i Raşidîn devrine kadar olan dönemi birinci derecede, 400/1010 yılına kadar olan dönemi ikinci derecede delâil kapsamında ele aldığı müşahede edilmektedir. O, bu süreçlerde gerçekleşen olayları değerlendirirken Kur'an ve Kur'an'a uygun bir şekilde ifade edilen gayb haberlerini tespit etmeye çalışmıştır. Müellifin Kur'an'ın haber verdiği tarihsel ve sosyolojik olgulara dayalı gaybi mucizelerini öne çıkaran bu yönteminin orijinal bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür.

4. Nübüvvetin İspatında Naklî Tavrı: Delâilü'n-Nübüvve

Hz. Peygamberin nübüvvetini ispata yönelik teşekkül eden delâilü'n-nübüvve geleneğinin nakli tavrının önemli bir ismi olan Beyhâkî, hocası Ebû Sa'd Muhammed b. İbrâhim el-Hargûşî'nin "*el-Medhal ilâ Kitâbi Delâilü'n-Nübüvve*" adlı eserinden de ilham alarak "*Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sâhibi'sh-Şerî'a*" isimli bir çalışma kaleme almıştır. (Kırış, 2015, 98)

Daha çok "*Delâilü'n-Nübüvve*" şeklinde bilinen bu çalışmada Beyhâkî, sıklıkla sahih hadislerle yer verirken nübüvvetin delili mahiyetinde naklettiği bazı zayıf veya mevzû rivayetlerin varlığına da dikkat çekmiştir. Bu anlamda o, sahih rivayetler kullanmaya özen gösterirken bazı durumlarda zayıf bulunduğu rivayetleri İbn İshak ve Vakidî gibi ilk dönem siyer müelliflerinin ferasetine güvenerek eserinde kullandığını bizzat eserinin mukaddimesinde beyan etmiştir. (Beyhâkî, 2017, I, 44)

Eserinde daha çok Hz. Peygamberin herhangi bir insandan farklı olan ve peygamberliğine delalet eden yönlerine vurgu yaparken aynı zamanda onun nübüvvetin en önemli delili olan hissi mucizelerini bir araya getirmek suretiyle Hz. Peygamberin risaletini ispat etmeye çalışmıştır. Bu yönüyle Beyhâkî'nin "*Delâilü'n-Nübüvve*" isimli eserinin muhteva ve plan bakımından büyük çapta muasırı olan Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin aynı isimli eseriyle benzerlik gösterdiği de ifade edilmektedir. (Yavuz, 1994, 117-118)

İlk dönem siyer ve hadis kitaplarından oldukça fazla istifade eden Beyhâkî, muhtemelen "*Delâilü'n-Nübüvve*"sindeki bölümleri de bu eserlerden esinlenerek tertip etmiştir. Eserini bir giriş bölümü olmak üzere toplam 678 bölümden meydana getirmiş olan Beyhâkî, giriş kısmında geçmiş peygamberlerin nübüvvetleriyle Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ancak mucizelerle ispat edilebileceğine vurgu yaptıktan sonra Hz. Peygamber'e ait en büyük mucizenin Kur'an-ı Kerim olduğuna ve onun i'câz yönleriyle diğer mucizelerden daha kuvvetli bir delil teşkil ettiğine temas etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat etmede kullandığı naklî metodun temelini oluşturan haber konusuna da değinen Beyhâkî, haberin kısımları, haber-i vahidin delil oluşu, hadislerin türleri ile hadis usulüne dair muhtelif meseleler hakkında verdiği kısa bilgilerle giriş kısmı tamamlamıştır. (Yavuz, 1994, 118)

678 bölüm halinde telif ettiği bu eserinde muhtevası birbirine yakın bölümleri 20 bölüm halinde ve “جماعة ابواب” başlığı altında rivayetleri tertip etmek suretiyle bir araya getirmiştir. Bu bölümlerde Hz. Peygamberin soyu, isimleri, doğumu, çocukluk dönemi ile bu dönemde meydana gelen harikulade olaylar nübüvvetine hazırlık mahiyetinde ortaya çıkan irhas hadiseleri olarak takdim edilmiştir. Ardından Allah Resulü’nün bedenî ve ahlakî özellikleri ile geçmiş ilahî kitaplardaki vasıfları, Hz. Peygamber’in doğumundan nübüvvetle görevlendirilmesine kadar geçen hayatı boyunca ortaya çıkan nübüvvet alâmetleri de nübüvvet öncesi dönemde zuhur eden delâil mesabesindeki gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. (Beyhâkî, 2017, I, 45-403)

Vahiy almaya başlayan Hz. Muhammed’in nübüvvetle görevlendirilmesinin akabinde müşriklerin ona tabi olan ilk müslümanlara yaptığı eziyetler, Habeşistan’a hicret, mi‘rac olayı, akabe biatları, Mescid-i Nebevî’nin inşası, kıblenin Kâbe yönüne çevrilmesi gibi hadiselerde ortaya çıktığı iddia edilen olağanüstü hadiseleri çeşitli raviler aracılığıyla tekrar eder bir şekilde delâil kapsamında nakledilir. (Beyhâkî, 2017, I, 462-710; II, 13-270)

Hz. Peygamberin ve taraftarlarının başta Müşriklere olmak üzere Yahudiler ve Rumlar üzerine çıkılan gazvelerde meydana gelen çeşitli olağanüstülükleri bildiren rivayetler de geniş bir şekilde aktarılmıştır. Bu minvalde Bedir, Uhud, Hendek/Ahzâb, Hudeybiye Umresi, Hayber, Mekke’nin fethi ve Tebük Gazvesi esnasında meydana gelen mucizevî olaylara ayrı ayrı temas edilmiştir. (Beyhâkî, 2017, II, 270-726; III, 12-693; IV, 19-537)

Hz. Peygambere gelen Arap heyetlerinin anlatıldığı rivayetlerden sonra Hz. Muhammed’in doğumundan peygamber oluşuna, hicretinden bilinen gazveleri ve seferlerine kadar cereyan eden olayların dışındaki nübüvvet alametleri ve işaretlerine dair rivayetler herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan nakledilmişlerdir. Müslümanların yaşadığı kıtlıklarda Hz. Peygamberin duasıyla yiyeceklerde ve içeceklerde meydana gelen bereketin anlatıldığı dua haberleri ile Hz. Peygamberin ettiği diğer duaların kısa bir şekilde açıklanması, bazı Yahudi âlimlerinin, Hz. Peygamber’e sordukları sorular karşısında aldıkları tatmin edici cevaplar nedeniyle Müslüman olmaları, Hz. Peygamber döneminde onun nübüvvet alametlerinden birini rüyasında gören kimselerin durumu, vahyin gelişinin Hz. Peygamber üzerinde müşahade edilen etkileri ve bunların nübüvvetine delil oluşu rivayetler merkezinde nakledilmiştir. (Beyhâkî, 2017, IV, 538-718; V, 19-457)

Eserin son kısmında ise Hz. Peygamber’in hastalanması ve vefatı sırasında meydana gelen harikulade olayların anlatıldığı rivayetlere değinildikten sonra onun hutbelerinde söylediklerinin nübüvvetine delalet ettiğine işaret eden rivayetlere de temas edilmiştir. (Beyhâkî, 2017, V, 457-611)

Beyhâkî’nin nakilci bir tavır merkezinde bi’set öncesi ve sonrasında Hz. Peygamberin yaşadığı iddia edilen olağanüstülükleri bildiren rivayetleri herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın farklı raviler aracılığıyla tekrar eder bir şekilde aktardığı görülmektedir. Onun bu eserinin bölüm başlıkları incelendiğinde çalışmanın Hz. Peygamber’in mucizelerini anlatan bir eser olmasının yanı sıra bir siyer ve megâzi kitabı olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamberin nübüvvetini delillendirmek isteyen Beyhâkî’nin ilgili rivayetleri kronolojiye uygun bir şekilde tertip ettiği de gözlenmektedir. Ayrıca Hz. Peygamberin şemali ile ilgili geniş bir bölümün olması da bu eserin bir şemal kaynağı olarak telakki edilmesini sağlamıştır. (Kırış, 2015, 103-105)

Beyhâkî bu eserini oluştururken belli başlı hadis âlimlerin eserlerinden istifade ettiği gibi ilk dönem siyer ve megazi eserlerinden faydalanmıştır. Nitekim Buharî ve Müslim’in “*Sahih*”leri ile Ahmed b. Hanbel’in “*Müsned*”i, Tayalisi’nin “*Müsned*”i, Buhari’nin “*et-Tarihü’l-Kebir*”i, Abdürrezzak es-San’ani’nin “*Musannef*”i ile İbn Mende’nin “*Ma’rifetü’s-Sahabe*”si ve “*Delâilü’n-nübüvve*”si bu kaynaklar arasında en çok tercih edilenler olmuştur. Kelâmî meselelerde ise İbn Huzeyme, Ebû Süleyman el-Hattabî, Ebû Abdullah el-Halimî ve Ebû Mansur el-Eyyubî gibi âlimlerden nakillerde bulunurken siyer ve megazi’de İbn İshak, Musa b. Ukbe, Urve b. Ez-Zübeyr ile Vâkidî gibi ilk dönem âlimlerinden oldukça fazla alıntılar yapmıştır. Lügat âlimleri olan Ezherî, Asmaî ve Ebû Bekr b. El-Enbarî’den istifade eden Beyhâkî’nin aynı zamanda

“Sünen”, “*el-Esma ve’s-Sıfat*”, “*Fadailu’s-Sahabe*” ile “*Kitabu’r-Ru’ye*” gibi kendi eserlerine de atıflar yaptığı görülmektedir. (Kırış, 2015, 117-120)

Beyhâkî’nin ortaya koyduğu bu çalışma kendisinden sonra da Selefî-Eş’arî bir tavır sergileyen âlimlerin büyük teveccühünü kazanmıştır. Nübüvvet meselesinde sıklıkla başvuru ve alıntılar yapılan bir eser olan “*Delâilü’n-Nübüvve*”, kendinden sonraki birçok siyer ve şemail çalışmasına da kaynaklık etmiştir. Nitekim İbn Kesir’in *el-Bidâye*’si ile Suyûtî’nin *el-Haşâ’işü’l-Kübrâ*’sında ondan bolca nakiller yapılmıştır. Subkî de onun bu eserini benzersiz bir çalışma olarak tanımlarken (Subkî, 1413h., IV, 9) Zehebî ve Sehâvî gibi selefî âlimler de onun bu eserinin benzersiz olduğunu söyleyerek bu eserin kapsamına ve önemine vurgu yapmışlardır. (Sehâvî, trs, 167)

Sonuç ve Değerlendirme

Delâil geleneği özelinde iki farklı ekole mensup müellifin farklı metodlar merkezinde yazdıkları delâilü’n-nübüvve türü eserleri hicri beşinci asrın nübüvvet düşüncesini ve savunusunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Zira bu dönemde Hz. Peygamberin nübüvvetinin ispat edilmesini talep eden çeşitli grupların Müslümanlarla aynı ortamı paylaştıkları görülmektedir. Hatta Yahudi ve Hıristiyan din mensupları ile Bâtınîler ve Karmatîler gibi gizli faaliyetlerde bulunarak Hz. Peygamberin nübüvvetine eleştiri getiren çeşitli gruplar, İslam dininin uydurma/sahte bir din olduğuna yönelik iddialarını ispat edebilmek için Hz. Muhammed’in nübüvvetinin sıhhatine itirazlar geliştirmişlerdir. Nitekim onların Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat eden Kur’an gibi akli mucizeleri ile elinde zuhur ettiği iddia edilen hissi mucizeler üzerinden çeşitli eleştiriler dile getirdikleri müşahede edilmektedir. Onların bu faaliyetlerini toplumsal düzlemde etkisiz/geçersiz hale getirmek isteyen Müslüman âlimler ise yetiştikleri ilmi atmosfer ve mensup oldukları düşünce ekollerinin takip ettiği yöntemler merkezinde Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat etme çabasına girmişlerdir.

Müslüman düşünürlerin sergilediği bu savunmacı refleksin akıl ve nakil kaynaklı yönünü temsil eden Kadı Abdülcabbar’ın “*Tesbitü Delâilü’n-Nübüvve*” isimli eseri, Mu’tezilî üslubuna uygun bir şekilde bölümler arasında herhangi bir üslup farkı olmaksızın kaleme alınmıştır. Bu anlamda Kadı, Hz. Muhammed’in nübüvvetini tarihî ve sosyolojik gelişmeler üzerinden makul bir zeminde muhataplarının felsefî çıkarımlarına yine aklî ve felsefî çıkarımlar yaparak cevap vermeye gayret etmiştir. Zira Mu’tezilî âlimlerin genellikle muhaliflerine kendi eserleri üzerinden kendi argümanlarıyla cevap verme çabaları da onların kullandıkları metodu göstermesi açısından önemlidir.

Kadı Abdülcabbar, *Tesbitü Delâilü’n-Nübüvve*’sinde Hz. Peygamber’in nübüvvetini kanıtlama konusunda diğer delâil eserlerinden farklı bir yöntem izlemiş ve eserinin merkezine Kur’an’ı almıştır. Ona göre Kur’an’ın nübüvvetin delaletine dair kesin bir kaynak oluşu fesahât ve belagatının yanı sıra gaybî haberler içermesi ve aklî istidlâllere rehberlik etmesiyle vuku bulmuştur. Bu bağlamda o, eserinde sıklıkla Kur’an ayetlerine, bazen de ayetleri destekler nitelikteki hadislerle yer vermiştir. Onun bu tavrı, nübüvvetin ispatında kullandığı nakilleri vahiy ölçütünde kabul ettiğinin de delili olarak değerlendirilebilir.

Hz. Muhammed’in peygamberliğini aklî ve naklî temellere dayandırarak ispatlamaya çalışan Kadı, bu eserinde mucizeyi aklî bir temel üzerine kurgularken aynı zamanda aklın ve duyuların bilgi kaynaklıklarının bütün varlık ve olayları kuşatacak bir mükemmellikten yoksun olduğuna vurgu yapar. Bu anlamda o, insan zihninde meydana gelen veya hayatta karşılaşılan problemlerin çözülebilmesi için evrensel bir kaynağa/vahye, dolayısıyla da bir elçiye ihtiyaç duyulduğunu ispat etmeye çalışır.

Hicri V. asrın bir diğer önemli âlimi Beyhâkî de itikadî konularla ilgili telif ettiği eserlerde genellikle Selefî-Eş’arî bir metod takip etmiştir. Bu minvalde İslam nübüvvet anlayışının savunusunda haber/nakil merkezli yazdığı “*Delâilü’n-Nübüvve*” isimli eserinde de Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi ve sonrasında kendisi ve çevresi üzerinde gerçekleştiği iddia edilen olağanüstülükleri Selefî-Eş’arî bir yöntemle bir araya getirmiştir. Ayrıca Beyhâkî, eserinde Kur’an ayetleri ile Hz. Peygambere atfedilen çok sayıda rivayet ile bu rivayetler üzerine yapılan yorumları delâil kapsamında takdim etmiştir.

Beyhâkî “*Delâilü'n-Nübüvve*”sinde Hz. Muhammed’in nübüvvetini Kur’an’ın yanı sıra rivayetlerde ifade edilen harikulade olaylara dayandırarak ispat etmeye çalışmış ve mucizenin/olağanüstü hadiselerin nübüvve delalet oluşunun keyfiyeti üzerinde hemen hemen hiç durmamıştır. Bu tavır İslam nübüvvet inancının şekillenmesinde bazı temel problemlerin daha da kronikleşmesine zemin hazırlamıştır. Hatta bizzat müellifin bazı zayıf rivayetleri sırf nübüvvetle ilgili iddiaları doğrulayan bir nitelikte olması ya da kaynak gösterdiği ilk dönem âlimlerinin ferasetine güvenmesi nedeniyle delil olarak kullandığını beyan etmesi, nübüvvetin ispatı meselesinde çeşitli tutarsızlıkların meydana gelmesinde başat rol oynamıştır. Nitekim bu rivayetler üzerinden özellikle selefî düşünce mensupları ile ashabu’l-hadis taraftarlarının savunduğu İslam nübüvvet anlayışı, Kur’an’ın ve onunla paralel bir nübüvvet anlayışı ortaya koyan sahih haberlerin bildirdiği gerçeklerden uzaklaştırmıştır. Ayrıca bu tutum, Hz. Peygambere gösterilen aşırı sevginin doğal bir yansıması olarak Hz. Peygamberi beşer üstü bir konuma yükseltmek suretiyle de meseleyi farklı mecralara kaydırmış ve nübüvvet müessesinin daha da tartışmalı bir hale gelmesine kaynaklık etmiştir. Netice itibarıyla Mu’tezilî âlimlerin akıl ve nakil merkezinde tesis ettikleri nübüvvet anlayışının akıl ve nakil/ Kur’an uyumuyla temellendirilmeye çalışılması daha isabetli bir yaklaşım olarak görülmelidir. Sadece nakil/rivayet merkezinde tavır sergileyen teslimiyetçi yaklaşımın hem kutsayıcı hem de duygusal bir anlayış sergilemesi, onların naklettikleri rivayetlere daha temkinli/makul bir şekilde yaklaşılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Kaynakça

- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (2017), *Delâilü'n-Nübüvve*, terc. Hüseyin Yıldız vd., İstanbul: Ocak Yay.
- İbn Hallikan, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed (1978), *Vefayâtü'l-A'yân*, thk. Dr. İhsan Abbas, Beyrut: Daru's-Sadr.
- İbn Murtaza, Ahmed b. Hüseyin (1987), *Tabakatü'l-Mu'tezile*, thk. S. Diwald-Wilzer, Beyrut: y.y.
- İbn Nedim, Muhammed b. İshak (2017), *el-Fihrist*, çev. Mehmet Yolcu vd., İstanbul: Çıra Yay.
- Kadî Abdülcabbar (2012), *el-Mugni fî ebvabi't-Tevhid ve'l-Adl*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kadî Abdülcabbar (2017), *Tesbitü Delâilü'n-nübüvve*, çev. M.Şerif Eroğlu-Ömer Aydın, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kandemir, M. Y.(1992), Beyhâkî, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. VI, ss. 61-62), İstanbul: TDV. Yay.
- Kırış, Ş. (2015), Beyhâkî'nin Delâilü'n-Nübüvve Adlı Eserinin Kaynakları, *Usûl: İslam Araştırmaları*, S. 23, ss. 95-126.
- Sadiker, Ö. (2019), Hanefî-Mâtürîdî Gelenekte Bid'at Mezhepler ve İslâm Dışı Dinler: Ebû Şekûr Es-Sâlimî Örneği, *Turkish Studies Social Sciences*. S. 5, ss. 2442-2444.
- Şehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman,(trs.), *İ'lan bit tevbih li men Zemme't-Tarih*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Subkî, Tacuddin, (1413h.), *Tabakatü'ş-Şafiiyyetü'l-Kübra*, thk. Mahmud Muhammed Tanâhî, yrs: Hicri li't-Tabaa.
- Topaloğlu, B. (2011), Tesbitü Delâilü'n-Nübüvve, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. XXXX, ss. 535-536), İstanbul: TDV. Yay.
- Topaloğlu, N. (1983), Beyhâkî Hayatı, Eserleri ve Şahsiyeti, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 1, ss. 333-338.
- Yavuz, Y.Ş. (1992), Beyhâkî, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. VI, ss. 58-61), İstanbul: TDV. Yay.
- Yavuz, Y.Ş. (1994), Delâilü'n-Nübüvve, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. IX, ss. 115-117), İstanbul: TDV. Yay.
- Yurdagür, M. (1986), Son Dönem Mu'tezilesinin En Meşhur Kelâmcısı Kâdî Abdülcebbâr Hayatı ve Eserleri, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 4, ss. 117-136.
- Yurdagür, M. (2001), Kâdî Abdülcebbâr, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. XXIV, ss. 103-105), İstanbul: TDV. Yay.

İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Gensoru Önergelerinin İşleyişi ve Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar

Problems Encountered in the Functioning and Implementation of Proposals of Confidence in the Second Constitutional Period

Ahmet Ali Gazel*

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

* Afyon Koatepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
agazel@aku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7211-6032

Başvuru / Submitted:
18 Ekim 2022

Kabul / Accepted :
22 Kasım 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1191092

Atıf / Citation:

Gazel, A. A. "İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Gensoru Önergelerinin İşleyişi ve Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar". Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022): 69-78.

Benzerlik / Similarity: %25

Öz

Kânun-ı Esasi'nin tam olarak parlamenter sisteme göre yapılandırılmamış olmasından dolayı, I. Meşrutiyet Dönemi'nde parlamenter sistem pek çok yönden eksik kalmıştır. 1909 yılına gelindiğinde ise Kânun-ı Esasi'de yapılan değişikliklerle, parlamenter sistem oldukça demokratik bir yapıya kavuşturulmuştur. Parlamenter denetim açısından en önemli değişiklik ise hükûmetin meclise karşı sorumlu hale getirilmiş olmasıdır. Ancak bazı hukuki eksiklikler ve tecrübesizlikler nedeniyle denetim mekanizmalarının işleyiş ve uygulamasında sorunlar yaşanmıştır. Örneğin ne anayasada ne de 1877 Mebusan ve Ayan Meclisleri iç tüzüklerinde, soru önergesine ait bir kural bulunmamaktadır. Bu nedenle II. Meşrutiyet Dönemi'nde soru önergeleri çeşitli tartışmalara neden olmuş ve bu dönemde soru önergeleri teamüllere göre işlemiştir.

Gensoru, hem anayasada ve hem de Mebusan İç tüzüğünde yer almıştır. Ancak nazırların meclise karşı sorumlu olmaması gensoruyu işlevsiz hale getirmiştir. 1909 yılında, gensoru açısından Kanun-ı Esasi'de önemli değişiklikler yapılmış ve hükûmet üyeleri Mebusan Meclisi'ne karşı sorumlu hâle getirilmiştir. Hatta Türk parlamento tarihinde ilk defa bir sadrazam güvensizlik oyu ile iktidardan düşürülmüştür. Makalede gensoru önergesinin işleyişi ve karşılaşılan sorunlar özellikle Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi'ne dayalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Parlamenter Denetim, İkinci Meşrutiyet, Gensoru

Abstract

Due to the fact that the Kanun-ı Esasi was not fully structured according to the parliamentary system, the parliamentary system was in complete in many aspects during the First Constitutional Period. However, with the changes made in the Kanun-ı Esasi in 1909, the parliamentary system was given a very democratic structure. The most important change in terms of parliamentary control is that the government has been made accountable to the parliament. However, due to some legal deficiencies and in experience, problems have been experienced in the function and application of control mechanisms. For example, neither in the constitution nor in the by laws of the 1877 Members of Parliament and Ayan Assemblies, there is no rule pertaining to a parliamentary question. For this reason, in the Second Constitutional Period, the parliamentary questions caused various debate and in this period, the parliamentary questions were processed according to the conventions.

The no-confidence question took place both in the constitution and in the Mebusan Bylaws. However, the fact that the ministers were not responsible to the assembly rendered the interrogation dysfunctional. In 1909, important changes were made in the constitution in terms of no-confidence and the members of the government were made responsible to the Parliament.

In the article, the functioning of the no-confidence motion and the problems encountered are explained especially based on the Memorandum of Understanding of the Majlis-i Mebusan. In addition, the present and research works of the period were also used.

Keywords: Parliamentary Auditing, Second Constitutional Monarchy, Interpellation

Giriş

Parlamentar yönetim, yasama ile yürütme ilişkilerine uyum ve denge getirme temeline dayanan bir sistemdir. Bu sistemin üç ana unsuru vardır: Birincisi, bir veya iki meclisten oluşan seçilmiş bir parlamento, ikincisi kral veya Başkan statüsünü de haiz bulanabilecek sorumsuz bir devlet başkanı, üçüncüsü ise devlet başkanı tarafından meydana getirilen ve siyasî bakımdan parlamentoya karşı sorumlu olan kabinedir (Güneş, 1956: 57-65; Başgil, 1960: 339).

Kabinenin parlamento üzerindeki yetkileri; meclisi toplantıya çağırarak, gerektiğinde meclisi feshederek yeni seçimlere gitmek, kanun teklifinde bulunmak ve güvenoyu istemek şeklinde özetlenebilir. Buna karşın parlamentonun da kabine üzerinde murakabe hakkı ve görevi vardır. Bu murakabe ve kontrolün yaptırımı ise kabinenin veya bakanların parlamento önündeki sorumluluğudur. Kabinenin veya münferiden üyelerinin maruz kalabilecekleri mesuliyet siyasî, cezaî veya malî olabilir (Güneş, 1956: 70-77). Parlamento önündeki mesuliyetleri ise parlamenter rejimin *alâmet-i fârikası* (İslam, 1966: 17) olarak görülen siyasî mesuliyettir. Siyasî mesuliyet müşterek olabilir, ancak malî ve cezaî mesuliyet şahsîdir. Malî ve cezaî mesuliyetin oluşabilmesi için kanunların ihlal edilmiş olması gerekmektedir. Ancak siyasî mesuliyet bu kadar somut ve açık değildir. Siyasî mesuliyet bir suç veya kusur olmaktan ziyade parlamento ile kabinenin tamamı veya bir kısım üyeleri arasındaki görüş farkı mahiyetindedir. Siyasî mesuliyetin neticesi ise istifa veya iktidardan düşürülme şeklinde sonuçlanır. Bunu sağlayan mekanizma da *güvensizlik* oyudur (İslam, 1966: 6-7). Siyasî mesuliyet, ancak görevde olan kabine veya kabine üyeleri için geçerlidir. Cezaî ve malî sorumluluk ise hem hâlen görevde bulunanlara hem de ayrılmış olanlara teşmil edilebilmektedir (İslam, 1966: 17-19).

Parlamentoların kabineleri denetleme ve kontrol vasıtaları; soru, gensoru, meclis araştırması, meclis soruşturması ve genel görüşmedir. Bunlar arasında soru önermeleri dolaylı etki eden bir murakabe vasıtasıdır. Daha çok kamuoyunun dikkatini belli bir noktaya çekerek, kabineyi veya kabinenin bir üyesini parlamentonun ve kamuoyunun tenkit nazarı altına sokmaya matuftur. Netice itibarıyla sadece bir parlamento üyesinin, kabineden veya kabinenin bir üyesinden bilgi istemesinden ibaret olan bir murakabe vasıtasıdır. Gensoru ve meclis araştırması ise soru önergesinin aksine, neticeleri itibarıyla hükûmeti veya üyelerini doğrudan etkileyebilen murakabe vasıtalarıdır. Zira bunların sonucunda verilebilecek bir güvensizlik oyu ile kabine veya bazı üyeleri görevden düşülebilmektedir (İslam, 1966: 7-8). Meclis soruşturması yoluyla da ilgili bakanın veya başbakanın Yüce Divan'a gönderilmesi mümkündür.

İkinci Meşrutiyet Döneminde Gensoru Önergesinin İşleyişi ve Karşılaşılan Sorunlar

Meclisin hükûmeti denetleme vasıtalarından birisi de “bir veya müteaddit milletvekilinin, hükûmetten yahut muayyen bir bakandan, genel bir görüşmeye ve bunun neticesinde hükûmetin veya ilgili bakanın siyasî mesuliyetini tazammun edebilecek bir karara müncer olacak şekilde, sözlü izahat talep” etmesinden ibaret olan gensorudur.

Gensoru, genel bir görüşmeye yol açtığı için sorudan açık bir şekilde ayrılmaktadır. Ayrıca gensoru sonunda gerekli görülürse, hükûmetin siyasî mesuliyeti yoluna gidilebilecek olması da sorudan farkını göstermektedir. Gensoru hükûmete, başbakana veya ilgili bir bakana yöneltilir ve daima Meclis Başkanlığına verilir. Bazı ülkelerde gensoru verilir verilmez hükûmete bildirilirken, bir kısım ülkelerde ise önerge kabul olunup gündeme alındıktan sonra hükûmete bildirilmektedir. Gensoru gündeme alındıktan sonra ya iç tüzükte belirtilen ya da hükûmet veya meclis tarafından tespit edilen bir günde görüşülür. Eğer hükûmet rıza gösterirse, verildiği oturumda da görüşülebilir (Özbudun, 1962: 72-77).

Gensoru hem Kanun-ı Esasi'de ve hem de ilk Mebusan İç tüzüğünde yer almıştır. Kanun-ı Esasi'nin 38. maddesi gensoru ile ilgilidir. Bu maddeye göre mebuslar çoğunlukla bir nazırın gensoru önergesini cevaplamak için meclise gelmesini isterse, nazır ya bizzat mecliste bulunmalı ya da maiyetindeki memurlardan birini göndererek sorulacak sorulara cevap vermelidir. Bununla beraber, nazır gerekli görürse sorumluluğu üzerine alarak cevabını erteleme hakkına da sahiptir (Kili-Gözübüyük, 2000: 46).

1909 yılında, gensoru açısından Kanun-ı Esasi’de önemli değişiklikler yapılmıştır. 30. maddede yapılan değişiklikle hükümet üyeleri Mebusan Meclisi’ne karşı sorumlu hale getirilmiştir. Artık nazırlar, hükümetin genel siyasetinden müştereken ve kendi nezaretlerindeki işlerden de şahsen Mebusan Meclisi’ne karşı sorumludurlar. Kanun-ı Esasi’nin gensoru ile ilgili 38. maddesinde yapılan değişiklikle ise, bir nazır hakkında mecliste çoğunluğun oyu ile güvensizlik oyu verilirse, nazır görevinden düşecektir. Sadrazam hakkında güvensizlik oyu verilirse kabine iktidardan düşürülmüş olacaktır (Kili-Gözübüyük, 2000: 86-87).

Mebusan İç tüzüğünün 29, 30 ve 31. maddeleri gensoru ile ilgilidir. 29. maddeye göre hükümet üyelerinden gensoru teklif edecek mebusun, Başkanlığa gerekçeyi içeren (esbab-ı mucibeyi havi) bir önerge vermesi gerekmektedir. Bu önerge mecliste okunduktan sonra, hakkında görüşme yapılmadan kabul veya reddi yönünde oylama yapılır. Önerge oy çokluğu ile kabul olunursa gün tayin edilir ve kendisinden gensoru olunacak nazırın o gün meclise gelmesi veya emrindeki memurlardan birini göndermesi için davetname yazılır (Madde 29). Cevaplandırması için gensoru verilen nazır, konu hakkında açıklama yaptıktan sonra, önce önerge sahibi mebus, daha sonra da diğer mebuslar söz alabilmektedir (Madde 30). Daha sonra açıklamaların yeterli olup olmadığı hakkında oylama yapılır ve gerekçe gösterilmesini teklif eden olursa nazırın, gerekçeyi ihtiva eden yazılı bir belge tanzim ederek Başkanlığa sunması gerekir. Gerekçe istenmezse bu teklif hakkında öncelikli olarak oylama yapılır (Madde 31) (Armağan, 1972: 64-65).

I. ve II. Meşrutiyet Dönemleri boyunca, gensoru önergeleri hakkında bu iç tüzük maddeleri tatbik edilmiştir. Gerçi II. Meşrutiyet Dönemi’nde iç tüzüğün bu maddeleri değiştirilmek istenmiş (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC), Devre: 3, İctima Senesi: 5, İnikad: 25, I: 306-307) ancak maddeler görüşülmeden Meclis feshedilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nde gensoru önergesi vermek isteyen mebusun, Başkanlığa gerekçeyi içeren yazılı bir önerge vermesi gerekiyordu. Gensoru önergelerini verecek mebus sayısı hakkında iç tüzükte herhangi bir kısıtlama ve sınırlama yoktur. II. Meşrutiyet Dönemi’nde tek imzalı gensoru önergeleri olduğu gibi, birden fazla imzanın olduğu gensoru önergeleri de bulunmaktadır. Parlamenter sistemde siyasî parti adına da gensoru önergesi verilebiliyor olmasına rağmen, II. Meşrutiyet Dönemi’nde böyle bir uygulama yoktur. Gensorular genelde şahsî olarak verilmiştir. Bununla birlikte Ahali Fırkası Reisi Gümülcine Mebusu İsmail Bey, bir gensoru önergesini fırkası adına verdiğini belirtmiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 3, İ.: 42, II: 41).

Önerge sahibi isterse gensoru önergesini geri alabilmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde bunun zamanına dair bir sınırlama da bulunmamaktadır. Örnek olarak, Ankara mebusu Mahir Said Efendi, Dâhiliye Nazırının cevaplandırması için verdiği gensoru önergesini mecliste okunduktan sonra geri almıştır (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 26, I: 560). Aynı konudaki önergeler ise birleştirilmiş ve kendisinden gensoru olunan nazır, iki önergeye birlikte cevap vermiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 37, II: 134).

Gensoru önergesi Başkanlığa verildikten sonra gündeme alınıyor ve daha sonra Başkanlığa veriliş sırasına göre, Meclis Genel Kurulu’nda okunuyordu. Genel Kurul’da okunduktan sonra esas konunun görüşülmesine girilmeyerek, önergenin kabul ya da reddi için oylama yapılıyordu. Çoğunlukla kabul olunursa bir gün tayinine karar veriliyor ve kendisinden gensoru olunacak olan nazırın o gün meclise gelmesi veya maiyetindeki memurlardan birini göndermesi için, gensoru olunacak madde açıkça belirtilerek, Meclis Başkanı tarafından davetname yazılıyordu.

İç tüzükte gensorunun ne kadar süre içinde cevaplanacağına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Gensoru önergelerinin hangi gün cevaplanacağı ise Meclis tarafından belirlenmiştir.¹ Ancak bazen ilgili nazırla görüşerek gün tayin edildiği de olmuştur.² İlk başlarda gensoru için haftada belirli bir gün tayin edilmemesi

¹ Bazı gensoru önergelerinde ise mebuslar gensorunun hangi gün cevaplanması gerektiğini de belirtmişlerdir. Örnek olarak Halep Mebusu Ali Cenani Bey ve arkadaşları İstanbul Müdde-i Umumiliği’ne yapılan atama ile ilgili gensoru önergelerine, Cumartesi günü cevap verilmesini istemişlerdir. MMZC, D.: 1, İ. S.: 1, İ.: 86, IV, s. 127-130.

² Nazırlarla görüşerek gün tayin edilmesi teklifi zaman zaman mebusların tepkisine neden olmuştur. Örnek olarak, İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey’in Kâmil Paşa’nın dış politikasına ait verdiği gensoru önergesinin kabul edilmesi üzerine, bazı mebuslar Sadrazam ile görüşülerek bir gün tayin edilmesini istemiştir. Kırkkilise Mebusu Mustafa Arif Bey ise, gün tayinin Meclisin hakkı ve yetkinde

meclisi hayli sıkıntıya sokmuş ve mebuslar zamanının çoğunu gensoru önergelerine ayırmak zorunda kalmışlardır. Bu durum hem meclisin zaman kaybına hem de gensoruya cevap verecek olan nazırların boş yere mecliste beklemelerine ve neredeyse her gün meclise gelmelerine neden olmuştur. Bu sıkıntıyı dile getirenlerden biri Üsküp mebusu Said Efendi'dir: "Bunlar için bir gün tahsis edilmeli. Her gün nazırların buraya celbi taraftarı değilim." (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 14, I: 246). Bu sıkıntı üzerine Zöhrap Efendi, "Perşembe gününün bilcümle istizahat" günü olmasını teklif etmiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 14, I: 243). Yapılan müzakereler neticesi cumartesi günü gensoru günü olarak kabul edilmiştir (MMZC, D.: 1, İ. S.: 1, İ.: 14, I: 244). Ancak bu karara her zaman uyulmamıştır.

Bazı gensoru önergeleri ise mecliste okunduktan sonra incelenmek üzere komisyonlara gönderilmiştir. Komisyonlar önergeyi inceleyerek meclise bir rapor sunmuş ve bu rapora göre de mecliste gensorunun kabul edilip edilmeyeceğine karar verilmiştir (MMZC, D.: 1, İ. S.: 1, İ.: 25, I: 537).³ Bunun yanında komisyonlar mebusların verdikleri bazı önergeleri de gensoruya çevirerek meclise sevk etmişlerdir.⁴

Gensoru önergesi metninin Genel Kurulda okunması da zaman zaman problem olmuştur. Önergeler gündeme alındıktan sonra iç tüzük gereği mecliste okunması gerekmektedir. Ancak Meclis Başkanı bazen önergelerin tam metnini okutmak yerine, özetini okutmuş ve bundan sonra da önergeyi oya sunmuştur. Bu durum önerge sahibi mebusların itirazına neden olmuştur (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 18, I, s. 334). Bununla birlikte II. Meşrutiyet Dönemi'nde gensoru önergelerinin genelde tam metni okunmuştur.

Gündeme alınmadan okunan gensoru önergeleri de olmuştur.⁵ Bunun yanında Meclis Başkanı, önergelerin bazılarını da mecliste kabul edilmeden gündeme almıştır. Örnek olarak, Meclis Başkanı Dersim mebusu Lütfi Fikri Bey'in, idare-i örfiyyenin uzatılması ile ilgili gensoru önergesi hakkında bilgi verdikten sonra, bu önergeyi gündeme almak istediğini söylemiştir. Mebuslar, kabul edilmemiş bir önergenin gündeme alınamayacağını belirterek karşı çıkmışlarsa da Meclis Başkanı, bu hassas konunun akşama kadar tartışılacağını söyleyerek gündeme eklediğini tekrarlamıştır (MMZC, D.: 1, İ. S.: 3, İ.: 57, III: 12).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde cevaplandırması için gensoru verilen bazı nazırlar, çeşitli mazeretler öne sürerek gensoru önergesini cevaplandırmak istememişlerdir. Mebuslar buna sert tepki göstermişlerdir. Bu konuda en sert tepkiyle karşılaşanlardan biri şeyhülislâm Ziyaeddin Efendi olmuştur. Meclisin tepkisi üzerine, şeyhülislâm açıklama yapmak üzere 13 Mart 1909'da İstanbul Mahkemesi Naibi Hasan Lütfi Efendi'yi meclise göndermiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.:1, İ.: 39, II: 267).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde birkaç gensoru önergesine, Meclis Başkanının telkini ile yazılı cevap verilmiştir.⁶ Buradan da anlaşılacağı gibi gensoru önergelerinin cevaplanması konusunda ilk başlarda bazı

olduğunu savunarak Sadrazam ile görüşmeye gerek olmadığını söylemiştir: "Kanun diyor ki "Meclis-i Mebusan böyle bir kararı kabul ettiği zaman kendisi bir gün tayin edecek, o gün için bir davetname tastir edilecek" bu günü tayin Meclisin hakkıdır. Tayin edilen gün için de makam-ı âlinizden bir davetname yazılacaktır. Falan mesele hakkında izahat vermek için geliniz denecektir". MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 32, I, s. 96.

³ Ancak gensoru önergelerinin komisyonlara gönderilmesine Kütahya Mebusu Ahmet Ferit Bey karşı çıkmıştır. MMZC, D.: 1, İ.S.: 2, İ.: 30, I, s. 656.

⁴ Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, 26 Ocak 1909 tarihinde Ziraat Bankası'nın Maliye Hazinesi'nden alacağı olan üç milyon liranın ödenmesi ve banka idaresinin özerk bir idare haline getirilmesi için bir önerge vermiştir. Önerge kanunî bir düzenlemeye ait olduğu için Layiha Komisyonu'na havale edilmiştir. Komisyon 9 Şubat 1909 tarihinde, konunun Maliye Nazırından gensoru şeklinde sorulması yönünde karar belirtmiştir. Ancak Meclis'te yapılan oylamada gensoru önergesi kabul edilmemiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 25, I, s. 536-537.

⁵ 9 Nisan 1910 tarihindeki 69. oturumda Tensikat Kanunu zeylinin görüşülmeye başlanacağı sırada Gümülcine Mebusu İsmail Bey, Arnavutluk Olayları hakkında acil bir önergesi olduğunu söyleyerek söz istemiştir. Meclis Başkanı, heyete bunun kabul edip etmediklerini sorması üzerine Aydın Mebusu Bekir Sıtkı Bey, "umum takrirler Salı günü okunuyor. Eğer bir mebusun verdiği karar tercih olunursa biz de aynı tercihi isteyeceğiz" diyerek karşı çıkmıştır. Ancak önergenin okunmasına karar verilmiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 2, İ.: 69, I, s. 655.

⁶ Örnek olarak, Meclis Başkanı 8 Mayıs 1909 tarihinde Sivas Mebusu Dagavaryan Efendi'nin çiftçilere tohumluk sağlanması ile ilgili gensoru önergesine Dâhiliye Nezareti'nin yazılı cevap vermesini teklif etmiştir. Denizli Mebusu Gani Bey, "istizah buraya gelmekle olur Reis Beyefendi" diyerek Başkanının teklifine karşı çıkmıştır. Ancak Meclis Başkanı hükümetin henüz güvenoyu almadığına dikkat çekerek yazılı cevap verilmesini istediğini tekrarlamış ve itirazlara rağmen kabul ettirmiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 68, III, s. 276.

belirsizliklerin olduğu dikkati çekmekte ve bir anlamda soru önergesi ile karıştırılmaktadır. Karesi Mebusu Muharrem Hasbi Efendi ve arkadaşlarının, nazırların vazifelerinin gereği olarak göndermeye mecbur oldukları kanun tasarılarını meclise göndermemeleri hakkındaki gensoru önergesi görüşülürken Meclis Başkanı, “şimdi efendim, bir tahrire istizah var, bir de şifahen, buraya çağırıp sormak var” demesi ilk başlarda gensoru önergesinin cevaplanması konusundaki belirsizlik ve kararsızlığı açıkça göstermektedir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 26: 563).

Bir gensoru önergesi ise Patrikhanenin talebi ve meclisin de bunu uygun bulmasıyla görüşülmemiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 23, I: 462-463). Bazı önergeler ise şekli şartlara uygun olmadığı gerekçesiyle sahibine iade edilmiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 40, IV: 314). Bazıları ise aslı olmayan duyumlara dayandığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 47, IV: 512). İki gensoru önergesi ise meclis tarafından soru önergesine dönüştürülmüştür (MMZC, D.: 1, İ.: 2, İ.: 69, III: 658).

Gensoru önergeleri bazen isim okunarak, ancak genellikle el kaldırılarak kabul edilmiştir. Eğer 15 mebus tarafından, önergenin isim okunarak oya sunulması istenirse, Meclis Başkanı buna uymak zorundaydı (MMZC, D.: 1, İ.S.: 3, İ.: 59, III: 91).⁷ Gensoru kabul edildikten sonra başkan, önergenin lehinde veya aleyhinde herhangi bir konuşmaya müsaade etmemiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 25, I: 538). Gensoru önergesinde konuya hangi nazırın cevap vermesi gerektiği belirtilmemişse, buna meclis karar vermiştir.⁸ Ayrıca meclis, bazen önergede açıklama istenen nazırı da değiştirmiştir. Örnek olarak, Trablusgarp mebusu Mahmut Naci Bey, Sudan’a giden ticaret yolları üzerinde telgraf hattı inşası ile ilgili gensoru önergesine Ticaret ve Nafia Nazırının cevap vermesini istemiş, ancak meclis bu konuda Dâhiliye Nazırının açıklama yapmasını uygun bulmuştur (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1 İ.: 43, II: 343-345). Meclis bazen daha önceden gensoruya cevap vermesine karar verilmiş olan nazırı da değiştirmiştir. Örnek olarak, Şam mebusu Mehmet Aclanî ve Cebel-i Garbî Mebusu Süleyman el-Barunî Efendilerin, Hicaz Demiryolunun tamamlanması için alınan tedbirler hakkındaki gensoru önergesine Ticaret ve Nafia Nazırının cevap vermesine karar verilmiştir. Ancak adı geçen nazırın cevabını ertelemek istemesi üzerine, gensoru önergesini Sadrazamın cevaplandırmasına karar verilmiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 14, I: 241).

Meclis, gensoru önergesi olarak verilmeyen bir önergeyi de gensoru olarak kabul etmiştir. 1 Mart 1909’da¹² mebus Meclis Başkanlığı’na Hicaz Demir yollarında düzenin sağlanmasıyla ilgili bir önerge vermişler ve bu konuların gereğinin yapılması için önergelerinin sadarete havale edilmesini istemişlerdir. Ancak meclis bu önergeyi, Dahiliye Nazırının cevaplandırması için gensoru önergesine dönüştürmüştür (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 36, II: 110-111).

Hükûmetin gensorunun kabul veya reddi yönünde görüş belirtmesi, meclis tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Örnek olarak, 20 Haziran 1910’da Canik mebusu Nail Bey, Almanya’dan satın alınması kararlaştırılan savaş gemilerinin gecikmesi ve büyük havuzun tamiri ihalesindeki usulsüzlük hakkında Bahriye Nazırının cevaplandırması için bir gensoru önergesi vermiştir. Önergenin özeti okunduktan sonra, o sırada mecliste bulunan Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa bu konu hakkında gensoru önergesi verilemeyeceğini, zira sorumluluğun eski nazırda olması dolayısıyla güvensizlik verilebilecek bir nazırın mevcut olmadığını belirtmiştir. Ayrıca sadrazam, bu konudan haberlerinin olduğunu ve soruşturmanın da devam ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Gümülcine mebusu İsmail Bey Sadrazamın böyle bir teklifte bulunamayacağını savunmuştur:

...ve esna-yı istizahta, bugün kabinede bulunmayan bir zat hakkında istizahı kabul edersiniz, edemezsiniz yolunda idare-i kelim hakkı yoktur. Dünyanın hiçbir tarafında kendisine sual varid olan, bir sual bir istizah karşısında bulunan Heyet-i Vükelâdan biri siz bana bu tarzda soramazsınız diye idare-i kelim edemez. İstizah

⁷ Halep Mebusu Boşo Efendi’nin toplantı özgürlüğünün kısıtlanmasıyla ilgili gensoru önergesi için renkli oy pusulaları ile oylama yapılmış ve önergeye 130 ret, 50 kabul oyu çıkmış ve önerge reddedilmiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 37, II s. 158-159.

⁸ Örnek olarak, Amasya Mebusu Arif Fazıl Efendi, Yunan Harbi’ndeki şehit ve gaziler ile bunların dul ve yetimlerine yardım için kurulan komisyonunun yolsuzluklarına dair önergesinde gensoruyu kimin cevaplaması gerektiğini belirtmemiştir. Meclis’te yapılan müzakerede gensorunun Sadrazam tarafından cevaplandırılmasına karar verilmiştir. MMZC; D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 15, I, s. 266.

şekline koyamazsınız diyemez. İstizahtan sonra gelir, burada mütalaatı neden ibaret ise onu beyan eder”(MMZC, D.: 1, İ.S.: 2, İ.: 118, VI: 418).

Cevaplandırması için gensoru verilen nazır, kendisine bildirilen günde meclise gelerek açıklamalarda bulunmuş, kendisi gelemezse maiyetindeki memurlardan birisini göndermiştir. Nazırın veya vekilinin cevabından sonra önce gensoru sahibi olan mebus, ondan sonra da diğer mebuslar konuşma izni alabilmiştir. Ancak meclis arzu ederse, nazır gensoruyu cevaplamadan önce gensoru sahibi önergesi hakkında açıklama yapmıştır.

Nazır isterse, Kanun-ı Esasi'nin 38. maddesine dayanarak açıklamasını erteleme talebinde bulunabilmiştir. II. Meşrutiyette bunun birkaç örneği vardır. Sadrazam Kâmil Paşa, hükûmetinin haricî politikası hakkında verilen gensoru önergesi sırasında açıklamasını üst üste üç defa ertelemiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 9, I: 111). Genelde bu erteleme girişimleri de pek tepkiyle karşılaşmadan kabul edilmiştir. Bununla birlikte meclisin tepkisine neden olan birkaç erteleme girişimi bulunmaktadır. Bunlardan biri Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın⁹, bir diğeri de Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın erteleme teklifleridir (MMZC, D.: 2, İ.S.: 1, İ.: 46, II: 637-638). Ancak en sert tepkiyi Sadrazam Kâmil Paşa görmüştür. Harbiye ve Bahriye nazırlarını değiştirdiği için gensoru önergesi verilen Kâmil Paşa açıklamasını üç defa erteleyince, 13 Şubat 1909 tarihinde hakkında güvensizlik oyu verilerek iktidardan düşürülmüştür (Gazel, 2007: 192-199).

Eğer nazır isterse açıklamasını gizli oturumda yapabilmektedir.¹⁰ Ayrıca nazır isterse gününden önce de gensoru önergesine cevap verebilmektedir.¹¹ Bunun yanında nazırın, aynı konuda açıklama isteyen gensoru önergelerine birlikte cevap verdiği de olmuştur.¹²

Bazen gensoru ile ilgili müzakereler bir oturumda bitirilememiş ve birkaç oturum devam etmiştir. Kütahya mebusu Abdullah Azmi Bey'in, Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'nın cevaplandırması için 20 Ocak 1909'da verdiği gensoru önergesinin görüşülmesi üç oturum devam etmiştir (MMZC; D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 17, I: 368-398; MMZC; D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 17, I: 435-436).

Gensoru önergelerinin müzakeresi sırasında gensoru konusunun dışında başka bir konunun konuşulması da bazen tepkiyle karşılanmıştır. Örnek olarak, Kâmil Paşa Hükûmetinin haricî politikası hakkındaki gensoru görüşülürken, Paçedoref Efendi haricî politika hakkında konuştuğundan sonra dâhilî siyaset hakkında da konuşmaya başlayınca bir mebus Paçedoref Efendi'ye, iç tüzük gereği “*siyaset-i dahiliyeye nakl-i kelam*” edemeyeceği uyarısında bulunmuştur (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 9, I: 171-180). Bununla birlikte, İkinci Meşrutiyet Dönemi'ndeki gensoru görüşmelerinde, mebusların genelde konuşulan konu açısından belirli bir hareket serbestliğine sahip olduğu dikkati çekmektedir.

Nazır veya vekili cevap verdikten ve mebuslar tarafından müzakere yapıldıktan sonra açıklamanın yeterli olup olmadığı hakkında oylama yapılmıştır. Gerekçe istenmesini teklif eden olur ise gerekçeyi açıklayan yazılı bir belge tanzim edilerek Başkanlığa verilmesi gerekiyordu. Gerekçe istenmesine gerek olmadığı yönünde bir teklif olursa, bu teklif hakkında öncelikli olarak oylama yapılmıştır.

⁹ Mebusların tepkisi üzerine Harbiye Nazırı aynı gün yerine vekil göndermiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 4, İ.: 11, I, s. 273-278.

¹⁰ Örnek olarak, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa Yıldız Sarayı'nda bulunan evrak, para ve değerli eşyalar hakkında verilen gensoru önergesine gizli oturumda cevap vermek istemiş ve müzakere gizli olarak yapılmıştır. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 109, V, s. 314.

¹¹ Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, 14 Ocak 1909'da daha sonra cevap vermesi gereken bazı önergeleri de cevaplamak istemiştir. İstanbul Mebusu Kozmîdi Efendi, o günkü gündeme dâhil olmadığı için buna karşı çıkmıştır. Canik Mebusu Mehmet Ali Bey ise soru ile gensorunun hâlâ tam olarak ayrılmadığına dikkat çekerek nazırın Pazartesi gün vereceği cevabı o gün verebileceğini savunmuştur: “Zaten rüfeka-yı kiramın verdikleri takrirlerin ekserisi sual tarzındadır. Avrupa'da sual ve istizah vardır. Fakat bizim talimatname sual ve istizah ayırmıyor. İkisini de birbirine karıştırdığı için, sual şeklinde olan şey, istizah şekline konur. İstizah başkadır. Binaenaleyh eğer o istizahnameleri her gün vermekle her şeyi istizah şekline komakla bütün nuzzar-ı kiramı buraya getirmiş oluruz. Mademki Nazır Paşa burada bulunuyorlar, tekrar Pazartesi gelmemek için bu gün sorabilirsiniz”. Neticede Nazırın diğer konulara da cevap vermesine izin verilmiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 12, s. 188.

¹² Maliye Nazırı Rıfat Bey, 27 Mart 1909 tarihinde, daha önce satın alınmış bazı binaların geçmiş dönem idarecilerinin kullanımında olup olmadığına ilişkin İstanbul Mebusu Mustafa Asım Bey'in gensoru önergesi ile Karesi Mebusu Muharrem Hasbi ve Ali Galip Beylerin aynı konudaki gensoru önergesine birlikte cevap vermiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 47, II, s. 492.

Müzakere sonunda çeşitli öneriler verilmişse, iç tüzük gereği bunların hepsi okunduktan sonra oylama yapılmaktaydı (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 23, I, s. 474). Ancak hükümet bunlardan hangisini kabul ederse o oylanmaktaydı. Eğer 15 mebus isim okunarak oylama yapılmasını teklif ederse, Başkanlık buna uymak mecburiyetindeydi. II. Meşrutiyet Dönemi'nde isim okunarak oya sunulan birçok gensoru önergesi bulunmaktadır. Bazen de oylamalar, önemine binaen, renkli oy pusulaları kullanılarak yapılmıştır (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 37, II: 154).¹³

Nazırın veya vekilinin açıklamaları yeterli görüldükten sonra ne nazıra ne mebuslara söz verilmemiştir. Örnek olarak, 23 Ocak 1909 tarihinde Bolu mebuslarının vakıflarla ilgili gensoru önergesine Evkaf-ı Hümayun Nazırı Şemsettin Bey cevap vermiştir. (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 17, I: 297-298). Arkasından önerge sahibi diğer mebuslar söz almış ve çeşitli iddialarda bulunmuşlardır. Neticede açıklama yeterli görülmüştür. Nazır, tekrar söz alarak iddialara cevap vermek istemiştir. Mebuslar ise cevap yeterli görüldükten sonra nazırın konuşmasının Kanun-ı Esasi'ye aykırı olduğunu söyleyerek karşı çıkımlarına üzerine nazıra söz verilmemiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 17, I: 307).¹⁴

II. Meşrutiyet Dönemi'nde gündemdeki maddelerin görüşülmesine ait belirli bir sıra olmadığı için gensoru önergeleri farklı zamanlarda, farklı sıralarda görüşülmüştür. Bununla birlikte bazı günlerdeki oturumlarda sadece gensoru ve soru önergeleri görüşülmüştür. Örnek olarak, 27 Şubat 1909 tarihindeki 35. oturumda sadece 4 gensoru ve 1 soru önergesine ait açıklamalar dinlenilmiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 35, II: 44-81).

Birkaç gensoru önergesinde iki nazırdan açıklama istenmiştir.¹⁵ Gensoru önergesinde birden fazla nazırdan açıklama istenmesine rağmen, meclis bazen tek nazırın açıklama yapmasını uygun bulmuştur.¹⁶

II. Meşrutiyet Dönemi'nin ilk günlerinde önemli sayıda gensoru önergesinin gündeme geldiği görülmektedir. 11 Şubat 1909 tarihindeki 26. oturumda 18, 27 Ocak 1909 tarihindeki 19. oturumda 11 gensoru önergesi meclis gündemine gelmiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 19, I: 339-340). Ancak bu durum gensoru önergelerinin üst üste birikmesine neden olmuş ve bunun üzerine Meclis Başkanı, zaman zaman mebusları uyarmak zorunda kalmıştır:

“İstizaha gelince, görüyorsunuz nezaretlerden geliyorlar. Her gün bekleyip bekleyip gidiyorlar, şimdiye kadar vuku bulan istizahat bitmedikçe istemeyiniz. Yani istizah kabul olunur, fakat sırası geldikçe. Ne vakit sırası gelirse o vakit. Nazırların da nezaretlerde işleri var, değil mi efendim? Adliye Nezareti'nden Evkaftan, Şehremaneti'nden kaç gündür beklediler (MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 40, II: 314).

Gerçi bu durumdan sadece Meclis Başkanı değil, mebuslar da rahatsız olmuştur. İstanbul Mebusu Zöhrap Efendi, gayesi bilgi olan soru ve gensoru önergelerine boşuna zaman aldığı için karşı olduğunu söylemiştir (MMZC, D.: 1, İ.S.: 2, İ.: 51, III: 28). Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi de “Kanun-ı Esasimizin Meclisimize bahsettiği bu hakkı lüzumsuz yere istimal edecek olursak meclis-i vükelânın burada teşekkül etmesi lazım gelir. Daima nazırlar burada hazır bulunmalıdırlar ki, meclis sordukça onlar cevap versinler ve daima bu cevaplarla meşgul olsunlar. İstizah gayet mühim bir şey için olunur... Böyle ufak tefek şeyler için önümüze

¹³ Trabluşgarp mebuslarının Maarif Nazırının cevaplandırması için verdiği ve 2 Ocak 1911 tarihinde Meclis gündemine gelen gensoru önergesinin isim okunarak oya sunulması hakkında on beş imzalı bir önerge olmadığı halde, önerge isim okunarak oya sunulmuştur. MMZC, D.: 1, İ.S.: 3, İ.: 23, II, s. 80-112.

¹⁴ Bir başka örnek, Selanik Mebusu Honeus Efendi'nin, Ayvalık'ta ilan olunan idare-i örfiye hakkında Dâhiliye Nazırının cevaplandırması için verdiği gensoru önergesinin müzakeresi sırasında yaşanmıştır. 3 Temmuz 1909 tarihinde Dâhiliye Nazırı gensoruya cevap vermiş ve açıklaması yeterli bulunmuştur. Cevap yeterli görüldükten sonra İstanbul Mebusu Kozmide Efendi söz istemiş, fakat söz verilmemiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 105, V, s. 162-167.

¹⁵ Tekfurdağı Mebusu Hacı Adil Bey, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti üyelerinden bazılarının tevkif edilmelerinin sebebi hakkında verdiği gensoru önergesinde, hem Adliye, hem de Dâhiliye Nazırının konu hakkında açıklama yapmasını istemiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 19, Cilt. 1, s. 359.

¹⁶ Tekfurdağı Mebusu Hacı Adil Bey, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti'nden bazı kişilerin kanunsuz olarak tevkif edilmeleri ve tahliyeleri hakkında Adliye ve Dâhiliye Nazırlarının cevaplandırması için bir gensoru önergesi vermiştir. Meclis'te ise sadece Adliye Nazırının açıklama yapmasına karar verilmiştir. MMZC, D.: 1, İ.S.: 1, İ.: 19, I, s. 359.

gelen şeyler hakkında istizah doğru değildir.” demiştir.¹⁷ Debre Mebusu Hasan Basri Bey ise güvenoyu verilen bir hükümet hakkında şüphelenmeye neden olacak bir delil göstermeden gensoru istenmesini doğru bulmadığını ve “kabineyi bütün gün hırpalamaktan memlekete mazarrat” olacağını söyleyerek gereksiz gensorulara karşı olduğunu açıklamıştır (MMZC, D.: 1, İ.S.: 2, İ.: 45, II: 458).

Cumhuriyet Dönemi’nde muhalefet milletvekilleri zaman zaman meclis çalışmalarını engellemek maksadıyla uzun metinli gensoru önermeleri vermişlerdir.¹⁸ Ancak II. Meşrutiyet Dönemi’nde verilen gensoru önermelerinde bu amacın ilk sıralarda olduğunu söylemek zordur. Zira belirtilen dönemde önerge metninin uzunluğu hakkında iç tüzükte bir sınırlama olmamasına rağmen verilen gensoru önermeleri içinde çok uzun bir metne rastlanmamaktadır.

İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde toplam 166 gensoru önergesi verilmiştir. Bunların 160’ı Birinci Yasama Döneminde, 1’i İkinci Yasama Döneminde ve 5’i Üçüncü Yasama Döneminde verilmiştir. Dördüncü Yasama Döneminde hiç gensoru önergesi verilmemiştir. Görüldüğü gibi en çok gensoru, Birinci Yasama Döneminde verilmiştir. Birinci Yasama Döneminin de en fazla Birinci Toplantı Yılında gensoru verilmiştir. Söz konusu yasama yılında 131 gensoru önergesi verilmiştir. Birinci Toplantı Yılı’nın 17 Aralık 1908 tarihinde başlayıp, 21 Ağustos 1909 tarihinde sona erdiği düşünülürse, bu sekiz aylık sürede 131 gensoru verilmesi rekor sayılabilir. Ancak bu gensoruların hepsi gensoru mahiyetinde değildir. Daha öncede belirtildiği gibi, mebusların ilk başlarda soru yerine gensoruyu kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak zaman ilerledikçe mebuslar soru ile gensoru arasındaki farkı anlamışlar ve teferruata ait konular için soruyu, önemli meseleler için ise gensoruyu kullanmışlardır. Zira Dördüncü Yasama Döneminde hiç gensoru önergesi verilmezken 21 soru önergesi verilmiş olması bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun yanında mebusların yavaş yavaş değişik fırkalara dâhil olması ve fırkaların görüşleri doğrultusunda hareket etmeleri de gensoru sayısını etkileyen faktörlerden birisidir. İttihat ve Terakki mebusları genellikle, destekledikleri hükümetlerin yıpranmasını önlemek için gensoru vermemişler, verilenlerin de kabul edilmesini önlemek istemişlerdir (Gazel, 2007: 135-136).

Gensoru önermeleri içinde sonuçları açısından en kayda değer, Sadrazam Kâmil Paşa’nın kabinede yaptığı değişikliklerle ilgili olanıdır. Zira bu gensoru neticesinde Türk siyasî tarihinde ilk kez bir sadrazam güvensizlik oyu ile iktidardan düşürülmüştür. Türk siyasî tarihinde 1977 yılına kadar hiçbir hükümet gensoru neticesi düşürülmemiştir. Bu durum, İkinci Meşrutiyet Döneminde parlamenter denetimin ne kadar sağlıklı işlediğinin en açık göstergesidir. Nazırlar açısından gensorulara bakıldığında ise en çok gensoruya Dahiliye Nazırları, Sadrazamlar, Maliye Nazırları ve Ticaret ve Nafia Nazırları muhatap olmuştur. Kabineler açısından bakıldığında ise en çok gensoru önergesi Kâmil Paşa Hükümeti zamanında verilmiştir (Gazel, 2007: 138-145).

¹⁷ İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey, “..Halbuki vükelâ rahat oturmak için vükelâ olmamışlardır” diyerek verilen gensoru önermelerin normal olduğunu savunmuştur. MMZC, D.: 1, İ.S.: 2, İ.: 16, I, s. 322.

¹⁸ Millet Partisi Grup Başkan vekili Konya Milletvekili Seyyid Faruk Önder ve 6 arkadaşının, telefon konuşmalarının dinlendiği iddiasıyla ilgili olarak Ulaştırma Bakanı hakkında gensoru açılmasına ilişkin 16 Mart 1966 tarihli önermeleri 470 sayfadan oluşmuş ve sadece okunması 8 oturum sürmüştür. Şeref İba, *Parlamenter Denetim Yolları, Etkinliği ve Susurluk Örneği*, Ankara 1997, s. 110-111.

Sonuç

Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan Dâhilî Nizamnamesi'ndeki hukukî eksikler ve mebusların parlamenter denetimin hukukî alt yapısından mahrum olmalarından dolayı, I. Meşrutiyet Döneminde sistemli ve istikrarlı bir parlamenter denetimden söz edilemez. Bu nedenle I. Meşrutiyetteki parlamenter denetim daha çok mebusların yetenekleri, cesaretleri ve o ana kadar kazandıkları bilgi birikimiyle sınırlı kalmıştır.

Parlamenter denetim açısından, II. Meşrutiyet Dönemi daha sistemli ve istikrarlıdır. Zira 1909 yılında Kanun-ı Esasi'de yapılan değişikliklerle, parlamenter sistem oldukça demokratik bir yapıya kavuşturulmuştur. Yasamanın önündeki birçok engel kaldırılmış ve yürütme karşısında yasama kuvvetlendirilmiştir. Artık mebuslar önceden izin almadan kanun teklifinde bulunabileceklerdi. Parlamenter denetim açısından en önemli değişiklik ise hükûmetin meclise karşı sorumlu hale getirilmiş olmasıydı. Nazırlar, hükûmetin genel siyasetinden müştereken ve kendi nezaretlerindeki işlerden de şahsen sorumlu olacaklardı. Bir nazır hakkında mecliste güvensizlik oyu verilirse nazır görevinden düşecekti. Sadrazam hakkında güvensizlik oyu verilirse hükûmet düşecekti. I. Meşrutiyet deneyiminden yararlanan ve 1909 yılındaki anayasal değişikliklerden destek alan mebuslar, II. Meşrutiyet Dönemi'nde dikkate değer bir parlamenter denetim gerçekleştirmişlerdir.

Genelde meclislerde en çok kullanılan denetim vasıtası, kullanım kolaylığından dolayı soru önergesidir. Ancak II. Meşrutiyet Dönemi meclislerinde durum böyle olmamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde 166 gensoru önergesine karşılık, 94 soru önergesi verilmiştir. Bu durumun en önemli sebebi ise Kanun-ı Esasi'de ve Mebusan İç tüzüğünde soru ile ilgili bir kuralın olmamasıdır. Mebuslar hukukî kayıttan yoksun olduğu için ilk başlarda soru önergesi ile sorulabilecek birçok konuyu, gensoru önergeleriyle sormuşlardır.

Gensoru ise hem Kanun-ı Esasi'de ve hem de ilk Mebusan İç tüzüğünde yer almıştır. Kanun-ı Esasi'nin 38. maddesi gensoru ile ilgilidir. Bu maddeye göre mebuslar çoğunlukla bir nazırın gensoru önergesini cevaplamak için meclise gelmesini isterse, nazır ya bizzat mecliste bulunmalı ya da maiyetindeki memurlardan birini göndererek sorulacak sorulara cevap vermelidir. Bununla beraber, nazır gerekli görürse sorumluluğu üzerine alarak cevabını erteleme hakkına da sahiptir.

Mebusan İç tüzüğünün 29, 30 ve 31. maddeleri gensoru ile ilgilidir. 29. maddeye göre hükûmet üyelerinden gensoru teklif edecek mebusun Başkanlığa gerekçeyi içeren bir önerge vermesi gerekmektedir. Bu önerge mecliste okunduktan sonra, hakkında görüşme yapılmadan kabul veya reddi yönünde oylama yapılır. Önerge oy çokluğu ile kabul olunursa gün tayin edilir ve kendisinden gensoru olunacak nazırın o gün meclise gelmesi veya emrindeki memurlardan birini göndermesi için davetname yazılır. Cevaplandırması için gensoru verilen nazır, konu hakkında açıklama yaptıktan sonra, önce önerge sahibi mebus, daha sonra da diğer mebuslar söz alabilmektedir. Daha sonra açıklamaların yeterli olup olmadığı hakkında oylama yapılır ve gerekçe gösterilmesini teklif eden olursa nazırın, gerekçeyi ihtiva eden yazılı bir belge tanzim ederek Başkanlığa sunması gerekir. Gerekçe istenmezse bu teklif hakkında öncelikli olarak oylama yapılır. I. ve II. Meşrutiyet Dönemleri boyunca, gensoru önergeleri hakkında bu iç tüzük maddeleri tatbik edilmiştir. Ancak Kanun-ı Esasi'de ve özellikle Mebusan Meclisi İç tüzüğünde bazı konular net olarak ortaya konmadığı için gensoru önergesinin verilmesi, gündeme alınması, cevaplanması ve oya sunulması gibi konularda farklı zamanlarda birbirinden farklı uygulamalar görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Armağan, S. (1972). *Memleketimizde İctüzükler*, İstanbul.
- Balta, T.B. (1960). *Türkiye'de Yürütme Kudreti*, Ankara.
- Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilât Hukuku*, İstanbul.
- Baytimur, G. (1998). *Meclis Araştırması Yoluyla Politik Yozlaşmanın Denetlenmesi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gazel, A.A. (2007). *Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Parlamenter Denetim (1908-1920)*, Konya.
- Güneş, T. (1956). *Parlamenter Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi*, İstanbul.
- İba, Ş. (1997). *Parlamenter Denetim Yolları, Etkinliği ve Susurluk Örneği*, Ankara.
- İslâm, N.L. (1966). *Türkiye'de Gensoru ve Meclis Tahkikatı*, Ankara.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*
- Onar, E. (1997). *Meclis Araştırması*, Ankara.
- Özbudun, E. (1962). *Parlâmanter Rejimde Parlamentonun Hükûmeti Murakebe Vasıtaları*, Ankara.
- Savcı, B. (1949). "Parlamenter Rejimli Hükûmetin Unsurları", *Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi*, IV, Sayı: 1, 2 ve 3, 4, Ankara, s. 24-67.
- Kili, S.; Gözübüyük, A.Ş. (2000). *Türk Anayasa Metinleri*, İstanbul.
- Tengirşek, Y.K. (1981). *Vatan Hizmetinde*, Ankara.
- Teziç, E. (1980). *Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları*, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İctüzüğü*, Ankara 1991.

İstiklal Marşı'nın Yazıldığı Mekân Taceddin Külliyesi
National Anthem The Place Which Was Written Taceddin Kulliyeye

Ahmet Köç*

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi
Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

* Akdeniz Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
ahmetkoc@akdeniz.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8819-8095

Başvuru / Submitted:
17 Kasım 2022

Kabul / Accepted:
6 Aralık 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1206239

Atıf/Citation:

Köç, A. "İstiklal Marşı'nın Yazıldığı Mekân Taceddin Külliyesi". Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022): 79-87.

Benzerlik / Similarity: %16

Öz

İstiklal şairi Mehmed Akif'in İstiklal Marşı'nı kaleme aldığı Taceddin Külliyesi tarihte çok fazla bilinmemektedir. Taceddin Mustafa Efendi tarafından kurulan külliye içerisindeki dergâh, daha sonra aileye mensup postnişinler/şeyhler tarafından yönetilmiştir. Vakıf sistemi içerisinde hizmet veren tekkeler, bir takım hizmetleri yerine getirmişlerdir. Celvetiye tarikatına bağlı tekke, şeyh, derviş ve müritleriyle burada halkın dua ve zikirlerine ev sahipliği yaptırmıştır. Kurumsal açıdan şehrin bu önemli kurumunun uzun süre ayakta kalabilmesi sağlam gelirlerinin olmasıyla yakından ilgilidir. Padişahların, devlet adamlarının ve şehirde yaşayan çeşitli kesimlerden insanların yardımları Taceddin Külliyesi'nin sürekliliğini sağlamıştır. Bu nedenle vakıf yönetimi, gelir kaynakları, külliye çalışan personel, yaşanan sorunlar, Osmanlı padişahlarının ve diğer devlet adamlarının buraya yaptıkları yardımlar detaylı olarak bu çalışmada ele alınacaktır.

XVII. yüzyıl sonlarında kurulduğu tespit edilen ve günümüze kadar bir kısmı ayakta kalabilen Taceddin Külliyesi hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi vardır. Bağımsızlık şairi Mehmed Akif'in bir süre misafir olarak konakladığı, İstiklal Marşı'nı yazdığı mekânı, yapısal ve işlevsel açılardan ele alarak somutlaştırmak çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Büyük şaire ev sahipliği yapan, mekânı anlamak, mekânın ona sunduğu imkânları gençliğe anlatmak kültürümüzü anlamak adına önemlidir. Mehmed Akif, İstiklal Marşı ve İstiklal Marşı'nın yazıldığı mekân hakkında ortaya atılan çeşitli görüşleri ortadan kaldırmak adına daha fazla araştırmak gerekmektedir. Çalışmada XVII. yüzyıl sonlarından XX. Yüzyıl başlarına kadar olan sürede külliye Osmanlı Arşivi, Vakıflar Arşivi, Ankara sicilleri ve basılı eserlerdeki bilgileri taranarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ankara, Taceddin, Külliye, Vakıf, Dergâh

Abstract

The Taceddin Kulliyeye, where the Turkish national poet Mehmed Akif wrote the National Anthem, is not very well known in history. Founded by Taceddin Mustafa Efendi, the dervish lodge in the kulliyeye was later ruled by sheikhs belonging to the family. The dervish lodges, which served within the foundation system, performed a number of services. The dervish lodge, sheikh, dervish and followers of the Celvetiye sect helped the people's prayers and zikir here. From an institutional point of view, the long-term survival of this important institution of the city is closely related to its solid income. The help of sultans, statesmen and people from various parts of the city ensured the continuity of Taceddin Kulliyeye. The foundation management of the Taceddin Complex, its sources of income, the personnel working in the complex, the problems experienced, the help of the Ottoman sultans and other statesmen will be discussed in detail in the study.

There is limited information in the literature about the Taceddin Kulliyeye, which was found to be founded at the end of the century and some of it has survived until today. The main subject of the study is to embody the place where the independence poet Mehmed Akif stayed as a guest for a while, where he wrote the National Anthem, by considering it from structural and functional perspectives. It is important to understand our culture, which hosts the great poet, to understand the place and to explain the opportunities that the place offers to the youth. Mehmed Akif, National Anthem and it is necessary to investigate further in order to eliminate the various opinions about the place where the National Anthem was written. XVII in the study. from the end of the century XX. until the beginning of the century, the information in the Ottoman Archive, Foundations Archive, Ankara registers and printed works of the complex was used by scanning.

Keywords: Ottoman, Ankara, Taceddin, Kulliyeye, Waqf, Dergâh

Giriş: Konunun Önemi, Kavramlar ve Yöntem

İstiklal Marşı'nın yazıldığı Taceddin Dergâhı, eğitim hayatının hemen hemen ilk yıllarından itibaren hafızalarda yer etmiştir. Bu tarihi mekânın ne zaman ve hangi amaçlarla kurulduğunu bilmek, dolaylı olarak İstiklal şairimiz Mehmed Akif'in Milli Mücadele yıllarında Taceddin Külliyesi'nde neden bir süre misafir olarak kaldığı sorusuna da ışık tutacaktır.

Bugüne kadar ayakta kalan yapılar Taceddin Külliyesi olarak ifade edilen yapılar topluluğunun bir parçasıdır. Arşiv kaynaklarında dergâh dışında, kasr-ı ebniye/misafirhane, cami, türbe, konut, çeşme ve hazire/mezarlıktan bahsedilmektedir (Öztürk 2017: 26). Dolayısıyla zahiride bugün sadece dergâh olarak bilinen kısmını ayakta tutabilesek de Osmanlı Ankara'sının önemli yapılarından olan külliye, XX. yüzyıl başlarında hazırlanan yeni imar planına kurban edilmiştir.

Mehmed Akif'in İstiklal Marşı'nı Taceddin Dergâhı'nda yazdığını biliyor olsak da bugün ortada duran bina, dergâh binası değildir. İki katlı küçük bina, kasr-ı ebniye/misafirhane olarak kullanılan kısımdır.

Dergâh denilince onlarca kişinin bir arada bulunabileceği geniş bir yapı akla gelmelidir. Çünkü Ankara'da bulunan gerek Hacı Bayram-ı Velî ve gerekse Ankara Mevlevihanesi'nde görüldüğü üzere dergâhlarda hem şeyh ve dervişlerin ihtiyaçlarını hem de dergâha gelip giden misafirlerin ihtiyaçlarını karşılayan kısımlar olmalıdır. Bu kısımlar arasında; mutfak, abdesthane, şeyh odası, derviş odaları, toplu konuşmaların ve zikirlerin yapıldığı meydan bulunmalıdır. Bahsedilen gerekçelerden dolayı literatürümüze Taceddin Dergâhı olarak giren, bugün ziyaret edilen binanın dergâh olamayacağı bu binanın, kasr-ı ebniye/misafirhane olduğu ortadadır.

Taceddin Dergâhı'nı daha doğrusu dergâh kavramına bakıldığında; kavramın zâviye, hangâh, asitâne ve tekke kavramları birbirlerinin yerine küçük farklılıklarla kullanılabilir. Şöyle ki; fizikî yapıları itibarıyla küçük tekkelere zâviye; büyüklerine hangâh veya dergâh; merkezî pozisyonu olanlara da asitâne denilmektedir (Ocak 1978:248). Bu durumda dergâh, zikir yapılan çile çekerek dünyevi beklentilerden uzaklaşılacak şeyh ve dervişlerin hem ikamet ettiği hem de gelip giden misafirleri ağırladığı, topluca ibadet ve zikir yapılan mekânlardır.

Ankara şehir merkezindeki Taceddin Dergâhı'nın bağlı bulunduğu tarikat, köken itibarıyla Celvetiyye'dendir (Yılmaz 2015;930). Celvetilerin kökeni Anadolu'da Hacı Bayram Velî Hazretlerine dayanmaktadır. Celvetiyye tarikatının ismini ilk kez zikreden Mehmed Muhiddin Üftade olurken, bu tarikatı şöhrete kavuşturan Aziz Mahmud Hüdayî olmuştur (Öztürk 2011;19). Celvetiler, siyasi yakınlığın yakıcı bir ateş olduğu kanısına sahip olduklarından padişaha ve diğer devlet yöneticilerine uzak dururlardı (Yılmaz 1993: 274).

Celvetiyye tarikatında nefisle mücadele amellerin en faziletlisi olduğundan onunla mücadelede esas silah riyazattı. Bunun için nefsin isteklerine muhalefet, az yemek, az uyumak, az konuşmak ve halkla fazlaca karşılaşmaktan uzak durmakla mümkündü. Bu yüzden Celvetiyye tarikatının temel düsturu; *hak için halktan uzak durmaktı* (Şapolyo 2013: 234).

Celvetiyye tarikatının Ankara şehrindeki önemli merkezî Taceddin Külliyesiydi. Belgelerden anlaşıldığına göre Taceddin Külliyesi'nin geçmişi XVII. Yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Bu merkezin tarihini, vakıf yapısını ve çalışan personelini ele alırken nitel araştırma yöntemlerinden sistematik inceleme deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, kavramları, fikirleri veya deneyimleri anlamak için sayısal olmayan verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini içeren, bir problemle ilgili derinlemesine bilgi toplamak veya araştırma için yeni fikirler üretmek için kullanılan bir araştırma türüdür (Yıldırım-Şimşek 2018: 108). Sistematik inceleme ise belirli bir durumu ortaya koymak amacıyla ilgili alanda yapılmış (yayımlanmış) çalışmaların taranarak belirli ölçütlere göre veri kaynağı olarak kullanılması ve incelemeye alınacak verilerinin çözümlenmesi sürecidir (Karaçam 2013:27).

Çalışmanın sınırları XVII. yüzyıl sonlarından başlayıp XX. yüzyıl başlarına kadar gelmektedir. Külliye olarak nitelendiren bu yapılar topluluğundan arşiv kaynakları topluca bahsetmektedir. Taceddin Külliyesi Vakfı dendiğinde içindeki bütün kısımların topluca yönetildiği, gelir ve gider kalemleriyle oluşturulmuş sistemli bir

düzen akla gelmektedir. Böyle bir çalışmanın veri kaynakları; Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nin çeşitli fonlarındaki arşiv belgeleri, Ankara Şer'iyye sicilleri, vakıf belgeleri, basılı kitap ve makalelerdir. Araştırmada algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir süreç izlendiğinden veriler doküman analizi yöntemiyle toplandı. Doküman analizi yönteminde çeşitli belge ve raporlar detaylı biçimde irdelenebilmektedir. Bundan dolayı da özellikle nitel araştırmalarda araştırmacılar doküman analizinden sıkça yararlanmaktadır (Yıldırım-Şimşek 2018:109). Doküman analizinde Osmanlı Arşivi'nden ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden tespit edilen belgeler Türkçe'ye çevrilerek külliye tarihinin ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

1. Taceddin Külliyesi Vakfı Yapıları

İstiklal Marşı şairi Mehmed Akif, İstanbul'un İngilizler tarafından işgaliyle birlikte şehri yaşanmaz bulmuştu. Bunun üzerine eşini ve küçük çocuklarını bırakarak büyük oğlu Emin'le birlikte 23 Nisan 1920'de Ankara'ya geldiler (Okay-Düzdağ 2003:433). Akif sadece gazetelerde makaleler ve protestolar yaparak işgale karşı konulamayacağını, Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasında fark etmişti. Bu yüzden Ankara'da oluşturulan harekete katılmalı, millî bir bilinçle vatan müdafaasına girişilmeliydi (Arslan 2011: 366). İstiklal Marşı şairi Mehmed Akif'in Ankara'ya gelişinde bir süre ikamet ettiği Taceddin Külliyesi hakkında hem Osmanlı ve Vakıf arşivlerinden hem de Ankara Şer'iyye Sicilleri'nden detaylı bilgi edinmek mümkündür.

Taceddin Külliyesi'nin doğrudan kuruluş aşamasını anlatan vakfiye bugüne kadar bulunamamıştır. Nitekim Şeyh Taceddin Vakfı'nın vakfiyesinin olmadığı, 27 Rebi'ü'l- evvel 1270/28 Aralık 1853 tarihli belgede; "... Tekke Ahmed Mahallesi'nde Taceddinzâde Mustafa Efendi'nin, Şeyh Paşa Zâviyesi derûnunda bina eylediği cami-i şerif ve zâviyesi vakfının vakfiyesi yok ise de..." şeklinde geçmektedir. Ancak son dönemde araştırmacı Nazif Öztürk, Şeyh Taceddinzâde Külliyesi ve Tekke Ahmet Mahallesi ile ilgili biri zeyl, üçü müstakil vakfiyeden bahsetmektedir. Öztürk'ün bahsettiği vakfiyelere göre Taceddin ailesinin aynı mahallede bulunan Şeyh Paşa Zâviyesi bânisi Şeyh Paşa ile bağı da vardır (AŞS, 49/735: 423).

Taceddin Vakfı'nın kurucusu Taceddinzâde Mustafa Efendi'dir. Taceddinzâde Mustafa Efendi Vakfiyesi'nde belirtilen gelir kalemleri arasında; Ankara'da Esat civarında bir tarafı Mustafa Efendi bahçesi, bir tarafı İsa Balı oğlu Ali Beşe tarlası, bir tarafı bademlik yeri ve diğer bir tarafı İncesu Harkı/Deresi ile sınırlı meyve bahçesi vardır. Vakfiyede bu bahçeden başka, İncesu Deresi kenarında üç kıt'a mülk bağ ile birlikte 90 esedî kuruş nakit paranın varlığı söz konusudur.

Vakfiye şartlarına göre 90 esedî kuruş nakit paranın nemasından elde edilen gelirden günlük iki akçe, cami bitişiğinde inşa edilen türbenin türbedarına verilecekti. Bunun karşılığında türbedar, her gün sabah namazından sonra Kurân-ı Kerim'den iki cüz okuyup bunu, vakıf kurucusunun büyük oğlu merhum İbrahim Çelebi'nin ruhuna hediye edecekti. Ayrıca külliye aydınlatılması için kandil masrafına para ayrıldı (BOA, C. EV, 1270/10201; AŞS, 49/735: 423). O halde Taceddin Vakfı adını taşıyan kurumun doğrudan vakfiye senedi olmadığına kurucu postnişin ailesinin isimlerine yapılmış vakfiyelerden hareketle külliye binalarını anlatmak mümkündür.

a-Cami

Vakıf yapıları içinde sağlam bir şekilde günümüze gelebilen binalardan biri, Müslümanların beş vakit namazlarını ifa ettikleri camidir. Risâle-i Taceddin Velî'de geçen; "*bir kerpici altun, bir kerpici gümüş olsa olur idi, lâkin rızâ yoktur*" ifadesi caminin ilk yapılışı sırasında duvarlarının kerpiç olduğunu göstermektedir. Külliye içerisindeki yapıların en erken tarihli tamir belgesi Sultan I. Abdülhamid Han döneminde aittir. Nitekim H.1261/M. 1845 tarihli belgede, külliye tamire muhtaç kısımları belirtilirken; cami, türbe, dergâh, derviş odaları ve dışarıdaki hazirede bulunan iki türbe ve kasr-ı ebniye belirtilir (BOA, C. EV, 1270/10201).

Taceddinzâde Külliyesi'nin tamiri o dönemde Ankara'daki Hacı Bayram-ı Velî ve Ankara Mevlevihanesi ile birlikte gündeme gelmiştir. Taceddinzâde Külliyesi içindeki hankâh için 2.631 kuruş, türbenin genişletilmesi ve onarım bedeli için 4.965 kuruş ve yukarıda iki oda, alt katta bir kahve ocağını müstemil kasr-ı ebniye

binasının yeniden inşası, derviş odaları ve türbenin tamiri masrafı için 6.015 kuruş olmak üzere 13.611 kuruş tahmini keşif bedeli çıkarıldı (BOA, C. EV, 1270/10201).

Taceddinzâde Külliyesi'nde tamiratın tam olarak ne zaman bitirildiği bilinmemektedir. Ancak, 27 Rebi'ü'l-evvel 1270/28 Aralık 1853 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti müfettişi; "*zâviye-i mezkûr el-yevm mevcud ve mamur olub, iki yüz elli altı senesi ibtidâsından altmış sekiz senesi gayetine değin lâzım gelen muhasebesi rü'yet olunarak defter-i menzumiyesi ileride takdim kılınacak...*" denilmektedir (VGM/EML, C. I, 4/38).

XIX. yüzyılda Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde mülhak bir vakıf olarak işlem gören Taceddinzâde Camii'ne ait sicil kayıtlarında personel ataması ile ilgili çok sayıda belge bulunmaktadır. Ankara Şer'iyeye Sicilleri'nde bulunan sicil kayıtları, Taceddinzâde Vakfı personelinin aynı aileden kişiler arasından devam ettiğini göstermektedir. Cami personeli arasında imam dışında müezzinin olup olmadığı uzun araştırmalardan sonra karara bağlanmıştır (BOA, EV. MKT. CHT, 367/122; BOA, EV. THR, 55/80).

Osmanlı Devleti'nin ağırlaşan mali koşulları Celvetiye tarikatına bağlı hizmet veren Taceddin Külliyesi'ni de arayışa yöneltti. Taceddin Dergâhı'nın mali durumunu ortaya koyan en erken tarihli kayıt, 21 Cemaziye'l-ahir 1177/ 27 Aralık 1763 tarihlidir. Bu tarihte tekke şeyhi Mehmed Efendi, "*fakirü'l hâl ve kesîrû'l- iyâl*" olmaları hasebiyle Ankara Mukataası'ndan kendilerine tahsisat ayrılmasını talep etti. Bunun üzerine 15 akçe tahsisat bağlandı (AŞS, 148/834: 330).

Osmanlı padişahları kendilerine gelen maddi destek taleplerine çeşitli şekillerde karşılık verdiler. Örneğin 2 Rebi'ü'l-âhir 1252/16 Temmuz 1836 tarihinde ise Sultan II. Mahmud Han, kendi vakfından her ay derviş ve gelip giden misafirlere ikram bedeli olarak 200 kuruştahsis etti (BOA, EV. THR, 115/38).

Taceddin Külliyesi'nin sadece mali ihtiyaçları değil aynı zamanda tamir ve bakım ihtiyaçları da padişahlar tarafından karşılandı. Örneğin Sultan Abdülmecid Handevrinde Taceddin Külliyesi'nde kapsamlı bir tamirat yapıldı (BOA, C. EV, 1270/10201).

XIX. yüzyılda hemen hemen Osmanlı coğrafyasının her tarafından gerek vakıf yöneticileri gerekse vakıflarda çalışan personel maaşlarının azlığından "*geçinemiyoruz*" sözleri yüksek sesle söylenmeye ve bu durum; Sadaret'e ve Osmanlı sarayına iletildi. Buna benzer durum Taceddin Vakfı'nda da yaşandı. Gelirlerinin azlığı ve maaşlarının arttırılması için Taceddin Camii personeli Ankara Kadısı'na başvuru yaptı. Şehir kadısı ve bakanlık durumu gözden geçirerek; 4 Şaban 1317/8 Aralık 1899'da Maarif muhasebecisi Said Efendi, Sadık Efendi, Hafız Abdullah Efendi, Hapishane müdürü Yusuf Efendi, Haffafzade Rıfat Efendi ve Maarif katibi Hafız Sadık Efendi ve Feyzullah Ağazade Şükrü Efendi'nin şahitlikleriyle vakıf personelinin; "*...imam Ali Efendi'ye şehri 120 ve hatib Rifat Efendi'ye 100 ve müezzin Halil Efendi'ye 80 kuruş kibel-i şer'den iblağ olunub musakkafât-ı mezburenin gallesinden vazifedârân-ı mumâileyhime her birine hizmetleri mukabilinde i'tâ ve teslim olunması ...*" Ankara Mahkemesi'nde karara bağlandı (AŞS, 309/905: 245). Maaş artışına rağmen vakıf personelinin maaşlarını alamadıkları yine belgelerden anlaşılmaktadır (AŞS, 310/996: 173).

Taceddinzâde Külliyesi içerisindeki cami, türbe ve hazirenin XVII. yüzyıl sonlarında yapıldığı bilinmektedir. Eserin bugünkü hali ise gerek mimari özellikleri ve gerekse kullanılan malzemeler ve hepsinden önemlisi türbe kapısının üzerindeki Sultan II. Abdülhamid Han tuğrası külliye içerisindeki türbenin kapısına konmuştur. Bu kitabe külliye'deki yapıların bir kısmının XIX. yüzyılın sonlarında yapıldığını göstermektedir. Sultan II. Abdülhamid Han'ın ülkenin her tarafını kapsayan imar politikası çerçevesinde; dini ve sosyal yapıların elden geçirildiğine bir örnektir (Erdoğan 2016: 289).

XIX. Yüzyıl sonlarına doğru vakfın finansmanında daha çok paraya ihtiyaç duyuldu. Bunun için bağışçılar devreye girdi. Varlıklı Ankara eşrafının Taceddinzade Vakfı'nı desteklediği görülmektedir. Örneğin H.1311/M.1893-1894'te Bolu Eyaleti müşiri Mehmed Paşa Vakfı'ndan Taceddin Vakfı'na para yardımı yapıldı (BOA, EV. MKT, 2433/43). 29 Rebi'ü'l-evvel 1317/7 Ağustos 1899 tarihli belgede; "*...Teke Ahmed Mahallesi'nde bulunan Şeyh Sinan Zâviyesi ve Üsküdârî Şeyh Aziz Mahmud Efendi hülefâsından merhûm Taceddinzade Mustafa Efendi Câmi'-i şerîfiyle zâviyesi vakfının meşihatine ve Bolu Eyaleti müşiri Mehmed Paşa'nın nukûd-ı mevkûfesinin...*" tahsis edildiği ifade edildi (BOA, EV. MKT, 2502/47).

Osmanlı ülkesinde topluma hizmet veren müesseselerin finansman zorluğu yaşaması, padişahların imkanları çerçevesinde sık sık yardımlar göndermesine yol açtı. Bu durumun farklı anlamları vardı. Özellikle II. Abdülhamid Han'ın İstanbul'dan uzakta bulunan müesseselere yardım yapması onun saltanatının bir mesajıydı. Padişahın mesajı, düşmana korku salmak, her zaman teb'anın yanında olduğunu vurgulamaktan ibaretti. Cami, mescit ve medreselere yapılan yardımlar, tekke ve zâviyelere yapılan yardımlara benzemektedir. Dini anlamda derviş ve şeyhlerin halk üzerinde manevi nüfuzu olduğunu çok iyi bilen padişah, ihsanlarla siyasi nüfuzunu geniş kitlelere duyuruyordu (BOA, Y.MTV, 80/166). Diğer yandan padişahın yardımına mazhar olan tekke şeyhleri ve tarikat ileri gelenleri kurulan patronaj ilişkisi sayesinde devlete daha da yaklaştılar (Özbek 2013: 163).

b-Dergâh

Dergâhlar basit yapılar olmadığından etraflarında; bekçi, aşçı, şeyh ve derviş odaları, mescit, mutfak, yemek salonu, tuvalet, hamam ve meydan/zikir alanı vardı. Tekke şeyhleri bağlı bulunduğu tarikatın erkanını buraya gelen müritlerine ifşa ederek tarikatın devamlılığını sağladığından düzenlenen ayinler önem arz ediyordu. Toplu zikirlerin yapıldığı dergâh, tarikat mensuplarınca destekleniyordu. Örneğin 9 Cemâziye'l-âhir 1270/9 Mart 1854 tarihinde; “*dergâh-ı şerifin taâmîyesine it'âm-ı taâm olmak üzere aylık 200 kuruş*” tahsis olunduğu, bu paranın 40 kuruşunun cami hatibi Rifat Efendi'ye verileceği ifade edildi (BOA, EV. MKT. CHT, 85/24; BOA, EV. THR, 115/37).

c- Kasr-ı Ebniye

İslam toplumunda caminin çevresinde oluşmuş binalar manzumesine külliye denmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Taceddinzâde Külliyesi'nde; cami, türbe, hazire, mutfak/taamhane, meydan, derviş odaları dışında sonradan inşa edilen selamlık binası bulunuyordu. Bunlardan kasr-ı ebniye olarak ifade edilen selamlık binası, misafir ağırlamak üzere yapıldı (Ayverdi 2011:635). Milli şair Mehmed Akif kasr-ı ebniyede misafir olarak kalmıştır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda dergâhın, kasr-ı ebniye/selamlık olarak ifade edilmesi kimi zaman yazarların burayı farklı yorumlamalarına neden oldu (Karaveli 2006: 86). Külliye içerisindeki kasr-ı ebniye, Taceddinzâde Camii imamının kaldığı lojman değildi. Yani bu mekân, imam meşrutası/imama tahsis edilmiş değildi. Şayet imam meşrutası olsaydı belgelerde açıkça ifade edilirdi. Belgelerde “*dergâh ilavesi iktiza eden fevkânî iki oda ve tahtanî bir kahve ocağını müstemil kasr-ı ebniye*” (BOA, C.EV. 1261; BOA, A.MKT, 26/74) şeklinde geçmektedir. Bu durumda belgede bahsedilen iki katlı mekânın üst katında iki oda ve alt katındaki kahve ocağı dergâhı değil tam aksine kasr-ı ebniyeyi anlatmaktadır.

Kasr-ı ebniyeyi, Mehmed Akif'in en yakın arkadaşı Eşref Edip; “*dergâh deyince dervişler, âyinler hatıra gelmesin. Burası eşraftan birinin âdeta selamlık dairesi gibidir. Ufak bir köşk gibi muntazam yapılmış. İçi dışı boyalı, döşenip dayanmış güzel ve geniş bir bahçesi bulunmaktadır. Türlü türlü meyveler, önünde bir şadırvan şırl şırl sular akıyor..*” şeklinde ifade eder (Fergan 1938: 39).

Gelen misafirlerin ağırlanması için kullanılan kasr-ı ebniyeyi Taceddin şeyhi es-Seyyid Hacı Osman Vafi Efendi, H.1261/M.1846 tarihinde yaptırdı (BOA,A.MKT, 26/74). Yapının en önemli tamiri Sultan II. Abdülhamid Han devrinde gerçekleşti. Tamirat için sultan Hazine-i Hassa'dan tahsis ettiği 60.000 kuruşu, H.1310-1319/M. 1893-1902'de gönderdi.

d- Türbe

Anadolu'da kutsallık, insanlık tarihi süresince değişik formlar altında tezahür ettiği için, ziyaret olgusu da kutsalın yaşanması ve tezahür biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kutsallık düşüncesinin mekân bazında tezahür şekillerinden birinin ziyaret yerleri olan türbelerdir. Taceddinzade Külliyesi içerisinde türbe tamiriyle ilgili kayıtlar genellikle dergâh, cami, derviş odaları ve kasr-ı ebniye ile birlikte geçmektedir. Nitekim H.1261/1845 tarihli belgede, külliye içerisindeki türbenin tamirinden bahsedilir (BOA, C.EV, 1270/10201). Türbe tamiri için kullanılan malzemeler arasında; iyi cins kiremit, taş, cam, çerçeve ve boya vardır. Sultan II. Abdülhamid Han

tarafından yapılan tamiratın yapılış tarihini belirten kitabe türbe kapısı üzerine konmuştur. Sultanın tuğrası altında yer alan dört satırlık kitabe;

“*Tâc-dâr-ı tâc- dârân hazret-i Sultân Hamid
Yapdı bu dergâh-ı Tâceddîn-i tahsine sezâ
Söyledi âhid kulu lafzan tamâm târihini
Bin üç yüz on dokuzda oldu bu câmî binâ*”

şeklindedir.

Taceddinzade Külliyesi içinde bulunan binaların büyük bir kısmı bugün ayakta değildir. 1925 tarihli Ankara imar planı uygulamasında caminin doğusunda bulunan esas hazire, türbe, derviş odaları taamhane, mutfak, haremlük binaları, selamlık binasının bahçesinde bulunan şadırvan ve meyve ağaçları yıkılmıştır. Burada vakıf adına kayıtlı sadece iki parsel kalmıştır. Bunlardan birincisi Ankara Merkez Hayrat Vakıf kütük defterinde 62. Pafta, 275 ada, 26 parselde 1285 metrekare yüzölçümündeki Taceddinzâde Camii ve haziresi vakfiyeye uygun olarak mazbut Taceddinzâde Mustafa Vakfı tüzel kişiliği adına kayıtlıdır 46. Külliye ait ikinci kayıt ise yine bir parsel kayıdır. Hazine Müsteşarlığı’ndan, belediyeye geçen tarihî vakıf taşınmazların yeniden Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne dönmelerini öngören 7044 sayılı ve 10.09.1957 tarihli kanunun uygulama şeklini gösteren 19.12.1963 tarihli hüküm uyarınca, söz konusu tapunun 62 pafta, 275 ada, 25 parselinde kayıtlı 485 metrekarelik alan, Ankara Valiliği Özel İdaresi’nden, 11.11.1986 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne aktarılmıştır. Halen Mehmed Akif Müzesi olarak kullanılan kasr-ı ebniyebinası bu arsa içindedir (Öztürk 2017: 40).

2. Taceddin Dergâhı Şeyhleri

Ankara’da Hamamönü mevkiinde inşa edilen Taceddinzâde Dergâhı, cami ve hücrelerden oluşan yapıların kurucusu Taceddin Mustafa Efendi’dir. Tahsil hayatı sonrasında Bursa’da Kaplıca Medresesi’nde müderrislik yapan Taceddin Mustafa Efendi ardından Ankara’ya müftü olarak tayin edilmiş ve H.1018/1609 tarihinde vefat etmiştir. Ankara Şer’iyye Sicilleri’nde, Şeyh Taceddinzade Mustafa Efendi’den; “*es- Seyyid Şeyh Taceddin Mustafa*” bazen de “*Ankara’da defn-i hâk-ı ‘itr-nâk olan meşâhir-i eizze-i kirâmdan Taceddin/Taceddinzade Velî kuddise sirruhü’l-âli hazretleri*” şeklinde bahsedilmektedir (BOA, EV.MKT, 2506/56). Daha sonra şeyhlik görevine gelecek olan Ali Selami Efendi, İbrahim Efendi’nin oğlu, Şeyh Taceddinzade Mustafa Efendi’nin torunudur. Şeyh efendinin vefat eden oğlu için tescil ettirdiği vakfiyede, türbedar için 90 kuruşluk paranın gelirinden maaş verilecekti (AŞS, 49/735: 423; Öztürk 2017: 33). Onun *bilâ-veled*/çocuğu olmadan vefatıyla vakıf yönetimi Şeyh Mehmed Efendi göreve getirildi (Öztürk 2009: 231).

XVIII. yüzyıl içerisinde vakfın nasıl yönetildiği tam olarak bilinemese de XIX. Yüzyılda “*hâdimü’l- fukarâ Şeyh Osman Vafi postnişîn-i dergâh-ı hazret-i Taceddin Velî*” olarak zikredilir. Saygın kişiliğiyle Şeyh Osman Vafi Efendi, Dersâdet’e giderek orada bir süre kalmış, tekkenin durumuyla ilgili görüşmelerde bulunarak Evkaf Nezareti’nden 18 Safer 1252/4 Haziran 1836’da 200 kuruş tahsisat almıştır (BOA, EV.MKT, 1427/125).

Zahir ve batın bilgilere sahip olan Şeyh Osman Vafi Efendi, Safer 1258/Mart 1842’de Ankara Müftülüğü görevine getirilmiştir (BOA, A.MKT, 26/74). Bu dönemde TaceddinDergâhı şeyhliği ve müftülük görevlerini uhdesinde bulunduran Osman Vafi Efendi, “*hilâf-ı rıza harekete ibtidar*” eylediği gerekçesiyle iki yıl Kayseri’de sürgün cezasına çarptırıldı. Şeyh efendiye atfedilen suçun tam olarak ne olduğu belgelerden anlaşılammaktadır (Öztürk 2009:243).

Aile fertlerinin Sadarete’ye yazdıkları mektuplarda durumlarını ifade ederek babalarının affedilmesini istediler. Sadarete yapılan arzda; “*... ailesi ve çocuklarının mahzun oldukları, kendilerinin de pişman olduğu ve islâh-ı nefis ettiği; şayet merhameten affedilirse, kendi halinde evinde padişah hazretlerinin saltanatının devamı için duaya müdâvemet...*”edeceği belirtildi (BOA. C.EV, 1245/7429). Bunun üzerine Taceddin Dergâhı Şeyhi Osman Vafi Efendi, mahkûm edilişinden 100 gün sonra affedildi.

Şeyh Osman Vafi Efendi, 27 yıllık şeyhlik görevinden sonra H.1270/1853’te 78 yaşında iken vefat etti.Onun yerine oğlu Mehmed Şerif Galip geçti (BOA, C.EV, 149/7429; BOA, C.EV, 1270/10201). Şeyh

Mehmed Şerif Galip Efendi'nin küçük yaşta olması nedeniyle dergâhta sülehadan Hanif bin Mehmed'in vazife görmesine yol açtı.

Osmanlı padişahı II. Mahmud'un Taceddin Külliyesi içerisindeki dergâhta halka nasihatlarında bulunan Şeyh Osman Vafi Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Şerif Galip Efendi'ye ayrıca 200 kuruş tahsis etti. Şeyh Mehmed Şerif Galip Efendi, 29 Cemaziye'l-evvel 1270/27 Şubat 1854 tarihinde yazılan berat ile 200 kuruşluk tahsisatın sahibi oldu (AŞS, 262/948: 320).

Taceddin Külliyesi'nde bulunan cami, dergâh, türbe ve yönetim işlerinde istihdam edilen personeli vardı. Bunlar arasında bulunan mütevellî gelir-gider ve yönetim işleriyle; şeyh efendi misafirleri kabul etme ve müritlere dua ve zikir yaptırmakla ilgilenirdi. Türbede bulunan türbedâr, türbenin işlerinden sorumluydu. Camide görevli imam namaz kıldırmakta; müezzin ezan okumakta, hatip ise dini konuşmalar yapmaktaydı. Taceddin Külliyesi'ndeki personel sayısı XIX. yüzyılda bir miktar artmıştır. Örneğin cüzhân adı altında çok sayıda yeni görev ihdas edilmiştir. Bunlar kimi zaman vâkıf adına kimi zaman da başışta bulunan hayırseverlerin kendisi veya yakınları adına Kurân-ı Kerim tilâvet ettiler. Sadece Bolu Eyalet müşiri Mehmed Paşa iki cüz okuyucu görevlendirip görev karşılığı günlük 80 akçe almalarını şart koştu (BOA.EV.MKT.CHT.370/22).

Vakıflarda vazife olarak ifade edilen bu görevler görev tanımı vakfiyede açıkça belirtildiğinden karışıklığa sebep olmazdı. Geleneksel Osmanlı sisteminde ilmiye sınıfı görevlerinin babadan oğula intikal etmesi belgelerde kendisini göstermektedir. XIX. yüzyılda malî koşulların kötüleşmesi vakıf personelinin aynı birden fazla vakıfta farklı görevler üstlenmesine yol açtığından bununla ilgili şikâyetler yine belgelerde tekrar etmektedir.

Sonuç

XVII. sonlarından itibaren kayıtlarda geçmeye başlayan Taceddin Vakfı, günümüze kadar varlığını sürdürdü. Kurulduğu dönemde hem şeyh ve dervişlerin hem de gelip-giden misafirlerinin rızıklarını sağlayan vakıf, zaman zaman mali krizlere girdi. Gelir-gider esasına dayanan vakıf bütçesi sosyal hayatta yaşanan iç karışıklıklar, savaşlar, enflasyon, işsizlik ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan huzursuzluklardan etkilendi. Mali sorunları aşabilmek için Osmanlı padişahlarının ve devlet adamlarından yardım talebinde bulundu. II. Mahmud, Abdülmecid ve II. Abdülhamid, Taceddin Vakfı'na yaptığı tahsisatlarla bütçeye katkıda bulundular. Ayrıca şehir ileri gelenlerinin yaptıkları ihsanlarla daha rahat faaliyet yürütebilen Taceddin Dergâhı personel maaşı, yeme içme ve ısınma aydınlatma masraflarını karşılayabildi.

Celvetiye tarikatı geleneği; padişaha, devlet adamlarına yakın olmayı tarikat erbabı için yakıcı bir ateş olarak ifade etse de XIX. Yüzyılda ortaya çıkan finansman sorunu Taceddin şeyhlerinin padişahlardan yardım istemesine yol açtı. Esasında bu durum, devlet-tekke ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırladı. Her ne kadar Şeyh Osman Vafi Efendi gibi mahkeme tarafından cezalandırılanlar olsa da genel olarak Osmanlı merkezî yönetimiyle sorun yaşamadıkları, ihtiyaçlarının karşılandığı, devlet yöneticileri tarafından saygı gösterildiği anlaşılmaktadır. Taceddin Vakfı'nın kurulduğu bölgenin ayrıcalıklı ve nüfuzlu vakfı olduğu belgelerde, Hacı Bayram-ı Velî Dergâhı ve Ankara Mevlevihanesi ile zikredilmesinden anlaşılmaktadır.

“*Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir*” diyen Mehmed Akif'in Millî Mücadele'ye katılmak üzere trenle, Ankara'ya gelerek Taceddin Vakfı'na ait kasrı ebnîye binasında misafir olması tesadüf değildir. Onu, Taceddin Vakfı'nın misafirhanesine getiren Balıkesir Mebusu Hasan Basri Bey olduğuna göre, Celvetiye Tarikatı'nın misafirhanesini daha önceden biliyor olmalıydılar. Türk tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi açılarından Taceddin Külliyesi yeni bir başlangıca, İstiklal Marşı'nın yazıldığı mekâna ev sahipliği yapmıştır. Külliye'nin bilinirliğide burada bir süre ikamet eden İstiklal şairimiz Mehmed Akif vearkadaşlarıyla yakından ilgilidir.

Toplumun önde gelen liderlerinin faaliyetleri gibi sözleri de yeni nesiller tarafından takip edilmektedir. Zira onların davranış ve sözleri; ders vericesine toplumu eğitmek, toplumun değerlerini yeni nesillere aktarmak için gündemde tutulmalıdır. Bu yüzden inandığı ve savunduğu dünya görüşünü doğruluk dürüstlük vatan bilinci ve dini değerlere saygı üzerinden inşa eden Akif, Taceddin Külliyesi'nin ruhunu yansıtan halk şairidir.

Bibliyografya

1. Osmanlı Arşivi Kaynakları: (BOA.)

BOA, A. MKT, 26/74.

BOA, C.EV, 149/7429; 1245/7429; 1270/10201; 1261/11.

BOA, EV. MKT, 2433/43; 2502/47; 2506/56; 1427/125.

BOA, EV. MKT. CHT, 367/122; 85/24.

BOA, EV. THR, 55/80; 115/37; 115/38.

BOA, Y. MTV, 80/166.

2. Ankara Şer'iyeye Sicilleri: (AŞS.)

AŞS, 49/735; AŞS, 148/834; AŞS. 239/925, AŞS. 256/942; AŞS. 257/943, AŞS. 262/948, AŞS. 264/950; AŞS, 262/948; AŞS, 309/905; AŞS, 310/996.

3. Vakıflar Arşivi Kaynakları(VGM.)

VGM/EML, C. I, 4/38

4. Basılı eserler

Arslan, F. (2011). “Bir Cemiyet Mistiği: Mehmed Âkif”, *Mehmed Âkif Milli Mücadele ve İstiklal Marşı*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss. 365-373.

Ayverdi, İ, (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Doğan, D. M. (2010). “İki Hayatî Savaş İki Büyük Şâir; Çanakkale Şehitlerine ve Sakarya Türküsü”, *Mehmed Âkif Edebiyat ve Düşünce*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss.166-186.

Erdoğan, A. (2016).*Şehr-i Kadîm II*, Ankara: Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Erdoğan, A. (2016).*Şehr-i Kadîm III*, Ankara: Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Fergan, E.E. (1938). *Mehmed Akif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, C.III, İstanbul.

Karaçam, Z. (2013). “Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), ss. 26-33.

KaraVelî, O. (2006). *Bir Ankara Ailesinin Öyküsü*, İstanbul: Doğan Egmont Yayınları.

Şapolyo, E. B. (1958). “Ankara'nın Meşhur Eski Simalarından Şeyh Taceddin Sultan”, *Ankara Belediye Dergisi* XIX, Ankara, ss. 23-24.

Şapolyo, E. B. (2013).*Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Milenyum Yayınları.

Ocak, A. Y. (1978). “Zâviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, C.XII, Ankara, ss. 247-269.

Okay, O-E. Düzdağ. (2003), “Mehmed Âkif Ersoy”, *TDVİA*. XXVIII, Ankara, ss.432-439.

- Öztürk, N. (2009). “Mehmed Akif’in içerisinde İstiklal Marşı’nı yazdığı Kasr-ı Ebniye’yi inşa ettiren TaceddinDergâhı Şeyhi Osman Vafi Efendi”, *Mehmed Akif Ersoy Edebi ve Fikrî Akımlar*, Ankara:Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss. 16-43.
- Öztürk, N. (2011). “İstiklal Marşı’nın Yazıldığı Mekân TaceddinDergâhı’nda Marifet Eğitimi”, *Mehmed Akif Milli Mücadele ve İstiklal Marşı*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Öztürk, N. (2017). “İstiklâl Marşı’nın Yazıldığı Mekân TaceddinDergâhı’nın Vakfiyesi Bulundu”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss. 25-44.
- Özbek, N. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım A. H. Şimşek. (2018).*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı), Ankara.
- Yılmaz, H. K. “Celvetiyye”, *TDVİA*, C.VII, Ankara 1993, ss. 273-275.
- Yılmaz, H. K. (2015). “Celvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. S. Ceyhan, İstanbul: İsam Yayınları, ss. 929- 978.

Exam-Free University Admission: A random Selection Method Based on Grade Point Average and in-Class Ranking

Sınavsız Üniversiteye Giriş: Lise Başarı Puanı ve Sınıf İçi Başarı Sırasına Dayalı Rastgele Seçim Yöntemi

Süleyman Oktar*

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu Yazar:

Corresponding author:

* Konya İl Sağlık Müdürlüğü
suleyman.oktar@yahoo.com
ORCID:0000-0003-0151-5981

Başvuru / Submitted:

5 Kasım 2022

Kabul / Accepted:

5 Aralık 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1199772

Atıf / Citation:

Oktar, S. "Exam-Free University Admission: A random Selection Method Based on Grade Point Average and in-Class Ranking". Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022): 88-109.

Benzerlik / Similarity: %5

Abstract

Today, in order for a student to enter a university, he/she must go through many admission stages. The exam hollowed out the education and expelled the non-cognitive and human values that were not measured by the exam. Exams that completely swallowed the students' 6-18 age period caused disaster in the education system, contrary to their purpose of existence. It has already been observed that standardized exams do not predict university success. The high school Grade Point Average (GPA) is much more related to a student's academic achievement in the university. However, the inconsistency of high school GPAs between schools restricts their direct use of it at the university entrance. Our suggestion is to make random selection based on high school GPA. A lottery coefficient will be given to each student by using the student's high school GPA, class GPA, and class ranking. Thus, students will enter random selection with a lottery coefficient based on school success. Those with high success will have a higher coefficient and those with low success will have a lower coefficient. We hope that the random selection method will provide students with opportunities for their non-cognitive development and contribute to social peace.

Keywords: University Admission, Random Selection, Lottery, Grade Point Average, in-Class Ranking

Öz

Günümüzde bir öğrencinin üniversiteye girebilmesi için birçok kabul aşamasından geçmesi gerekmektedir. Çoğu ülkede merkezi üniversite giriş sınavları vardır. Giriş sınavları başvuranlar arasından en iyilerin seçildiği ve dezavantajlı öğrenciler için bir fırsat sunduğu gerekçesiyle meşrulaştırılmıştır. Fakat sınavlar sadece bilişsel kapasiteyi ölçtüğü için en yüksek puan alan en iyi olmayabilir. Dahası sınavlar zaten yarışa önde başlayan zengin ve eğitilmiş ailelerin çocukları için avantaj sağlamaktadır. Üstelik sınavlar K-12 eğitim sistemini müfredat yerine testi amaçlayan bir formata dönüştürmüştür. Sınav eğitimin içeriğini boşaltmış, sınavla ölçülmeyen bilişsel olmayan ve insani değerleri okuldan kovmuştur. Öğrencilerin 6-18 yaş dönemini tamamen yutan sınavlar varoluş amacının aksine eğitim sisteminde felakete yol açmıştır. Öte yandan standardize sınavların üniversite başarısını yordamadığı görülmüştür. Lise başarı puanı bir öğrencinin üniversitedeki akademik başarısıyla çok daha ilişkilidir. Fakat lise başarı puanlarının okullar arasında tutarsızlık göstermesi üniversiteye girişte onu doğrudan kullanmayı kısıtlamaktadır. Önerimiz lise başarı puanı temelinde rastgele seçim yapılmasıdır. Öğrencinin lise başarı puanı, sınıfın başarı puanı ortalaması ve sınıf içi sıralaması kullanılarak her öğrenciye bir kura katsayısı verilmelidir. Böylece öğrenciler rastgele seçime okul başarısına dayalı bir kura katsayısı ile girebilir. Kura katsayısı belirlenirken hem yüksek puanlı hem düşük puanlı öğrencileri kollayacak dengeli bir oran belirlenmiştir. Araştırma, bu yöntemin okulların tekrar asıl fonksiyonlarına dönmesine önemli katkı sağlayacağını önermektedir.

Anahtar kelimeler: Üniversiteye Giriş, Rastgele Seçim, Kura, Okul Diploma Notu, Sınıf İçi Başarı Sırası.

Introduction

Theoretically, a high school graduate should be able to continue to the university, which is a higher education institution, without encountering any obstacles. In the past, you could have attended a university directly with a high school diploma. Today, this is a very rare occasion and only applies to departments that are undesired. Nowadays, high school graduates in almost every country must pass various exams in order to attend a university. This is because there is a demand far above the supply, and the demand is extremely concentrated in certain universities and branches. Universities based on the so-called academic excellence principle want to receive the best students among the students who apply to them. There are exams such as the American College Test (ACT) based on the high school curriculum, the Scholastic Aptitude Test (SAT) measuring cognitive abilities, and the Undergraduate Medicine and Health Sciences Admission Test (UMAT) based on a sample of medical curricula to identify the best ones. Some universities use exams developed by themselves. As a result, a high school graduate can continue a university after undergoing various qualification processes (Edwards vd., 2012).

At first glance, it seems reasonable for universities to develop or use a standardized exam for elimination due to excessive demand. But today, almost all over the world, students have to go through the process of admission to a university that starts from childhood and gradually increases and peaks in the early stages of adolescence and youth (Delbanco, 2020). Unfortunately, as competition for admission to an elite university intensifies, the adolescent years of children become the battlefield of a fiery struggle (Sandel, 2020). The negative effects of all the pre-university school stages of the exam-oriented admission process have reached a catastrophic level for students and families.

It is unacceptable that a simple set of qualification exams that will determine the students to be admitted to the university completely dominates the 6-18 age period of a child. "Because there are very small things, which swallow the bigger ones in some way." (Nursi, 2015). A small event that lasts a few hours, such as a university entrance exam, takes up almost all of the student's 12 years. If something leads to a situation other than its existential purpose, then reason disappears and there is oppression (Nursi, 2014). The university entrance exams have deviated from their purpose and caused oppression by removing the pre-university K-12 education from its reason and spirit.

Universities today legitimized the exam as a requirement to choose the best and most worthy, that is, the most merited. Choosing the one with the highest score in an exam at first glance seems unquestionably fair (Sandel, 2020). Today's sense of merit is that a reward is given to the person who deserves it the most. Merit-based rewarding suggests that our fate is in our hands and that we have the freedom to reach the reward through our own efforts (Sandel, 2020). In other words, the meritocratic ideal aims at a distribution based on merit, and not the fair distribution of the reward (Liu, 2011). Meritocracy legitimized itself based on the fact that everyone has an equal chance to climb the ladder of success (Sandel, 2020). But in reality, people do not deserve anything directly because of their innate advantages and virtues (Delbanco, 2020). Because each individual starts the race at different distances to the steps on the stairs. The meritocratic ideal is not a remedy for inequality, but rather an important cause of inequality (Sandel, 2020). In other words, while it seems to offer equal opportunities for everyone, it has legitimized unfair competition. Unfortunately, a number of tests and awards in the process of admission to the universities exist to ensure that the winners believe that they deserved to win (Delbanco, 2020).

Contrary to the claim of modern meritocracy that the best should get the prize, we claim that the merited should get the prize. If there is more than one person who deserves that award, an "absolute fair" decision-maker will choose one of them. What criterion will the "absolute fair" decision-maker look at when choosing from among the worthy? He/she will probably consider the past, present, and future of that person. It will also take into account the past, present, and future of the community in which that person will serve (Nursi, 1993). Since we humans are not "absolute fair", how do we choose one among the merited? It seems reasonable to choose

the best among the good. But “the best” according to what? Moreover, is it best to choose the “best”? We encounter a question here: do we become the best and most successful only with our own will and power?

Is one's success a God's gift or a good fortune? Or does one succeed entirely by their own will and power? The effort is important for human success, but success is rarely just the result of hard work. Everyone knows that success is the result of a perfect mix of good fortune, talent, and effort. Yes, one is morally responsible for all their actions, but each of us cannot be held entirely responsible for our destiny (Sandel, 2020). But modern secular meritocracy gives success only to man, ignoring the role of God or good fortune. Of course, in the context of today's worldly life concept, merit has expelled grace from our lives. As faith in God diminishes in today's secular world, one achieves and gains with their own will and power. Thus, there is little reason to feel indebted or grateful to anyone for our success (Sandel, 2020). Secularism, which expelled God from life, planted a kind of alienation seed on all objects. And it made everything an enemy to everything (Nursi, 2014). As long as the modern secular man believes that they are self-sufficient, they cannot learn gratitude and modesty. An ungrateful and immodest society cannot meet on common welfare (Sandel, 2020).

The Problem and Its Context

Today, large-scale entrance assessments (LSAs) are applied for university admission in many countries around the world (Edwards vd., 2012). LSAs have many negative effects on education, especially high school education. One of the most important reasons for these negative effects is that exams affect all students, their families, teachers, school administrators and many others. University entrance exams carry a high risk as they are designed to have serious consequences for the test taker. For this reason, getting a good score in the exam is the ultimate goal for the student. Thus, the entire education system is dominated by exams and becomes exam-oriented. Whereas, university entrance exams can only measure a student's cognitive skills. Therefore, non-cognitive components of education such as human qualities, creativity, entrepreneurship, social-emotional well-being and morality are abandoned (Emler vd., 2019).

It is not possible to eliminate the negative effects of large-scale and high-risk exams such as university entrance exams with technical improvements. And harm cannot be avoided because the mechanism that causes harm is the same mechanism that makes it valuable and effective (Emler vd., 2019). The general opinion is that it is not possible in the near future to abolish university entrance exams or to configure them to measure non-cognitive features (Beghetto, 2019). We, on the other hand, argue that university entrance exams should be abolished.

We make an alternative suggestion: random selection. Random selection means selecting among students who provide the basic cognitive qualifications for a branch in a random manner. We explained that random selection would be the best way to bring lost souls, namely students, back to life. Although they are very rare, there are examples of random selection practices in the world. We believe that the random selection method should be used commonly instead of being rare.

Below, we have examined the reasoning behind the exams used in admissions to universities and whether they are rational or not. We tried to demonstrate that the exams do not reflect the student's success enough and contrary to what is believed, they do not provide equal opportunities. We put forward the psychological pressure of the exam on the student, the damage it does to education, and that the exam -contrary to what is believed- better serves the advantageous groups. Finally, we present our proposal for the random selection method.

Using an Exam as a Selection Method for College Admissions

Admission to the university is usually done with central exams in many countries including Turkey, Greece, China, South Korea, Portugal in the world. In other countries including USA and Sweden, cognitive and curriculum-based exams such as the SAT and ACT or discipline specific admission tests such as UMAT, Medical Education Eligibility Test (MEET) and Dental Admissions Test (DAT) are an important part of the

admission process in Australia, South Korea and Canada. Therefore, the exam-oriented admission process is a phenomenon that affects the whole world. These exams are mostly prepared in the multiple-choice question-answer forms and the student is graded at the end of the exam (Edwards, Coates, & Friedman, 2012).

Today, modern societies have glorified the metric system more than ever and adopted tests as a selection tool (Grofman& Merrill, 2004). Exams used in university admissions are multiple-choice question-answer weighted metric exams. So how did the metric exams, which were almost unknown until the last 50-60 years become so popular today? The fact that mutual trust and reliability between humans have decreased in the modern world, led especially the managers to inhumane tools which they can trust. Simultaneously, the development of metric systems made it a godsent for managers. Because numerical data are far from personal subjectivity and lead to the perception that they are more precise and scientific because they are objective (Muller, 2019). However, that is not true. For instance, exams cannot distinguish between the intelligent one and the one that studies hard (Altbach& Salmi, 2011). Or, the SAT, which is a metric exam designed entirely based on cognitive ability and was not affected by educational disadvantages and high school grades at the beginning, did not deliver what was expected. Contrary to claims, it was revealed that the SAT exam did not measure scientific ability or local intelligence, regardless of social and educational background (Sandel, 2020).

What do Exams Measure?

One of the most important criticisms of the exam is whether it really provides equality of opportunity among students. For instance, the SAT exam is designed to measure the cognitive abilities of the students instead of their knowledge. This means that any short or mid-term study for the exam will not be able to contribute to the SAT grade. On the contrary, the SAT exam is sensitive to coaching and tutoring. Private tutors and counselors hired for a fee allow high school students to increase their scores by providing them with exam tricks, tips, and tactics (Sandel, 2020). Besides the general education advantages wealthy families may provide, SAT grades of privileged individuals increase with exam preparation courses and tutors. Moreover, with each successive step on the family income ladder, the average SAT grades increase. This is not exclusive to SAT, for instance, the university admission grade in Chile is highly correlated to the income and education levels of families (Fajnzylber, Lara, & León, 2019). The difference is much sharper in the higher grade levels that put students in conflict for the most elite of universities (Sandel, 2020). Even for low-risk, curriculum-based tests where no coaching is available, student performance appears to be very strongly associated with family income and education levels (Zwick, 2013). Children of high-income families attend good schools from a young age and can easily enter universities with higher rankings. In other words, the high scores of well-educated children from high-income families eliminate children from poor families in admission exams (Delbanco, 2020).

The SAT-I score is accepted as an exam in which the verbal and mathematical abilities of the student are measured independently of the high school curriculum. Thus, it is expected to serve as a very important equalizer for university admission in the American secondary education system, which consists of high schools at very different levels and suffers from grade inflation. However, the claim that this exam, which is claimed to measure basic cognitive abilities, meets these characteristics, has not been supported by modern research (Atkinson, 2001). In a study consisting of elite high schools in Turkey, the high school GPA shows a similar relation with ability-based exam ÖSS-I and curriculum-based ÖSS-II (Kelecioğlu, 2003). Accordingly, there is no difference between an exam, which is made at the end of high school, being based on talent or curriculum. It is also seen that the scores obtained from some courses in the school do not contribute to predicting the exam result (Kelecioğlu, 2002).

In fact, taking the test score as a basis for entering the university means eliminating high school grades, course history, teacher scores and extracurricular activities with test scores (Zwick, 2013). Applying tests not only sabotages the high school education but the university education as well. Developing the academic ability is not the sole purpose of a university. At the same time, it should provide the student with civil values (Sandel,

2020). The answer to seek for is to what degree the entrance to university depends on previous academic success. If the past academic achievement is to be taken as a basis, in any case, it is normal for it to include all the flaws of the K-12 education system (Zwick, 2013).

The USMLE-1 and USMLE-2 exams, which measure the proficiency of medical students in the United States, -apart from their purpose- are used as an assessment tool for the recruitment of assistants for medical specialization. However, USMLE-1 and 2 scores were not associated with clinical skill acquisition of students, assistants, and trainees with reliable measures (McGaghie, Cohen, & Wayne, 2011). Similarly, it has been shown that there is no relationship between USMLE scores and chief assistant selection (Cohen vd., 2020). In conclusion, even a standardized multiple-choice professional exam such as the USMLE does not predict clinical skills and clinical success.

Once more, contrary to what is believed, elite universities in the United States do not provide upward mobility. On the surface, a poor student has the chance to enter a university such as Harvard. In reality, only about 2% of Harvard students make it from the lowest to the highest income bracket. This is also true for other elite universities and large public universities (Sandel, 2020). In the Turkey case, admission through exam starts from the high school. While science high schools that admit students through exams get high PISA scores, other schools get very low scores (Berberoğlu&Kalender, 2005). There are large learning differences and inequalities between high schools. Turkey invests in better students by admitting students with central exams and ignores the students that underperform in the exams (Kalkan, 2014).

Can Non-cognitive Abilities be Measured with an Exam?

Metric scoring systems that measure cognitive ability are insufficient to evaluate university success. These exams neither serve the purpose of the university to provide non-cognitive skills. For this reason, the use of non-cognitive tests in the evaluation of university admissions has been discussed more recently. As expected, the present success tests do not predict factors such as leadership, creativity, ethical responsibility, active citizenship, professional performance in the future, and future success (Niessen& Meijer, 2017). Accordingly, the more the evaluation criteria used in university admission are based on cognitive ability and educational success -as long as the inequality in educational opportunities is present- the more negative effects will follow (Niessen& Meijer, 2017). It is obvious that cognitive-based standardized exams are insufficient to evaluate the student. Non-cognitive factors such as high school students' self-efficacy, goal commitment, and sense of belonging have been claimed to provide a stronger explanation for the success of university students (Han, Farruggia, & Solomon, 2022). However, the score obtained from a standardized test is a product of the effort made in an exam that lasts about a few hours (Briggs, 2013). Beyond grades and exams, an assessment of the whole personality is more appropriate for university admission (Rosovsky, 1995). It is worth acknowledging that tests and grades say little about a student's potential to make a positive difference in the world (Delbanco, 2020). Non-cognitive factors are at least as important as cognitive factors in the evaluation of the individual. On the other hand, developing non-cognitive tests is much more difficult than it is thought (Niessen& Meijer, 2017). Because personality is not something that can easily be measured (Delbanco, 2020). Moreover, the possibility of deception through imitation of non-cognitive tests is highly likely (Niessen& Meijer, 2017). Due to the concern of the stakeholders that fairness cannot be achieved, a non-cognitive admission procedure is not yet possible.

Adverse Effects of University Entrance Exams

Anxious parents looking for the best for their children follow a highly planned, repressive, stressful program to put their children in a good university. Exams in the process of admission to the university require students to take private lessons for many years and to attend private courses outside the school (Altbach& Salmi, 2011). Students almost start preparing for university entrance exams starting from primary school. Families prepare their children for the exam by including them in the support courses regime, special education consultants, private tutors, and many other activities during the 3 or 4-year high school period (Sandel, 2020). Preparing for

the university exam reduces students' time to study for school courses, especially in the senior year, and greatly weakens their learning (Kelecioğlu, 2002). Approximately 300-400 thousand people who took the university exam in Turkey in 2012-2014 could not even get 1 correct answer from the mathematics test. This number corresponds to approximately $\frac{1}{4}$ of the students who took the exam (ÖSYM, 2014). This situation indicates that students who graduated from high school are very inadequate. In the PISA test, the highest-scoring number of students was 1% for Turkey, while the OECD average was 4.4% (Çelik&Baş, 2015). Today, secondary education institutions have become so exam-oriented that the only success criterion of schools is the rate of graduates entering a university (Köse, 1999). High schools that cannot send students to universities are considered unsuccessful and are not respected by any part of society, including their own students and parents. Under constant exam pressure, the K-12 system cannot provide real education. Moreover, due to exam pressure, children with middle and middle-lower academic achievements are devalued. Children who spend many years trying to get into a university attend the university weary and tired. They consider the university period as a holiday and rest break (Rosovsky, 1995).

Exams used in university admission processes cause a lot of unnecessary anxiety in students and distract their attention from more valuable academic pursuits (Adelman, 1999). The exam and the value it measured became so dominant that it almost reset all values except for itself (Alkanvd., 2008). The fact that the exams on which metric systems are based turn into goals that schools and students should achieve undermines education. Because in a school that focuses on the exam, all educational activity turns into an effort to get high scores on tests. No course, study, or activity that will not contribute to the entrance to the university has become undesirable to the students and their families (Delbanco, 2020). Education is no longer for the curriculum, but for the test. The student now manages to get a high score on the test even before learning. Since the test system does not measure non-cognitive abilities and gains, these values are ignored by instructors and learners. The exam system, which assumes a numerical character, excludes the main goals of the school such as character building, ethical reasoning, and scientific curiosity. So much so that a test-centered education alienates school administration and teachers from education while mechanizing the students. As a result, the non-academic non-cognitive abilities of students and teachers are dulled, their values are eroded, and what remains of the school is a soulless building full of machines (Muller, 2019).

The poor predictive power of SAT and similar standardized exams, their negative impact on educational equity, and their sensitivity to coaching will not change dramatically no matter what is done. All existing standardized admission exams that serve as gatekeepers for many talented students need to be eliminated. Unfortunately, the wider goal of higher education -providing opportunities for students from different backgrounds- has been severely truncated by the use of test scores (Perez, 2013). It is essential to reduce the role of the university entrance exam if we want to turn high schools into institutions that realize comprehensive, non-cognitive values (Alkanvd., 2008). It should even be completely eliminated.

Standardized Exams and Grade Point Average-GPA

The first condition for studying at a university is to be a high school graduate. Normally, a person with a high school degree is qualified to study at a university. But why do we conduct an exam when the number of applicants is more than the quota? The candidate completed a 12-year education until applying to the university and mostly passed many exams during a 3 or 4-year high school education. If an election is to be held, it would be fairer to accept those with high school GPAs, wouldn't it? Why do we choose students by taking an SAT or similar exam instead of choosing them with high school GPAs? The main argument of those who argue that the exam score should be used instead of the achievement score is that the achievement scores are not objective. It is believed that high school GPA is inconsistent in evaluating students due to differences between high schools and that standardized tests in which all students participate give more comparable results (Allensworth & Clark, 2020). Different teachers of different courses in different schools can be subjective when grading students. Even

in two different high schools in the same region, there is a huge discrepancy between the ratings. Therefore, the inequality caused by the inconsistency between high school achievement scores can only be eliminated by a compensatory exam. This argument makes a lot of sense at first. However, according to this logic, high school achievement scores should not have been taken into account when entering a university. However, admission systems all over the world evaluate high school GPAs to a certain extent.

Secondly, the scores obtained from the exams should logically have predicted university success more. However, many studies show that a high high-school GPA is a good indicator of academic performance in the university and is the most effective criterion to be used in admission decisions. For example, high school GPA has been shown to be the most important predictor of university freshman achievement grades in the United States (Zwick & Sklar, 2005). Again, it was revealed that high school grades were better than SAT scores in identifying low-income students who were likely to be successful at university (Sandel, 2020). Exams like SAT force a successful student to verify their high school GPA. For those with low high school success, SAT offers an opportunity to correct their situation (Briggs, 2013).

Standardized tests showing readiness for mathematics and English lessons are used in the admission of students to the Community colleges in the USA. The test results show that one-third of the students are inadequate in English and two-thirds in mathematics. For this reason, these students take support courses for English and mathematics. However, the results of the decision tree analysis show that high school GPA is the most consistent predictor of success in mathematics and English courses. In other words, standardized tests cannot measure the competence of the student. It is seen that students with the same GPA or the same ACT score graduated from the university at very different rates depending on which high school they studied. Nevertheless, the relationship between high school GPA with university graduation is strong and greater than the school impact. A high ACT score does not mean that the student is much more ready for university education (Allensworth & Clark, 2020). In New Zealand, medical schools conduct their own admission exams called UMAT. It was determined that these exams failed to predict the preclinical and clinical success of medical faculty students (Poole vd., 2012). In fact, as we move from the first grade to the last grade, the relationship of UMAT score with university GPA decreases, and its relation with especially clinical and verbal communication skills disappears (Wilkinson, Zhang, & Parker, 2011; Poole vd., 2012).

Similar inconsistencies exist in high school transition, university entry, or postgraduate test-driven exams in Turkey. According to the comparisons made between the sub-tests of the Turkey university entrance exam (YGS) and the 7-12th grade GPA, it was reported that the scores obtained in the school did not generally predict the scores obtained in the exam (Özdemir&Gelbal, 2016). This inconsistency indicates that there is no significant relationship between high school GPA and YGS. According to another study, there isn't a sufficiently consistent relationship between the undergraduate GPA of the graduates of the faculty of teaching and the university entrance test (OSS) score (Bahar, 2011). While the students who entered the faculty with a mid-level OSS score increased to the first place in graduation, the students who entered the faculty with a high-level OSS score graduated in the middle and lower rankings (Yorulmaz, 2013). The academic self-efficacy scale, which evaluates their characteristics such as expressing themselves in academic environments, participating in classroom discussion, and communicating with instructors scores of the students who attend the classroom teaching department with different OSS scores are similar (Ercoskun&Ağırman, 2018). Accordingly, standardized exams such as OSS cannot predict university GPA, nor can they predict the student's non-cognitive academic self-efficacy.

Instead of standardized tests, the usability of curriculum sampling tests was researched. The curriculum sampling test was shown not to be superior to the high school GPA when compared to the first and third-grade GPAs of the university. Therefore, curriculum sampling tests can only be used in addition to high school GPA in cases where it is not possible to use high school GPA directly (Niessen, Meijer, & Tendeiro, 2018). However,

in our opinion, correcting or reducing the GPA differences between different schools and classes is the best option.

The researchers examined the relationship between the scores of high school core courses and academic success in the university instead of high school GPA. The findings revealed that core course scores were not better at predicting university GPA than high school GPA. High school GPA is the best indicator for the highest academic performance of medical school students (Schripsema, 2017). Various evidence confirms that high school GPA is the best predictor of academic achievement in colleges (Vulperhorstvd., 2018). Because high school GPA reflects the accumulation of years of effort by schools, teachers, and students. The effects of grades and tests diminish over time, but the content of learning does not disappear (Adelman, 1999).

Random Selection Method Based on GPA

It is understood that the various exam types used in the university admission process do not provide equal opportunities among students but are in favour of advantageous groups. On the other hand, it is seen that the criterion that best predicts the success of the student in the university is GPA. However, high school grades are also known to be related to family income to some extent (Sandel, 2020). In addition, when the predictive power of ACT and high school GPA on the GPA of the first year of the university was compared, it was seen that the ACT-compound test is generally more successful (Noble & Sawyer, 2002). All of this shows us that it is not appropriate to use the score earned in school directly in university admission. Because, if we rank the students from top to bottom according to their GPA, we will reward the innate advantages. For this reason, we recommend the application of a random selection system to prevent providing to the interest of the elite due to wealth and other protective factors.

So, does a random selection system exist in the world? Random selection is used by Charter schools in America, provided schools in Sweden, and medical schools in the Netherlands. Since 1972, the Netherlands has been admitting students to medical schools by random selection, that is, by lottery. The focus of the system in the Netherlands is to increase the number of applications and make applications easier (Stasz& von Stolk, 2007). While students with a GPA of 8 or above out of 10 are directly admitted to faculty, those with a GPA of 5.5 to 8 out of 10 are selected via the random selection method. The lottery coefficient of a student with a high score is higher. And one student can only participate in the lottery 3 times. Interestingly, random selection is welcomed by all stakeholders (Ten Cate, 2021). The most recent example is the McMaster University School of Medicine. McMaster University medical school has replaced the structured admissions interview process with a partial lottery as it faced the need for social distancing during the COVID-19 pandemic. Random selection was made among students who were considered roughly equal (Mazer, 2021). The lottery system is applied not only in medicine but also in other health schools in the Netherlands. The Netherlands health system, which consists of doctors, nurses, and midwives who are randomly selected for health education, is in better condition than other developed countries, such as the USA, based on the international indicators. The health systems of countries that apply more detailed and strict admission criteria and exams are not better than the Netherlands (Ten Cate, 2021).

One of the legitimate justifications for a random selection system for a medical school is that none of the exam methods used predict the student's post-university life. Besides academic capability, there are tens of qualifications sought after in a good doctor. However, none of the examination methods have the ability to accurately measure these qualifications. Then again, even the definition of "good doctor" is debatable. For this reason, ranking according to exam scores causes many inequalities and unfairness. While random selection reduces discrimination, inequality, and unfairness (Mazer, 2021) Netherlands medical faculties reached some of their quotas by exam and some by lottery in the 2000s. As a result, it was seen that there was no difference in the academic achievement between the students who were admitted by exam or random selection and most of the faculties stopped the exam application and continued only with the random selection system (Stasz& von

Stolk, 2007). Studies show that selection based on academic achievement yields only small and insignificant wins compared to a lottery procedure. (Woutersvd., 2018). In fact, it has been shown that there is no difference between the students who failed the medical school entrance exam and were rejected and those who passed the exam (Schripsema, 2017). Interestingly, the students who failed the exam participated in the selection by the lottery system of the faculty and were accepted this time. There is no difference in the long-term academic performance between those who were accepted to the faculty by lottery after being rejected and those who were accepted directly after passing the exam.

Today, independent institutions such as the New Zealand Health Research Council and the Volkswagen Foundation in Germany, which support research projects, have started to distribute research funds by the random selection method. A lot is drawn between projects that meet certain basic criteria. The reason for choosing random selection is to get rid of the bias of peer assessment. Because peer assessment puts original ideas at a disadvantage and leaves control over science only to the scientific elite. In other words, scientists want a lottery because they do not find the evaluation of scientists fair (Reinhart & Schendzielorz, 2020). Organizations supporting the research can choose via the random selection system from projects that meet certain basic qualifications. Thus, while saving both time and resources, it will be a fairer choice for the projects and their owners (Roumbanis, 2019).

The university entrance exam is a ranking project and is not fair. The random selection system provides a kind of adjustment opportunity for people who have been disadvantaged beyond their control. Random selection does not disregard merit but acknowledges the fact that no exam method can assess who will be better in the future among 18-year-olds. Therefore, everyone who can graduate from university should have the right to participate in the lottery. Here, the element of merit is the qualification to "successfully graduate" from the university (Sandel, 2020). Random selection will act as a safety valve against unfairness caused by schools inflating differences that provide an advantage to the student, such as achievement scores, test scores, or extracurricular activities (Mazer, 2021). Then again, high school scores cannot predict non-cognitive skills such as cultural competence, good citizenship, and ethical reasoning that universities value. If a rational choice cannot be made among the candidates, the random selection method should be applied (Ten Cate, 2021). Therefore, the minimum threshold should be determined on the cognitive criteria and a draw should be made among the candidates who pass the minimum cognitive threshold (Niessen & Meijer, 2017). Thus, the negative effects of inequality of opportunity and innate disadvantages can be mitigated (Grofman & Merrill, 2004).

The gold standard for modern medical evidence is randomized controlled trials, and accordingly, a randomized controlled student selection system should be supported mostly by medical schools (Mazer, 2021). For example, in the USA, the results of the USMLE-1 exam will now only be announced as pass/fail. Thus - since there is no point grade- all candidates are successful and equal. Random selection is the fairest method to choose between equals (Ten Cate, 2021). All universities, including elite ones, must randomly select students who meet a certain admission requirement. In other words, it seems much fairer to choose one of the best instead of the best of the best (Warikoo, 2018).

Random selection has been used by humans since the earliest societies. For instance, lots are drawn for the worst and one-time risks (Goodwin, 1984). According to Barbara Goodwin, in today's world where people are more equal than the difference between the ones that have and the ones that don't, the one-off distribution will always involve unfairness (Saunders, 2010). Although random selection does not guarantee a fair distribution, it does randomize the injustice that would result from an unfair distribution. The random selection gives everyone a "fair chance" to change their situation and get better (Goodwin, 1984). According to Peter Stone, it is fairer to decide by lottery, especially if we want to exclude the negative factors (Saunders, 2012).

Can random selection really be superior to a "regulated" justice? (Goodwin, 1984). Some, especially the advocates of merit, will label random selection as unfair. According to them, why should the second place be

taken into account when there is a first in the class! What's it to the second when there is a first? Random selection will not seem fair unless it takes into account that the first is superior and has priority over the second. And the first will object to the random selection method of admission (Zwick, 2013). A society consists of various layers, and it is not possible to completely eliminate this. Today, we try to provide justice in a society with "regulations". But these "regulated" laws do not take into account the layers of society and are based on the principle that everyone is equal (Goodwin, 1984). In reality, however, everyone is born with advantages and disadvantages at birth. Only a few's families are wealthy, well-educated, and few are more intelligent than others. This leads to marginal differences among people. Lots should be drawn to reduce this inequality. However, an equally weighted lottery causes the feeling that it is not fair, as it puts those who work and those who do not work together. One solution to this is to grant the right of weighted draw. By that, we mean that students with higher scores enter the lottery with a higher chance. One objection to weighted selection is that if a person deserves a better chance for a prize than another, they should receive it directly. For Saunders, however, the case is different: a weighted draw gives more chances to the most ambitious, while not completely neglecting the less ambitious (Saunders, 2012). In our opinion, weighting should be done in a balanced way. That is, if the share given to the high scorer leaves little chance for the low scorer, it would not be fair.

One of the objections to random selection is the decline in academic quality. Such a problem will disappear if the correct threshold is set (Sandel, 2020). And the correct threshold should be "graduation". The person who is accepted to the school by random selection and graduates in the specified time is successful and the entry high school GPA scores of these people can be taken as the threshold value. The success of the random selection is mostly evaluated in terms of academic criteria. However, the effect of ensuring justice and compensating inequalities in society should be highlighted. The purpose of the random selection -for example, equality, justice, diversity- must be fully clarified, because it is the purpose itself that will determine the rules of the lottery method. Random selection seems very fair at first glance. Because the student is not affected by any factors such as talent, ethnicity, gender, residence, or family, and is independent. So all candidates are equal in the draw pool (Stasz& von Stolk, 2007). If random selection is adopted, candidates need to be certain that the implementation is fair and transparent. For this, the application conditions must be reasonable and understandable, and the candidates must not feel prevented (Woutersvd., 2016).

Selection by lottery will increase the number of humble students who say "God gave me good luck or I was fortunate" instead of egoistic students who say "an honest win". Because the students who pass a series of exams have turned into egoists who think that they completely deserve the position they have achieved. However, people do not deserve anything directly because of their innate advantages and virtues (Delbanco, 2020). One advantage of random selection is that those who were not chosen do not feel bad. Because the reason why the candidate was not selected is not a personal failure, but because of bad luck. While in exam-based elections, the blame for failure is entirely on the candidate: the candidate loses self-esteem, experiences shame and a sense of failure. On the other hand, the candidate who is admitted through the exam clings to the belief that they have achieved success through their own efforts and becomes arrogant (Woutersvd., 2016). For example, administrators, professors, and students in elite institutions cling to the exam system that reproduces their elite status. But in reality, they value not the collective value of the elite institution, but the superior and advantageous position it has given them in accordance with their own interests (Warikoo, 2018).

Another objection is that random selection will damage the prestige of institutions (Sandel, 2020). Universities that offer strict selectivity as proof that the system is fair do not care that this increases inequality (Warikoo, 2018). But is it really a prestige to take the highest-rated students and graduate them? Also, is an institution that deepens inequality and is far from fairness really an institution of quality? (Sandel, 2020). In an interview with students from elite US and British universities, Warikoo saw that students eventually legitimized and advocated the admission systems of their own schools. They approve and defend the practices that they may have seen as an unfair selection process before they enter the university after they are accepted to the university.

In other words, elite universities instill their elitist approaches to their students and elitism feeds itself (Warikoo, 2018). Of course, the practices of an institution that deepen inequality in society for the sake of its prestige cannot be allowed. The institution can reproduce its prestige in more reasonable ways than a rigid examination system.

As a result, it is much fairer to set a certain academic qualification criterion and leave the rest to chance. Thus, it may be possible to prevent the deterioration of the mental health of the students in high school, the death of their souls, and being lost among the test books. It allows those who are admitted to a good university to understand that they are doing this not alone, but with the help of their families, their teachers at school, and many others, and with the help of good fortune (Sandel, 2020). Universities are misleading people by advertising the decreasing acceptance rates, which are supposed to be an indicator of increasing excellence today. If universities emphasize the legitimacy of the new method when they choose random selection, students will be more convinced of the random selection over time (Warikoo, 2018). We hope that the universities will adopt random selection and spread its legitimacy as penance for their past sins.

The Problem of GPA Inflation

According to the literature data, the high school GPA is the best indicator of the success of a student in the university. In other words, making a random selection based on high school GPA during the university admission process is the most logical way. However, there are a few problems that prevent us from using GPA alone. First, it is obvious that GPAs are not fairly distributed among students due to different regions, high schools, and different types of schools. The very low and very high high school GPAs are far from predicting the university GPA (Noble & Sawyer, 2002). For example, in the United States, there is a high correlation between the GPA of white students of British origin and the GPA at the end of the first year of university. On the other hand, the SAT scores of Black and Hispanic students are more correlated with the university first grade GPA (Zwick & Sklar, 2005). Grade inflation is probably the reason why the relationship between high school GPA and university GPA is low in non-white groups.

In Chile, a new adaptation has been made in the high school GPA to increase the chances of disadvantaged groups entering the university. Accordingly, new graduates with a higher average than the average of the graduates of the last 3 years were given a bonus score in addition to GPA. In this case, the GPA of the new graduates of the schools has increased. The source of this increase is not that the students work more as hoped, but rather that the GPA is inflated and adjusted according to the new situation (Fajnzylbervd., 2019). In a study conducted at the level of 7th and 8th grades in Turkey, it was shown that there was grade inflation. In the study, the grades given in the school exams were compared with the grades achieved in the central high school transition (TEOG) exam. Accordingly, it is seen that teachers inflate more in numerical lessons than in verbal lessons, and there is a higher grade inflation in private schools than in public schools (Karali, 2021).

Grade inflation is a problem all over the world. For example, grade inflation is quite common in American higher education (Pfeffer & Fong, 2002). When the universities are examined, it is seen that GPAs increased considerably compared to the 1970s. The reason for these high grades is due to the inflation of grades rather than an increase in students' learning (Felton & Koper, 2005). Although the SAT scores of the students admitted to universities do not change, there is an increase in their GPAs. Again in 1950, while approximately 15 percent of Harvard students had a B grade average and above, as of 2007, more than half of all Harvard grades were at the A grade (Primack, 2008).

A New Method: The Random Selection Based on GPA and in-Class Rank

Above, the necessity of choosing the random selection method at the entrance to the university is explained. The high school graduation criterion is not sufficient for this method. Random selection should be based on the GPA achieved by the student at the end of 3 or 4-year high school education. However, a student entering the

draw with an inflated GPA will benefit unfairly. We have two recommendations to prevent this case. The first is the use of in-class ranking. Accordingly, students will be ranked according to the order of success in the class regardless of the student's GPA. The first will have the highest lottery coefficient and the last will have the lowest lottery coefficient. Our suggestion here is that the range of the lottery coefficient is 20-1 (Equation 1). In the in-class ranking, the first student will gain 20 lottery coefficients, the second student will gain 19, and so forth in a decreasing manner. When there are more than 20 students in the class, those who are after the 20th rank will also receive a lottery coefficient of 1. This right of draw will be added to the right of draw earned by the GPA (Table 1). Formula.

$$R_{\text{rank}} = 21 - r \quad (\text{Equation 1})$$

R_{rank}: The lottery coefficient obtained from the ranking, *r*: The success ranking of the student in the class according to the GPA ranking.

Table 1. Student's in-Class Ranking, and the Lottery Coefficient Obtained

Student Name	X highschool Q class*	
	GPA Ranking (r)	Lottery coefficient ($R_{\text{rank}} = 21 - r$)
A	1	20
E	5	16
K	10	11
Y	19	2
Z	20	1

* There are 20 students in total in Q class of X highschool. *R_{rank}*: The lottery coefficient obtained from the ranking, *r*: The success ranking of the student in the class according to the GPA ranking.

Secondly, in order to prevent an arbitrary attitude in the GPA distribution, the student's GPA will be compared to the average GPA of the class. Here, in order to reduce arbitrariness, student GPA will be compared to both the average of the whole class ($M_{\text{GPA}100}$) and the average of the students who enter the first 50% ($M_{\text{GPA}50}$). Thus, a lottery coefficient will be obtained by multiplying the square of the ratios obtained by 25 (Table 2). In our study, GPA was rated in the range of 0-100 (Equation 2). Formula.

$$R_{\text{GPA}} = [(S_{\text{GPA}}/M_{\text{GPA}50})^2 + (S_{\text{GPA}}/M_{\text{GPA}100})^2] \times 25 \quad (\text{Equation 2})$$

R_{GPA}: GPA based lottery coefficient, *S_{GPA}*: Student GPA, *M_{GPA50}*: GPA average of the students who are in the top 50% in the class ranking, *M_{GPA100}*: GPA average of the whole class.

Thus, the total lottery coefficient (R_{TOTAL}) is obtained by summing the GPA-based lottery coefficient from the student's ranking in the classroom (Equation 3), (Table 3). Formula.

$$R_{\text{TOTAL}} = R_{\text{rank}} + R_{\text{GPA}} \quad (\text{Equation 3})$$

Table 2 . Students' GPA-Based Lottery Coefficient (R_{GPA})

Student Name		Student Success Ranking	GPA		$R_{GPA} = \frac{[(S_{GPA}/M_{GPA50})^2 + (S_{GPA}/M_{GPA100})^2] \times 25}{2}$	
Q class	W class		X high school Q class	Y high school W class	X high school Q class	Y High School W class
A	A	1	99	99	61	75
B	B	2	98	98	59	73
C	C	3	97	97	58	72
D	D	4	97	96	58	70
E	E	5	96	96	57	70
F	F	6	96	88	57	59
G	G	7	95	82	56	51
H	H	8	94	80	55	49
J	J	9	94	74	55	42
K	K	10	93	74	53	42
L	L	11	93	73	53	41
M	M	12	92	72	52	40
N	N	13	90	71	50	38
P	P	14	89	67	49	34
R	R	15	88	66	48	33
S	S	16	76	60	36	27
T	T	17	60	54	22	22
V	V	18	53	53	17	21
Y	Y	19	52	52	17	21
Z	Z	20	50	50	15	19
			Mean= 85.1	Mean= 75.1		

R_{GPA} : GPA based lottery coefficient, S_{GPA} : Student GPA, M_{GPA50} : GPA average of the students who are in the top 50% in the class ranking, M_{GPA100} : GPA average of the whole class. * There are 20 students in Class Q of X High School and 20 students in Class W of Y High School. The average of the first 10 students (who entered the first 50%) in the Q class is 95.8. The average of the top 10 students in class W (50%) is 88.4. R_{GPA} coefficient was calculated for each student. Fractions are rounded up.

The student will be able to apply to any university with the total lottery coefficient they have. When there are too many applications to a university or a department, students will be ranked according to their total lottery coefficients. 10 times the quota will qualify for random selection. The number of students to be included in the random selection to reduce inequality may also be more than 10 times the quota. Unselected students will be able to apply to other universities and faculties.

The student will be given the right to apply to universities 2 times with the same R_{TOTAL} coefficient. After the second attempt, the student's R_{TOTAL} coefficient will decrease for each year after graduation. We did not determine the rate of lottery coefficient decrease in this study. However, the rate of decrease in the coefficients should protect the new graduates and should not completely despair the old graduates.

Finally, if, despite everything, the problem of GPA inflation among schools cannot be solved, we recommend a standardized level determination test (LDT) with cognitive ability at the forefront such as SAT.

LDT score will be scored in the range of 0-100 like GPA (Equation 4). Formula:

$$R_{GPA-LDT} = \frac{[(S_{GPA}/M_{GPA50})^2 + (S_{GPA} \times M_{LDT50}/5000)^2] \times 25}{2} \quad (\text{Equation 4})$$

$R_{GPA-LDT}$: GPA and level determination test lottery coefficient, S_{GPA} : Student GPA, M_{LDT50} : Average of students who achieved the first 50% in the level determination test, M_{LDT100} : Average of all students who entered the level determination test.

In the level determination test, the student's GPA will be compared to the class LDT average. The student's LDT score will only be used to determine the average of the class. Thus, the student will not be directly affected by the score he/she will receive from the exam. Here, as the score obtained from the exam increases, the contribution of the students to the lottery coefficient will increase. The test score of the students who do not participate in the exam will be calculated as the minimum (approximately 30).

Table 3. Total Lottery Coefficient of the Student (R_{TOTAL})

Student Name	X highschool Q class*		Lottery coefficient		
	GPA Ranking (r)	S_{GPA}	R_{rank}	R_{GPA}	R_{TOTAL}
A	1	99	20	61	81
E	5	96	16	57	73
K	10	93	11	53	64
Y	19	52	2	17	19
Z	20	50	1	15	16

R_{GPA} : GPA based lottery coefficient, S_{GPA} : Student GPA, R_{TOTAL} : the total lottery coefficient, R_{rank} : The lottery coefficient obtained from the ranking, r : The success ranking of the student in the class according to the GPA ranking. * There are a total of 20 students in Q class of X high school.

Verbal and science GPA and LDT scores of the students can also be calculated. Separate $R_{GPA-LDT}$ can be determined for each type of score. For example, while calculating the GPA-SCI score, the scores obtained from physics, chemistry, biology, and mathematics courses; for GPA-VERB, the scores obtained from courses such as native language, history, and geography can be calculated. The student can use any of the GPA, GPA-SCI, GPA-VERB score types at the entrance to the university.

Conclusion

The literature and our observations together show us that university entrance exams hinder the humane development of students and favour advantageous groups. We have shown that the aim of university entrance exams is to choose the best score, but it is not fair to choose the best score. Because being the best in terms of the score ranking depends more on what people are born with than on their own abilities. The best thing to do is to use a random selection method until we develop an absolute fair method. Random selection will make college students humbler and more humane. It would be accurate to make the random selection on the basis of weighting based on high school GPA, class grade point average, and class ranking. Managers must make a decision: select the best from the best with the exam or select one of the best at random. However, politicians should know that their preferences include the potential to affect the entire K-12 system and perhaps all social dynamics. While the election with the exam will make children and society nervous, the random selection will make children and society calm and peaceful. If we are to imagine a world based on human values, we must immediately initiate the practice of random selection.

Acknowledgments

I would like to thank anonymous reviewers for helpful comments on an earlier version of this article.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author.

Funding

This research was not in receipt of any funding.

Genişletilmiş Özet

Giriş ve Amaç

Bugün dünya genelinde bir çok ülkede üniversiteye kabul için geniş ölçekli giriş sınavları uygulanmaktadır. Geniş ölçekli sınavların eğitim üzerine bir çok olumsuz etkisi vardır. Bunun en önemli sebeplerinden biri sınavların tüm öğrencileri, onların ailelerini, öğretmenleri, okul idarecilerini ve daha pek çok kimseyi etkilemesidir (Edwards, Coates, & Friedman, 2012). Üniversite giriş sınavları sınava giren kişi üzerinde ciddi sonuçlar doğuracak şekilde tasarlandıkları için yüksek risk taşır. Bu sebeple sınavda iyi bir puan almak öğrenci için nihai hedeftir. Böylece tüm eğitim sistemi sınav tarafından domine edilir ve sınav odaklı bir hale gelir. Oysa üniversite giriş sınavları öğrencinin sadece bilişsel becerilerini ölçebilir. Bundan dolayı insani nitelikler, yaratıcılık, girişimcilik, sosyal-duygusal refah ve ahlak gibi eğitimin bilişsel olmayan bileşenleri terk edilir (Emler vd., 2019).

Üniversite giriş sınavları gibi geniş ölçekli ve yüksek riskli sınavların olumsuz etkilerinin teknik iyileştirmelerle düzeltilmesi mümkün değildir. Ve zarardan kaçınılamaz çünkü zarara neden olan mekanizma, onu değerli ve etkili kılan mekanizma ile aynıdır (Emler vd., 2019). Genel kanı üniversite giriş sınavlarının kaldırılmasının veya bilişsel olmayan özellikleri ölçecek şekilde yapılandırılmasının yakın gelecekte mümkün olmadığı yönündedir (Beghetto, 2019). Biz ise üniversite giriş sınavlarının kaldırılması gerektiğini iddia ediyoruz. Alternatif bir öneride bulunuyoruz: rastgele seçim. Rastgele seçim bir üniversite için temel bilişsel yeterlilikleri sağlayan öğrenciler arasından çekilişle rastgele seçim yapmaktır. Böylece sınav baskısından kurtulan eğitim ortamında girişimcilik, liderlik, yaratıcılık, etik davranış, sorumluluk, aktif vatandaşlık gibi insani değerlerin gelişmesine fırsat oluşacağını öngörmekteyiz.

Kuramsal Çerçeve

Üniversiteye kabul edilecek öğrencileri seçmek amacıyla yapılan geniş ölçekli sınavlar eğitim sistemini baskı altına almıştır. Tek bir sınav öğrencinin gideceği üniversiteyi ve buna bağlı olarak gelecekteki hayatını belirlemektedir. Bu yüksek-risk içeren sınavlar doğal olarak öğrencinin eğitim hayatını daha okulun ilk gününden itibaren belirlemeye başlamaktadır. Hatta okula başlamadan bile öğrencinin hayatını etkilemektedir. Öyleki aileler akrabalarını, yakın arkadaşlarını ve çevresini bırakarak daha iyi okulların olduğu mahallelere ve bazen uzak şehirlere dahi taşınmaktadır. Sadece üniversiteye kabul edilecek öğrencileri belirleyen basit bir sınav setinin bir çocuğun 6-18 yaş dönemini tamamen etki altına alması kabul edilemez. “Çünkü çok küçük şeyler var, çok büyükleri bir cihette yutar.” (Nursi, 2015). Üniversiteye giriş sınavı gibi birkaç saat süren küçük bir şey öğrencinin neredeyse 12 yılının tamamını yutmaktadır. Bir şey varoluşsal amacı dışında bir duruma yol açıyorsa o işte hikmet ortadan kalkar, zulüm olur (Nursi, 2014). İşte üniversite giriş sınavları amacından saparak üniversite öncesi K-12 eğitimini hikmet ve ruhundan uzaklaştırarak zulme yol açmaktadır.

Sınav ve onun ölçtüğü değer o kadar baskın hale gelmiştir ki sınav dışındaki tüm değerleri adeta sıfırlamıştır (Alkan vd., 2008). Üniversiteye girişte herhangi bir katkısı olmayacak hiçbir ders, çalışma, faaliyet öğrenci ve aileleri tarafından istenmez hale gelmiştir (Delbanco, 2020). Artık müfredat için değil test için öğretim yapılır olmuştur. Test sistemi bilişsel olmayan yetenekleri ve kazanımları ölçmediğinden bu değerler öğretmenler ve öğrenenler tarafından göz ardı edilmektedir. Sayısal bir karaktere bürünen sınav sistemi okulun karakter inşası, etik muhakeme ve bilimsel merak oluşturma gibi temel hedeflerini dışlamaktadır. Öyle ki test merkezli bir eğitim öğrencileri makineleştirirken okul idareci ve öğretmenlerini eğitimden uzaklaştırır. Sonuçta öğrencilerin ve öğretmenlerin akademik ve bilişsel olmayan yetenekleri körelir, değerleri erozyona uğrar ve okuldan geriye sadece makinelerle dolu ruhsuz bir bina kalır (Muller, 2019).

Giriş sınavlarının meşru olduğunu iddia edenlerin en önemli dayanaklarından biri dezavantajlı öğrencilere üniversiteye girme fırsatı verdiği şeklindedir. Oysa eğitim durumu ve geliri yüksek ailelerin çocukları küçük yaşlardan itibaren iyi okullarda okumakta ve üniversitelere üst sınırlardan kolaylıkla girebilmektedir. Yani iyi eğitim almış yüksek gelirli aile çocuklarının yüksek puanları fakir aile çocuklarını üniversite giriş sınavlarında elemektedir (Delbanco, 2020).

Bugün ortaöğretim kurumları o kadar sınav odaklı hale gelmiştir ki okulların tek başarı kriteri mezunlarının üniversiteye girme oranlarıdır (Köse, 1999). Üniversitelere öğrenci gönderemeyen liseler başarısız kabul edilmekte kendi öğrencileri ve velileri dahil toplumun hiçbir kesiminden saygı görmemektedir. Devamlı sınav baskısı altındaki K-12 sistemi gerçek bir eğitim verememektedir. Üstelik sınav baskısı nedeniyle birçok orta ve orta-alt akademik başarı gösteren çocuklar değersizleştirilmektedir. Uzun yıllarını bir üniversiteye girmek için harcayan çocuklar üniversiteye bıkkın ve bezgin olarak gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak öğrenciler üniversite dönemini bir tatil ve istirahat molası olarak görmektedirler (Rosovsky, 1995).

Peki merkezi yapılan geniş ölçekli giriş sınavları bu kadar kötüyse niçin bu kadar rağbet görmektedir? Bunun cevabı modernitenin gelişiminde yatmaktadır. Modern toplum liyakati ödülün merkezine koymuştur (Sandel, 2020). Yani modern meritokrasi ödülü en iyi olanın alması gerektiğini iddia eder. Öte yandan bugün modern toplumlar daha önceki çağlarda hiç görülmediği kadar metrik sistemi yüceltmış ve testleri bir seçim aracı olarak benimsemiştir (Grofman & Merrill, 2004). Modern dünyada insanlar arası karşılıklı güven ve itimadın azalması özellikle idare edenleri güvenecekleri insan dışı araçlara yöneltmiştir. Çünkü sayısal veriler kişisel öznellikten uzaktır ve nesnel oldukları için daha kesin ve bilimsel oldukları algısına yol açmaktadır (Muller, 2019). Böylece metrik başarılar liyakati belirleme ölçütü olarak kullanılmaktadır.

Peki başarı -ölçüm yönteminden bağımsız olarak- gerçekte kişinin kendi malı mıdır? Herkes bilir ki başarı iyi talih, yetenek ve çabanın mükemmel bir karışımının neticesidir. İnsanın başarısı için çaba elbette önemlidir ancak başarı nadiren yalnızca çok çalışmanın bir neticesidir (Sandel, 2020). Fakat modern seküler meritokrasi başarıyı sadece insanın kendisine verir, Tanrı'nın veya iyi talihin rolünü yok sayar. Elbette günümüz dünyevi hayat anlayışı bağlamında liyakat lütfu yaşamımızdan kovmuştur. Bugünün seküler dünyasında Tanrı'ya olan inanç azaldıkça, artık insan tamamen kendi iradesi ve kudretiyle başardığına inanmaktadır. Böylece başarılarımızdan dolayı ailemiz, okulumuz, öğretmenlerimiz ya da başka birilerine karşı borçlu veya minnettar hissetmek için pek bir sebebimiz kalmamıştır (Sandel, 2020). Tanrıyı yaşamdan kovan sekülerizm bütün eşyaya bir nevi yabancılaşma tohumunu ekmiştir (Nursi, 2014). Ve her şeyi her şeye, herkesi herkese bir ölçüde yabancılaştırmış ve düşmanlaştırmıştır. Sonuç olarak kimse kimseye özellikle üstte olanlar altta olanlara minnettarlık duymaz ve sorumluluk hissetmez hale gelmiştir.

Üniversite kabul sınavları hemen tüm dünyada öğrencilerin bilişsel becerilerini ölçen standartlaştırılmış sınavlardır. Beklendiği gibi mevcut başarı testleri liderlik, yaratıcılık, etik davranış, sorumluluk, aktif vatandaşlık, gelecekteki iş performansı, sonraki yaşamdaki başarı gibi durumları öngörmemektedir. Buna göre üniversiteye girişteki kullanılan değerlendirme ölçütleri ne kadar bilişsel yetenek ve eğitim başarısına dayanırsa -eğitim fırsatlarındaki eşitsizlikler ortadan kaldırılmadıkça- o kadar olumsuz etkilere yol açacaktır (Niessen & Meijer, 2017).

Yetenekli birçok öğrenci için kapı bekçisi görevi gören mevcut tüm standartlaştırılmış kabul sınavlarının kaldırılması gerekmektedir. Maalesef yüksek öğrenimin daha geniş hedefi -farklı geçmişlerden gelen öğrencilere fırsatlar sağlamak- test puanlarının kullanılmasıyla ciddi şekilde budanmıştır (Perez, 2013). Eğer liseleri kapsamlı, bilişsel olmayan değerleri gerçekleştiren kurumlar haline getirmek istiyorsak üniversite giriş sınavının rolünün azaltılması elzemdir (Alkan vd., 2008).

Gerçekte not ve sınavların ötesinde kişiliğin bütünü üzerine yapılan bir değerlendirme üniversiteye kabul açısından daha uygundur (Rosovsky, 1995). Testler ve notların bir öğrencinin dünya üzerinde olumlu bir farklılık yaratma potansiyeli hakkında çok az şey söylediğini kabul etmek gerekir. Fakat paydaşların adaletin sağlanamayacağı endişesi nedeniyle günümüzde bilişsel olmayan bir kabul prosedürü henüz mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple biz öğrencinin okul başarısına dayanan rastgele seçim yöntemini önermekteyiz. Eğer bir seçim yapılacaksa doğrudan lise GPA'sı yüksek olanların kabul edilmesi daha adil olmalı değil mi? Birçok araştırma lise GPA'sının üniversitedeki akademik performansın iyi bir göstergesi olduğunu ve kabul kararlarında kullanılacak en etkili ölçüt olduğunu göstermektedir (Briggs, 2013)-(Schripsema, 2017)-(Vulperhorst, Lutz, de Kleijn, & van Tartwijk, 2018)

Fakat GPA'yı tek başına kullanmamızı engelleyen birkaç sorun vardır. Birincisi lise puanlarının da bir dereceye kadar aile geliriyle ilişkili olduğu bilinmektedir (Sandel, 2020). GPA'ya göre öğrencileri yukarıdan aşağıya sıralarsak yine doğuştan gelen avantajları ödüllendirmiş oluruz. İkincisi farklı bölgeler, liseler ve farklı okul türleri sebebiyle GPA'ların öğrenciler arasında adil bir şekilde dağıtılmadığı aşıkardır. Lise GPA'sının çok düşük ve çok yüksek olduğu puanlar üniversite GPA'sını yordamaktan uzaktır (Noble & Sawyer, 2002). Ayrıca not enflasyonu dünyanı her yerinde bir sorundur (Pfeffer & Fong, 2002). Bu yüksek notların sebebi öğrencilerin öğrenmesinde bir artıştan ziyade notların şişirilmesinden kaynaklanmaktadır (Felton & Koper, 2005). Bu durumda hangi öğrencinin notunun gerçek hangisinin şişirme olduğunu ayırt etmek imkansızdır. Tüm bunlar bize okulda kazanılan puanın üniversiteye kabulde doğrudan kullanılmasının uygun olmadığını göstermektedir. Bu nedenle zenginlik ve diğer kollayıcı faktörlerin herhangi bir kesimin çıkarına fırsat vermemesi için rastgele seçim sistemi uygulanmasını öneriyoruz.

Rastgele Seçim Yöntemi

Rastgele seçim en eski toplumlardan bu yana insanoğlu tarafından kullanılmaktadır. Rastgele seçim "düzenlenmiş" bir adaletten gerçekten üstün olabilir mi? (Goodwin, 1984). Bazıları, özellikle liyakat savunucuları rastgele seçimi haksızlık olarak yaftalayacaktır. Onlara göre sınıfında birinci olan varken neden ikinci olan hesaba katılsın ki! Birinci varken ikinciye ne oluyor? Rastgele seçim birincinin ikinciden üstün ve öncelikli olduğunu hesaba katmadıkça adil gözükmeyecektir. Ve birinciler rastgele seçimle yapılan bir kabul yöntemine itiraz edeceklerdir (Zwick, 2013). Bir toplum çeşitli tabakalardan oluşur ve bunun tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Bugün bir toplumda adaleti "düzenlemeler" ile sağlamaya çalışmaktayız. Fakat bu "düzenlenmiş" kanunlar toplumdaki tabakaları dikkate almaz ve herkesin eşit olduğu esasına dayanır (Goodwin, 1984). Oysa gerçekte herkes doğarken avantaj ve dezavantajlarla dünyaya gelir. Çok azının ailesi zengin, iyi eğitilmiş ve çok az insan diğerlerinden çok daha zekidir. Bu durum insanlar arasında marjinal farklılıklara yol açmaktadır.

Öğrenciler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak için kura çekilmelidir. Fakat eşit ağırlıklı bir kura çalışan ve çalışmayanı aynı yere koyacağından adil olmadığı hissi oluşturur. Bunun bir çözümü ağırlıklı kura hakkı vermektir. Yani yüksek puanlı öğrencilerin çekilişe daha yüksek bir şansla girmesini kastediyoruz. Ağırlıklı seçime gelen bir itiraz şudur: Eğer bir kişi bir ödül için diğerinden daha fazla şans haklıyorsa onu doğrudan almalıdır. Saunders'a göre ise olay daha farklıdır: ağırlıklı bir çekiliş, en iddialı olana daha fazla şans verirken, daha az iddialı olanı ise tamamen ihmal etmez (Saunders, 2012). Bize göre ağırlıklandırma dengeli bir şekilde yapılmalıdır. Yani yüksek puanlıya verilen pay düşük puanlıya çok az bir şans bırakıyorsa bu adil olmaz.

Peki rastgele seçim sistemi dünyada var mıdır? Rastgele seçim Amerika'da Charter okulları, İsveç'te belediye okulları ve Hollanda'da tıp fakülteleri tarafından kullanılan bir yöntemdir. Hollanda 1972'den beri tıp fakültelerine rastgele seçim yani çekiliş ile öğrenci almaktadır. Hollanda'daki sistemin odak noktası başvuru sayısını arttırmak ve başvuruyu kolaylaştırmaktır (Stasz & von Stolk, 2007). Bir tıp fakültesi için rastgele seçim sisteminin meşru gerekçelerinden biri kullanılan sınav yöntemlerinin hiçbirinin öğrencinin üniversite sonrası hayatını yordamamasıdır. Bu sebeple sınav puanlarına göre sıralama birçok eşitsizliğe ve adaletsizliğe sebep olmaktadır. Rastgele seçim ise ayrımcılığı, eşitsizliği ve adaletsizliği azaltmaktadır (Mazer, 2021). Hollanda tıp fakülteleri 2000'li yıllarda kontenjanlarının bir kısmını sınavla bir kısmını ise kurayla almıştır. Sonuçta sınavla veya rastgele seçimle alınan öğrenciler arasında herhangi bir akademik başarı farkı olmadığı görülmüş, çoğu fakülte sınav uygulamasını kaldırıp sadece rastgele seçim sistemine devam etmiştir (Stasz & von Stolk, 2007). Gerçekten de araştırmalar, akademik başarıya dayalı seçimin bir piyango prosedürüne kıyasla yalnızca küçük ve önemsiz kazanımlar sağladığını göstermektedir (Wouters, Croiset, & Kusurkar, 2018). Hatta tıp fakültesine giriş sınavında başarısız olup reddedilen öğrenciler ile sınavı kazananlar arasında hiçbir fark olmadığı gösterilmiştir (Schripsema, 2017). İlginç olan sınavı kaybeden öğrenciler fakültenin çekilişe seçim sistemine katılıp bu defa kabul edilmişlerdir. Reddedildikten sonra çekilişle fakülteye kabul edilenler ve sınavı kazanıp doğrudan kabul edilenler arasında uzun süreli akademik performans açısından bir farklılık bulunmamaktadır.

Rastgele seçim sistemi kontrolü dışında dezavantajlı duruma gelmiş kişilere karşı bir çeşit tanzim imkânı vermektir. Rastgele seçim liyakati yok saymaz fakat şu gerçeği kabul eder: 18 yaşındakiler arasında gelecekte

kimin daha iyi olacağını hiçbir sınav yöntemi değerlendiremez. Öyleyse üniversiteden mezun olabilecek herkes kuraya katılma hakkına sahip olmalıdır. Burada liyakat unsuru üniversiteyi “başarıyla bitirebilme” yeterliliğidir (Sandel, 2020). Rastgele seçim okulların başarı puanı, test puanı veya müfredat dışı etkinlikler gibi öğrenciye avantaj oluşturan farkları şişirmesinin oluşturacağı haksızlıklara karşı güvenlik supabı görevi görecektir (Mazer, 2021). Kaldı ki lise puanları üniversitelerin değer verdiği kültürel yeterlilik, iyi vatandaşlık ve etik akıl yürütme gibi bilişsel olmayan becerileri öngöremez. Eğer adaylar arasında rasyonel bir seçim yapılamıyorsa rastgele seçim yöntemi uygulanması gerekir (Ten Cate, 2021). Öyleyse bilişsel kriterlerde minimum eşik belirlenmeli ve minimum bilişsel eşik geçen adaylar arasında çekiliş yapılmalıdır.

Rastgele seçime çok sayıda itiraz gelecektir. Birisi rastgele seçimin kurumların prestijini zedeleyeceğine dairdir. Üniversiteler bugün artan mükemmelliğin sözde bir göstergesi olan azalan kabul oranlarının reklamını yaparak insanları yanıltmaktadırlar. Üniversiteler rastgele seçim metodunu tercih ettiklerinde yeni yöntemin meşruiyetini ön plana çıkarırlarsa zamanla öğrenciler rastgele seçime daha fazla ikna olacaklardır (Warikoo, 2018). Kurum prestijini katı bir sınav sistemi yerine daha makul başka yollarla yeniden üretebilir. Umarız üniversiteler geçmişteki günahlarına kefaret olarak rastgele seçime sahip çıkar ve meşruiyetini yayarlar.

Rastgele seçim için gelecek itirazlardan birisi de akademik kalitenin düşeceği yanılgısıdır. Doğru eşik ayarlanırsa böyle bir sorun ortadan kalkacaktır (Sandel, 2020). Doğru eşik ise “mezuniyet” olmalıdır. Rastgele seçimle okula kabul edilen ve belirlenen sürede mezun olan kişi başarılıdır ve bu kişilerin giriş lise GPA puanları eşik değer olarak alınabilir.

Rastgele seçimin başarısı çoğunlukla akademik kriterler açısından değerlendirilmektedir. Oysa toplumda adaletin sağlanmasının ve eşitsizliklerin tazmin edilmesinin etkisi ön plana çıkarılmalıdır. Rastgele seçimin amacı -örneğin eşitlik, adalet, çeşitlilik gibi- tam olarak netleştirilmelidir, çünkü çekiliş yönteminin kurallarını belirleyecek olan amacın kendisidir. Rastgele seçim oldukça adil gözükmektedir. Çünkü öğrencinin dezavantajlı olduğu yetenek, etnik köken, cinsiyet, ikamet, aile gibi hiçbir durumdan etkilenmez, bağımsızdır. Yani tüm adaylar kura havuzunda eşittir (Stasz & von Stolk, 2007).

Rastgele seçim benimsendiği takdirde adayların yapılacak uygulamanın adil ve şeffaf olduğundan emin olması gerekir. Bunun için başvuru koşullarının makul ve anlaşılır olması, adaylarda engellenmiş hissi oluşturmaması gerekir (Wouters vd., 2016). Rastgele seçim “alınımın hakkıyla kazandım” diyen egoist öğrenciler yerine “Tanrı lütfetti veya talihim yaver gitti” diyen mütevazı öğrencilerin sayısını arttıracaktır. Çünkü bir dizi sınavlardan geçerek gelen öğrenciler elde ettikleri pozisyonu çoktan hakkettiklerini düşünen egoistlere dönüşmüşlerdir. Oysa insanlar doğuştan sahip oldukları avantajlar ve meziyetler sebebiyle doğrudan hiçbir şeyi hak etmezler (Delbanco, 2020). Sonuç olarak belirli bir akademik yeterlilik kriteri belirleyip gerisini şansa bırakmak çok daha adildir. Böylece lisede öğrencilerin akıl sağlığının bozulmasının, ruhlarının ölmesinin ve test kitapları arasında kaybolmasının önüne geçilebilir. Rastgele seçim, iyi bir üniversiteye kabul edilenlerin bunu tek başına değil ailelerinin, okuldaki öğretmenlerinin ve daha birçok kişinin ve Tanrı’nın (veya iyi talihin) yardımıyla yaptıklarını anlamalarını sağlar (Sandel, 2020).

Sonuç ve Öneriler

Önerdiğimiz rastgele seçim yöntemi başarı puanına dayalı olarak öğrenciye bir kura hakkı verilmesidir. Fakat şişirilmiş bir GPA ile çekişme giren bir öğrenci haksız bir fayda sağlamış olacaktır. Bunu önlemek için iki önerimiz vardır. Birincisi sınıf içi sıralamanın kullanılmasıdır. Buna göre öğrencinin GPA'sından bağımsız olarak sınıftaki başarı sırasına göre öğrenciler sıralanacaktır. Birinci olan en yüksek kura katsayısı sonuncu ise en düşük kura katsayısı olacaktır. İkinci olarak GPA dağılımında keyfi bir tutumu önlemek için öğrencinin GPA'sı sınıfın ortalama GPA'sına kıyaslanacaktır. Burada keyfiliği azaltmak için öğrenci GPA'sı hem tüm sınıfın ortalamasına hem de ilk %50'ye giren öğrencilerin ortalamasına kıyaslanacaktır. Böylece sınıfın tümüne veya bir kısım öğrencilere kasıtlı olarak şişirilmiş puanlar verilmesinin önüne geçilecektir.

Öğrenci başarı puanı ve başarı puanının sınıf ortalamasına oranı ve sınıf içi başarı sırasına dayanarak bir kura katsayısına sahip olacaktır. Öğrenci bu kura katsayısı ile herhangi bir üniversiteye başvurabilecektir. Bir üniversiteye veya bir bölüme çok aşırı başvuru olduğunda öğrenciler bu kura katsayılarına göre sıralanacaktır. Okul kontenjanının üstünde bir katsayı belirlenerek (örneğin kontenjanın 10 katı) rastgele seçim yapılacaktır. Seçilmeyen öğrenci başka üniversitelere ve fakülterlere başvurabilecektir. Günümüz yapay zeka teknoloji tek bir başvuru ve tercih sistemi ile milyonlarca öğrenciyi aynı anda kuraya alabilecek teknolojik düzeye ulaşmış durumdadır.

Alternatif olarak her şeye rağmen okullar arasında GPA enflasyonu sorunu çözülemezse bilişsel yeteneğin ön planda olduğu SAT benzeri standardize bir seviye belirleme testi (LDT) öneriyoruz. Seviye belirleme sınavında öğrencinin GPA'sı sınıfın LDT ortalamasına kıyaslanacaktır. Öğrencinin LDT puanı sadece sınıf ortalamasının tespitinde kullanılacaktır. Böylece öğrenci sınavdan alacağı puandan doğrudan etkilenmeyecektir. Burada sınıf ve okulun sınavdan aldığı toplam puan yükseldikçe tüm öğrencilerin kura katsayısı yükselecektir. Yani öğrenci okulun toplam başarısından avantaj sağlarken kendi aldığı puandan dolayı cezalandırılmayacaktır. Böylece giriş sınavının yukarıda bahsedilen olumsuz etkileri çok hafif düzeyde kalacaktır.

Sonuç olarak yöneticiler bir karar vermelidir: sınavla iyilerden en iyiyi seçmek veya rastgele iyilerden birini seçmek. Ancak politikacılar şunu bilmelidir ki tercihleri tüm K-12 sistemini ve belki tüm toplumsal dinamikleri etkileme potansiyeli içermektedir. Sınavla seçim çocukları, gençleri ve tüm bir toplumu baskı altına alırken, rastgele seçim paydaşların daha insani değerler temelli yaşamasına fırsat verme potansiyeline sahiptir. İnsani değerler temelli bir dünya hayal ediyorsak rastgele seçim uygulamasını en kısa zamanda başlatmalıyız.

References

- Adelman, C. (1999). *Answers in the tool box: Academic intensity, attendance patterns, and bachelor's degree attainment*. US Department of Education, Office of Educational Research and Improvement.
- Alkan, A., Çarkoğlu, A., Filiztekin, A., & İnceoğlu, F. (2008). *Türkiye ortaöğretim sektöründe katma değer oluşumu: Üniversiteye giriş yarışısı*. İstanbul: TÜBİTAK.
- Allensworth, E. M., & Clark, K. (2020). High school GPAs and ACT scores as predictors of college completion: Examining assumptions about consistency across high schools. *Educational Researcher*, 49(3), 198-211.
- Altbach, P. G., & Salmi, J. (2011). *The road to academic excellence: The making of world-class research universities*. World Bank Publications.
- Atkinson, R. C. (2001). Achievement versus aptitude in college admissions. *Issues in Science and Technology*, 18(2), 31-36.
- Bahar, H. H. (2011). ÖSS puanı ve lisans mezuniyet notunun KPSS 10 puanını yordama gücü. *Eğitim ve Bilim*, 36(162), 168-181.
- Beghetto, R. A. (2019). Large-scale assessments, personalized learning, and creativity: Paradoxes and possibilities. *ECNU Review of Education*, 2(3), 311-327.
- Berberoğlu, G., & Kalender, İ. (2005). Öğrenci başarısının yıllara, okul türlerine, bölgelere göre incelenmesi: ÖSS ve PISA analizi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 4(7), 21-35.
- Briggs, D. C. (2013). Evaluating SAT coaching: Gains, effects and self-selection. İçinde *Rethinking the SAT* (ss. 239-256). London & New York: Routledge.
- Cohen, E. R., Goldstein, J. L., Schroedl, C. J., Parlapiano, N., McGaghie, W. C., & Wayne, D. B. (2020). Are USMLE scores valid measures for chief resident selection? *Journal of graduate medical education*, 12(4), 441-446.
- Çelik, Z., & Bakış, T. (2015). Ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sınavlarının kıskacında ortaöğretim sistemi. *Toplum Eğitim Politikaları*, 273, 298.
- Delbanco, A. (2020). *Üniversite-Neydi, Ne Durumda ve Nasıl Olmalı*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Edwards, D., Coates, H., & Friedman, T. (2012). A Survey of International Practice in University Admissions Testing. *Higher Education Management and Policy*, 24(1). Paris: OECD Publishing.
- Emler, T. E., Zhao, Y., Deng, J., Yin, D., & Wang, Y. (2019). Side effects of large-scale assessments in education. *ECNU Review of Education*, 2(3), 279-296.
- Ercoskun, M. H., & Ağırman, N. (2018). 1. Ve 4. Sınıftaki Sınıf Öğretmeni Adaylarının Akademik Öz-Yeterliklerinin Üniversiteye Giriş Başarı Sıralamaları Açısından Karşılaştırılması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(26), 477-498.
- Fajnzylber, E., Lara, B., & León, T. (2019). Increased learning or GPA inflation? Evidence from GPA-based university admission in Chile. *Economics of Education Review*, 72, 147-165.
- Felton, J., & Koper, P. T. (2005). Nominal GPA and real GPA: A simple adjustment that compensates for grade inflation. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 30(6), 561-569.
- Goodwin, B. (1984). Justice and the Lottery. *Political studies*, 32(2), 190-202.
- Grofman, B., & Merrill, S. (2004). Anticipating Likely Consequences of Lottery-Based Affirmative Action. *Social science quarterly*, 85(5), 1447-1468.
- Han, C., Farruggia, S. P., & Solomon, B. J. (2022). Effects of high school students' noncognitive factors on their success at college. *Studies in Higher Education*, 47(3), 572-586.
- Kalkan, B. (2014). Eğitim kuponu: Eğitimde fırsat eşitliği için bir öneri. *Liberal Düşünce Dergisi*, (76), 63-99.
- Karali, T. (2021). *Sınıf Düzeyine, Bölgelere, Okul Türü ve Ders Türüne Göre Not Enflasyonunun İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Kelecioğlu, H. (2002). Ortaöğretim öğrencilerinin üniversiteye giriş sınavları ve sınavın öğrenimlerine etkisi hakkındaki görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2002(23), 135-144.
- Kelecioğlu, H. (2003). Ortaöğretim başarı puanlarının üniversiteye girişte iki aşamalı sınavda uygulanan ÖYS, ÖSS ve tek aşamalı sınavda uygulanan ÖSS ile ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2003(24), 70-78.
- Köse, M. R. (1999). Üniversiteye giriş ve liselerimiz. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 51-60.
- Liu, A. (2011). Unraveling the myth of meritocracy within the context of US higher education. *Higher education*, 62(4), 383-397.
- Mazer, B. L. (2021). Accepting randomness in medical school admissions: The case for a lottery. *Medical teacher*, 43(10), 1216-1218.
- McGaghie, W. C., Cohen, E. R., & Wayne, D. B. (2011). Are United States Medical Licensing Exam Step 1 and 2 scores valid measures for postgraduate medical residency selection decisions? *Academic Medicine*, 86(1), 48-52.
- Muller, J. Z. (2019). *The tyranny of metrics*. Princeton: Princeton University Press.
- Niessen, A. S. M., & Meijer, R. R. (2017). On the use of broadened admission criteria in higher education. *Perspectives on Psychological Science*, 12(3), 436-448.
- Niessen, A. S. M., Meijer, R. R., & Tendeiro, J. N. (2018). Admission testing for higher education: A multi-cohort study on the validity of high-fidelity curriculum-sampling tests. *PloS one*, 13(6), e0198746.
- Noble, J., & Sawyer, R. (2002). *Predicting Different Levels of Academic Success in College Using High School GPA and ACT Composite Score*. ACT Research Report Series, 2002-4. Iowa City: ACT Publication.
- Nursi, S. (1993). *From the Risale-i Nur Collection: The words*. Istanbul: Sozler Nesriyat.
- Nursi, S. (2014). *Mesnevi-i Nuriye*. Manila: Risale Press.
- Nursi, S. (2015). *Flashes*. Manila: Risale Press.
- ÖSYM (2014). Geliş tarihi gönderen <https://www.osym.gov.tr/TR,867/2014-osys-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>
- Özdemir, A., & Gelbal, S. (2016). İlköğretim ve ortaöğretim başarı ölçülerinin yükseköğretime geçiş sınav puanlarını yordama gücü. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 7(2), 309-334.
- Perez, C. (2013). Reassessing college admissions: Examining tests and admitting alternatives. In *Rethinking the SAT* (ss. 367-376). London & New York: Routledge.
- Pfeffer, J., & Fong, C. T. (2002). The end of business schools? Less success than meets the eye. *Academy of management learning & education*, 1(1), 78-95.
- Poole, P., Shulruf, B., Rudland, J., & Wilkinson, T. (2012). Comparison of UMAT scores and GPA in prediction of performance in medical school: A national study. *Medical education*, 46(2), 163-171.
- Primack, P. (2008). Doesn't Anybody Get a C Anymore? *The Boston Globe*, 5.
- Reinhart, M., & Schendzielorz, C. (2020). The lottery in Babylon—On the role of chance in scientific success. *Journal of Responsible Innovation*, 7(sup2), S25-S29.
- Rosovsky, H. (1995). *Üniversite: Bir dekan anlatıyor*. Ankara: TÜBİTAK.
- Roumbanis, L. (2019). Peer review or lottery? A critical analysis of two different forms of decision-making mechanisms for allocation of research grants. *Science, Technology, & Human Values*, 44(6), 994-1019.
- Sandel, M. J. (2020). *The tyranny of merit: What's become of the common good?* London: Penguin Books.
- Saunders, B. (2010). *Barbara Goodwin, Justice by Lottery*. The Journal of Value Inquiry, 44, 553-556.
- Saunders, B. (2012). *The Luck of the Draw: The Role of Lotteries in Decision Making—By Peter Stone*. Wiley Online Library.

- Schripsema, N. R. (2017). *Medical student selection: Effects of different admissions processes*. University of Groningen, Amsterdam.
- Stasz, C., & von Stolk, C. (2007). *The use of lottery systems in school admissions*. RAND Europa.
- Ten Cate, O. (2021). Rationales for a Lottery Among the Qualified to Select Medical Trainees: Decades of Dutch Experience. *Journal of Graduate Medical Education*, 13 (5): 612–615.
- Vulperhorst, J., Lutz, C., de Kleijn, R., & van Tartwijk, J. (2018). Disentangling the predictive validity of high school grades for academic success in university. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 43(3), 399-414.
- Warikoo, N. (2018). What meritocracy means to its winners: Admissions, race, and inequality at elite universities in the United States and Britain. *Social Sciences*, 7(8), 131.
- Wilkinson, D., Zhang, J., & Parker, M. (2011). Predictive validity of the undergraduate medicine and health sciences admission test for medical students' academic performance. *Medical Journal of Australia*, 194(7), 341-344.
- Wouters, A., Croiset, G., Galindo-Garre, F., & Kusurkar, R. A. (2016). Motivation of medical students: Selection by motivation or motivation by selection. *BMC medical education*, 16(1), 1-9.
- Wouters, A., Croiset, G., & Kusurkar, R. A. (2018). Selection and lottery in medical school admissions: Who gains and who loses? *MedEdPublish*, 7(4), 50.
- Yorulmaz, B. (2013). *Üniversiteye giriş sıralaması ile lisans mezuniyet sıralamasında meydana gelen değişim*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (28), 469-490.
- Zwick, R. (2013). *Rethinking the SAT: The future of standardized testing in university admissions*. London & New York: Routledge.
- Zwick, R., & Sklar, J. C. (2005). Predicting college grades and degree completion using high school grades and SAT scores: The role of student ethnicity and first language. *American Educational Research Journal*, 42(3), 439-464.

Russian General Dmitry Nikolayevich Dubensky's Evaluations of Turkish Land Forces Before the First World War

Rus General Dmitriy Nikolayevich Dubenskiy'nin Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Kara Kuvvetlerine Dair Değerlendirmeleri

Mustafa Öztürk*

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

* Akdeniz Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
mustafaozturk@akdeniz.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3974-7924

Başvuru / Submitted:
30 Ekim 2022

Kabul / Accepted :
22 Kasım 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1196588

Atıf / Citation:

Öztürk, M. "Russian General Dmitry Nikolayevich Dubensky's Evaluations of Turkish Land Forces Before the First World War". Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022): 110-120.

Benzerlik / Similarity: %1

Abstract

According to war historians, the First World War spread over vast areas incomparable with the wars that preceded it, leading to devastating results with social turmoil. When examined in terms of their dimensions, dynamism, repercussions and consequences, many issues stand out, from the collapse of empires to mass migrations, the deaths of millions of civilians and soldiers to international crimes and epidemics.

The information about the land military power of the Ottoman Empire in the work titled "Yearbook of the War" which Tsar Nikolai II of Russia, Alexandrovich Romanov had General Dmitriy Nikolayevich Dubenskiy personally write the war day by day was meticulously examined in this study. The work, which has not been translated into different languages other than Russian, is an essential work to be taken into consideration by the scientific circles and subjected to a comparative analysis in terms of reflecting the knowledge and views of Tsarist Russia about the war.

Keywords: General Dmitriy Nikolayevich Dubenskiy, World War I, Turkish Land Forces, War Yearbook, Tsarist Russian Press.

Öz

Harp tarihçilerine göre, Birinci Dünya Savaşı kendisinden önceki savaşlarla kıyaslanamayacak ölçüde geniş alanlara yayılmış, toplumsal hercümerçlerin yaşandığı tahrip edici sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Boyutları, dinamizmi, yankıları ve sonuçları bakımından incelendiğinde ise imparatorlukların çöküşünden, kitlesel göçlere, milyonlarca sivil ve askerinin ölümünden uluslararası suçlara ve salgın hastalıklara değin birçok mesele göze çarpar.

Bu çalışmada; Rus Çarı II. Nikolay Aleksandroviç Romanov'un General Dmitriy Nikolayevich Dubenskiy'e bizzat savaşı gün be gün görsellerle kaleme aldırıldığı "Savaş Yıllığı" isimli eserinde Osmanlı Devleti'nin kara askeri gücüne yönelik aktardığı bilgiler mercek altına alınmaktadır. Rusça neşriyatı dışında farklı dillere çevrilmeyen eser Çarlık Rusya'nın savaşa dair bilgi ve görüşlerini yansıtmaları açısından ilmi cephelere kaile alınması ve de mukayeseli analize tabi tutulması elzem bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: General Dmitriy Nikolayevich Dubenskiy, Birinci Dünya Savaşı, Türk Kara Kuvvetleri, Savaş Yıllığı, Çarlık Rusya Basını.

Introduction

Although the causes of the spark that started the First World War have been analyzed in different ways by war historians, one of the theoretical debates that determined the fate of the war is undoubtedly the socio-political developments in Russia. The size of the geographical area of Tsarist Russia and the excess of its population were remarkable. But this situation also had disadvantages for the Russian administration. Determining and implementing policy in strategic areas such as agriculture, industry, transportation and security could pose difficulties. Moreover, in the system where more than a hundred ethnicities took their place in a single body, streams of thought, no matter where they originated, could have brought the administration come face to face the people. Russia, which wanted to protect itself from the stream of ideas, did not hesitate to interfere in the internal affairs of the neighboring empires with the same stream of thought. In order to realize the "Greek Project" (Markova, 1958, pp.52-78) at the end of XVIII century, Russian Tsarina II. Katerina had prepared the intellectual infrastructure for obtaining the sphere of influence in the Balkans and took concrete military steps. As a matter of fact, the Serbian Revolt of 1804 enabled the revolts of the Balkan non-Muslims living under the Ottoman nation system. The 1821 Peloponnesian Revolt and the 1827 Navarino Raid not only gave the Greeks independence, but also excited the Russians in their Balkan policies. England, on the one hand, did not like Russian expansionism, but on the other hand, due to the dominance of Germany, it unwillingly preferred to get closer with Russia in global politics. In addition, the French's German expansionism (weltpolitik) (Fischer, 1967, pp.7-11) concern started to shape diplomacy between Paris and St. Petersburg. At the beginning of the 20th century, a two-block structure emerged. Britain, Russia and France on the one hand, and Germany, Italy and Austria-Hungary on the other. The Ottoman Empire, whose foreign policy angle narrowed in global politics, was in an effort to carry out international balance diplomacy in a position that was pro-peace but prepared for war.

The assassination of Archduke F. Ferdinand, the heir to the Austro-Hungarian throne by Gavrilo Princip on a 19-year-old Serbian nationalist affiliated with the revolutionary, nationalist, separatist and anarchist Young Bosnia Organization on 28 June 1914 had finally ignited the awaited war between the blocks. The Austro-Hungarian Empire's declaration of war on Serbia after this event caused the July Crisis in the European arena. (A.İ.Kuznetsov, Y.A. Raykov and V.V. Samoylenko, 2017, p.330) Then, with Germany's declaration of war on Russia and France, the war spread rapidly through the Balkans, first to Europe and then to the world. It was a complete mystery how long this war would last and what kind of destruction it would cause. The war lasted four years, three months and ten days. It drew more than one and a half billion people in thirty-eight countries into the disaster. Ten million people lost their lives. Twenty million people were injured, three and a half million of whom could not walk again. Hundreds of cities and thousands of villages were wiped from the face of the earth. Four great empires collapsed. In Europe and America, this war was called the "Great War". Monuments were erected for the victims of the war. In the Soviet War Hystography, this war was called the "Imperialist War". In the USSR, there was no commemoration ceremony for this war or an exhibition in museums, and no monuments reflecting the bitter face of the war were erected in any of its cities. (A. D. Yanovskiy and İ.L. Juravskaya, 2014, pp.3-4) However, it sacrificed many officers and soldiers, especially in their struggle with the Germans.

During the Russian Federation period, valuable works about the First World War began to be written. Especially between 2014-2018, broadcasts were made under the title of "Forgotten War" and international events were also organized. The most basic feature of unearthing such beautiful works by Russian War Historians is that there are quite a number of documents in the state archives. Interstate

correspondence, memoirs and notes of frontline commanders and officers, articles written in newspapers and magazines and the things written by war correspondents are among the leading ones.¹ (Rozenberg, 1914, p.21) Apart from these, it is also noteworthy that the Tsarist Russian Administration itself wrote the yearbook of the war. At this point, the work of General Dubenski, who was commissioned by Tsar Nikola II., called "The Yearbook of War", consisting of 132 issues and 2120 pages in total and covering the years 1914-1917, is worth researching.

Biography of General Dmitriy Nikolayevich Dubenskiy

Dmitry Nikolaevich Dubenskiy was a general, war writer and publisher. He was born on October 26, 1857 in Tsarist Russia. In 1877, he started his military service. He graduated from the Alexandrovskoye Military School and the Mikhailovskoye Artillery School in St. Petersburg. In 1880, he was promoted to officer in the 3rd Grenadier (bomber) Artillery Brigade. In 1884, as a young officer, he enrolled in the Nikolayevskaya General Staff Academy, Russia's highest military institution, but a year later, he left school and transferred to the General Staff, where he served for almost twenty years. In the General Staff, besides counting the military horses; he was also tasked with controlling horse breeding in the Caucasus, Kalmykia, Kyrgyz, Siberia, central Russia, southern Russia and even steppes of the Polish Kingdom province. He became a member of the Russian Geographical Society in 1892. Dubenskiy was appointed as the assistant officer of the Chief of General Staff in 1904 and worked in this title for the next 5 years. Although he was promoted to Brigadier General in 1909 at the age of 52, he resigned. (<http://biografii.niv.ru/doc/encyclopedia/biography/fc/slovar-196-57.htm>)

From 1900 Dubenskiy published a folk newspaper called 'Russkoe Ctenie' (Russian Reading). The newspaper gained wide popularity among the peasants and the army. He published a weekly magazine called 'Letopis Voyn s Yaponiey' (The Yearbook of the War with Japan), which had impressive pictures during the Russo-Japanese War. Apart from all these activities, Dubenskiy's many national and military books and paintings attracted attention in Tsarist Russia. The most famous of them are: 'Istoriya Rossii v Kartinah' (History of Russia in Pictures, 3 volumes), 'Kartiny Rodiny' (Pictures of the Fatherland, 3 volumes), 'Istoriya Russkogo Soldata' (History of the Russian Soldier), 'Tsarstvovanie Doma Romanovykh' (Tsarist Period of the Romanov Dynasty), 'Suvorov' and 'Skobelev'. (<http://biografii.niv.ru/doc/encyclopedia/biography/fc/slovar-196-57.htm>)

During the First World War, he was the publisher and editor of an illustrated magazine entitled 'Letopis Voyn 1914-1917' (The War Yearbook 1914-1917). He was an official historian in the Emperor's court. Four issues of the work titled "Ego Imperatorskoye Veliçestvo Gosudar Emperor Nikolai Alexandrovich v Deystvuyushey Armii za 1914 – Fevral 1916" (Majesty the Emperor and Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich in the Army between 1914 and February 1916) which was prepared by Dubenskiy were published. For his efforts, he was awarded the Order of St. Anna in 1898, St. Stanislav in 1906 and St. Vladimir in 1914. But after the 1917 Revolution, Dubenskiy had to leave Russia and lived the rest of his life as a refugee in Germany. He died on 5 July 1923 in Wiesbaden.² (<https://historitime.ru/author/dubenskiy-dmitriy-nikolaevich>)

¹ Newspapers and journals published in Petrograd in 1914: "Boyevye Izvestiya, Bratskaya Pomoş, Velikaya Osvoboditel'naya Voyna, Velikaya Oteçestvennaya Voyna, Vernaya Misl, Vestnik Dnya, Vestnik Narvskoy Zastavi, Veçernee Zveno, Veçerniy Kurer, Voskresenie, Vsemirne Telegrammi Voyni, Gazeta-Kopeyka, Jivaya Misl Truda, Naş Listok Rabotntsi, Naşa Raboçaya Gazeta, Peterburskaya Molva, Peterburskiy Kurer, Raz v God, Rodnaya Gazeta, Russkiy İnvaid, Slavyanin, Utrenniy Vestnik"..... For detailed information can be viewed; VI. Rozenberg, *Letopis Russkoy Peçati*, Moskva 1914.

² Dubenskiy reflected his interest in horses and nature in his works. Towards the end of his life, he published on the causes of the Russian Revolution. In 1889-1890, he wrote his work titled "Horse Breeding and Tools of European Russia". Again, "Draft History of Horse Breeding in Russia", "Stable Farms of the Russian Empire, 1896", "Visial Determination of the Age and Flaws of the Horse, 1898",

The Importance of the “Yearbook of the Great War “ for War Historians

There were some reasons behind the fact that General Dubenskiy made writing his profession. These include the ability to write history, interest in international current developments, and the popularity of his works from Russian intellectuals. Imagination and expression power are among the factors that attract the attention of the reader. His assignment by Tsar Nicholas II can also be considered as a disciplinary reason for transferring the diary of the war to the public. The researcher, whose style is quite fluent and meticulous, also has a detail-oriented aspect that does not bore the reader. This detail is so balanced that it does not hinder the reader's attention. What the diligent author conveys is not historical forgery and fabricated texts. Of course, for Russia, it is so clear that it does not need to be explained in terms of historical methodology, reflecting the defeats on the fronts on the pages with shallow expressions under the influence of censorship. Even if the mentioned work is scrutinized within the strict rules of the science of history, it still has importance with its function in producing comparative information. In addition, giving instant information about the internal affairs of the states and the fronts they fought on arouses the curiosity of the other parties participating in the war. The author has managed to summarize almost all aspects of the war and a huge amount of basic information about its historical setting in the pages of his journal, and has provided a neat, lively and curious story of events. He tells the events solemnly, but does so in a lively manner. Indeed, he was able to convey information on the subject in an easily understandable manner. He appeals to large masses of people, without going to the extremes of simplifying the subject for the public, and without oversimplifying the intricate problems he has to deal with. Dubenskiy's work was included in the bibliography of Russian War Historians in terms of covering all fronts where the Russians fought or did not fight, without concentrating on just one front.

In the introductory part of the magazine, the first issue of which was published on August 23, 1914, there are some lines about Nikolay's address to the Russian people and the world about the beginning of Russia's war with Germany such as *"With the Help of God, We, Nicholas II, Emperor and ruler of all Russia, Tsar of Poland, great lord of Finland and other and other and other ..."* (Dubenskiy, 23.8.1914, p.4)

In the paragraph given under the title of "From the editor" ; *"We are starting to carry out the journalism business in the great days of this armed struggle, in which our peace-loving homeland is withdrawn without its own will and the peoples have an unprecedented dimension in the past. By understanding the importance of our duty and our responsibility, we want to be a calm and impartial narrator of the great events we witness and contemporary. We would like to be the author of the great war that has begun. The name "The Yearbook of the 1914 War", which we chose for our magazine, clearly indicates this.* (Dubenskiy, 23.8.1914, pp.2-3) After the wishes were conveyed, the yearbook of the war began to be written. However, as stated below, the plan of the work is also presented to the reader.

"Our magazine will write wholeheartedly what our God will send to our beloved homeland, to the holy Russian land, at this extraordinary time. We are sure that the army of Tsarist Russia, which is our pride, and the armies of the French, British, Belgian and Serbian allies will again win brilliant victories and achieve unprecedented successes. We will consider our task completed if all the news

How Did the Revolution Happen in Russia? Notes Diaries, Russian Chronicles, Vol. III., Paris 1922" For detailed information can be viewed; <https://historitime.ru/author/dubenskiy-dmitriy-nikolaevich> (17.11.2021)

---

about the great struggle of Russia and its allies in Europe is impartially transmitted to our readers by our magazine.” (Dubenskiy, 23.8.1914 p.2-3)

The editorial board will do its utmost to ensure that our journal bears not only the informational definition but also the definition of a work of art. It is written according to the program presented below:

1. Official departments and government instructions
2. Official war messages
3. Writings explaining the situation
4. News of the war
5. Echoes of the war in the Russian regions
6. Relations with foreign countries
7. Information notes and writings on war events
8. Other information
9. Announcements (Dubenskiy, 23.8.1914, pp.2-3)

The journal has determined its basic rules before starting its publication life. These rules are as follows: *“Each issue of the magazines shall be prepared not fewer than sixteen pages and shall be prepared in such a way as to include paintings, portraits, plans, maps, sketches, and the works of famous painters of the war. The Broadcasting Board will make the necessary statements on the subject gradually with the support of military experts, realizing that our reader who has nothing to do with the war may have difficulties in the face of special military terms. The solemnity of the moment, the awakened patriotism of Russian society, the gratitude of God and faith that will not damage the sanctity of the just cause that Russia is striving for, the hope for the victorious Russian weapon gives us the means and strength for the task that demands responsibility and patriotism.”* (Dubenskiy, 23.8.1914, p.3)

Another feature of the magazine is that it gives information about the commanders, troops, weapons, the ethno-cultural texture of the lands where the fronts take place, the seasonal conditions and the logistics status of the countries.

There is no information about the circulation of the journal. However, considering the curiosity of a warring society on the developments on the fronts, it can be estimated that there is a substantial number of them. With the Turks bombarding the Russian ports in the Black Sea and Russia's declaration of war on the Ottoman Empire, a negative perception towards the Turks again began to spread rapidly in the Russian society. As the developments in the Caucasian Front and the Black Sea were seen in the Russian press, this work often began to provide information about the situation in the Caucasus Front, the Black Sea and Istanbul.

Evaluations of the Turkish Land Forces on the Eve of the War

For the Ottoman Empire, which could not have technological products due to its economic situation before the First World War, the policy of balance between the European great powers had become a necessity rather than a choice. It was struggling with serious problems in transportation, food and health within the borders of the country. Their silos only had grain to feed their army only

for ten months. Intercity roads were quite inadequate and inconvenient. Railways, on the other hand, extended only as far as Ulukışla in the east of Anatolia. There was no doubt that this situation would cause handicaps regarding the transport of soldiers and ammunition in a possible Turkish-Russian war. The decision not to build railways in eastern Turkey was a clause imposed by the Russians on the Ottoman Empire in the Berlin Treaty of 1878. Most of the physicians in the army were either Armenian or Greek. It had not yet fully found its place in world political blocs. Since it was among the targets of the bloc formed by England, France and Russia, it did not seem to have any other option but to get closer to Germany. The close foreign policy with Germany drew the reaction of London and Paris, at the same time, this situation led to St. Petersburg's criticism. With the outbreak of the war, the Russians' view of the Ottoman Empire began to spread to newspapers and magazines from a negative perspective.

According to General Dubenskiy; The physical conditions of the Turkish Army before the great war were not prepared for a long-term war. The availability of weapons, ammunition, clothing, food, medical supplies and other equipment was inadequate. In addition, the army was not at a tactical and physical level for the harsh winter operations. Especially the land forces could not get rid of the negative effects of the Balkan Wars in 1877-78. During this process, while the army was being modernized by the Germans, on the other hand, it was exposed to the effects of currents of thought.³ Although itihadism spread among the youth, there were also opposing sides of the ideas they spread. On the other hand, there was a complete confusion in the discussions about whether to go to war or which side to take in Istanbul bureaucracy Moreover, the situation in the political arena was not solid and the economic life in Ottoman society was in a very bad state. (Dubenskiy, 18.9.1914, p.12)

In fact, articles were written in the Russian press confirming the information that the Russian General conveyed to the readers. In Petrogradskiy Listok, one of the famous newspapers of the Russian capital, this situation was described as follows. “ *Since the Ottoman Army has not yet overcome the negative effects of the 1911/12 Tripoli and 1912/13 Balkan Wars, it is not ready for a new large-scale conflict. German influence on the Turkish Army gradually increased in 1913 with the efforts of Enver Pasha. The most vulnerable and the weakest flank of the army is undoubtedly the command echelon. 75% of the commanders in charge are young and 40% of them do not have a significant amount of war experience. Aged officers did not adopt modern warfare methods. They do not have experience in warfare techniques, especially in winter conditions. We should not forget the commanders who were forced into retirement because they could not work in harmony with the Germans. Moreover, the Third Army of the Turks, which will face the Russian Caucasian Army, is not ready for long-term battles in cold climate conditions in terms of equipment. The Third Army consists of the 9th, 10th and 11th Corps, 2 horse cavalry, 4 or 5 cavalry Kurdish units and 2 infantry units brought from Mesopotamia. The corps is made of three infantry divisions. Each has three infantry regiments. These regiments consists of artillery regiments, minesweepers, and vanguard units. The infantry regiment consists of three battalions and machine troops. The artillery regiment consists of two or three field and*

---

³ D. N. Dubenskiy, “voorujenniya sili Turtsii” *Letopis Voym*, 8.11.1914, №12, c.12, Petrograd, “According to the news received from Turkey by the Tsarist Russian Foreign Ministry, the Turkish Administration is occupied by the Germans and the Grand Vizier and his supporters are making every effort to avoid war. However, German General L. V. Sanders, a confidant of the German Emperor and holding the fate of the Turks in his hands, so electrified the Turkish Army, which he filled with German officers, that he immediately demanded active action. The Germans began to send Money to the Turks, apart from weapons and the two cruisers Breslau and Goben.” D. N. Dubenskiy, “v Turtsii” *Letopis Voym*, 20.9.1914, №5, c.12-13, Petrograd, The pre-war proximity of Turks and Germans is often found in Dubenskiy’s work. According to what he wrote under the heading “Out of Borders”, he stated that “the Turks were not independent, the Germans had toys in their hands, the Germans had a town or a German company headed by Sanders. In the Russian Government letter published on September 17, once again, Turks are invited to common sense and ask the Turks to weigh all the consequences of such a dangerous measure as closing the Dardanelles.” D. N. Dubenskiy, “za-granitsey” *Letopis Voym*, 27.9.1914, №6, c.10.

mountaineering units. The Kurdish troops are unprepared and undisciplined. Modern weapons of Schneider and Krupp are in the hands of artillery units. The Infantry are armed with rifles caller Mauser. The inadequacy in the number of trained personnel and the inadequate means of communication such as telephone and telegraph in mounted warfare stand out.” (Petrogradskiy Listok, №298, 20.10.1914 (3.11.1914) p.12)

Reç, one of the respected newspapers of Petrograd, addressed its readers about the Turkish Armed Forces before the Caucasian Front as follows “ According to the German officers serving in the Turkish army, the Turkish soldiers can take forward action, but they cannot do so regularly and quickly. The army is not prepared for compulsory marches, and it is inadequately equipped with weapons and materials. That's why it's almost impossible to run a night or two in a row during the winter months without inflicting casualties on the army. This situation naturally slows down the speed of the operation. Under all these adverse conditions, the operation plan was designed by considering the best possibilities and considering that no in-depth progress could be made. All these difficulties cause limited forces to be sent from one line to the other. Turks used maps with a scale of 1/200000, which led to erroneous strategic decisions. Moreover, the maps are limited in number and usually in the host. However, there are 1/84000 scaled maps in the Russian army showing the region from Sarkamus to Erzurum. Such maps were not even found on the tables of Turkish commanders. (Reç, №280, 17(30).10.1914,p.3; Russkiy İnvaid, №233, 8.10.1914, pp.1-2)

In this work of Dubenskiy, the following information was given about the organization of the Turkish Armed Forces: “*The Turkish army was divided into different groups. At the head of these groups was the permanent army of Nizam. His backup was Prudence. Another backup was Redif, where his officers and privates were in permanent status. In the event of mobilization, there was the Müstahfiz, which was made up of civilians. Apart from these, there were also Hamidiye Regiments composed of cavalry units made up of Kurds. In 1908, military service was made compulsory for all men, including Christians. Those who gave Ottoman money worth 450 rubles (50 pounds) were considered exempt. Men were recruited at the age of 21. Military service consisted of 25 years. In order to become a non-commissioned officer, it was necessary either to have passed the exam or have completed two-year courses. From the age of 18 to 21, they had to successfully pass the exam or course. Officers, on the other hand, had to finish military school. There were three groups of officer schools, infantry - cavalry, artillery and engineering for engineering units. There were military high schools. There were also Staff Schools. Before 1908, half of the officers were non-commissioned officers, and the Germans changed this system.”* (Dubenskiy, 8.11.1914, №12, pp.8-9)

Dubenskiy shared the following detailed information with his readers under the title of “Turkish Armed Forces”. “*The Turkish army is good in defense but weak in attack. They are erratic in their retreat. They leave their weapons and food in retreats. There is a shortage of nationalist officers, and most of them are engaged in politics. The youngsters fired the experienced elders and replaced them with young German officers. Nepotism has become widespread. German officers do not respect Turkish officers. These young officers do not have the experience to handle a great war. The main staff of the Turkish army is the infantry, consisting of 130 infantry and rifle regiments and 43 separate rifle battalions. Regiments consist of four companies and three battalions each. Each division has three teams. There are 120 people in each division. The regiments were given either British origin heavy machine guns, Maxim or French origin heavy machine guns, Hotchkiss. The Turkish cavalry consisted of 5 fleets and included 40 regiments. In addition, each fleet serves as a reserve position within one year. Most of the horses in the cavalry were Hungarian breeds. Infantry units are divided into artillery, field and heavy. It consisted of field artillery, rearing, mountain and horse divisions.*

There are 3 companies in each battalion and there are 213 companies in total. The mountain artillery consists of a battalion of 31 companies. Having suffered great financial losses during the Balkan War, Turkey later started to strengthen its artillery units with the new weapons it bought from Krupp. However, new equipment was not yet completed until the First World War, and the number of weapons in batteries was limited to 4 rapid firearms and 6 non-rapid weapons. Its heavy artillery consists of 5 battalions, each with 3 batteries of six-gun howitzers. It includes fortress artillery, regiment, separate battalions and companies. It consists of 143 divisions in total. Engineers' units consist of 14 different engineering battalions, 14 telegraph companies and 2 railway regiments. While higher military formations are organized, infantry and artillery units are reduced to divisions consisting of 3 infantry regiments, 1 rifle battalion and 1 training battalion regiment. In wartime, infantry divisions include a rear service company, an engineer company, a pontoon company, and an infantry training company. The total number of divisions is 43. (Dubenskiy, 8.11.1914, №12, p.10)

Infantry divisions form corps together with units of other military branches. The corps includes 3 field divisions, 1 rifle regiment, 2-3 mountain and heavy artillery battalions, an engineer artillery, a telegraph company and a flag battalion. Cavalry brigades consisting of 2-3 cavalry regiments, each containing 2-3 batteries and 1 machine gun squadron may be attached to some corps. The existing system of the Corps is designed for both peacetime and wartime. However, in wartime it is possible to form all cavalry divisions instead of cavalry brigades. The number of corps kept in peacetime is 14. Such corps is divided into 4 inspections in terms of military administration and is located all over Turkey. The first inspection covers the administration of the region around Constantinople.⁴ Its organization includes: 1. Constantinople, 2. Edirne, 3. Rhodes, 4. Smyrna, 5. Ankara. The second inspection includes the 6. Aleppo, 7. Hodeidah (in Yemen) and 8. Damascus, as well as a separate division in Medina. The center of the third inspection is in Erzincan. This inspection includes 9. Erzurum, 10. Erzincan and 11. Van. Finally, the 4th inspection is concentrated in Baghdad, and its 12th in Mosul and the 13th in Baghdad. Each corps is responsible for its own territory, provided that its commander has the right to call reserves to serve in the troops under his responsibility. The reserve army (redif), which constitutes the majority of the Turkish armed forces in wartime, stands out as the army with the least important officer and non-commissioned officer cadres in peacetime. According to the charging method, redif is divided into two categories, the first being made mainly by those serving in permanent troops and reserves, and the other is created by those who are exempt from active service. In peacetime, Redif soldiers are invited to training camps that last for a month every two years to pass the first training. The systematic camps of the second one have not been made yet. Considering the regional conditions, the formation of the redif in wartime takes place very quickly. In wartime, the redif of the 1st category consists of 119 infantry regiments consisting of 4-2 battalions, a total of 342 battalions, 25 hussar regiments recruited from nomadic tribes consisting of 5 squadrons, a total of 125 squadrons and artillery, some of which were borrowed from the order. The 2nd Category Redif consists of approximately 150 battalions. It was planned to reduce the reserve units to 58 divisions, 39 of which were equipped with the redemption of the 1st category and the remaining 19 were equipped with the redemption of the 2nd category. These divisions will likely enable the formation of new troops or complement the composition of existing troops. There are no militia personnel in peacetime, and in wartime, new battalions will be formed only to serve within the country. The total power of the Turkish army in peacetime reaches 200 thousand people. In wartime, this number can be reached up to 1 million two hundred thousand (600.000 order and reserve, 400.000 1st category redif, 120.000 2nd

---

⁴ In Dubenskiy's work, the word Constantinople is used instead of Istanbul, Smyrna is used instead of İzmir, and the word Türkiye is used instead of the Ottoman State.

category redif and 80.000 defense) depending on the needs of the country's forces. (Dubenskiy, 8.11.1914, №12, pp.10-11)

German Influence over the Turkish Army

After the Turkish-Russian War of 1877-78, the Germans wanted to fill the international balance loss against the Turks for their political and economic interests. The Germans carried out the Berlin Baghdad Railway Project because of their industry's need for raw materials rather than developing trade or military cooperation with the Turks.

Before the First World War, Russian General Dubenski was describing the modernization desired in the Turkish Armed Forces by the Germans with the following words: *“In 1908, the Turks entered into very close relations with Berlin as a result of the German request to modernize their officers and army. Germany sent General Colmar von der Goltz and his deputy Slihtin to Istanbul. But their plans were negatively affected by the Başkan Wars. The Balkan wars clearly showed that the German military influence did not have positive effects on the Turkish army. The Turks, who did not learn from these wars, once again applied to Berlin. As a result of this request, the Germans sent Liman Von Sanders and his team to the Ottoman lands. The Germans disrupted the morale of the Turkish army instead of increasing it.* (Dubenskiy, 8.11.1914, №12, pp.8-12)

The recent transformations carried out by the Turkish army under the guidance of German instructors shook the main foundations of the spiritual order of the Ottoman troops without any organizational benefit. According to the general idea, every Turk is individually a reliable honorable person and also a soldier. However, the same Turks do not have the same ability to fight in masses due to the lack of a homogeneous command staff with a national spirit. Non-payment of salaries is another problem. They have trouble retreating and leave their cannon, machine gun and other heavy weapons behind. The Balkan war showed everyone the lack of well-trained officers. This proved once again that the army was largely doomed to failure. Meanwhile, the years after the war do not seem to have changed the composition of Turkish officers for the better. The persecution of officers with opposing views to the prevailing politics in the army, the expulsion of the former dignitaries and their replacement by new ones with the suspicious "Made in Germany" sign, the army's full of favoritism and German miscommunication weakened the bond between officer and soldier. The tactically hasty preparation of the German-Turkish model also did not promise anything good. As early as the Balkan War, complaints were heard that the officers did not understand the discipline of fire, knew little about intelligence, communication and security, and did not have enough knowledge and skills to eliminate the danger at the right (necessary) time. (Dubenskiy, 8.11.1914, №12, pp.11-12)

In Letopis Voynı, Enver Pasha's criticism and German influence are frequently mentioned. Criticisms against Enver Pasha were also conveyed to the public by Russian newspapers, especially by the Petrograd press. According to Novoe Vremya Newspaper; Enver Pasha was making serious military-strategic mistakes at the front. He did not care about the winter conditions and was overly confident in the Turkish Army. The fact that he acted by listening to the German commanders was interpreted as the operation being no different than shooting a bullet into the darkness. On the Russian side, Enver Pasha's plan for the Caucasus Front might have been great strategically, but it was impossible to implement in reality. The plan was intended to be implemented without considering the physical conditions and seasonal conditions of the soldiers. Despite all these negativities, the Turks had fought bravely by obeying the order. According to them, Germans were to blame for Operation Sarıkamış. The German military delegation put Enver in this difficult situation by leaving him under influence and obligation.” (Novoe Vremya, №13933, 24.12.1914, p.3)

In fact, Petrogradskiy Listok Newspaper had examined the German influence on the Ottoman Administration in the early days of the war. According to the newspaper report, the Germans promised the Turks a German loan of 300,000 pounds and an additional loan of 100 million francs, as well as weapons and ammunition in case of war. The Committee of Union and Progress, on the other hand, used the Germans to stay in power. According to the plans of the Turks, the great powers would fight, wear out, and meanwhile, the Turks would attack the Balkans and take the lands they lost in the Balkan wars. For this purpose, the Turks tried to stall them against the German urgency. However, at the very beginning of the war, when Istanbul unilaterally lifted the capitulations, the Germans woke up and forced the Turks to war. This incident angered the Turks. Thereupon, the Turks expressed that they should send weapons and money to the Germans as soon as possible. The Germans also sent ships and bombarded Russian ports. Thus, they forced the Turks into the war, albeit forcibly. (Petrogradskiy Listok, №295, 27.10.1914, p.3)

According to the Petrograd press, *“Enver Pasha was bought by the Germans. Even if the Germans win the war, which is a very difficult possibility, Turkey will still remain a peasant colony of the Germans. Although Turkish soldiers do not know the mistakes of their administration, it is certain that they will fight with all their strength in the war. However, they will be defeated due to reasons such as lack of discipline, poverty, and unpreparedness. German officers did not have time to modernize the Turkish army. Therefore, the position of the Russians in the Balkans is more solid.”* (Petrogradskiy Listok, №299, 31.10.1914, p.2)

As it can be understood from this and similar information, the Germans have been a guide in the fate of the Turks. Since cooperation with the Germans disturbed the Russians, the Turks who had the best relations with the Germans were drawn to the center of propaganda or criticism.

Conclusion

In terms of War Historiography, the First World War still stands before us with its documents waiting to be investigated in many ways. It is essential to examine the past with a comparative method from sources with different angles. In this way, Letopis Voynni, who sheds light on the First World War from a Russian perspective, presented the process from the beginning of the war to the Russian Revolution with an uninterrupted and interesting style. The information obtained about the Turkish Land Army on the eve of the war actually reveals the fact that the Russian side did not only concentrate on the European fronts, but also followed the Turks for a long time. In this process, the economic situation of the Turks, the military's lack of equipment and preparation for the difficult task, the positive and negative reflections of the German modernization on the army and foreign policy maneuvers were meticulously written. In particular, the organizational structure of the Turkish Land Army, the bond between the command and the soldier, the physical and psychological conditions, and the capabilities or deficiencies of the army in the geography were put into lines. Considering the technological conditions of his years, General Dubenskiy conducted a study that cannot be underestimated for historians. The information they conveyed to the Winter Palace and to the readers was presented without breaking away from current developments. He also paid attention to chronology and details. With these aspects, it is in the category of work that historians will benefit from while illuminating the events with historical documents.

References

War Yearbook

Dubensky Dmitry Nikolayavich, (1914), *Letopis Voyni*, Redaktor: General-mayor Dubensky, 8.11.1914, №12, pp.8-12, Petrograd.

Dubensky Dmitry Nikolayavich, *Letopis Voyni*, Redaktor: General-mayor Dubensky, 23.8.1914, №1, pp. 4, Petrograd.

Dubensky Dmitry Nikolayavich, *Letopis Voyni*, Redaktor: General-mayor Dubensky, 27.9.1914, №6, pp. 10, Petrograd.

Dubensky Dmitry Nikolayavich, *Letopis Voyni*, Redaktor: General-mayor Dubensky, 18.9.1914, №9, pp. 10, Petrograd.

Books, Newspapers and Articles

Fischer Fritz (1967), *Germany's Aims in the First World War*, W.W. Norton Company Inc Newyork, Newyork.

Kuznetsov A.İ., Raykov Y.A., Samoylenko V.V., (2017) *İstoriya Diplomatii Rossii*, T.I, Aspekt Press, Moskva.

Markova, O.P, (1958), "*Proishojdenie Tak Nazivaemogo Greçeskogo Proekta*", *İstoriya SSSR*, №4, pp. 52-78, Moskva.

Novoe Vremya, (1914), №13933, 24.12.1914, s.3, Petrograd.

Petrogradsky Listok, (1914) №295, 27.10.1914, s.3, Petrograd.

Petrogradsky Listok, (1914), №298, 3.11.1914, s.12, Petrograd.

Petrogradsky Listok, (1914), №299, 13.11.1914, s.2, Petrograd.

REC, (1914), №280, 17(30).10.1914, s.3, Petrograd.

Russky Invalid, (1914), №233, 8.10.1914, s.1-2, Petrograd.

Yanovsky A. D., Juravskaya I.L., (2014) *Pervaya Mirovaya Voyna, İssledovaniya, Dokumenti*, İstoriçeskiy Muzey, Moskva.

Web Resources

<http://biografii.niv.ru/doc/encyclopedia/biography/fc/slovar-196-57.htm> (06.10.2021)

<http://biografii.niv.ru/doc/encyclopedia/biography/fc/slovar-196-57.htm> (06.10.2021)

<https://historitime.ru/author/dubenskiy-dmitriy-nikolaevich> (17.11.2021)